اِصلاحي

مُدَلّل تَقرِيرُونه

اول جلد

دَقرآن کریم. نبوی احادیثو او دامت داسلافو دقیمتی اقوالو اصلاحي نصیحتونو، علمي لطائِفو او دعِبرت نه ډک زړه را[illegible]معتمده وا[illegible]اتو [illegible] د[illegible] خوف [illegible] حقوق الله او حقوق العبادو اهمیت او د دارینو دسعادت او نیک بختئ په باره کی .دعلماو. طلباو. مقررینو او عامو مسلمانانو دپاره یوه مفصله معتمده علمي او تحقیقي ذَخِیره :

تالیف **أبُو الشّمس مولانا نور الهُدیٰ عفی عنه**

مدرس دارالعلوم فیض القرآن اکاخیل کالونی کاټلنګ روډ مردان

زیر اهتمام
کفایت الله آرمانی
0344-9995990

مکتبه اعزازیه محله جنګی پشاور

جاده میوند پخته فروشی کابل: 0764857797

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

📚 کفایت دینی کتب خانه 📚
په دی چینل کی دټلیگرام کتابونه نشرکیږی
دحنفی مذهب په رڼاکی
لکه تفاسیر شریف
اوفقه شریفه
اوفتاوی؟
د درجوں کتابونه
اوداسی نور کتابونه لکه.
صرف اونحو
اومنطق
اوعقائد
نوهیله لرم چی دالینک دثواب په خاطر نشر کړی
https://t.me/kafayat2395

کفایت اللہ واٹس ایپ نمبر 03052488551

د دا کتاب pdf کول خاص د الله تعالیٰ د رضا د پاره دی

د ټولو لوستونکو او فایده اخستونکو
د دعا په هیله

(c) ketabton.com: The Digital Library

أ

دَ قرآن کریم، نبوي احادیثو او د امت د اَسلافو د قیمتي اقوالو، اصلاحي نصیحتونو، عِلمي لطائِفو او د عِبرت نه ډَك زړه راښکُونکو مُعتمدو واقعاتو په رڼا کې. د معاشرې د اِصلاح. خَوفِ خُدا، د حقوق الله او حقوق العبادو اَهمیت او د دارینو د سَعادت او نیک بختۍ په باره کې. د علماو، طلباو، مُقرّرینو او عامو مسلمانانو د پاره یوه مفصّله مُعتَمَده عِلمي او تحقیقي ذَخیره:

اِصلاحي مُدَلَّل تقریرُونه

جلد ۱

تالیف

آبُوالشَّمس مولانا نُورُالهُدیٰ عُفِيَ عَنهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فیضُ القُرآن اکاخیل کالونی، مردان

مکتبۂ اعزازیّۂ محلہ جنگی پشاور
0344-9985990

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

د کتاب نوم: اِصلاحِيْ مُدَلَّلْ تَقرِيرُونه

مؤلف: اَبُوالشَّمۡس مولانا نُوۡرُالۡهُدٰی عُفِيَ عَنۡهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فيض القرآن اکاخيل کالونی مردان

کمپوزر: مؤلف پخپله

د کتاب ټول حقوق په حق د ناشر کې محفوظ دی۔

ناشر: مکتبه اعزازيه

زيراهتمام: کفايت الله (ارمانی)

موبائيل نمبر: 0344-9995990

پته: قصه خوانی بازار محله جنګی پشاور۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

اجمالي فهرست

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱.	سریزه	۱
۲.	د تقریر مؤثر کرځولو د پاره ضروري اصول او آداب	۵
۳.	**۱ . د توبې اهمیت ، فضیلت او احکام**	۸
۴.	فقهي مسائل	۴٦
۵.	د توبې په باره کې نور معتمد واقعات	۵۱
٦.	**۲ . د الله جل جلاله رحمت او مهرباني**	٦۵
۷.	د الله ﷻ د رحمت په باره کې نور زړه پورې معتمد واقعات :	۱۰۳
۸.	**۳ . د ګناهونو نقصانات :**	۱۱۱
۹.	په ګناهګارانو باندې د نزولِ عذاب نور معتمد او زړه پورې واقعات:	۱٦۷
۱۰.	**٤ . د علم فضیلت او اهمیت**	۱۸۰
۱۱.	فقهي مسائل	۲۱۵
۱۲.	د علم د اهمیت متعلق نور معتمد واقعات	۲۱۹
۱۳.	**۵ . د علماو او طلباو مقام**	۲۴۰
	فقهي مسائل	۲۸۷
۱۴.	د اهلِ علمو د پاره د عبرت نه ډک نور معتمد واقعات:	۲۸۹
۱۵.	**٦ . د درود شریف فضیلت او اهمیت**	۳۱۴
۱٦.	د درودِ شریف متعلق فقهي مسائل :	۳۳۹
۱۷.	د درودِ شریف متعلق نور بهترین واقعات:	۳۴۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

تفصيلي فهرست

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱.	سريزه	۱
۲.	د تقرير مؤثر کرځولو د پاره ضروري اصول او آداب	۵
۳.	**۱. د توبې اهميت ، فضيلت او احکام**	۸
۴.	**د توبې تعريف**	۱۰
۵.	د علامه طيبي رحمه الله تحقيق	۱۰
۶.	دعلامه قرطبي رحمه الله تحقيق	۱۱
۷.	د علامه تقي عثماني دامت برکاته تحقيق	۱۱
۸.	**د توبې حکم :**	۱۲
۹.	دامام قرطبي رحمه الله وينا	۱۲
۱۰.	د امام نووي رحمه الله وينا	۱۲
۱۱.	د امام غزالي رحمه الله وينا	۱۲
۱۲.	د آيت تشريح	۱۳
۱۳.	د حافظ جلال الدين سيوطي رحمه الله تحقيق	۱۳
۱۴.	د علامه قرطبي رحمه الله تحقيق	۱۴
۱۵.	د قاضي ثناء الله پاني پتي او علامه آلوسي رحمهما الله تحقيق	۱۴
	د توبې فضايل او فوائد:	۱۵
۱۶.	۱. په توبې سره د انسان مخکيني ټول ګناهونه معاف کيږي	۱۵
۱۷.	حديث قدسي	۱۶
۱۸.	د بني اسرائيلو د سلو (۱۰۰) کسانو د قاتل تُوبه	۱۶
۱۹.	د اسلام راوړو په وجه کافر ته بخښنه	۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۲۰.	الله جل جلاله توبه قبلوونکې دی	۱۹
۲۱.	د عرش چاپېره کلمات	۲۰
۲۲.	د حضرت موسی علیه السلام د یو ګناهګار امتي د توبې واقعه :	۲۰
۲۳.	د ګناهګارانو د پاره د اُمید آیت	۲۲
۲۴.	د حضرت علي رضی الله عنه وینا	۲۲
۲۵.	د حافظ ابن کثیر رحمه الله وینا	۲۲
۲۶.	د آیت شانِ نزول	۲۳
۲۷.	د بنده په نافرمانۍ د زمکې او آسمان الله جل جلاله ته عرض	۲۴
۲۸,	۲. توبه کوونکي سره الله جل جلاله محبت کوي	۲۵
۲۹.	د حضرت عمر رضي الله عنه په دورِ خلافت کې د یو بودا سندرغاړي د توبې واقعه	۲۶
۳۰	۳. په توبې سره الله جل جلاله ډیر خوشحالیږي	۲۸
۳۱.	۴. توبه د انسان د فلاح او کامیابۍ ذریعه ده	۲۹
۳۲.	۵. انسان ته ښکلی ژوند او د دنیا نعمتونه نصیبه کیږي	۲۹
۳۳.	د حضرت هود علیه السلام خپل قوم ته نصیحت	۳۰
۳۴.	٦. د انسان زړه د ګناه د خیرې نه صفا کیږي	۳۰
۳۵.	د الله جل جلاله رحم او مهرباني په خپلو بندګانو باندې	۳۰
۳۶.	د توبې دروازه هر وخت انسان ته خلاصه وي	۳۱
۳۷.	د ابلیس قَسَم او د الله جل جلاله جواب	۳۱
۳۸.	د بني اسرائیلو د یو ځوان د توبې واقعه	۳۲
۳۹.	حدیثِ قدسي	۳۳
۴۰.	د ګرد قبیلې د یو ډاکو واقعه	۳۳
۴۱.	حضرت داؤد علیه السلام ته د الله جل جلاله وحي	۳۵
۴۲.	د هندوستان د یو بُت پرست د توبې واقعه	۳٦
۴۳	د زنکدن په حالت کې توبه نه قبلیږي	۳۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۴۴.	د توبې نه روستو الله ﷻ د انسان ګناه د حفظه فرشتو او اندامونو نه هم هیره کړي	۳۷
۴۵.	د دنیا او د الله تعالی په عدالت کې فرق	۳۸
۴۶.	الله جل جلاله بار بار ګناه معاف کوي	۳۹
۴۷.	حدیثِ قدسي	۴۰
۴۸.	د حبیب ابن الحارث رضی الله عنه واقعه	۴۰
۴۹.	نبي علیه الصلوة والسلام هم توبه ویسته	۴۲
۵۰.	بار بار توبه ویستونکې مُصِر ندی	۴۲
۵۱.	د علامه آلوسي رحمه الله تحقیق	۴۳
۵۲.	د ملا علي قاري رحمه الله تحقیق	۴۳
۵۳.	وعید	۴۴
۵۴.	**د توبې طریقه**	۴۴
۵۵.	د امام قرطبي رحمه الله تحقیق	۴۴
۵۶.	د حضرت علي رضی الله عنه نه پوښتنه	۴۵
۵۷.	**فقهي مسائل**	۴۶
۵۷.	اوله مسئله: حقوق العباد تَش په توبه نه معاف کیږي	۴۶
۵۸.	د ملا علي قاري رحمه الله تحقیق	۴۶
۵۹.	ذ امام نووي رحمه الله تحقیق	۴۷
۶۰.	دویمه مسئله: د هرې ګناه نه توبه د همغې ګناه موافق وي	۴۷
۶۱.	د صاحب د هدایې وینا	۴۷
۶۲.	دریمه مسئله: که حقدار ته خپل حق واپس نکړي نو قیامت کې به د ده نه نیکۍ اخیستلې شي.	۴۷
۶۳.	څلورمه مسئله: که صاحب د حق وفات یا معلوم نوي د هغې نه د توبې طریقه	۴۸
۶۴.	د امام غزالي رحمهُ الله وینا	۴۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
٦٥.	پنځمه مسئله : په توبې سره حرام مال نه حلالیږي .	۴۹
٦٦ .	شپږمه مسئله : په کوچني والي کې د شوې ګناه حکم	۴۹
٦٧.	خلاصه	۵۰
٦٨.	**د توبې په باره کې نور معتمد واقعات**	۵۱
٦٩.	د کفل د توبې واقعه	۵۱
٧٠.	څلويښت کاله د الله ﷻ د نافرماني کوونکي کس د توبې واقعه	۵۲
٧١.	د شرابو په سرکه باندې بدليدلو واقعه	۵۴
٧٢.	د يو کفن کش د توبې قبليدلو واقعه	۵۵
٧٣.	په توبه کوونکي ځوان باندې د وريځې د سُوري واقعه	۵۸
٧۴.	د قارون په واقعه کې عبرت	۵۹
٧۵.	د يو شرابي د توبې واقعه	٦١
٧٦.	واقعه : په معافي غوښتلو سره په هماغه ځای ګناه معاف کيدل	٦٢
٧٧.	د زاذان سندرغاړي د توبې واقعه	٦٣
٧٨.	**٢ . د الله جل جلاله رحمت او مهرباني**	٦۵
٧٩.	د الله ﷻ سل رحمتونه دي	٦٨
٨٠.	د الله ﷻ رحمت په دنيا کې هر شي ته عام دی	٦٩
٨١ .	د بني اسرائيلو د يو کفن کش واقعه	٧٠
٨٢ .	د الله ﷻ رحمت په غضب غالب دی	٧١
٨٣ .	الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې د مورنه ډير مهربانه دی	٧٢
٨۴ .	واقعه	٧٣
٨۵ .	د مور د شفقت واقعه	٧۴
٨٦ .	د يو مجوسي د اسلام قبلولو واقعه	٧۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۸۷.	د الله ﷻ مهرباني	۷۶
۸۸.	د پیغمبر علیه السلام نه د يوې ښځې پوښتنه	۷۷
۸۹.	يواځې د توحيد په ګواهۍ ورکولو سره د الله ﷻ بې شمار نعمتونه	۷۹
۹۰.	حديثِ قدسي	۸۲
۹۱.	حضرت داؤد عليه السلام ته د الله جل جلاله وحي	۸۲
۹۲.	د يو ځوان شرابي د حفاظت واقعه	۸۳
۹۳.	د بني اسرائيلو د يو بزرګ واقعه	۸۵
۹۴.	الله ﷻ ډېر صبر كوونكې ذات دى	۸۶
۹۵.	حديثِ قدسي	۸۶
۹۶.	د الله ﷻ نه د يَرې او اُميد فضيلت	۸۷
۹۷.	د قيامت په ورځ مومنانو ته د الله ﷻ اوله خبره	۸۷
۹۸.	الله ﷻ نه د ښه اميد لرلو په وجه جنت ته داخليدل	۸۸
۹۹.	د قيامت په ورځ د الله ﷻ رحم	۹۰
۱۰۰	د الله ﷻ د رحمت نه مايوسه كيدل نه دي پكار	۹۱
۱۰۱	د حضرت موسى عليه السلام د الله ﷻ نه سوال	۹۲
۱۰۲	نور خلق د الله ﷻ د رحمت نه مايوسه كول نه دي پكار	۹۳
۱۰۳	د يو شاعر وينا	۹۵
۱۰۴	الله جل جلاله په خپل بنده ډېر مهربانه دى	۹۵
۱۰۵	د ازغي دارې څانګې په لرې كولو سره مغفرت	۹۶
۱۰۶	په تږې سپې باندې اُوبو څكلو سره مغفرت	۹۶
۱۰۷	د زبيده خاتون د مغفرت واقعه	۹۷
۱۰۸	د امام ابوداؤد رحمه الله د مغفرت واقعه	۹۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱۰۹	ضروري تنبيه	۱۰۰
۱۱۰	سپین ګیري سړي ته هم د الله ﷻ نه حياء په کار ده	۱۰۱
۱۱۱	**د الله ﷻ د رحمت په باره کې نور زړه پورې معتمد واقعات :**	۱۰۳
۱۱۲	د قيامت په ورځ د ګناهونو نهه نوي (۹۹) دفترونه معاف کيدل	۱۰۳
۱۱۳	د الله ﷻ په نزد د سپين ګيري مسلمان قدر	۱۰۵
۱۱۴	د يو بانړه د شفاعت په وجه مغفرت	۱۰٦
۱۱۵	د قيامت په ورځ د الله رب العزت د يو بنده سره مکالمه	۱۰۷
۱۱٦	د يو مَچ سره د احسان کولو په وجه مغفرت	۱۰۹
۱۱۷	**۳ . د ګناهونو نقصانات :**	۱۱۱
۱۱۸	د ګناهونو ضرر او نقصان زيات دی	۱۱۳
۱۱۹	د مخکيني قومونو د هلاکت وجه ګناهونه وو	۱۱۴
۱۲۰	د بعضو هلاک شوو قومونو اجمالي تذکره	۱۱۴
۱۲۱	عبرت	۱۱٦
۱۲۲	ګناه ته ګناه نه ويل خطرناک دي	۱۱٦
۱۲۳	د حضرت آدم عليه السلام د توبې قبليدو وجه	۱۱٦
۱۲۴	د ابليس د لعنتي کيدو وجه	۱۱۷
۱۲۵	د مريض مثال	۱۱۹
۱۲٦	حضرت عزير عليه السلام ته وحي	۱۱۹
۱۲۷	د اصحاب السبت د هلاکت واقعه	۱۲۰
۱۲۸	د ګناه کولو سبب	۱۲۲
۱۲۹	اول مثال	۱۲۲
۱۳۰	دويم مثال	۱۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱۳۱	د يو ځوان واقعه	۱۲۳
۱۳۲	د صحابه کرامو د نظرونو ښکته ساتلو واقعه	۱۲۴
۱۳۳	د سليمان بن يسار رحمه الله د ګناه نه د بچ کيدلو واقعه	۱۲۵
۱۳۴	د امام غزالي رحمه الله وينا	۱۲۷
۱۳۵	**د ګناهونو دنيوي نقصانات :**	۱۲۷
۱۳۶	۱. د الله ﷻ په نزد بې قدره کيدل	۱۲۷
۱۳۷	حضرت جبريل عليه السلام ته د الله ﷻ فرمان	۱۲۸
۱۳۸	د حضرت ابو الدرداء رضی الله عنه وينا	۱۲۸
۱۳۹	د حضرت عائشی رضی الله عنها وينا	۱۲۹
۱۴۰	د مجاهد بن عوض رحمه الله وينا	۱۲۹
۱۴۱	د يو شاعر وينا	۱۲۹
۱۴۲	۲. په زمکه کې فساد خوريدل	۱۳۰
۱۴۳	دا معلومول، چې دا مصيبت عذاب دی او که امتحان؟	۱۳۱
۱۴۴	د شاه ولي الله رحمه الله تحقيق	۱۳۱
۱۴۵	د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تحقيق	۱۳۱
۱۴۶	۳. د زړه اطمينان ختميدل، او ژوند تنګيدل	۱۳۲
۱۴۷	۴. د عبادت نورانيت ختميدل	۱۳۳
۱۴۸	اول مثال	۱۳۳
۱۴۹	دويم مثال	۱۳۴
۱۵۰	د امام مالک رحمه الله وصيت	۱۳۴
۱۵۱	۵. د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ د لعنت مستحق کيدل	۱۳۵
۱۵۲	په کافرانو او ظالمانو لعنت	۱۳۵
۱۵۳	په شرابي لعنت	۱۳۵
۱۵۴	په سود اخيستونکي او ورکوونکي لعنت	۱۳۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱۵۵	په رشوت اخيستونکي او ورکوونکي لعنت	۱۳۶
۱۵۶	د بعضو ګناهونو په وجه په ښځو لعنت	۱۳۷
۱۵۷	د ښځو سره مشابهت کوونکو سړو ، او د سړو سره مشابهت کوونکو ښځو باندې لعنت	۱۳۸
۱۵۸	په مړې ژړا کوونکو ښځو باندې لعنت	۱۳۸
۱۵۹	په لوطي او عاق الوالدين لعنت	۱۳۸
۱۶۰	نور د لعنت واله ګناهونه	۱۳۹
۱۶۱	عبرت	۱۴۰
۱۶۲	په ګناهګار باندې نور مخلوقات هم لعنت وايي	۱۴۰
۱۶۳	۶ . د دشمنانِ خدا وارث جوړيدل	۱۴۰
۱۶۴	۷. معيتِ الهي (د الله ﷻ امداد) ختميدل	۱۴۱
۱۶۵	د نيکانو سره د الله ﷻ د امداد مثالونه	۱۴۱
۱۶۶	اول مثال : په غارِ ثور کې د الله ﷻ معيت	۱۴۱
۱۶۷	دويم مثال : د حضرت موسى عليه السلام سره د الله ﷻ معيت	۱۴۲
۱۶۸	۸ . د فرښتو د دُعاګانو نه محرومه کيدل	۱۴۳
۱۶۹	۱۰. د مخ رونق ختميدل ، او عقل کمزورې کيدل	۱۴۴
۱۷۰	د امام شافعي رحمه الله خپل استاذ ته د حافظې د کمزورتيا شکايت	۱۴۵
۱۷۱	۱۱ . بار بار ګناه کولو سره د توبې توفيق نه ملاويږي	۱۴۶
۱۷۲	۱۲ . د الله ﷻ حفاظت نه وتل ،او شيطان پرې مسلط کيدل	۱۴۷
۱۷۳	۱۳ . اندامونه باطني نجس او بدبويه کيدل	۱۴۷
۱۷۴	۱۴ . د بعضو ګناهونو اثر واپس په ده او دده په کور واله راځي	۱۴۹
۱۷۵	د زَرګر د ښځې واقعه	۱۴۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱۷٦۰	**د ګناهونو اُخروي نقصانات :**	۱۵۱
۱۷۷	د هرې ګناه نقصان شته	۱۵۲
۱۷۸	واقعه : د ګناه نه د بچ کیدو په وجه د بدن نه د مُشکو خوشبوئي تلل	۱۵۳
۱۷۹	د الله ﷻ د نافرمانۍ نه د یو ځوان توبه	۱۵۴
۱۸۰	واقعه : د جهنم د ویرې نه د یو غر ژړا	۱۵۷
۱۸۱	**د بعضو شُبهو جوابونه:**	۱۵۸
۱۸۲	۱. الله ﷻ غفور رحیم دی ، توبه به او باسم	۱۵۹
۱۸۳	۲. اوس لا ځوان یم ، چې بوډا شم بیا به توبه او باسم	۱۵۹
۱۸۴	۳. دا ګناه زما په تقدیر کې لیکلې وه	۱٦۰
۱۸۵	۴. که په قِسمت کې مې جنت وي نو جنت ته به لاړشم ، او که جهنم وي نو جهنم ته به ځم	۱٦۱
۱۸٦	۵. الله ﷻ مستغني ذات دی ، هغه ته زمونږ د اعمالو هیڅ ضرورت نشته	۱٦۱
۱۸۷	٦. مونږ د فلاني بزرګ اولاد یو ، یا د هغه مریدان یو	۱٦۲
۱۸۸	۷. مونږ نورو ته نصیحت کوو ، یا مونږ ته ګناه ختمونکي اعمال معلوم دي	۱٦۳
۱۸۹	۸. د ډیرو چلّو او مجاهَدو په وجه اوس مونږ ته د اعمالو هیڅ ضرورت نشته	۱٦۴
۱۹۰	**په ګناهګارانو باندې د نزولِ عذاب نور معتمد او زړه پورې واقعات:**	۱٦۷
۱۹۱	په مخکیني امتونو د عذاب بیان	۱٦۹
۱۹۲	د حضرت نوح علیه السلام د قوم انجام	۱٦۹
۱۹۳	د حضرت صالح علیه السلام د قوم (ثمودیانو) انجام	۱۷۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۱۹۴	د حضرت هود ﷺ د قوم (عاديانو) انجام	۱۷۱
۱۹۵	د حضرت لوط ﷺ د قوم انجام	۱۷۲
۱۹۶	د حضرت شعيب ﷺ د قوم انجام	۱۷۴
۱۹۷	د فرعون او دده د ملګرو انجام	۱۷۵
۱۹۸	د اَبرهه او دده د ملګرو انجام	۱۷۷
۱۹۹	د قومِ سبا د هلاکت واقعه	۱۷۸
	٤. د علم فضيلت او اهميت	۱۸۰
۲۰۰	د حضرت آدم ﷺ د خلافت او تعظيم وجه علم ؤ	۱۸۲
۲۰۱	د امام رازي رحمه الله وينا	۱۸۳
۲۰۲	اولنۍ وحي	۱۸۴
۲۰۳	نبي ﷺ ته هم د عِلم د زياتوالي طلب کولو حکم شوی ؤ	۱۸۵
۲۰۴	د علم د اهمت په باره کې واقعه	۱۸۵
۲۰۵	نبي عليه السلام د تعليم او تدريس مجلس غوره کړو	۱۸٦
۲۰٦	د عِلمي مجلس فضيلت	۱۸۷
۲۰۷	د حضرت لقمان ﷺ خپل ځوي ته نصيحت	۱۸۸
۲۰۸	علم د انبياو ميراث دی	۱۸۸
۲۰۹	د علم يو باب زده کول د زرو (۱۰۰۰) رکعتو قبول شو نفلو نه ډير بهتر دی	۱۹۰
۲۱۰	د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تحقيق	۱۹۱
۲۱۱	لږ علم د ډير عمل نه بهتر دی	۱۹۱
۲۱۲	ضروري علم په هر مسلمان باندې فرضِ عين دی	۱۹۱
۲۱۳	ضروري تنبيه	۱۹۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۱۴	د علم حقيقت	۱۹۲
۲۱۵	په علم او معلوماتو کې فرق دی	۱۹۳
۲۱۶	علم لوي نعمت دی	۱۹۴
۲۱۷	د الله ﷻ په نزد د علم مقام	۱۹۵
۲۱۸	د يو طالب العلم واقعه	۱۹۶
۲۱۹	د عِلم باوجود په اِحساسِ کمترَی کې مبتلاء کيدل نه دي په کار	۱۹۸
۲۲۰	علم د الله صفت دی	۱۹۸
۲۲۱	د عِلم په برکت زړه وَر کيدل	۱۹۹
۲۲۲	عِلم يو قوت دی	۲۰۰
۲۲۳	د علم زده کوونکي د پاره د جنت بشارت او زيرې	۲۰۱
۲۲۴	د علم زده کړه د نفلي عباداتو نه بهتره ده	۲۰۲
۲۲۵	د علم زده کړه او بل ته خودل بهترينه صدقه ده	۲۰۳
۲۲۶	علمي مجالس د جنت باغيچې دي	۲۰۴
۲۲۷	د عِلم خَورولو فائده انسان ته د مرګ نه پس هم رسي	۲۰۴
۲۲۸	د علم په طلب کولو سره ګناه معاف کيدل	۲۰۵
۲۲۹	د علم زده کړه بهترين عمل دی	۲۰۶
۲۳۰	علم د مال نه په اووه (۷) وجوهاتو سره بهتر دی	۲۰۷
۲۳۱	عِلم الله ﷻ خپلو خاصو بندګانو ته ورکوي	۲۰۸
۲۳۲	د علم د حصول جذبه فطري ده	۲۰۹
۲۳۳	د علم د حصول د پاره کوشش په کار دی	۲۰۹
۲۳۴	**د علم د حصول د پاره تکليفونه برداشت کول**	۲۱۱
۲۳۵	د امام بخاري رحمه الله تکليفونه برداشت کول	۲۱۲
۲۳۶	د امام شافعي رحمه الله د دين د پاره مشقت برداشت کول	۲۱۳
۲۳۷	د شاه عبدالقادر رائې پوري رحمه الله واقعه	۲۱۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۳۸	د تقرير خلاصه	۲۱۴
۲۳۹	**فقهي مسائل**	۲۱۵
۲۴۰	اوله مسئله : د فرضِ عين عِلم تعين	۲۱۵
۲۴۱	دويمه مسئله : که والدين بچي د عِلم نه منع کوي د هغې حکم	۲۱۶
۲۴۲	دريمه مسئله : د دين تبليغ فرضِ کفايه دی	۲۱۷
۲۴۳	څلورمه مسئله : دُنياوي فنون عِلم نه دی	۲۱۷
۲۴۴	**د علم د اهميت متعلق نور معتمد واقعات**	۲۱۹
۲۴۵	**د علم د حصول شوق**	۲۱۹
۲۴۶	د امام ابويوسف رحمه الله د علم سره شوق	۲۱۹
۲۴۷	د زنکدن په حالت کې علمي مشغله	۲۱۹
۲۴۸	د امام محمد رحمه الله د علم د حصول شوق	۲۲۰
۲۴۹	د بقيع بن مخلد رحمه الله د علم شوق	۲۲۱
۲۵۰	د امام مسلم رحمه الله د مطالعې شوق	۲۲۲
۲۵۱	د علامه ابن جوزي رحمه الله د مطالعې شوق	۲۲۲
۲۵۲	د علامه جاحظ بصري رحمه الله علمي شوق	۲۲۳
۲۵۳	د يو طالب العلم د مطالعې سره سخته مينه	۲۲۳
۲۵۴	د شاه عبدالعزيز رحمه الله عِلمي شوق	۲۲۴
۲۵۵	د علامه ابن تيميه رحمه الله د سبق سره مينه	۲۲۵
۲۵۶	د مولانا انورشاه کشميري رحمه الله عِلمي حرص	۲۲۵
۲۵۷	د علامه منذري رحمه الله د احاديثو سره مينه	۲۲۶
۲۵۸	**د علم د زده کړې د پاره علمي سفرونه کول**	۲۲۷
۲۵۹	د حضرت ابو ايوب انصاري ﷺ د يو حديث د پاره څلويښت ورځې سفر کول	۲۲۷
۲۶۰	صرف د حديث سَند اوچتولو د پاره نهه سوه ميله لرې سفر کول	۲۲۷
۲۶۱	د امام ابوحاتم رازي رحمه الله علمي سفرونه کول	۲۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲٦۲	**د علم په زده کړه کې خواري او محنت کول**	۲۲۹
۲٦۳	د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه ولږه برداشت کول	۲۳۰
۲٦۴	د امام بخاري رحمه الله مشقت برداشت کول	۲۳۰
۲٦۵	د امام طبري رحمه الله محنت	۲۳۱
۲٦٦	د امام ابو حاتم رازي رحمه الله مشقت برداشت کول	۲۳۱
۲٦۷	د شيخ عبد القادر جيلاني رحمه الله مشقت برداشت کول	۲۳۲
۲٦۸	د امام ابن جوزي رحمه الله محنت	۲۳۴
۲٦۹	په درې ديرش (۳۳) کاله کې صرف اته (۸) مسئلې زده کول	۲۳۴
۲۷۰	د طالب عِلمۍ په دوران کې اکثر تکليفونه وي	۲۳۸
۲۷۱	د نابينا کسانو علمي کارنامې	۲۳۹
	۵. د علماؤ او طلباؤ مقام	۲۴۰
۲۷۲	**د علماو مقام**	۲۴۲
۲۷۳	الله جل جلاله د علماؤ درجې اوچتوي	۲۴۲
۲۷۴	د عالم درجه په عامو مومنانو باندې اووه سوه (۷۰۰) درجې زياته ده	۲۴۲
۲۷۵	د عالِم فضيلت په عابِد باندې زيات دی	۲۴۳
۲۷٦	واقعه:	۲۴۴
۲۷۷	عالم او غير عالم سره برابر نه دي	۲۴۴
۲۷۸	الله جل جلاله د خپلې او د فرښتو د گواهۍ سره د علماؤ گواهي هم يو ځای ذکر کړې	۲۴۵
۲۷۹	د حافظ ابن کثير رحمه الله وينا	۲۴٦
۲۸۰	د عالم ذکر په دويمه مرتبه کې	۲۴٦
۲۸۱	د علماؤ مغفرت	۲۴٦
۲۸۲	د امام محمد رحمه الله د مغفرت واقعه	۲۴۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۸۳	د سيبويه د مغفرت واقعه	۲۴۷
۲۸۴	علماء د الله ﷻ نه ويريږي	۲۴۸
۲۸۵	اهلِ علمو ته دُعا	۲۴۹
۲۸۶	رسول الله ﷺ هم اهلِ علمو ته دُعا کړي	۲۵۰
۲۸۷	د قيامت په ورځ به د علماو سياهي د شهيدانو په وينې دَرَنه وي	۲۵۱
۲۸۸	په معاشره کې د علماؤ مقام	۲۵۱
۲۸۹	د علماو ضرورت	۲۵۲
۲۹۰	عالم به د قيامت په ورځ شفاعت کوونکې وي	۲۵۳
۲۹۱	د فقيه درجه	۲۵۳
۲۹۲	په مخ د زمکه فقهاء او علماء اولياء الله دي	۲۵۵
۲۹۳	انسان صرف هغه دې چې علم ورسره وي	۲۵۵
۲۹۴	د علماؤ تعظيم په کار دی	۲۵٦
۲۹۵	صحابه کرام او د استاذ ادب	۲۵۸
۲۹٦	په خبرو کې هم د ادب لحاظ په کار دی	۲۵۹
۲۹۷	حضرت موسی علیه السلام ته تنبيه	۲٦۰
۲۹۸	د علمي اختلاف باوجود د يو بل ډير ادب کول	۲٦۱
۲۹۹	د حضرت علي رضي الله عنه وينا	۲٦۱
۳۰۰	حديث د حضرت جبرائيل علیه السلام	۲٦۲
۳۰۱	امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله او د استاذ ادب	۲٦۲
۳۰۲	مولانا عبدالقدوس گنگوهي رحمه الله او د استاذ ادب	۲٦۲
۳۰۳	د استاذ د ځوي ادب کول	۲٦۵
۳۰۴	د عالم سره د ناستې فضيلت	۲٦۵
۳۰۵	د عالم مخ ته کتل عبادت دی	۲٦٦
۳۰٦	د علماؤ سره د محبت فائده	۲٦۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۳۰۷	د عالم وفات کيدل لويه حادثه ده	۲٦۸
۳۰۸	د علماو پورې ټوقې کوونکې کس منافق دی	۲٦۹
۳۰۹	علماؤ ته د تکليف رسوونکو خلقو سزا	۲۷۰
۳۱۰	د مرزا مظهر جانِ جانان د قاتل بدترين انجام	۲۷۱
۳۱۱	امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله پسې د بد رَد ويلو سزا	۲۷۱
۳۱۲	د عالم د توهين سخته سزا	۲۷۲
۳۱۳	د بزرګانو او نيکانو نه د مخ اړوونکي کس انجام	۲۷۴
۳۱۴	د اهلِ علمو سره د احسان کولو فائده	۲۷۵
۳۱۵	**د طالبُ العلم مقام**	۲۷٦
۳۱٦	فرښتې طالب العلم ته خپلې وزرې غوړوي	۲۷٦
۳۱۷	د امام قرطبي رحمه الله تحقيق	۲۷٦
۳۱۸	په حديث پورې د مسخره کوونکي سرې سزا	۲۷۸
۳۱۹	په حديث کې د شک کوونکي کس انجام	۲۷۸
۳۲۰	طالب العلم ته د حج ثواب حاصليدل	۲۸۰
۳۲۱	د علم د زده کړې په وخت د وفات کيدونکي کس مرتبه	۲۸۰
۳۲۲	د علم حاصلولو شوق	۲۸۱
۳۲۴	د طالب العلم مقام.	۲۸۲
۳۲۵	د طالب العلم د دُعا قبليدو واقعه:	۲۸۳
۳۲٦	د خواجه باقي بالله رحمه الله د دين د طالبانو نه د دُعا درخواست	۲۸۵
۳۲۷	د احاديثو په طالبانو د انواراتو راوريدل	۲۸٦
۳۲۸	د تقرير خلاصه	۲۸٦
۳۲۹	**فقهي مسائل**	۲۸۷
۳۳۰	اوله مسئله: علماؤ سره د بُغض لرونکي او دوی ته د کنځل کوونکي کس حکم	۲۸۷
۳۳۱	دويمه مسئله: ديني کتابونو ته بې اودسه د لاس وروړلو حکم	۲۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۳۳۲	**د اهلِ علمو د پاره د عبرت نه ډک نور معتمَد واقعات:**	۲۸۹
۳۳۳	**۱. د اهلِ علمو د پاره استقامت په کار دې:**	۲۸۹
۳۳۴	د شیخ الهند حضرت مولانا محمود الحسن دیوبندي رحمه الله قرباني	۲۸۹
۳۳۵	د حضرت مولانا غلام غوث هزاروي رحمه الله د دین د حفاظت د پاره قرباني	۲۹۱
۳۳۶	د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله استقامت	۲۹۳
۳۳۷	**۲. د اهلِ علمو د پاره احتیاط په کار دی:**	۲۹۵
۳۳۸	حسن بصري رحمه الله ته د یو ماشوم نصیحت	۲۹۵
۳۳۹	د امام بخاري رحمه الله احتیاط	۲۹۵
۳۴۰	**۳. د اهلِ علمو د پاره تواضع او عاجزي په کار ده:**	۲۹۷
۳۴۱	د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تواضع	۲۹۷
۳۴۲	د مولانا رشید احمد گنگوهي رحمه الله تواضع	۲۹۸
۳۴۳	د بایزید بسطامي رحمه الله تواضع	۲۹۸
۳۴۴	د حاجي امداد الله مهاجر مکي رحمه الله تواضع	۲۹۹
۳۴۵	د امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله تواضع	۲۹۹
۳۴۶	**۴. د علم سره ادب په کار دې:**	۳۰۱
۳۴۷	د علامه انور شاه کشمیري رحمه الله ادب	۳۰۱
۳۴۸	د شیخ الاسلام مولانا حسین احمد مدني رحمه الله ادب	۳۰۲
۳۴۹	د شیخ الهند مولانا محمود الحسن دیوبندي رحمه الله ادب	۳۰۳
۲۵۰	د استاذ ادب داسې په کار دی	۳۰۴
۲۵۱	د استاذ څپلی په سَر ایښودل	۳۰۴
۲۵۲	د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله ادب	۳۰۵
۲۵۳	هر استاذ ته د قدر په نظر کتل په کار دي	۳۰۶
۲۵۴	امام مالک رحمه الله او د احادیثو ادب	۳۰۷
۲۵۵	د احادیثو د ادب په وجه مقبولیت	۳۰۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۵۶	د بې ادبۍ په وجه انسان د علمي فيض نه محرومه کيږي	۳۰۸
۲۵۷	د استاذ د بې ادبۍ په وجه د علم نه محرومه کيدل	۳۰۸
۲۵۸	علماء د انبياو وارثان دي	۳۰۹
۲۵۹	**۵. د عِلم سره استغناء په کار ده:**	۳۱۱
۲۶۰	د حضرت سالم رحمه الله استغناء	۳۱۲
۲۶۱	د مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله استغناء	۳۱۳
۲۶۲	**۶. د درود شريف فضيلت او اهميت**	۳۱۴
۲۶۳	د علامه اسماعيل حقي رحمه الله تحقيق	۳۱۶
۲۶۴	د علامه آلوسي رحمه الله تحقيق	۳۱۷
۲۶۵	**د درودِ شريف فضائل**	۳۱۸
۲۶۶	۱. د الله ﷻ د رحمت ذريعه ده	۳۱۸
۲۶۷	حضرت موسی عليه السلام ته وحي	۳۲۰
۲۶۸	۲. د نبي عليه السلام د شفاعت ذريعه ده	۳۲۰
۲۶۹	د فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله وينا	۳۲۱
۲۷۰	۳. د نيکيو د زياتوالي د گناهونو د مغفرت او د مرتبې د اوچتوالي ذريعه ده	۳۲۱
۲۷۱	د درود شريف په وجه د امام شافعي رحمه الله مغفرت	۳۲۲
۲۷۲	د درود شريف په وجه د يو کاتب مغفرت	۳۲۲
۲۷۳	د درود شريف په وجه د يو گناهگار مغفرت	۳۲۳
۲۷۴	۴. د نبي کريم ﷺ سره د نزديکت ذريعه ده	۳۲۳
۲۷۵	۵. د مصيبتونو او غمونو د ازالې ذريعه ده	۳۲۴
۲۷۶	د درود شريف په برکت د مصيبت نه د نجات واقعه	۳۲۵
۲۷۷	۶. د دُعا قبليدو ذريعه ده	۳۲۷
۲۷۸	اهمه نُکته	۳۲۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۷۹	د درود شريف نه بغير دُعا نه قبليږي	۳۲۹
۲۸۰	۷. د درود شريف په وجه اعزاز	۳۳۰
۲۸۱	نبي كريم ﷺ د درود ويونكي څله چَپ (بښكل) كړي	۳۳۰
۲۸۲	د يو درود شريف د ثواب په وجه د غونډۍ مقبرې واله نه عذاب پورته كيدل	۳۳۱
۲۸۳	**د درودِ شريف نه ويلو نقصانات**	۳۳۳
۲۸۳	۱. د نبي كريم ﷺ د خيرو سبب دی	۳۳۳
۲۸۴	۲. د حضرت جبرائيل عليه السلام د بَد دُعايي ذريعه ده	۳۳۳
۲۸۵	۳. د رسول الله ﷺ نوم مبارك اوريدو نه روستو درود نه ويل بُخل دي	۳۳۵
۲۸۶	د نبي عليه السلام نوم مبارك سره درود نه ليكونكي ته وعيد	۳۳۶
۲۸۷	۴. د جنت نه د محروميتيا سبب دی	۳۳۷
۲۸۸	۵. په قيامت كې د پښيمانتيا سبب دی	۳۳۷
۲۸۹	**د درودِ شريف متعلق فقهي مسائل :**	۳۳۹
۲۹۰	مسئله ۱ :	۳۳۹
۲۹۱	مسئله ۲ :	۳۴۰
۲۹۲	مسئله ۳ :	۳۴۰
۲۹۳	مسئله ۴ :	۳۴۰
۲۹۴	مسئله ۵ :	۳۴۲
۲۹۵	مسئله ٦ :	۳۴۲
۲۹۶	مسئله ۷ :	۳۴۲
۲۹۷	**د درودِ شريف متعلق نور بهترين واقعات :**	۳۴۳
۲۹۸	د درود ويونكي د قبرا وكورنه د مُشكو خوشبوي تلل	۳۴۳
۲۹۹	حضرت موسى عليه السلام ته وحي	۳۴۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۳۰۰	د درود شریف په وجه حاجتونه پوره کړي	۳۴۴
۳۰۱	د حضرت حواء رضی الله عنها په مَهر کې درود شریف مقررول	۳۴۵
۳۰۲	د درود شریف په برکت د یوې فرښتې معاف کیدل	۳۴۵
۳۲۳	خوشخبري	۳۴۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سريزه

اَلْحَمْدُ لله الَّذِيْ خَلَقَ الْإِنْسَانَ وَعَلَّمَهُ الْبَيَان ، أَرْسَلَ الرُّسُلَ وَالْأَنْبِيَاءَ لِهِدَايَتِهِ وَسَعَادَتِهِ فِيْ كُلِّ حِيْنٍ وَّ زَمَان .

وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنْ قَالَ : " أَنَا خَاتَمُ الْأَنْبِيَاءِ وَلَانَبِيَّ بَعْدِيْ ، وَعُلَمَاءُ أُمَّتِيْ كَأَنْبِيَاءِ بَنِيْ إِسْرَائِيْلَ ، وَإِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا " هِدَايَةٌ وَرَحْمَةٌ لِلْإِنْسِ وَالْجَان ، وَشَرَّفَ الْعُلَمَاءَ بِوِرَاثَةِ الرُّسُلِ وَالْأَنْبِيَاءِ لِتَبْلِيْغِ مَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ بِالْقَوْلِ وَاللِّسَان .

وَعَلٰى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ الَّذِيْنَ هُمْ مَعَايِيْرُ الْحَقِّ فِي الْعِلْمِ وَالْإِيْمَان ، وَعَلٰى مَنْ تَبِعَهُ وَتَبِعَهُمْ إِلٰى يَوْمِ الْجَزَآءِ وَالْإِحْسَان . وَبَعْدُ !

الله تعالی په مخ د زمکه انسانان پیدا کړل ، د دوي د رُشد او هدایت لپاره یې دوي ته پیغمبران راولیږل ، چې دا سلسله د حضرت آدم علیه السلام نه شروع او په حضرت محمد صلی الله علیه وسلم باندې ختمه شوې ، ددې نه وروسته د امت عالمان به تر قیامته پورې دا دین خلکو ته رسوي او همدوي د دین په رسَولو کې د پیغمبرانو علیهم السلام وارثان هم دي .

پیغمبرانو علیهم السلام به د وعظ او نصیحت د لارې خلک دین ته رابلل ، او الهي پیغامونه به یې خلکو ته رسول ، الله تعالی فرمایي :

﴿ يَتْلُوْ عَلَيْهِمْ آيَاتِهٖ وَيُزَكِّيْهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ﴾ (١)

البته د اُمت د علماو د دعوت او تبلیغ د پاره نور مختلف ذرایع هم شته ، کله په خُولې سره وعظ او نصیحت وي ، کله په قلم سره د کتابونو او جرائدو وغیره په شکل کې وي ، خو په دې ذرائعو کې عامه او مؤثره ذریعه کومه چې د پیغمبرانو علیهم السلام معمول هم وو هغه وعظ ، تقریر او خطابت دی چې په مختلفو مواقعو کې علماء خلکو ته وعظ او نصیحت کوي ، الهي او نبوي پیغامونه خلکو ته رسوي .

په وعظ او نصیحت سره د خلکو آفکار بدلیږي ، صورت او سیرت بدلیږي ، جامعه او ټولنه بدلیږي ، نظام بدلیږي او د خلکو شقاوت په سعادت بدلیږي .

(١) آل عمران ١٦٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهذا دا ضروري ده چې واعِظ او خطيب بايد داسې وعظ وکړي چې د خلکو فکرونه د بې دينۍ نه ديندارۍ طرف ته راواړوي ، د خلکو په صورت او سيرت کې نيک بدلون راشي ، جامعه د نيکو خلکو نه عبارت وګرځي ، د ټولنې شقاوت په سعادت بدل شي ، د علاقې ، وطن او مُلک نظام بدل شي .

او دا هغه وخت کيدې شي چې د علماؤ سره د وعظ او نصيحت لپاره داسې علمي آثار موجود وي چې په هره موضوع کې د علماو علمي ضرورتونه پوره کړي .

په هر وخت کې ديني عالمانو د وعظ او نصيحت په هکله مؤثِر ليکنې کړي ، خصوصًا په عربۍ او اُردو کې ډير مفصّل او تحقيقي کتابونه موجود دي . البته په پښتو ژبه کې زما د علم مطابق داسې جامع او تحقيقي آثر وجود نه لري چې په ليدو يې علمي تنده ماته شي .

نو دا ضروري ده چې داسې يو کتاب ترتيب شي چې د مساجدو امامانو او خطيبانو ته په آسانه د علمي او مؤثِر تقرير مواد برابر شي ، تر څو مسلمانان د ديني احکاماتو او معلوماتو نه مستفيد شي او عمل پرې وکړي .

که يو طرفته په علمي دُنيا کې نظر وکړو نو د عِلم د زَوال او انحطاط دوَر دی ، د اهلِ علمو همتونه ، استعدادونه او شوقونه دومره ضعيفه شوي چې د مساجدو زيات امامان او خطيبان د فن معتمَد او علمي کتابونه ، نه مطالعه کوي ، بلکه په رسالو او سَرسري معلوماتو اکتفاء کوي او وخت پرې تيروي ، بلکه ډير علماء خو تقليدي بيانونه کوي ، د يو عالم انداز خپل کړي او د هماغه نه اوريدلي معلومات د هماغه په انداز کې بيانوي .

بل طرفته که وګورو نو د افراط او تفريط دوَر دی ، بعضې علماء يوازې فضائل بيانوي چې په نتيجه کې خلکو ته په ګناهونو جرأت حاصل شو ، يوازې په مستحباتو تکيه کوي ،

او بعضې علماء په وعظ و تقرير کې دومره سختي کوي چې په اوريدو يې خلک د الله تعالی د رحمت نه مايوسه شي ، د الله تعالی سره تعلق پريږدي ، او د خپل خالق نه پردَي شي ، په وعظ کې هغه مناسب توازن ختم شوې کوم چې د دين د اسلافو او اکابرو په وعظ کې وُ ، نتيجه يې دا شوه چې د وعظ په اوريدو سره په خلکو کې هغه بدلون نه راځي کوم چې مناسب وي .

زما عاجز بنده په زړه کې دا داعِيه او تمنّا ډير وخت نه موجوده وه چې زه په دې موضوع يوه داسې علمي او تحقيقي ليکنه وکړم چې د ذکر شوو ټولو مشکلاتو حَل او جواب په کې موجود وي ، د قرآن کريم په آيتونو ، نبوي احاديثو او د امت د اَسلافو او اکابرو علماو په قيمتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارشاداتو مشتمل وي . که يو طرف ته دد اسې ليکنې ضرورت او اهميت ډيرؤ خو بل طرف ته زما علمي استعداد د دارنګې ګران پيچيده علمي خدمت ايجاب نه کولو .

البته ددې نه وړاندې چې کله زما يوه رساله د " اَلْاَسْئِلَةُ وَالْاَجْوِبَةُ الْفَاضِلَة لِتَشْحِيْذِ الْاَذْهَانِ الْكَامِلَة " په نامه په علمي مَحضَر کې وجود ته راغله ، نو په علمي حلقو کې په ډير کم وخت کې د ډيرې استفادې سبب وګرځيده ، او په خواصو او عوامو کې يې د توقع نه زيات مقبوليت حاصل کړ ، آن تر دې چې اُردو او فارسي ته تَرجمه او چاپ شوه ، چې دې سره زما حوصله اوچته شوه او په دې پيچيده موضوع د ليکنې جُرأت راته حاصل شو .

نو په دې خاطر چې په عِلمي ميدان کې موجوده کمې پوره شي ، په عِلمي حلقو کې علماو ، امامانو او خطيبانو ته فائده وشي ، د هرې موضوع په هکله عام مسلمانان د قرآني آيتونو ، نبوي تعليماتو ، او د اکابرو د اِرشاداتو نه خبر شي ، په وعظ او نصيحت کې توازن پيدا شي ، اِفراط او تفريط ختم شي ، د وعظ نه مطلوبه نتيجه تر لاسه شي ، دې او ديته وَرته نورو وجوهاتو له مخې مو په مهربان ذات توکل وکړ او د يوې داسې علمي او تحقيقي مُسَوّدې په تيارولو مو شروع وکړه چې د اهلِ علمو علمي تنده پرې ماتيږي او ددې د پاره مو نوم کيښود " اِصْلَاحِيْ مُدَلَّلْ تَقْرِيْرُوْنَه " .

الله تعالى دې اِسم او مُسمّى سره مطابق وګرځوي ، او الله تعالى دې زما دا علمي خدمت په خپل دربار کې قبول او منظور کړي، زما او زما د والدينو ، استاذانو ، مشرانو او د ټول اُمت مسلمه لپاره دې د مغفرت ذريعه او د فلاح و نجات سبب وګرځوي ، او الله تعالى دې د علماو ، طلباو ، امامانو ، خطيبانو ، مقررينو او عامو مسلمانانو لپاره د ډيرې فائدې او اِصلاح ذريعه وګرځوي. وَمَا ذٰلِکَ عَلَى اللهِ بِعَزِيْزٍ .

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ .

اِنْ اُرِيْدُ اِلَّا الْاِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيْقِيْ اِلَّا بِاللهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ اُنِيْبُ

وَصَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّآلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ

ابو الشمس نور الهدیٰ عفي عنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د كتاب ځانګړ تياوې

ددې كتاب په ليكنه كې مې د لاندينې خبرو لحاظ ساتلې :

۱ . په هره موضوع كې مې د قرآن كريم آيتونه او د هغې تفسير او تشريح د مختلفو تفاسيرو نه ، سره د حوالې نقل كړي .

۲ . د هرې موضوع سره مناسب احاديث مې د عربي عبارت ، ترجمې او تشريح سره ، د احاديثو د معتمدو كتابونو نه نقل كړي .

۳ . د هرې موضوع متعلق مسائل مې د مُعتمدو بَاوَري كتابونو او نورو شروحاتو نه نقل كړي ، او فقهي مسائلو كې مې د فقهاو كتابونو او فتاوو ته رجوع كړې .

۴ . د سامعينو په ذهنونو كې د مضمون په ښه طريقې سره اچولو ، او د خلقو د دِلچسپی دپاره مې د موقع مناسب د هرې موضوع سره مُستَنَد او د عبرت نه ډك واقعات را نقل كړي . ځكه د عمل جذبه راپيدا كولو د پاره چې واقعاتو ته كوم اهميت حاصل دى هغه هر عاقل ته د رُوښانه ورځې په شان ښكاره دى .

بل دا چې معتمد واقعات يو قسم رُوحاني غذا هم ده ، او د انسان په فطرت كې هم دا خبره داخله ده چې په مثال يا واقعې سره كومه خبره بيان شي هغه دده په پوهه كې زر راځي .

دغه وجه ده چې د قرآن كريم ډېر حصه په واقعاتو او امثالو هم مشتمله ده ، ځكه په تيرو واقعاتو كې د انسان دپاره غټ سبق او عبرت پروت دى .

۵. هرې غټې خبرې ته يو عنوان وركړې شوې دى .

۶ . د هرې موضوع په آخر كې د همدې موضوع متعلق نور سبق آموز واقعات هم سره د حوالې ذكر شوي چې هر واعظ او مقرر يې د خپل وعظ او تقرير مؤثر كرځولو د پاره د خپلې خوښې مطابق ځانته پكې انتخاب كولې شي .

په آخر كې زه دا خبره واضح كول غواړم چې زه خو نه څه خاص مقرر يم ، او نه په دې خپل كتاب كې بلافائده د مُقفّٰى او مُسَجّع الفاظو راوړلو شوقي يم ، بلكه په عام فهمه او مؤثر انداز كې مې داسې قيمتي عِلمي ملغلرې د تاليف په تار كې پاڼللي چې په لوستو او اوريدو سره يې د انسان عِلمي تنده ماتيږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د تقرير مؤثر ګرځولو د پاره ضروري اصول او آداب

د تقرير او خطابت دا فن چونکه ډير اهميت لري، او بيا خاصکر په دې موجوده دَور کې خو د علماو او طلباو دپاره ډير زيات ضروري دی، ځکه چې په موجوده وخت کې د علماو ذمه داري نوره هم زياته شوې، هرطرفته فتنې او فسادونه خواره دي. غيرمسلمه د مسلمانانو په ذهنونو کې د اسلام متعلق ډير شکوک او شبهات اچوي او مسلمانان ګمراه کوي.

نو د تقرير په ذريعه په ډيره آسانه طريقې سره د مسلمانانو اصلاح کيږي، د باطلو عقيدو نه يې نفرت پيدا کيږي او په مسلمان قوم کې د باطل سره د مقابلې قوت هم پيدا کيږي.

لهذا د علماو او طلباو دا ذمه داري بلکه فريضه ده چې دا فن ياد کړي، او په دې کې پوره مهارت حاصل کړي.

اوس به لاندې څه ضروري اصول او آداب ليکلې شي چې د تقرير په دوران کې که مقرر د دې اصولو لحاظ اوساتي نو تقرير به يې ډير مؤثر او جاذب او ګرځي:

۱. د ټولو نه اول د مُقرر دپاره حوصله، استقامت، خُود اعتمادي او مستقل مزاجي پکار ده ځکه په ابتداء کې اکثر هر مقرر څه نا څه ويره محسوسوي، او دا خيال کوي چې ګنې دا خلق د ده احتساب کوي، نو بې اختياره يې په خُوله کې الفاظ اونخلي او تقرير يې ګډوډ شي. لهذا حوصله مضبوطه پکار ده.

بل دا چې که دې حوصله او نه بائلي نو د يو څو جملو ويلو نه روستو دې دا مرحله يقيني طريقې سره په آسانۍ پاس کولې شي.

او که يو، پيره، دوه پيرې دې ناکام هم شي نو بيا هم همت د لاسه ورکول نه دي پکار، بلکه د دوباره تيارۍ نه پس دې بيا ميدان ته راشي، آخر خو به کله هم کامياب شي، او د دې د پاره په خارج کې څه مثالونه هم شته:

اول مثال: ماشوم چې کله اول د اودريدو يا تللو کوشش کوي نو دې بار بار را غورځيږي خو دې بيا هم همت نه بائلي او بار بار کوشش کوي، آخر دا چې روان شي. اوس که چيرته دا ماشوم خپله حوصله د لاسه ورکړي، يا يې مور او پلار منع کړي نو هيڅکله به دا هلک روان نه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم مثال: د لامبو زده کولو نه مخکې اوبو ته کوز يدل خو ضروري دي بغير د دينه نه خو لامبو نشي زده کيدي . نو دغه شان د تقرير زده کولو دپاره هم دې ميدان ته وَر دانګل ضروري دي.

۲ . مُقرر به د موضوع متعلق پوره علمي معلومات لري، او موضوع به مُدَلَلــه برابروي ، ځکه د دلائلو بيانولو سره د مقرر رُعب نور هم زياتيږي .

۳ . مُقرر ته پکار دي چې د مجلس د خلقو د ذهني سطحې مطابق بيان وکړي او د تقرير الفاظ د سامعينو داستعداد موافق استعمال کړي. دې دپاره چې اوريدونکي وربانديې په آسانه پوهه شي. حديث شريف کې دي :

كَلِّمِ النَّاسَ عَلَى قَدْرِ عُقُوْلِهِمْ .

خلکو سره د دوی د عقلونو او پوهې په اندازه خبرې کوئ .

۴. خطيب له د موقع مناسب لاسونو ته حرکت ورکول هم پکار دي . ځکه که لاسونه يې صرف په سينه باندې ايښي وي ، اوسَر يې ښکته کړې وي نو دا تقرير دومره مؤثِر او جالِب نه ګرځي .

البته د ډيرو ټوپونو او چغو سُورو نه به هم ځان ساتي ، ځکه چې په دې سره د مُقرر شخصيت مَجرُوحه کيږي او عزت يې ختميږي .

۵. تقرير په صفا او واضحه طريقې سره کول پکار دی .ځکه ډير زيات مَواد جَمع کول او زَر زَر ويل ، د دينه هغه لږ تقرير ښه دی چې په صفا او واضحه طريقې سره اوکړې شي .

۶. د تقرير په دوران کې د سامعينو توجه پيدا کولو او بيدارولو دپاره خونده وَر د عبرت نه ډک اشعار ، مثالونه او معتمد دِلچسپ واقعات بيانول هم ضروري دي .

ځکه د معتمدو واقعاتو په بيانولو سره مضمون د سامِع په ذهن کې په آساني طريقې سره کيني او په زړونو باندې ښه اثر هم کوي .

۷ . تقرير لفظ په لفظ يادول ندي پکار ځکه که د تقرير په مينځ کې يوه جمله هيره شي نو په دې سره به مقرر ويره راځي او بې اعتمادي راپيدا کيږي ، چې په نتيجه کې ټول تقرير ګډوډ او خراب شي. البته که اشارتي نوټس او اهمې نکتې د ځان د پاره اوليکلې شي نو دا خير دی .

۸ . مُقرِر له د بل چا طرز اختيارل هم نه دې پکار .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹. کوم آيت يا حديث چې مُقرِر ته ښه ياد وي نو هغه دې اول ووايي. ځکه په ابتداء کې بعضې خطيبان څه نا څه ويره محسوسوي. لهذا اول هغه آيت يا حديث ويل پکار دي کوم چې ورته ښه ياد وي.

۱۰. مُقرِر له د خپلو جامو او خپل بدن لحاظ ساتل هم پکار دي ځکه په ښه او صفا لباس سره د عامو خلقو په نظر کې د مقرِر عزت او وَقار نور هم زياتيږي.

۱۱. خطيب چې کله قرآني آيت وايي نو داسې به نه وايي: " قال الله تعالى اَعُوذُ بالله من الشيطن الرجيم " ځکه دلته د " قَالَ " مقوله " اَعُوذُ بالله ... " راځي، نو د پناه غوښتلو نسبت الله تعالى ته کيږي، چې دا نسبت جائز ندی.

۱۲. د تقرير نه مخکې د بُوج واله خوراک پکار ندی ځکه په دې سره په مُقرِر بُوج راځي او تقرير کې يې فرق راځي. البته که شُوده (پَی) يا بل سپک خوراک او کړي نو خير دی.

۱۳. د تقرير شروع په قلاره او په ښکته آواز پکار ده البته که بيا روستو آواز تيز شي نو خير دی

۱۴. لکه څرنګ چې د تقرير شروع يو خاص اهميت لري دغه شان د تقرير اختتام هم د يو خاص اهميت حامِل وي، لهذا د تقرير په آخر کې که د ټول تقرير خلاصه او خاص خاص نُکتې يو ځل بيا بيان شي، يا د سامعينو نه د عمل درخواست اوکړې شي، يا د يو شاعر په خونده وَر شعر خپل تقرير ختم کړې شي نو په دې سره په اوريدونکو ډير ښه اثر غورځيږي.

۱۵. د ښه مُقرِر يو ښه صفت دا هم دی چې کله هم دې يوه اهمه خبره يا يوه علمي نُکته وکوري، يا يې واوري نو هغه دې د ځان سره نوټ کړي چې بيا د تقرير په دوران کې ورنه استفاده کولې شي.

خلاصه دا چې په هر انسان کې الله جل جلاله د تقرير کولو اِستعداد او مَلَکه پيدا کړې، خو که چيرته دې خواري او محنت اوکړي او هِمت د لاسه ورنه کړي. ځکه الله تعالى کريم ذات دی د کوشش کوونکي کوشش نه ضائع کوي، خير دی که يو ځل، دوه ځل دې ناکام شي خو دا څه عيب ندی:

لانّ الجواد قد يكبو، وانّ الصارم قد ينبو، وانّ النار قد يخبو، وانّ الانسان محل النسيان.

خو آخر به هم الله جل جلاله ده ته کاميابي نصيبه کوي.

فَمَا عَلَى التِّبْرِ عَارٌ فِي النَّارِ حِيْنَ يُقَلَّب.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ .

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا تُوْبُوْا إِلَى اللهِ تَوْبَةً نَّصُوْحًا ﴾ . التحريم آيت ۸ .

﴿ اِسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا . يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِّدْرَارًا .
وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَّبَنِيْنَ وَيَجْعَلْ لَّكُمْ جَنَّاتٍ وَّيَجْعَلْ لَّكُمْ أَنْهَارًا ﴾ .
نوح آيت ۱۰ تا ۱۲ .

د توبې اهميت ، فوائد او احکام

تأليف :

ابو الشَّمْس مولانا نُوْرُ الْهُدیٰ عُفِيَ عَنْهُ
مُدَرِّس دارالعلوم فيض القرآن اکاخيل کالونی مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

دتوبې اهميت ،فضيلت او احکام

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِيْنُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ. وَنَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُوْرِ اَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ اَعْمَالِنَا مَنْ يَّهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُّضْلِلْهُ فَلَا هَادِيَ لَه. وَنَشْهَدُ اَنْ لَّآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ وَنَشْهَدُ اَنَّ سَيِّدَنَا وَنَبِيَّنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُه.

اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا تُوْبُوْا اِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَّصُوْحًا عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يُّكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ ﴾. (١)

وَقَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى: ﴿ اِسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ اِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ﴾. (٢)

((وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ)). (٣)

صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيْمُ.

زما خوږو قدرمنو او عزت مندو مسلمانانو ورونو! الله رب العزت په خپل بنده باندې دومره زيات مهربانه دې چې که يو انسان هر څومره ګناهګار وي او د الله جل جلاله په نافرمانۍ کې د سَر نه تر خپو پورې ډوب وي ، بلکه که دده د ګناهونو په وجه د زمکې او آسمان دا مينځنۍ حصه هم ډکه شي ، ليکن بيا هم الله جل جلاله د توبې دروازه ده ته خلاصه ساتلې ، چې که کله هم دې په اخلاص باندې توبه اوباسي نو الله جل جلاله دده مخکيني ټول ګناهونه معاف کوي ، او د ده خطاګانې د مغفرت په صابون وينځي .

او دا د دين اسلام حُسن هم دی چې په دې کې يې انسان ته داسې يو عمل خودلې چې که دې هر څومره د مايوسۍ او نااميدۍ په تياره کې پروت وي او د خپل رب نه يې بغاوت او سرکشي اختيار کړې وي ليکن بيا هم رحيم وکريم رب په خپل آخري کتاب کې د ه ته دا خوشخبري

---

(١) التحريم آيت ٨ .

(٢) نوح آيت ١٠ .

(٣) رواه ابن ماجه كتاب الزهد باب ٣٠ والطبراني ورواه ابن ابي الدنيا والبيهقي مرفوعاً ، الترغيب والترهيب ج ٤ ص ٤٨ كتاب التوبة والزهد ، مشكوة ج ١ ص ٢٢٣ باب الاستغفار والتوبة ، كنز العمال .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او زيرې أوروي چې، كه په اخلاص دې توبه وباسي نو الله جل جلاله به دده مخكيني ټول ګناهونه معاف كړي بلكه په نيكيو به يې ورته بدل كړي .

بل دا چې د انسان د زندګۍ مقصد هم الله ﷻ ته رسيدل ، د الله ﷻ رضا او خوشحالي ده .
اوس كه د دې مقصد د وړاندې د انسان خراب عمل مانع او ګرځي ، نو ددې مانع ختمولو او خپل هدَف ته د رسيدلو لويه ذريعه انابَت الى الله (الله ﷻ ته رجوع كول) او توبه ويستل دي .

د توبې تعريف

اوس توبه څه ته وايي ؟ نو توبه لغت كې " رجوع " راګرځيدل او واپس كيدلو ته وايي ، يعنې د ګناهونو نه بيرته ګرځيدل او منع كيدل (۱)
د قرآن وسنت په اصطلاح كې توبه ديته وايي چې انسان په ژبه استغفار ووايي ، په تيرو ګناهونو باندې پښيمانه شي ، او په آينده كې ددې ګناه د نه كولو پخه اراده وكړي .(۲)

د علامه طيبي رحمه الله تحقيق:

علامه طيبي رحمه الله د توبې تعريف داسې كوي :

تَرْكُ الذَّنْبِ لِقُبْحِهٖ وَالنَّدَمُ عَلٰى مَا فَرَطَ مِنْهُ وَالْعَزِيْمَةُ عَلٰى تَرْكِ الْمُعَاوَدَةِ وَتَدَارُكِ مَا اَمْكَنَهٗ اَنْ يَّتَدَارَكَ مِنَ الْاَعْمَالِ بِالْاِعَادَةِ .

وَزَادَ النَّوَوِيُّ : اِنْ كَانَتِ الذَّنْبُ مُتَعَلِّقًا بِبَنِيْ آدَمَ .... (۳)

د ګناه د قباحت د وجې ګناه پريښودل ، په تيرو ګناهونو پښيمانه كيدل ، او د بيا نه كولو پخه اراده كول ، چې كوم فرائض يا واجبات ورنه پاتې وي حتى الوسع د هغې راګرځول.
امام نووي رحمه الله ورسره يو بل شرط هم زياتې كړې چې كه ددې ګناه تعلق د حقوق العبادو سره وُ ، نو صاحبِ حق ته خپل حق سپارل ، يا د هغه نه معافي غوښتل هم ضروري دي .
بعضې علماو دې ندامت او پښيماتيا ته هم توبه وايي لكه حديث شريف كې راځي :

(۱) تكملة فتح الملهم ج ٦ ص ٥ . ملاعلي قاري په مرقات شرح مشكوة كې فرمائي : هي الرجوع عن المعصية الى الطاعة...
(مرقاة شرح مشكوة ج٥ ص ١٢٢ باب الاستغفار والتوبة ، القاموس الوحيد ص ٢٠٥ ، معارف القرآن سورة التحريم آيت نمبر ٨
(۲) معارف القرآن سورة التحريم آيت ٨ .
(۳) مرقاة شرح مشكوة ج٥ ص ١٢٢ باب الاستغفار والتوبة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((اَلنَّدَمُ تَوْبَةٌ)) (۱) پښيمانتيا توبه ده .

د علامه قرطبي رحمه الله تحقيق :

علامه قرطبي رحمه الله په خپل تفسير "تفسير قرطبي" کې د آيت : ﴿ إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوْءَ بِجَهَالَةٍ.... ﴾ (۲) په تفسير کې ليکي :

چې کله څلور شرائط موجود شي نو الله جل جلاله د هغه انسان توبه قبلوي :

اَلنَّدَمُ بِالْقَلْبِ ، وَتَرْكُ الْمَعْصِيَةِ فِي الْحَالِ ، وَالْعَزْمُ عَلَى أَلَّا يَعُوْدَ إِلَى مِثْلِهَا ، وَأَنْ يَكُوْنَ ذٰلِكَ حَيَاءً مِنَ اللهِ تَعَالَى لَا مِنْ غَيْرِهِ . (۳)

۱. په زړه کې په تيره ګناه پښيمانه کيدل ، ۲. ګناه فی الحال پرېښودل ، ۳. او دا پخه اراده کول چې بيا به يې نه کوي ، ۴. او دا ګناه پرېښودل به د الله نه د حياء په وجه وي ، د بل څه غرض په وجه به نه وي .

بعضو علماو ورسره دا هم زياتي کړي چې په ژبه باندې به استغفار هم وايي .

د علامه تقي عثماني دامت بركاتهم العالية تحقيق:

علامه محمد تقي عثماني دامت بركاتهم العالية په تکمله د فتح الملهم کې د توبې تعريف داسې کوي :

اَلتَّوْبَةُ : تَرْكُ الذَّنْبِ وَالنَّدَمُ عَلَى فِعْلِهِ وَالْعَزْمُ عَلَى عَدَمِ الْعَوْدِ وَرَدُّ الْمَظْلِمَةِ إِنْ كَانَتْ ، أَوْ طَلَبُ الْبَرَاءَةِ مِنْ صَاحِبِهَا ، وَأَدَاءُ مَا ضَيَّعَ مِنَ الْفَرَائِضِ . (۴)

ترجمه : د ګناه پرېښودل ، په کړې ګناه پښيمانه کيدل ، د بيا نه کولو پخه اراده کول ، چې په ظلم د چا نه څه شي اخيستل شوې وي هغه ورته واپس کول ، يا ورنه د هغې معافي غوښتل ، او کوم فرائض او واجبات يې چې ضائع کړي وي هغه اداء کول .

---

(۱) رواه الحاكم وقال صحيح الاسناد ، ورواه ابن ماجه وابن حبان ، مشكوة باب الاستغفار والتوبة .

نوټ : امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم ج ۴ ص۵ کې د توبې نور تعريفونه هم ذکر کړي .

(۲) النساء آيت ۱۷ .

(۳) تفسير قرطبي ج۵ ص ۸۸ .

(۴) تكملة فتح الملهم ج۵ ص ۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د توبې حکم

د امام قرطبي رحمه الله وينا :

د هر انسان دپاره د ګناهونو نه توبه ويستل ډيره ضروري ده بلکه علامه قرطبي رحمه الله خو ترديې ليکلي دي چې

وَاتَّفَقَتِ الْاُمَّةُ عَلٰى اَنَّ التَّوْبَةَ فَرْضٌ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ لِقَوْلِهٖ تَعَالٰى : ﴿ وَتُوْبُوْا اِلَى اللّٰهِ جَمِيْعًا اَيُّهَا الْمُؤْمِنُوْنَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴾ .(١)، (٢)

اُمت په دې باندې اتفاق کړې چې په مومنانو باندې (د ګناهونو نه) توبه ويستل فرض دي او دليل يې د قرآن مجيد دا آيتِ مبارکه پيش کړې چې الله رب العزت فرمايي :

او تاسو ټول الله ته توبه وباسئ اې مؤمنانو، د پاره د دې چې تاسو کامياب شئ .

د امام نووي رحمه الله وينا:

امام نووي رحمه الله په خپل کتاب (رياض الصالحين) کې دا خبره واضح کړې چې د هرې ګناه نه توبه ويستل فرض ذي (٣)

دامام غزالي رحمه الله وينا :

همدا رنګې امام غزالي رحمه الله هم فرمايي :

اِعْلَمْ اَنَّ وُجُوْبَ التَّوْبَةِ ظَاهِرٌ بِالْاَخْبَارِ (٤)

د توبې وُجوب په اخبارو سره ظاهر دی . (يعنی د قرآن کريم او احاديثو مبارکه وُ نه د توبې وجوب په دلائلو سره معلوميږي) .

---

(١) النور آيت ٣١.

(٢) قرطبي ج٥ ص ٨٧ ، بل خاي علامه قرطبي رحمه الله د آيت ﴿يَا اَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا تُوْبُوْا اِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَصُوْحًا﴾ لاندی ليکي : وهي فرض على الاعيان في كل الاحوال وكل الازمان . قرطبي ج١٨ التحريم آيت ٨ .

(٣) كتاب التوابين لابن قدامه المقدسي ص ٢٨٣ .

(٤) احياء العلوم ج٤ ص ٥ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آيت تشريح:

کوم آيتِ مبارکه چې ما په خطبه کې تلاوت کړې، په هغې کې هم الله جل جلاله مؤمنانو ته د توبې أمر کوي. الله رب العزت فرمايي:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا﴾.(١)

ترجمه: اې د ايمان خاوندانو! تاسو توبه وباسئ الله ته ريښتيني او خالصه توبه.

نَصُوح که د "نصح" او "نصحيت" نه واخيستل شي نو معنی يې ده "خالصه" يعنی داسې توبه وباسئ چې د ريا او نمائش نه پاکه وي او خالصه د الله ﷻ د رضا دپاره وي، او د ګناه پرېښودل هم خاص د الله جل جلاله د عذاب نه د وېرې په خاطر وي.(٢)

د حافظ جلال الدين سيوطي رحمه الله تحقيق:

حافظ جلال الدين سيوطي رحمه الله په خپل تفسير [الدر المنثور فی التفسير بالماثور] کې ددې آيت په تفسير کې ليکلي چې حضرت معاذ بن جبل رضی الله عنه د نبي کريم صلی الله عليه وسلم نه پوښتنه وکړه:

يَارَسُوْلَ اللهِ مَا التَّوْبَةُ النَّصُوْحُ؟

اې د الله رسوله! توبه نصوح څه شي دی؟ نو نبي کريم صلی الله عليه وسلم ورته او فرمايل:

((أَنْ يَنْدِمَ الْعَبْدُ عَلَى الذَّنْبِ الَّذِي أَصَابَ فَيَعْتَذِرَ إِلَى اللهِ ثُمَّ لَا يَعُوْدُ إِلَيْهِ كَمَا لَا يَعُوْدُ اللَّبَنُ إِلَى الضَّرْعِ)).(٣)

ترجمه: چې بنده په کړې ګناه باندې پښيمانه شي او د الله د وړاندې خپل عذر پيش کړي، او بيا ددې ګناه نه داسې ځان بچ کړي او رجوع ورته ونکړي لکه څرنګ چې شوده (پۍ) غولانځې ته نه راواپس کيږي (يعنی بيا هيڅ کله دا عمل او نکړي).

---

(١) التحريم آيت ٨.

(٢) معارف القرآن التحريم آيت ٨.

(٣) الدرالمنثور في التفسير بالماثور ج٨ ص ٢١٢. ترتب، حافظ جلال الدين سيوطي رحمه الله نور اقوال هم د توبة نصوحا په تشريح کې نقل کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علامه قرطبي رحمه الله تحقيق :

همدارنګې علامه قرطبي رحمه الله هم په خپل تفسير کې د دې آيت په تفسير کې د توبة نصوح په باره کې درويشت (۲۳) اقوال رانقل کړي دي .

امام کلبي رحمه الله فرمائي :

اَلتَّوْبَةُ النَّصُوحُ : اَلنَّدَمُ بِالْقَلْبِ وَالْاِسْتِغْفَارُ بِاللِّسَانِ وَالْاِقْلَاعُ عَنِ الذَّنْبِ وَالْاِطْمِيْنَانُ عَلَى اَنَّهُ لَايَعُوْدُ . (۱)

توبة نصوح داده چې په زړه کې (په تيره ګناه) پښيمانه وي په ژبه استغفار غواړي ، (فی الحال) ګناه پريږدي ، او دا پوخ عزم او پخه اراده وکړي چې دوباره به دا کار نکوي.

د قاضي ثناء الله پاني پتي او علامه آلوسي رحمهما الله تحقيق :

قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله په خپل تفسير (تفسير مظهري) کې ، او علامه آلوسي رحمه الله په خپل تفسير (روح المعاني) کې ليکي :

چې د حضرت علي رضی الله عنه نه د توبې باره کې تپوس اوشو چې توبه څه شي دی ؟

نو حضرت علي رضی الله عنه جواب ورکړو چې توبه هغه ده چې شپږ (٦) شيان پکې جمع وي :

۱ . عَلَى الْمَاضِيْ مِنَ الذُّنُوْبِ النَّدَامَةُ، ۲. وَلِلْفَرَائِضِ الْاِعَادَةُ ، ۳. وَرَدُّ الْمَظَالِمِ ، ۴ . وَاِسْتِحْلَالُ الْخُصُوْمِ ، ۵ . وَاَنْ تَعْزِمَ عَلَى اَنْ لَاتَعُوْدَ، ٦. وَاَنْ تُرَبِّيَ نَفْسَكَ فِيْ طَاعَةِ اللهِ تَعَالَى كَمَا رَبَّيْتَهَا فِي الْمَعْصِيَةِ . (۲)

۱ . په خپلو تيرو ګناهونو پښيمانه کيدل ، ۲. کوم فرائض او واجبات چې درنه پاتې وي د هغې قضاء راوړل ، ۳ . په ظلم چې کوم مال د بل چانه اخيستې شوې وي هغه واپس کول ، ۴ . په ژبه ، لاس يا خپو باندې چې دې بل مسلمان ته تکليف رسولې وي د هغه نه معافي غوښتل

(۱) قرطبي ج۱۸ التحريم آيت ۸ ، ومعارف القرآن .

(۲) تفسير مظهري ج۹ ص ۳۲۵ ، تفسير روح المعاني ج ۲۸ ص ۴۹۰ التحريم آيت ۸ ، بيضاوي مع حاشية القونوي ج۱۹ ص ۱٦۵ التحريم آيت ۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. په آئنده کې دې ګناه ته د نه ورتللو پوخ قصد او اراده کول، ٦. لکه څرنګې چې دې مخکې خپل ځان د الله جل جلاله په نافرمانۍ کې ليدلې ؤ اوس خپل ځان د الله جل جلاله په فرمانبردارۍ کې اووينې.

دتوبې فضايل اوفوائد:

په قرآن کريم او احاديثو مباركه ؤ كې د توبې ډېر زيات فضيلتونه راغلي دي خو زه به درته صرف يو څو فضيلتونه بيان كړم:

۱. په توبې سره د انسان مخکيني ټول ګناهونه معاف کيږي

الله رب العزت فرمائي:

﴿ وَهُوَ الَّذِيْ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهٖ وَيَعْفُوْ عَنِ السَّيِّئَاتِ ﴾ (۱)

ترجمه: الله هغه ذات دی چې قبلوي توبه د خپلو بندګانو او ګناهونه ورته معاف كوي.

رب كريم په خپلو بندګانو دومره مهربانه دی چې يو انسان په اخلاص ورته توبه اوباسي نو يو خو دده ګناه معاف كړي، بل كه دا سړی په تيرو ګناهونو پښيمانتيا ښكاره كوي او استغفار وايي نو الله جل جلاله به دده بدياني په نيكيو بدلې كړي. الله ﷻ فرمائي:

﴿ اِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَاُولٰئِكَ يُبَدِّلُ اللهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴾ (۲)

مګر څوک چې توبه اوباسي او ايمان راوړي او د نيكۍ كارونه كوي نو الله به د داسې خلكو بَدياني په نيكيو بدلې كړي او (دا ځكه چې) الله بخښونكې او مهربان دی.

نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمائي:

((اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهٗ)). (۳)

(۱) الشورى آيت ۲۵.

(۲) الفرقان آيت ۷۰. نوټ: د بدياٮو په نيكيو سره د بدليدلو تشريح علامه آلوسي رحمه الله په خپل تفسير روح المعاني ج ۱۹ ص ۶۷ كې د همدى آيت د لاندى كړې.

(۳) رواه ابن ماجه كتاب الزهد باب ۳۰، والطبراني، ورواه ابن ابي الدنيا والبيهقي مرفوعا، مشكوة ج ۱ ص ۲۲۳، الترغيب والترهيب ج ۴ ص ۴۸ كتاب التوبة والزهد، كنز العمال ۱۰۲۲۲۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : د ګناه نه توبه کوونکې داسې دی لکه د سره يې چې ګناه نوي کړي .

همدارنګې نبي عليه الصلوة والسلام فرمايي :

((لَوْ اَخْطَأْتُمْ حَتَّى تَبْلُغَ السَّمَآءَ ثُمَّ تُبْتُمْ لَتَابَ اللهُ عَلَيْكُمْ)) . (۱)

ترجمه : که چيرته تاسو ګناهونه اوکړی ، تردې چې دا ګناهونه د آسمان غاړو ته اورسي (يعنی د زمکې او آسمان مينځنۍ حصه مکمل ډکه شي او آسمان ته اورسي) او بيا تاسو توبه اوباسئ نو الله جل جلاله به ستاسو توبه قبوله کړي (او ګناهونه به درته معاف کړي) .

حديث قدسي :

حديث قدسي دی ، الله تبارک وتعالی فرمائي :

((يَا ابْنَ آدَمَ لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوْبُكَ عَنَانَ السَّمَآءِ ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِيْ غَفَرْتُ لَكَ وَلَا اُبَالِيْ)) (۲)

اې د آدم ځويه ! که چيرته ستا ګناهونه (دومره ډير شي چې) د آسمان غاړو ته ورسيږي (يعنی د زمکې او آسمان دا مينځنۍ غونډه حصه د ګناهونو نه ډکه شي تردې چې آسمان ته ورسي) او بيا ته د مانه بخښنه وغواړې (او توبه وباسې) نو زه به ستا ټول ګناهونه معاف کړم ، او زه د هيڅ پرواه هم نه ساتم (يعنی د مانه څوک تپوس کونکې هم نشته چې دا ګناهونه دې ورته ولې معاف کړه) .

د بني اسرائيلو د سلو(۱۰۰)کسانو د قاتل توبه

امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله د نبي کريم صلی الله عليه وسلم يو حديث رانقل کړې چې په هغې کې رسول الله صلی الله عليه وسلم د بني اسرائيلو د يو کس د توبې ذکر کړې :

اِنَّ نَبِيَّ اللهِ ﷺ قَالَ : كَانَ فِيْمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ رَجُلٌ قَتَلَ تِسْعَةً وَّ تِسْعِيْنَ نَفْسًا فَسَاَلَ عَنْ اَعْلَمِ اَهْلِ الْاَرْضِ فَدُلَّ عَلٰى رَاهِبٍ فَاَتَاهُ فَقَالَ : اِنَّهُ قَتَلَ تِسْعَةً وَّتِسْعِيْنَ نَفْسًا فَهَلْ لَهُ مِنْ تَوْبَةٍ ؟ فَقَالَ : لَا . فَقَتَلَهُ . فَكَمَّلَ بِهِ مِئَةً . ثُمَّ سَاَلَ عَنْ اَعْلَمِ اَهْلِ الْاَرْضِ فَدُلَّ عَلٰى رَجُلٍ عَالِمٍ فَقَالَ اِنَّهُ

(۱) ابن ماجه کتاب الدعوات باب ۱۱۴ ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۶ کتاب التوبة والزهد .

(۲) ترمذي باب الدعوات ج۲ ص ۱۹۴ ، مشکوة باب الاستغفار والتوبة ص۲۰۴ ، رواه احمد والدارمي عن ابي ذر رضی الله عنه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَتَلَ مِئَةَ نَفْسٍ فَهَلْ لَهُ مِنْ تَوْبَةٍ ؟ فَقَالَ : نَعَمْ ، وَمَنْ يَحُولُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ التَّوْبَةِ ؟ اِنْطَلِقْ إِلَى أَرْضِ كَذَا وَكَذَا فَإِنَّ بِهَا أُنَاسًا يَعْبُدُونَ اللهَ فَاعْبُدِ اللهَ مَعَهُمْ وَلَاتَرْجِعْ إِلَى أَرْضِكَ فَإِنَّهَا أَرْضُ سُوْءٍ ، فَانْطَلَقَ حَتَّى اذَا نَصَفَ الطَّرِيْقَ أَتَاهُ الْمَوْتُ ، فَاخْتَصَمَتْ فِيْهِ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ وَمَلَائِكَةُ الْعَذَابِ فَقَالَتْ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ : جَاءَ تَائِبًا مُقْبِلًا بِقَلْبِهِ إِلَى اللهِ ، وَقَالَتْ مَلَائِكَةُ الْعَذَابِ : إِنَّهُ لَمْ يَعْمَلْ خَيْرًا قَطُّ ، فَأَتَاهُمْ مَلَكٌ فِيْ صُوْرَةِ آدَمِيٍّ فَجَعَلُوْهُ بَيْنَهُمْ فَقَالَ : قِيْسُوْا مَا بَيْنَ الْأَرْضَيْنِ فَإِلَى أَيَّتِهِمَا كَانَ أَدْنَى فَهُوَ لَهُ ، فَقَاسُوْهُ فَوَجَدُوْهُ أَدْنَى إِلَى الْأَرْضِ الَّتِيْ أَرَادَ ، فَقَبَضَتْهُ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ . (١)

وَفِيْ رِوَايَةٍ : فَكَانَ إِلَى الْقَرْيَةِ الصَّالِحَةِ أَقْرَبَ بِشِبْرٍ فَجُعِلَ مِنْ أَهْلِهَا .

وَفِيْ رِوَايَةٍ : فَأَوْحَى اللهُ إِلَى هٰذِهٖ أَنْ تَبَاعَدِيْ وَإِلَى هٰذِهٖ أَنْ تَقَرَّبِيْ ، وَقَالَ : قِيْسُوْا بَيْنَهُمَا فَوَجَدُوْهُ إِلَى هٰذِهٖ أَقْرَبَ بِشِبْرٍ فَغُفِرَ لَهُ . (٢)

وَفِيْ رِوَايَةٍ قَالَ قَتَادَةُ قَالَ الْحَسَنُ : ذُكِرَ لَنَا أَنَّهُ لَمَّا أَتَاهُ مَلَكُ الْمَوْتِ نَأَىٰ بِصَدْرِهٖ نَحْوَهَا . رواه البخاري ومسلم وابن ماجه بنحوه . (٣)

نبي عليه الصلوة والسلام فرمائي چې د تاسونه وړاندې په بني اسرائيلو کې يو کس وُ ، هغه يو کم سل (۹۹) قتلونه کړي وو ، نو د ده د خلقو نه د يو ښه عالم او پوهه کس متعلق تپوس وکړو نو خلقو ورته يو راهب وخود ، دې راهب ته راغې او ورته وې ويل چې ما خو يو کم سل (۹۹) قتلونه کړي دي نو آيا اوس زما د پاره توبه شته او که نه ؟ هغه ورته وويل چې : نه ، نو ده هغه راهب هم قتل کړو ، نو سل کسان يې پوره کړل .

بيا يې د خلقو نه د يو ښه عالم په باره کې پوښتنه وکړه نو خلقو ورته يو بل عالم وخودو ، نو دا کس دې عالم ته راغې او ده ته يې هم هغه خپله خبره وکړه چې ما خو سل (۱۰۰) کسان وژلي دي نو آيا زما د پاره اوس توبه شته او که نه ؟

(١) اخرجه البخاري في الانبياء باب ما ذكر عن بني اسرائيل ، ٣٤٧٠ ، ومسلم باب قبول توبة القاتل وان كثر قتله حديث ٤٦، ٤٧ وابن ماجه في الديات باب هل لقاتل مؤمن توبة ؟ ٢٦٥١ .

(٢) مسلم شريف ج٢ ص ٣٥٩ .

(٣) الترغيب والترهيب ج٤ كتاب التوبة والزهد .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه عالم ورته وويل چې : آو ستا د پاره توبه شته ، ستا او د توبې په مينځ کې څوک حائل کيدې شي ؟ (يعنى ستا د توبې نه څه مانع نشته) .

خو ته فلاني فلاني ښار ته لاړ شه ځکه هلته داسې خلق دي چې د الله جل جلاله عبادت کوي نو ته هم د هغوی سره د الله رب العزت عبادت کوه ، اوخپل ځای ته مه راځه ،ځکه دا د ګناهونو زمکه ده (يعنى دلته خلق ګناهونه کوي) ، نو دا قاتل روان شو کله چې نيمايي لارې ته ورسيده،نو مرګ ورته راغې (يعنى وخت يې پوره شو) نو دده باره کې د رحمت او عذاب فرښتو په خپل مينځ کې سره اختلاف راغې ، د رحمت ملائکو ويل چې : روح يې مونږ اخلو ځکه ده الله ته تو به ويستې وه ، او د عذاب فرښتو ويل چې : ده خو د سره د خير کار تر اوسه نه دې کړې (لهذا روح يې مونږ اخلو) ، نو په انساني شکل کې يوه فرښته ورته راغله هغې ورته وويل: چې تاسو دواړه طرفته زمکې اندازه کړئ ، نو چې کوم طرفته دې نزدې وي نو په همغې خلقوکې يې حساب کړئ ، نو چې کله يې اندازه اولږوله نو هغه کلي طرفته چې دې ورته روان وُ د يو لويشت په اندازه نزدې اوموندې شو ، نو د رحمت ملائکو يې روح قبض کړو (او مغفرت يې نصيب شو) .

په بعضو رواياتو کې راځي چې الله جل جلاله دې يو طرف زمکې ته (د کومې نه چې راغلې وُ) حکم وکړو چې لرې شه ، او دې بل طرف زمکې ته (کومې ته چې روان وُ) يې حکم وکړو چې نزدې شه . بيا الله جل جلاله فرښتو ته حکم وکړو چې اوس يې اندازه کړئ نو چې اندازه يې ولږوله نو کومې زمکې طرفته چې دې روان وُ هغې ته د يو لويشت په اندازه نژدې وو فَغُفِرَلَهٗ نو دده بخښنه اوشوه .

فائده : سبحان الله ، الله رب العزت په خپل بنده باندې څومره مهربان دی چې هغه کس چې د سره يې چيرته د خير کار نه وُ کړې خو چې په اخلاص يې توبه اوويسته ، او الله ﷻ طرفته متوجه شو نو الله جل جلاله يې څومره قدرداني وکړه ، ګناهونه يې ورته ټول معاف کړه او بخښنه يې ورته وکړه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام راوړو په وجه کافرته بخښنه

محترمو مسلمانانو ! د کفرنه بله غټه ګناه نشته خو الله تعالی د کافر په باره کې نبي عليه الصلوة والسلام ته فرمائي :

﴿ قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ ﴾ (١)

ترجمه : اې پيغمبره ! ته دې کافرانو ته ووايه که چيرته دوی د کفرنه منع شي (د خپل کفرنه توبه وباسي ، او اسلام قبول کړي) نو تير شوي ګناهونه به ورته وبخښلې شي .

نو اوس چې د کفرنه کومه کمه ګناه ده هغه خو به الله جل جلاله په توبې سره په طريقِ اولی معاف کوي .

الله جل جلاله توبه قبلوونکې دی

په بل ځای کې الله تعالی فرمائي :

﴿ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴾ (٢)

ترجمه : او څوک چې بَد کار وکړي يا په خپل ځان باندې ظلم وکړي ، بيا د الله تعالی نه بخښنه وغواړي نو الله تعالی به ډير بخښونکې او زيات مهربان بيا مومي .

بل ځای الله جل جلاله فرمائي :

﴿ وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ ﴾ (٣)

ترجمه : او الله هغه ذات دی چې د خپلو بندګانو توبه قبلوي او ګناهونه ورته معاف کوي .

بل ځای الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى ﴾ (٤)

ترجمه : بيشکه زه ډير بخښونکې يم هغه چالره چې څوک توبه اوباسي او ايمان راوړي او نيک عمل وکړي ، بيا په سمه لاره قائم پاتې شي .

(١) الانفال آيت ٣٨.
(٢) النساء آيت ١١٠ .
(٣) الشوریٰ آيت ٢٥ .
(٤) طه آيت ٨٢ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عرش چاپېره کلمات:

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمائي:

((مَكْتُوبٌ حَوْلَ الْعَرْشِ قَبْلَ خَلْقِ آدَمَ ﷺ بِأَرْبَعَةِ آلَافِ سَنَةٍ ﴿ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى ﴾ (۱))) . (۲)

د حضرت آدم عليه السلام د پيدائش نه څلور زره (۴۰۰۰) کاله مخکې د عرش چاپېره دا کلمات ليکل شوي و چې بيشکه زه ډير بخښونکې يم هغه چالره چې څوک توبه وباسي او ايمان راوړي او نيک عمل وکړي ، او بيا په سمه لاره قائم پاتې شي .

د حضرت موسیٰ عليه السلام د يو ګناهګار امتي د توبې واقعه :

علامه ابن قدامه مقدسي رحمه الله په خپل کتاب ''کتاب التّوّابين'' کې يوه واقعه رانقل کړې چې وهب بن منبه رحمه الله فرمائي :

د حضرت موسی عليه السلام په زمانه کې يو کس وُ چې ډير سرکش او نافرمان وُ ، خلق دده د ورانئ نه ډير په تنګ وو ، آخر خلقو دې د خپل کلي نه وويسته ، کله چې دې د کلي نه ووتو ، نو د ښار دروازې سره نزدې په يو شاړ ځای کې وفات شو ، الله جل جلاله حضرت موسی عليه السلام ته وحی وکړه :

إِنَّ وَلِيًّا مِنْ أَوْلِيَاءِيْ حَضَرَهُ الْمَوْتُ فَاحْضِرْهُ وَاغْسِلْهُ وَصَلِّ عَلَيْهِ وَقُلْ لِمَنْ كَثُرَ عِصْيَانُهُ يَحْضُر جَنَازَتَهُ لِأَغْفِرَ لَهُمْ .

زما د اولياو نه يو ولي وفات شوې دی ، ته ورشه غُسل ورته ورکړه او جنازه ورباندې وکړه ، او په خلقو کې دا اعلان هم وکړه چې د کوم سړي ګناهونه زيات وي هغه دې هم دده ولي په جنازه کې شريک شي چې دده په برکت سره د هغه ګناهونه هم معاف کړم .

حضرت موسیٰ عليه السلام په خلقو کې دا اعلان وکړو ، ډير زيات خلق جمع شو (ځکه هر سړي دا غوښتل چې زما ګناهونه معاف شي) ، چې کله خلق هلته ورغلل نو وې پيژندو چې دا خو هغه فاسق کس دی چې د ډيرو ګناهونو په وجه مونږ د خپل کلي نه ويستلې وُ ،

(۱) طه آيت ۸۲ .

(۲) مکاشفة القلوب ص ۷۸ ، تنبيه الغافلين .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت موسیٰ علیه السلام هم ډېر حیران پاتې شو ، الله جل جلاله ورته وحی وکړه چې اې موسی ! ستا د قوم خبره صحیح ده دا هم هغه کس دی ، خو چې کله د ده د مرګ وخت نزدې شو نو ده خپ او ګس طرفته او کتل نو په دې دشته کې یې خپل څه دوست یا خپلوان په نظر رانغې او خپل ځان یې ځانله په ذلت کې ولیده ، نو آسمان ته یې سر اوچت کړو او دا دُعا یې وغوښته :

اِلٰهي عَبْدٌ مِنْ عِبَادِکَ غَرِيْبٌ فِيْ بِلَادِکَ لَوْعَلِمْتُ اَنَّ عَذَابِيْ يَزِيْدُ فِيْ مُلْكِكَ . وَعَفْوُکَ عَنِّيْ يَنْقُصُ مِنْ مُلْكِكَ لَمَا سَأَلْتُکَ الْمَغْفِرَةَ . وَلَيْسَ لِيْ مَلْجَاءٌ وَلَارَجَاءٌ اِلَّا اَنْتَ وَقَدْسَمِعْتُ فِيْمَا اَنْزَلْتَ اَنَّکَ قُلْتَ ﴿ اَنِّيْ اَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴾ فَلَا تُخَيِّبْ رَجَائِيْ .

اې الله ! زه ستا د بندګانو نه یو بنده یم ، ستا په کائناتو کې مسافر یم (خلقو د کلي نه راشړلې یم) ، اې الله که چیرته ماته په عذاب راکولو سره ستا بادشاهي مضبوطیدې ، او زما په معاف کولو سره ستا بادشاهي کمزورې کیدې نو ما به هیڅکله د تا نه د مغفرت او بخښنې سوال نه وُ کړې ، خو یا الله زما د پاره ستا نه علاوه بل ځای د پناه او امید نشته ، او ما اوریدلي چې تا دا آیت نازل کړې :" چې زه ډېر غفور ورحیم ذات یم " نو اې الله ته ما [illegible] سه کوه (زما ګناهونه معاف کړه) . بیا الله جل جلاله او فرمایل :

يَا مُوْسٰى اَفَكَانَ يُحْسِنُ بِيْ اَنْ اَرُدَّهٗ......

اې موسی ! آیا د ماسره دا مناسب وه چې ما د ده سوال رَد کړې وې ؟ حالانکه دې مسافر وُ ، زما د وړاندې یې عاجزي ښکاره کړه (توبه یې اوویسته) او ماته یې زما د رحمت واسطه راکړه ، بیا الله جل جلاله اوفرمایل :

وَعِزَّتِيْ لَوْ سَأَلَنِيْ فِي الْمُذْنِبِيْنَ مِنْ اَهْلِ الْاَرْضِ جَمِيْعًا لَوَهَبْتُهُمْ لَهٗ .

زما دې په خپل عزت قسم وي که چیرته ده د مانه د ټولې دنیا د ګناهګارانو متعلق د بخښنې سوال کړې وې نو ما به د ده د عاجزۍ د وجې نه ټولو ته معافي کړې وې ، ځکه زه د عاجزي کوونکو او مسافرو د پاره ځاي د پناه یم ، د دوی دوست یم او په دوی رحم کوونکې یم .[1]

فائده : محترمو مسلمانانو تاسو ! واوریده چې الله جل جلاله د دې کس توبه هم قبوله کړه او دا یې هم اوفرمایل : که چیرته ده د ماند د ټولې دنیا د ګناهګارانو متعلق د مغفرت سوال کړې وې نو ما به ټولو ته بخښنه کړې وې . سبحان الله ، الله رب العزة څومره غفور رحیم ذات دی .

---

[1] کتاب التوابین ص ۷۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګناهګارانو دپاره د اُمید آیت :

الله رب العزت فرمائي :

﴿ قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴾ (۱)

ترجمه : اې پیغمبره زما د طرف نه دې خلقو ته ووایه چې اې زما هغه بندګانو چاچې زياتې کړې په خپلو ځانونو باندې (یعنی کفر ،شرک او کبیره ګناهونه یې کړي [۲]) تاسو د الله د رحمت نه مه نا اُمیده کیږئ ، بیشکه الله ټول ګناهونه بخښي ، بیشکه هم دې بخښونکې او مهربانه دی.

د حضرت علي ؓ وینا :

د دې آیت په باره کې حضرت علي رضی الله عنه فرمائي :

مَا فِي الْقُرْآنِ أَوْسَعُ آيَةً مِنْ ﴿ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ ﴾ (۳)

په قرآن کې د ټولو نه زیات د امید آیت (د ګناهګارانو د پاره) د دینه علاوه بل نشته (یعنی په دې کې د ګناهګارانو د پاره غټ ترغیب دی توبې ته) .

د حافظ ابن کثیر رحمه الله وینا :

حافظ ابن کثیر رحمه الله هم په خپل تفسیر کې د همدې آیت د لاندې لیکي :

هٰذِهِ الْآيَةُ الْكَرِيمَةُ دَعْوَةٌ لِجَمِيعِ الْعُصَاةِ مِنَ الْكَفَرَةِ وَغَيْرِهِمْ إِلَى التَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ ، وَإِخْبَارٌ بِأَنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا لِمَنْ تَابَ مِنْهَا وَرَجَعَ عَنْهَا وَإِنْ كَانَتْ مَهْمَا كَانَتْ وَإِنْ كَثُرَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ . (۴)

په دې آیت کې د ټولو نافرمانو کافرانو او نورو ګناهګارانو ته د توبې دعوت دی ، او دا خبر

---

(۱) الزمر آیت ۵۳ .

(۲) اسرفوا علی انفسهم : اي ارتکبوا الکبائر . زادالمسیر)

(۳) الدرالمنثور فی التفسیر بالماثور ج۷ ص ۲۰۵ ، تفسیر روح المعاني ص ۳۷۰ ، تفسیر الطبري ج۹ ص ۷۰۸۶ الزمر آیت۵۳، قرطبي ۱۵\۲۶۹ .

(۴) تفسیر ابن کثیر ج۵ ص ۴۱۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکول دي چې الله جل جلاله د توبې په ذريعه د انسان ټول ګناهونه بخښي اګر چې د سمندر د زګ په مقدار وي.

د آيت شانِ نزول :

ددې آيت په شانِ نزول کې امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه نقل کوي چې

انَّ نَاسًا مِن اَهْلِ الشِّرْكِ كَانُوا قَدْ قَتَلُوا فَاَكْثَرُوا ، وَزَنَوا فَاَكْثَرُوا فَاَتَوا مُحَمَّدًا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا : اِنَّ الَّذِيْ تَقُوْلُ وَتَدْعُوا اِلَيْهِ لَحَسَنٌ لَو تُخْبِرُنَا اَنَّ لِمَا عَمِلْنَا كَفَّارَةً ، فَنَزَلَ:

﴿ وَالَّذِيْنَ لَا يَدْعُوْنَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُوْنَ النَّفْسَ الَّتِيْ حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ ....

الى قوله : وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴾

وَنَزَلَ " ﴿ قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴾ .(۱) ، (۲)

څه خلق د مشرکينو نه کومو چې ډير قتلونه او ډيره زِنا يې کړې وه ، د نبي کريم صلى الله عليه وسلم دَربار ته راغلل او عرض يې وکړو چې بيشکه تاسو چې کومې خبرې کوئ او کوم دين طرفته خلق رابلئ دا خو ډير ښه دی ، خو که مونږ ته دا اووايئ : چې مونږ دا کوم ګناهونه کړي دي آيا ددې څه کفاره شته او که نه ؟ (يعنى دا په توبه معاف کيدې شي او که نه ؟) نو په دې هکله الله جل جلاله دا آيتونه نازل کړل :

﴿ وَالَّذِيْنَ لَا يَدْعُوْنَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا آخَرَ.... ﴿ قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰى اَنْفُسِهِمْ...﴾

خلاصه دا چې د الله رب العزت د رحمت نه نااُميده کيدل ندي پکار، بلکه که هر څومره غټه ګناه وي خو چې په اخلاص سره سړې ورته توبه او باسي نو الله جل جلاله دده ګناه معاف کوي.

يو شاعر وايي :

۱. فَرْضٌ عَلَى النَّاسِ اَنْ يَتُوْبُوْا + وَلٰكِنَّ تَرْكَ الذُّنُوْبِ اَوْجَبُ

(۱) الزمر آيت ۵۳. (۲) اخرجه البخاري ، ۴۸۱۰ ، ومسلم ۱۲۲\۱۹۳ ، وابوداود ۴۲۷۴ ، والنسائي في التفسير ۳۶۹ ، ابن کثير ج۵ ص ۴۱۶ الزمر آيت ۵۳ ، زاد المسير ج۴ ص ۲۲ الزمر آيت ۵۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. وَالدَّهْرُ فِي صَرْفِهِ عَجِيْبٌ + وَلٰكِنَّ غَفْلَةَ النَّاسِ أَعْجَبُ (۱)

۱. په خلقو باندې فرض دي چې توبه اوباسي ليکن د ګناه پرېښودل زيات واجب دي ،

۲. زمانه په خپل ګردش کې عجيبه ده خو ليکن د خلقو غفلت د دينه هم ډېر عجيبه دی .

الله رب العزت فرمائي :

﴿ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِن بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ (۲)

ترجمه : ستاسو رب په خپل ځان مهرباني لازمه کړې (هغه مهرباني داده) چې څوک د جهالت په وجه څه بدي (ګناه) وکړي بيا روستو توبه اوباسي او خپل عمل درست کړي نو بيشکه الله ﷻ ډير بخښونکې دی (دده ګناه به معاف کړي) ، او ډير رحم کوونکې دی (نور انعامات به هم ورباندې وکړي) .

د بنده په نافرمانۍ د زمکې او آسمان الله جل جلاله ته عرض

امام غزالي رحمه الله ويلي : چې کله يو بنده د الله نافرماني کوي نو د زمکې هغه حصه په کومه چې ګناه کيږي الله ته عرض وکړي : اې الله ! ماته اجازت راکړه چې زه دا سړې په زمکه کې ننباسم ، د آسمان هغه حصه د کومې لاندې چې ګناه کيږي هغه الله جل جلاله ته عرض وکړي : اې الله ! ماته اجازت راکړه چې زه په دې سړي ورا ولويږم (او ختم يې کړم) ، نو الله رب العزت دوی ته او فرمائي :

إِنْ كَانَ عَبْدُكُمْ فَشَأْنُكُمْ بِهِ وَإِنْ كَانَ عَبْدِيْ فَبِيْ وَإِلَيَّ عَبْدِيْ إِنْ أَتَانِيْ نَهَارًا قَبِلْتُهُ وَإِنْ أَتَانِيْ لَيْلًا قَبِلْتُهُ لَوَجَدَ اللهَ تَوَّابًا رَّحِيْمًا . (۳)

که چيرته دې ستاسو بنده وي او تاسو پيدا کړې وي نو بيا ستاسو خوښه ده ، وې نيسئ ، او که دا زما بنده وي نو بيا زه پوهه شه او زما بنده پوهه شه (زمونږ په مينځ کې دَخَل اندازي مکوئ) ځکه که چيرته دې ماته د ورځې راشي (او په خپلو ګناهونو پښيمانه شي ، توبه اوباسي) نو زه به

---

(۱) منبهات ابن حجر عسقلاني باب الرباعي .

(۲) الانعام آيت ۵۴ .

(۳) فرشتو کې عجيب وغريب حالات ، وجوهات محبت ص ۱۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې قبوله کړم ، او که دې د شپې راشي او په خپل ګناهونو پښيمانه شي نو زه به يې توبه قبوله کړم ، او دې به وګوري چې الله ﷻ څومره زيات توبه قبلونکې او مهربانه ذات دی .

الله جل جلاله فرمائي :

﴿ نَبِّئْ عِبَادِيْ أَنِّيْ أَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴾ (۱)

ترجمه : اې پيغمبره ته زما بندګانو ته دا خبر ورکړه چې زه ډير بخښونکې او زيات مهربانه يم، او زما عذاب هم ډير دردناک عذاب دی .

بل ځای الله تعالی فرمائي :

﴿ وَرَبُّكَ الْغَفُوْرُ ذُو الرَّحْمَةِ ﴾ . (۲)

ترجمه : او ستا رب بخښونکې او خاوند د رحمت دی .

۲. توبه کوونکي سره الله جل جلاله محبت کوي :

د توبې دويمه فائده دا ده چې توبه کونکي سره الله جل جلاله محبت کوي، الله جل جلاله فرمائي :

﴿ إِنَّ اللهَ يُحِبُّ التَّوَّابِيْنَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِيْنَ ﴾ (۳)

ترجمه : بيشکه الله ﷻ توبه کوونکي او ځان پاک لرونکي خلق خوښوي .

بل ځائ الله جل جلاله فرمائي :

﴿ وَهُوَ الْغَفُوْرُ الْوَدُوْدُ ﴾ (۴)

ترجمه :او همدا الله بخښونکې (د ګناهونو) دی او محبت کوونکې دی .

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمائي :

((اَلتَّائِبُ حَبِيْبُ اللهِ)) . (۵)

توبه کوونکې د الله محبوب دی .

---

(۱) الحجر آيت ۴۹ .

(۲) الکهف آيت ۵۸ .

(۳) البقرة آيت ۲۲۲ .

(۴) البروج آيت ۱۴ .

(۵) ابن ابی الدنيا فی التوبة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت عمر رضی الله عنه په دورِ خلافت کې د يو بوډا سندر غاړي د توبې واقعه:

مولانائي روم رحمه الله يو واقعه ليکلې چې د حضرت عمر رضی الله عنه په دورِ خلافت کې يو بوډا سړي اسلام قبول کړو، خو د دينه مخکې به هغه سندرې ويلې، ځکه ډير ښکلي غږيې وُ، په سوونو خلق به ورته جمع وو، او د آمدن ذريعه يې هم زياته وه.

کله چې دې بوډا شو، غاښونه يې اوغورځيده، نو بيا خو يې سندرې نه شوې ويلې نو د آمدن هغه ذريعه يې ختمه شوه، بچي يې هم نه وو، صرف يوه ښځه يې وه هغه هم وفات شوه، نو دې به خپلو دوستانو او واقف خلقو ته ورتلو، هغوئې به چې څه ورکړه هغه به يې خواړه.

څه وخت دا سلسله جاري وه، آخر دا چې خپل دوستان هم ورنه تنګ شو، بيا به يې څه نه ورکول، داسې وخت ورباندې راغې چې څو څو وخته به ورته د خوراک څه نه پيدا کيده، يوه ورځ يې د ځان سره دا سوچ وکړو چې کله زه ځوان وم او سندرې مې ويلې نو په سوونو خلق به راته جمع وُ، قدر و عزت به مې هم زيات وُ، اوس چې زه سندرې نشم ويلې نو خلق راله د يو وخت ډوډۍ راکولو ته هم تيار ندي، نوزړه يې ډير خفه شو او افسوس يې وکړو چې کاش ما خودا ځواني د الله ﷻ په عبادت او اطاعت کې تيره کړې وې، نو دومره به ذليله نه ووم، اوس خو بوډا شوې يم نو څه به دا الله جل جلاله عبادت اوکړم.

دې په دې سوچ کې ډوب وُ او جنت البقيع طرفته روان شو، او هلته د قبرونو په مينځ کې په يو ځاى کې کيناست، توبه يې اوويسته، او په ژړا ژړا کې يې دا دعا او غوښته:

اې الله! ما خو خپله ځواني ضائع کړې ده، اوس خود ما سره هيڅ شي نشته چې ستا په حضور کې يې پيش کړم، بوډا يم، په هَمسا ګرځم، د سترګو نظر مې هم ختم دی، خو اې الله! زه په خپلو تيرو ګناهونو ډير شرمنده او پښيمانه يم، اوس راغلې يم ته مې تو به قبوله کړې.

کله يې چې دا دعا اوغوښته، د غرمې وخت وُ، نو خوب ورغې، اُوده شو، څه وخت پس چې راپاڅيده، نو ګوري چې مخامخ يو کس را روان دی او په سَر باندې يې څه اينبي دي، ده چې اوکته نو خليفهٔ وخت امير المؤمنين حضرت عمر رضی الله عنه وُ، دې اوبريده چې زه خو ډير ګناهګار يم، حضرت عمر رضی الله عنه خو زما غوندې کس په دُورُو وهي، هسې نه چې ما هم په دُورُو اووهي، چې کله حضرت عمر رضی الله عنه را اورسيده نو دده نه تير شو مخکې لاړ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه وخت پس بيا حضرت عمر رضی الله عنه راواپس شو او ده طرفته را روان شو نو دې نور هم زيات اويريده ، خو چې کله حضرت عمر رضی الله عنه ده ته راغې نو د سَر نه يې هغه لوخې رابنکته کړو او ده ته وايي چې درروه ! روټۍ اوخوره ، دا بوډا حيران شو چې امير المؤمنين د مسلمانانو خليفه ماته خوراک پيش کوي (دا څه عجيبه ده ؟) ډير زيات حيران شو ، تپوس يې ورنه وکړو چې اې امير المؤمنين ! تاسو ماته دا خوراک څنګه راوړو ؟ چادرته وويل ؟

حضرت عمر رضی الله عنه ورته اوفرمايل :

اوس لږ وخت مخکې د غرمې په وخت ما د غرمې خوب (قيلوله) کول ، نو خوب مې اوليد ،او په خوب کې راته د الله جل جلاله د طرفه دا پيغام ملاؤ شو چې اې عمره ! پاڅه ، لاړ شه او په جنت البقيع قبرستان کې زما يو دوست (محبوب) خفه او اوږې ناست دی هغه ته خوراک ويسه . نو چې راپاڅيدم، کور واله ته مې وويل چې : شا به جلتي وکړه چې څه تيار وي هغه راله راکړه چې د الله محبوب ته يې ويسم ، نو هغې راله دا خوراک اوتړلو ، نو په ځای ددې چې زه يې په لاس کې راوړم ، ما وې چې د الله محبوب له يې وړم نو راشه په دې خپل سر يې کيده ، ددې دپاره چې د الله جل جلاله د محبوب اکرام او عزت اوشي (نو ځکه مې په خپل سر راخيستې ؤ) اې د الله محبوبه ! اوس يې په ډير شوق اوخوره .

کله چې دې بوډا دا خبرې واوريدې نو وې ويل: سبحان الله زما پروردګار څومره کريم او مهربانه دی ما خو لږ ساعت مخکې هغه ته توبه اوويسته ، هغه ددې دومره ګناهونو باوجود زما توبه قبوله کړه او د وخت اميرالمؤمنين ته يې حکم وکړو چې لاړ شه او زما يو دوست اوږې دی ، هغه ته خوراک ويسه .

چې کله بوډا دا خبره وکړه نو په ژړا شو ، او دومره يې اوژړل چې په هماغه ځای د حضرت عمر رضی الله عنه د وړاندې وفات شو .

محترمو تاسو واوريده چې الله جل جلاله د انسان دتوبې څومره قدرداني کوونکې دی خو کاش چې انسان خو هم الله ﷻ طرفته متوجه شي .[1]

(۱) خطبات فقير ج۱۲ ص۶۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. په توبې سره الله جل جلاله ډېر خوشحالېږي

کله چې يو بنده د الله د وړاندې توبه اوباسي او په خپلو ګناهونو باندې پښيمانه شي نو الله رب العزت په دې باندې ډېر زيات خوشحالېږي.

امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله او نورو محدثينو د نبي کريم صلی الله عليه وسلم دا حديث مبارک رانقل کړې چې رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمائي:

((لَلّٰهُ أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ الْمُؤْمِنِ مِنْ رَجُلٍ فِيْ أَرْضٍ دَوِيَّةٍ مُهْلِكَةٍ مَعَهُ رَاحِلَتُهُ، عَلَيْهَا طَعَامُهُ وَشَرَابُهُ. فَنَامَ فَاسْتَيْقَظَ وَقَدْ ذَهَبَتْ فَطَلَبَهَا حَتَّى أَدْرَكَهُ الْعَطَشُ ثُمَّ قَالَ أَرْجِعُ إِلَى مَكَانِيَ الَّذِيْ كُنْتُ فِيْهِ فَأَنَامُ حَتَّى أَمُوْتَ فَوَضَعَ رَأْسَهُ عَلَى سَاعِدِهِ لِيَمُوْتَ فَاسْتَيْقَظَ وَعِنْدَهُ رَاحِلَتُهُ وَعَلَيْهَا زَادُهُ وَطَعَامُهُ وَشَرَابُهُ. فَاللّٰهُ أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ الْعَبْدِ الْمُؤْمِنِ مِنْ هَذَا بِرَاحِلَتِهِ وَزَادِهِ)). (۱)

وَفِيْ رِوَايَةٍ ثُمَّ قَالَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ: " اَللّٰهُمَّ أَنْتَ عَبْدِيْ وَأَنَا رَبُّكَ " أَخْطَأَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ. (۲)

الله جل جلاله د يو مؤمن بنده په توبه باندې د هغه سړي نه هم زيات خوشحالېږي کوم چې په بې آب و ګياه دَشته کې روان وي، او دده سره يوه سورلي وي چې په هغې باندې دده خوراک او څښاک تړلې وي، نو دې د اِستراحت دپاره څملي او اُوده شي، کله چې راپاڅي نو دده هغه سورلي تللې وي، دې يې ډېره اُولټوي خو پيدا نشي.

آخر دې (سخت) تږې شي (خو پدې دشته کې اُوبه چيرته نه پيدا کيږي) نو د ځان سره فيصله وکړي چې واپس همغه خپل د خُوب ځاي ته ځم، هلته به اُوده شم، تردې چې هم هلته مړهم شم، نو راشي او د مرګ په انتظار سَر په خپل مټ (ليچي) کيدي او اُوده شي، کله چې (څه وخت پس) راويښ شي نو ګوري چې هغه سورلي يې په همغه زوړ ځاي ولاړه وي، او په هغې باندې دده توښه، خوراک او څکاک هم موجود وي (نو دې ډېر زيات خوشحاله شي)

---

(۱) اخرجه البخاري في الدعوات باب التوبة ۶۳۰۸، ومسلم في التوبة، والترمذي في صفة القيامة باب المؤمن يرى ذنبه كالجبل ۲۴۹۹، ۲۵۰۰، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۵۳.

(۲) مسلم كتاب التوبة حديث نمبر ۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نبي کريم صلی الله عليه وسلم او فرمايل چې الله جل جلاله د يو مؤمن بنده په توبه باندې ددې نه هم زيات خوشحاليږي څومره چې داسړې په دې سَوَرلۍ او په دې توښه (خوراک او څکاک) خوشحال شو .

په يو روايت کې دا هم ذکر دي چې دا سړې د سورلۍ په پيداکيدو دومره خوشحاله شي چې د ډيرې خوشحالۍ نه دا ووايي :

اَللّهُمَّ اَنْتَ عَبْدِيْ وَاَنَا رَبُّکَ .

اې الله ! ته زما بنده يې او زه ستا رب يم . يعنی د ډيرې خوشحالۍ نه خطاء شي (په ځای ددې چې دې داسې ووايي :

اَللّهُمَّ اَنْتَ رَبِّيْ وَاَنَا عَبْدُکَ . اې الله ! ته زما رب يې او زه ستا بنده يم . خو د ډيرې خوشحالۍ نه: اَللّهُمَّ اَنْتَ عَبْدِيْ وَاَنَا رَبُّکَ ووايي).

۴ . د انسان د فلاح او کاميابۍ ذريعه ده :

د توبې څلورمه فائده داده چې کوم کس په اخلاص باندې توبه اوباسي نو الله جل جلاله د داسې کس سره د فلاح او کاميابۍ وعده کړې ، الله تعالی فرمائي :

﴿ وَتُوْبُوْا إِلَى اللهِ جَمِيْعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُوْنَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴾ (۱)

اې مومنانو ! تاسو ټول الله جل جلاله ته توبه وباسئ دپاره ددې چې تاسو کامياب شئ .

۵ . انسان ته ښکلې ژوند او د دنيا نعمتونه نصيبه کيږي :

د توبې پنځمه فايده داده چې ددې په وجه الله جل جلاله انسان ته بهترين د راحت واله ژوند نصيبه کوي ، الله رب العزت فرمائي :

﴿ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوْبُوْا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَّتَاعًا حَسَنًا إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِيْ فَضْلٍ فَضْلَهُ ﴾ (۲)

---

(۱) النور آيت ۳۱ .

(۲) هود آيت ۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : تاسو بخښنه غواړئ د خپل رب نه ، بیا توبه اوباسئ هغه ته ، نو هغه به درله د یو مقرَر وخت (مرګ) پورې د ژوند ښکلې سازو سامان درکړي او په آخرت کې به هر خاوند د فضل (نیک عمل کونکي) ته خپل فضل (جنت) ورکړي .

د حضرت هود علیه السلام خپل قوم ته نصیحت :

حضرت هود علیه السلام هم چې کله خپل قوم ته نصیحت کولو نو دايې هم ورته فرمائلي وُ :

﴿ وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ ﴾ . (۱)

ترجمه : اې زما قومه ! تاسو بخښنه غواړئ د خپل رب نه ،او بیا توبه اوباسئ ده ته ، نو هغه به را اُووروي په تاسو باندې په شِیبُو شِیبُو باران ، او ستاسو پدې موجوده قوت کې به درته د نور قوت زیادت هم وکړي .

٦ . د انسان زړه د ګناه د خیرې نه صفا کیږي

د توبې پنځمه فائده داده چې کله انسان توبه اوباسي نو په دې سره دده زړه د ګناهونو د خیرې نه صفا شي . نبي علیه الصلوة والسلام فرمائي :

((إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا كَانَتْ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ فِي قَلْبِهِ فَإِنْ تَابَ وَنَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ صُقِلَ مِنْهَا ......)) (۲)

بیشکه مؤمن چې کله یو ګناه وکړي نو ددې ګناه په وجه دده په زړه باندې یو تور داغ اُولږي ، نو که دې توبه اوباسي او استغفار ووايي نو زړه يې ددې تور داغ نه صفا شي .

د الله جل جلاله رحم او مهرباني په خپلو بندګانو باندې

محترمو مسلمانانو وروڼو ! الله تبارک وتعالی په خپلو بندګانو باندې ډیر زیات مهربانه دی تر دې چې یو حدیثِ مبارکه کې راځي چې د اویا (۷۰) مورانو نه هم زیات په خپل بنده مهربانه دی .

(۱) هود آیت ۵۲ .

(۲) رواه الترمذي في التفسير ، والنسائي وابن ماجه وابن حبان في صحيحه والحاكم ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۷ كتاب التوبة والزهد حديث ۱۳ ، مشكوة باب الاستغفار والتوبة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د توبې دروازه هر وخت انسان ته خلاصه وي

الله رب العزت دومره غفور رحيم دی چې تر قيامته پورې يې د خپلو ګناهګارو بندګانو د پاره د توبې دروازه پرانستې ده چې که کله هم دا بنده په خپلو تيرو ګناهونو پښيمانه شي او ما ته توبه اوباسي نو زه به يې مخکينې ټول ګناهونه معاف کړم.

امام مسلم رحمه الله د سردار د وجهان محمّد رسول الله صلى الله عليه وسلم يو ارشاد رانقل کړی:

((إِنَّ اللهَ عَزَّوَجَلَّ يَبْسُطُ يَدَهُ بِاللَّيْلِ لِيَتُوبَ مُسِيئُ النَّهَارِ وَيَبْسُطُ يَدَهُ بِالنَّهَارِ لِيَتُوبَ مُسِيئُ اللَّيْلِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا)). (۱)

بيشکه الله جل جلاله د خپل رحمت لاس ونه د شپې غوړوي (کما يليق بشانه. يعنی د انسان د توبې منتظر وي (۲)) د دې د پاره چې د ورځې ګناه کوونکې کس توبه اوباسي، او د ورځې خپل د رحمت لاسونه غوړوي د دې د پاره چې د شپې ګناه کوونکې کس توبه اوباسي (د الله جل جلاله د توبې دا دروازه انسان ته هر وخت خلاصه وي) تر دې چې نمر د مغرب نه رااوخيجي (يعنی قيامت قائم شي).

د ابليس قسم او د الله جل جلاله جواب:

حديث کې راځي چې کله الله رب العزت ابليس لعنتي کړو (او راوې شړلو) نو د الله ﷻ نه يې مُهلت اوغوختو، نو الله ﷻ د قيامته پورې مهلت ورکړو، نو ابليس قسم وکړو او وې ويل:

وَعِزَّتِکَ لَاَخْرَجْتُ مِنْ قَلْبِ ابْنِ آدَمَ مَادَامَ فِيْهِ الرُّوْحُ.

زما دې ستا په عزت قسم وي چې زه به تر هغې پورې د بني آدم د زړه نه جدا نه شم تر څو پورې چې په ده کې روح وي (يعنی هميشه به يې ګمراه کوم).

(۱) مسلم کتاب التوبة حديث ۳۱، النسايي، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۵ کتاب التوبة والزهد، مسند احمد، کنز العمال ۱۰۱۸۶.

(۲) قال النووي رحمه الله: البسط: کناية عن قبول التوبة. مرقاة ج۵ ص ۱۲۹ باب الاستغفار والتوبة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو الله رب العزّت ورته او فرمايل :

وَعِزَّتِيْ وَجَلَالِيْ لَا حَجَبْتُ عَنْهُ التَّوْبَةَ مَادَامَ الرُّوْحُ فِيْهِ . (۱)

زماه دې هم په خپل عزت او جلال قسم وي چې تر څو پورې په ده کې روح وي زه به ورنه توبه بنده نه کړم (يعنې توبه به يې قبلوم).

په بعضو رواياتو کې داسې هم نقل دي :

وَعِزَّتِيْ وَجَلَالِيْ لَا اَزَالُ اَغْفِرُ لَهُمْ مَا اسْتَغْفِرُوْنِيْ . (۲)

زما دې په خپل عزت او جلال قسم وي چې تر څو پورې دوی د مانه بخښنه غواړي زه به هميشه د دوی بخښنه کوم.

دبني اسرائيلو د يو ځوان د توبې واقعه :

امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې يو واقعه ذکر کړې، چې بني اسرائيلو کې يو ځوان وُ، شل (۲۰) کاله يې د الله ﷻ عبادت کړی وُ، بيا يې شل (۲۰) کاله د الله ﷻ په نافرمانۍ کې تير کړه، بيا يو ورځې آئينې (شيشې) ته ولاړ وُ، په آئينه کې يې اوليده چې ګيره يې سپينه شوې ده نو ډير خفه شو چې ګيره مې سپينه ده او اوس هم د الله جل جلاله نافرماني کوم، نو الله تعالی ته يې عرض وکړو :

اِلٰهِيْ اَطَعْتُکَ عِشْرِيْنَ سَنَةً ثُمَّ عَصَيْتُکَ عِشْرِيْنَ سَنَةً فَاِنْ رَجَعْتُ اِلَيْکَ اَتَقْبَلُنِيْ ؟

اې الله ! ما خوستا شل کاله فرمانبرداري وکړه، بيا مې شل کاله ستا نافرماني وکړه، اوس که زه تاته واپس درشم (او ستا فرمانبرداري شروع کړم) نو آيا ته به ما توبه قبوله کړې؟

نو يو غائبانه آواز يې واوريده :

اَحْبَبْتَنَا فَاَحْبَبْنَاکَ وَتَرَکْتَنَا فَتَرَکْنَاکَ وَعَصَيْتَنَا فَاَمْهَلْنَاکَ وَاِنْ رَجَعْتَ اِلَيْنَا قَبِلْنَاکَ.

اې زما بنده تا د مونږ سره محبت وکړو نو مونږ هم درسره محبت وکړو، تا مونږ پريښودو نو مونږ هم ته پريښودې، تا زمونږ نافرماني وکړه نو مونږ مهلت درکړو، او س چې ته مونږ ته بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

راواپس کيږي (او توبه اوباسي) نو مونږ به تا قبول کړو . [1]
معلومه شوه چې الله رب العزت انسان ته د توبې دروازه هر وخت کلاؤ ساتلې .

حديث قدسي :

حديث قدسي دی الله جل جلاله فرمائي :

((مَنْ تَقَرَّبَ اِلَيَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ اِلَيْهِ ذِرَاعًا وَمَنْ تَقَرَّبَ اِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ اِلَيْهِ بَاعًا وَاِذَا اَقْبَلَ اِلَيَّ يَمْشِيْ اَقْبَلْتُ اِلَيْهِ اُهَرْوِلُ)). [2]

کوم کس چې ماته د يو لويشت په اندازه رانزدې کيږي زه ورته د يو گز په اندازه ورنزدې کيږم ، او څوک چې ماته يو گز رانزدې کيږي نو زه به ورته يو باع (يعنی د دواړو لاسونو خورولو په مقدار ورنزدې کيږم [3]) او چې کله دا انسان ماته را روان شي نو زه په منډه ورځم .

همدغه شان بل حديث قدسي دی الله تعالی فرمايي :

يَا ابْنَ آدَمَ قُمْ اِلَيَّ اَمْشِ اِلَيْکَ ، وَاَمْشِ اِلَيَّ اُهَرْوِلُ اِلَيْکَ . [4]

اې د آدم ځويه ! ته ماته راولاړ شه زه به ستا طرفته درروان شم ، او ته ماته را روان شه زه به په منډه تاته درشم . (يعنی چې ماته لږ هم متوجه شي زه به درباندې ډير رحمتونه را اُووَروم) .

د کُرد قبيلې د يو ډاکو واقعه :

علامه ابن قدامه مقدسي رحمه الله په خپل کتاب (کتاب التّوّابين) کې ، او مولانا زکريا رحمه الله په فضائلِ صدقات کې يو واقعه رانقل کړې چې په کُرد قبيله کې يو مشهور ډاکو او غَل (عبکر الکُردي) اوسيده ، هغه د خپلې توبې واقعه دا رنگې بيانوي : چې يو ورځ زه د خپلو ملگرو سره د غَلا دپاره اووتم ، مونږ په لاره روان وو ، مزل مو کولو ، يو ځای کې د دَمې دپاره

(۱) احياء العلوم ج۴ ص ۲۰ کتاب التوبة، حياة القلوب .

(۲) اخرجه البخاري في التوحيد ۷۵۳۷ ، ومسلم في التوبة حديث ۱ . والترمذي في الدعوات ۳۵۹۸ ، وابن ماجه في الاداب باب فضل العمل ۳۸٦۷ .

(۳) منجد ، قاموس الوحيد .

(۴) رواه احمد في المسند باسناد صحيح ۳ ۴۷۸ ، الترغيب والترهيب ج۴ ص۴۸ کتاب التوبة والزهد حديث ۱۵ ، مشکوة باب الاستغفار والتوبة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کيناستو ، هلته مو د قجورو دړې (۳) اُونې اوليدې ، چې دا دوه (۲) اونې تکې شنې وې او د قجورو نه خې ډکې وې ، او دا دريمه اُونه اُوچه وه قجورې پکې نه وې ، او يوه مرغۍ مو اوليده چې بار بار دې ميوه دارې اُونې ته راتله او يوه يوه قجوره يې په خپله مخوکه کې اخيسته ، او دې اُوچې اونې ته به تلله ، او هلته به يې په يو ځای کې دا قجوره اچوله ، دا غَل وايي چې : زه ډېر حيران شوم چې دا مرغۍ دا قجورې چيرته وړي ؟

نو زه دې اُوچې اونې ته اُوختم چې اوګورم دا څه تماشه ده ؟ کله چې پاس اوختم ، نو ما اوليده چې هلته يو ړوند مار پروت دی ، خُوله يې وازه کړې او دا مرغۍ دا تازه قجورې دې مارته په خُوله کې اچوي ، دامې چې اوليده نو زه ډېر حيران شوم او په ژړا شوم چې يا الله ! مار خو داسې يو شی دی چې ددې د وژلو حکم اګر چې زمونږ پيغمبر محمد صلی الله عليه وسلم کړې ، خو چې دا ړوند دی نو بيا هم ده ته د روزې رسولو د پاره تا يوه مرغۍ مقرر کړې .

يا الله ! زه خو ستا بنده يم ، مسلمان يم ، او بيا هم د خلقو نه په غَلا کولو خپله روزي پيدا کوم .

يا الله ! چې ته دې ړوند مارته روزي ورکولې شې نو ما ته هم حلال رزق راکولې شې .

نو په زړه کې مې ويره پيدا شوه ، يو هاتفي آواز راباندې اوشو :

بَابِيْ مَفْتُوْحٌ لِلْقَاصِدِيْنَ.

چې زما د روازه خو توبه کوونکو ته خلاصه ده .

نو په هماغه ځاي کې مې د غَلا نه توبه اُوويسته ، او کومه توره مې چې د غلا د پاره استعمالوله هغه مې هم په هماغه ځای ماته کړه او چغې مې کړې :

اَلتَّوْبَةُ اَلتَّوْبَةُ يا الله ! معافي راته وکړه زما توبه ده ، زما توبه ده .

نو يو غائبانه آواز مې واوريدو :

قَدْقَبِلْنَاکَ اې بنده ! مونږ ته قبول کړې ، معافي مو درته وکړه .

چې رابنکته شوم ملګرو رانه تپوس وکړو چې څه په تا څه اوشو ؟ نو ما ورته ټوله قصه بيان کړه چې ما خو توبه اوويسته او د الله ﷻ سره مې صُلحه وکړه ، هغوی چې دا خبرې واوريدې نو هغوی هم توري اوغورځولې او ټولو توبه اوويسته ، مونږ ټولو حرام مال خلقو ته واپس کړو او مکې معظمې ته د حج په اراده روان شو ، چې کله مونږ درې (۳) ورځې سفر وکړو او يو کلي ته اورسيدو ، نو هلته يوه بوډۍ زنانه چې په سترګو ړنده وه را اُووته او مونږ نه يې پوښتنه وکړه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

اَفِيْكُمْ فُلَانُ الْكُرْدِيْ ؟

آيا په تاسو کې د ګرد قبيلې فلانکي نومې کس شته ؟ د اړاکو وايي چې زما نوم يې واخيست، خلقو ورته وويل چې: آو دادی. نو هغې ژنانه څه جامې ماته راکړې او راته وې ويل چې نن دريمه ورځ ده چې رسول الله صلى الله عليه وسلم په خوب کې ګورم او ماته دا فرمائي:

اِعْطِيْ هٰذِهِ الثِّيَابَ لِفُلَانِ الْكُرْدِيْ.

داجامې د ګرد قبيلې فلانکي کس ته ورکړه ، دا کس وايي چې ما ورنه هغه کپړې راواخيستې او په خپلو ملګرو مې تقسيم کړې. (۱)

فائده: سبحان الله. په رښتيني توبې سره ورته څومره عزت حاصل شو چې ګناهونه يې هم معاف شو او د نبي کريم صلى الله عليه وسلم د طرفه ورته جامې هم اعزازًا ورسيدې.

محترمو مسلمانانو الله جل جلاله د انسان د اعمالو او توبې ډير قدرداني کوونکې دی خو چې انسان په اخلاص الله ﷻ ته متوجه شي.

حضرت داؤد عليه السلام ته د الله جل جلاله وحي:

امام غزالي رحمه الله په خپل کتاب احياء العلوم کې ذکر کړي دي چې يو کرت الله جل جلاله حضرت داؤد عليه السلام ته وحي وکړه:

يَا دَاؤُدُ لَوْ يَعْلَمِ الْمُدْبِرُوْنَ عَنِّيْ كَيْفَ اِنْتِظَارِيْ لَهُمْ وَرِفْقِيْ بِهِمْ وَشَوْقِيْ اِلٰى تَرْكِ مَعَاصِيْهِمْ لَمَاتُوْا شَوْقًا اِلَيَّ وَتَقَطَّعَتْ اَوْصَالُهُمْ مِنْ مَحَبَّتِيْ. يَا دَاؤُدُ ! هٰذِهٖ اِرَادَتِيْ فِي الْمُدْبِرِيْنَ عَنِّيْ. فَكَيْفَ اِرَادَتِيْ فِي الْمُقْبِلِيْنَ عَلَيَّ ؟ (۲)

اې داؤد ! که چيرته هغه خلق کومو چې ماته شاکړې (زما په نافرمانۍ او ګناهونو کې ژوند تيروي) که دوی ته دا پته اولږي چې زه د دوی (د توبې) څومره منتظر يم او په دوی څومره مهربان يم ، او د دوی د ګناه پريښودلو څومره په شوق (او انتظار) کې يم ، نو دوی به زما د شوق د وجې مړه شي او د دوی اندام اندام به زما د محبت په وجه جدا شي.

(۱) کتاب التوابين لابن قدامه المقدسي ص ۲۰۲ ، فضائل صدقات حصه دوم ص ٦٦ ، مثالي فکر انګيز واقعات ولطائف ص ۹۰

(۲) احياء العلوم ج۴ ص ۴۳۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې داوُد ! داخو زما د هغه خلقو متعلق اراده وه کومو چې ماته شا کړې (او زه یې هیر کړې یم، په ګناهونو کې اخته دي) نو که کوم کس د مخکې نه ماته متوجه وي (زما عبادت کوي) نو د هغوی به څه حال وي ؟ (یعنی زه به په هغوی ځومره ډیر رحم کوم، او ځومره زیات به زه د هغوی په انتظار او شوق کې یم).

دهندوستان د یوبُت پرست د توبې واقعه :

حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله یو واقعه ذکر کړې چې د هندوستان یو بُت پرست کافر خپل بُت ته نوي (۹۰) کاله د يَاصَنَمُ يا صَنَمُ (اې بُته اې بُته) آواز کولو، خو د بُت د طرف نه به ورته هیڅ جواب نه راتلو. یو ورځ یې په غلطۍ کې د خولې نه د يَاصَنَمُ په ځای يَاصَمَدُ اووت.

(صَمَد د الله ﷻ د نومونو نه یو نوم دی چې معنی یې ده : اَلْمُسْتَغْنِيُ عَنْ كُلِّ اَحَدٍ اَلْمُحْتَاجُ اِلَيْهِ كُلُّ اَحَدٍ، هغه بې نیازه ذات چې د هر چانه بې پروا دی او ده ته هر څوک محتاج دي) .

نو د الله ﷻ د طرفه ورته آواز راغې :

لَبَّيْكَ يَا عَبْدِيْ . (اې زما بنده زه حاضر یم) .نو هغه کس په هماغه ځای باندې هغه خپل بُت توټې توټې کړو او کلمه یې وویله چې لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ الله . او نورو هندوانو ته یې وویل : چې ظالمانو ما خو نوي (۹۰) کاله دې بُت ته آواز ونه کول خو څه جواب به نه راتلو، نن مې په غلطۍ کې د مسلمانانو د رَب نوم د خُولې نه اووت نو د آسمان نه جواب راغې چې

لَبَّيْكَ يَا عَبْدِيْ زه حاضر یم اې بنده. تا زه ولې پریښې یم او هغه کاڼړو ته آواز ونه کوې چې هغه ځانله کاڼړه او ګونګیان دي.

ددې واقعې بیانولو نه روستو مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله لیکلي چې کله الله ﷻ یو بُت پرست طرفته (چې په غلطۍ کې یې د الله جل جلاله نوم اخیستې ؤ) دومره متوجه دی نو که یو کس مسلمان وي او هغه الله راضي کول غواړي نو هغه طرفته به الله څومره زیات متوجه وي[1]

[1] مواعظ حکیم الامت ولعلمات حلب .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زنكدن په حالت كې توبه نه قبليږي :

البته چې كله په انسان باندې د زنكدن حالت شروع شي نو بيا د انسان توبه نه قبليږي ، ځكه دې په دې وخت كې هر څه په خپلو سترګو ګوري نو بيا خو ايمان بالغيب نه پاتې كيږي .

حديث كې راځي :

((إِنَّ اللَّهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ مَا لَمْ يُغَرْغِرْ)) . (۱)

بيشكه الله جل جلاله د بنده توبه قبلوي تر څو پورې چې د ده روح مرۍ ته نه وي رارسيدلې .

د مرګ په وخت خو فرعون هم ويلي وُ :

﴿ آمَنتُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴾ . (۲)

مادا يقين وكړو چې نشته دى څوك معبود سوا د هغه ذات نه په كوم ذات چې بني اسرائيلو ايمان راوړې دى ، او زه د فرمانبردارو نه يم .

نو ورته وويل شو :

﴿ آلْآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴾ . (۳)

ترجمه : آيا اوس ايمان راوړې حال دا دې چې له دې نه وړاندې تا نافرماني كړې ده او ته د فساد كوونكو نه وى .

حافظ الپوري رحمه الله فرمائي :

په زنكدن كې دې توبه رب ته قبوله نده * چې په حيات د ناروا وُ نه سَوګند او نكړې

د توبې نه روستو الله ﷻ د انسان ګناه د حفظه فرشتو او اندامونو نه هم هيره كړي :

كله چې انسان يو ګناه كوي نو كراماً كاتبين فرشتې هم د ده په عملنامه كې د ده ګناه ليكي ، د انسان خپل اندامونه (لاس ، خپې وغيره) به هم د قيامت په ورځ د ده خلاف ګواهي وركوي ، د زمكې په كومه حصه كې چې ګناه شوې وي هغه به هم د قيامت په ورځ د ده خلاف ګواهي وركوي

---

(۱) اخرجه الترمذي في الدعوات باب ۹۸ ، وابن ماجه في الزهد باب ۳۰ وقال حديث حسن ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۸ كتاب التوبة والزهد حديث ۱۵ ، مشكوة باب الاستغفار والتوبة .

(۲) يونس آيت ۹۰ .

(۳) يونس آيت ۹۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا ورځ او شپه (په کومه کې چې ګناه شوې وي دا) به هم د قيامت په ورځ د انسان خلاف ګواهي ورکوي.

خو د رب کريم دى مهرباني ته ګوره چې کله انسان په اخلاص توبه او باسي نو الله جل جلاله يې ګناه هم معاف کړي، دده د عملنانې نه يې هم ختمه کړي، د هغه فرشتو نه يې هم هيره کړي کومو چې دا ليکلې، دده د اندامونو نه يې هم هيره کړي او په کومه زمکه يې چې کړې د هغې نه يې هم هيره کړي، ددې دپاره چې صبا د قيامت په ورځ دوى د انسان خلاف ګواهي ورنکړي.

نبي عليه الصلوة والسلام فرمائي:

((إِذَا تَابَ الْعَبْدُ مِنْ ذُنُوبِهِ أَنْسَى اللهُ عَزَّ وَجَلَّ حَفَظَتَهُ ذُنُوبَهُ وَأَنْسَى ذَلِكَ جَوَارِحَهُ وَمَعَالِمَهُ مِنَ الْأَرْضِ حَتَّى يَلْقَى اللهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَيْسَ عَلَيْهِ شَاهِدٌ مِنَ اللهِ بِذَنْبٍ)). (۱)

کله چې يو بنده د خپلو ګناهونو نه توبه او باسي نو الله رب العزت د حفظه فرشتو نه هم دده ګناه هيره کړي، دده د اندامونو نه يې هم هيره کړي او په کومه زمکه يې چې کړې وي د هغې نه يې هم هيره کړي.

دا ددې د پاره چې کله دې د قيامت په ورځ د الله جل جلاله سره ملاويږي نو په ده د ګناه څوک ګواه نه وي (ځکه که ددوى نه هيره نشي نو دوى خو به بيا د انسان خلاف ګواهي ورکوي).

ددنيا او دالله تعالى په عدالت کې فرق:

محترمو مسلمانانو الله ﷻ د انسان د توبې ډير قدرداني کوونکې دى. تاسو ديته سوچ وکړئ چې که چيرته دنيا کې په يو کس باندې د دورغو دعوىٰ اوشي او عدالت (قضاء) ته فيصله لاره شي، تحقيقات اوشي، د تحقيقاتو نه پس پته اولږي چې دا دعوى د دروغو وه، نو عدالت (قضاء) ددې سړي دا مقدمه ختمه کړي خو ددې مقدمې ريکارډ د ځان سره بيا هم ساتي. اوس که چيرته دا سړې دې عدالت ته هر څومره دا ووايي چې کله خبره دروغ ثابت شوه نو دا ريکارډ خو ختم کړئ. نو عدالت به ورته وايي چې نه. دا ريکارډ به مونږ د ځان سره خامخا ساتو

او بل طرفته د الله ﷻ معامله وګورئ چې کله يو سړې واقعي مُجرِم او ګناهګار وي، خو دې د الله جل جلاله د وړاندې په اخلاص توبه او باسي، او معافي او غواړي نو الله رب العزت يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

توبه هم قبوله کړي ، د عمل نامې نه يې د ګناه ريکارډ هم ختم کړي، تر دې چې دده د لاس ، خپو ، کومو فرشتو چې دا ګناه ليکلې او په کومه زمکه شوې د دوی تولو نه دا ګناه هيره کړي . ددې دپاره چې صبا د قيامت په ورځ دوی دده خلاف ګواهي ورنکړي .

الله ﷻ باربار ګناه معاف کوي

محترمو که انسان په اخلاص باندې توبه اوباسي او بيا د ګناه نه کولو پخه اراده وکړي ليکن د غلبه شهوت او شيطاني وسوسو په وجه ورنه بيا ګناه اوشي او دې بيا توبه اوباسي ، استغفار ووايي ، نو الله جل جلاله بيا هم دده ګناه معاف کوي . اګر چې په يوه ورځ کې اويا (۷۰) پيرې ورنه دا ګناه اوشي او په هر ځل ورنه په اخلاص توبه اوباسي نو الله ﷻ يې معاف کوي او دې کس ته مُصِر (اِصرار کوونکې په ګناه) نشي ويلې .[۱]

د ابوداؤد شريف حديث دی ، نبي عليه الصلوة والسلام فرمائي :

((مَا اَصَرَّ مَنِ اسْتَغْفَرَ وَاِنْ عَادَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِيْنَ مَرَّةً)) (۲)

هغه کس هميشه والې په ګناه ندې کړې چې بخښنه يې غوښتې وي اګر چې دورځې اويا ځله يې دا ګناه کړې وي او توبه يې ورنه ويستې وي .

يعنی که چيرته د يو کس نه په يوه ورځ کې اويا (۷۰) پيرې ګناه اوشي او اويا پيرې ورنه توبه اوباسي ، استغفار ووايي نو ده ته په ګناه اِصرار کوونکې نشي ويلې .

امام بخاري رحمه الله او امام مسلم رحمه الله يو حديث رانقل کړې ، په کوم کې چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم د خپل رب نه حکايت کوي :

((اَذْنَبَ عَبْدٌ ذَنْبًا فَقَالَ اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِيْ ذَنْبِيْ . فَقَالَ تَبَارَکَ وَتَعَالٰی : اَذْنَبَ عَبْدِيْ ذَنْبًا فَعَلِمَ اَنَّ لَهٗ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَاْخُذُ بِالذَّنْبِ (غَفَرْتُ لِعَبْدِيْ (۳)) ثُمَّ عَادَ فَاَذْنَبَ فَقَالَ : اَیْ رَبِّ ! اغْفِرْ لِيْ ذَنْبِيْ فَقَالَ تَبَارَکَ وَتَعَالٰی : عَبْدِيْ اَذْنَبَ ذَنْبًا فَعَلِمَ اَنَّ لَهٗ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَاْخُذُ

(۱) مجمع بحار الانوار ص ۳/۳۱۱ ، مرقاة ص ٦٧ ، ٦٨ /۳ باب الاستغفار والتوبة الفصل الثاني ، فتاوی محموديه ج۲۹ ص ۴۳۲ .

(۲) ابوداؤد ۱۵۱۴ ، ترمذي ۳۵۵۹ ، مشکوة ص ۳۰۲ باب الاستغفار والتوبة ، کنزالعمال ۱۰۳۰۷ .

(۳) بخاري .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِالذَّنْبِ ثُمَّ عَادَ فَأَذْنَبَ فَقَالَ : أَيْ رَبِّ اغْفِرْ لِيْ ذَنْبِيْ فَقَالَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى : أَذْنَبَ عَبْدِيْ ذَنْبًا فَعَلِمَ أَنَّ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَأْخُذُ بِالذَّنْبِ . اِعْمَلْ مَا شِئْتَ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكَ)). (۱)

چې کله بنده يو ګناه وکړي او دا ووايي : اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِيْ ذَنْبِيْ يا الله ماته زما ګناه اوبخښې، نو الله رب العزت فرمائي چې زما بنده يو ګناه وکړه خو ده ته دا پته (معلومه) ده چې د ده داسې يو رب شته چې هغه دا ګناه بخي هم ، او نيول هم پرې کوي . نو ما دې خپل بنده ته بخښنه وکړه . بيا دې په دويمه پيره دا ګناه وکړي (روستو پښيمانه شي) او ووايي : اې ربه ماته زما دا ګناه معاف کړه . نو الله رب العزت فرمائي : چې زما بنده ګناه وکړه او دې پوهه دی چې د ده يو رب شته چې ګناه بخښي هم ، او په ګناه نيول هم کوي نو ما دې خپل بنده ته بخښنه وکړه . بيا دې په دريمه پيره دا ګناه وکړي ، روستو ووايي : اې الله ماته دا ګناه معاف کړه . الله جل جلاله اوفرمائي زما بنده ګناه وکړه خو ده ته پته (معلومه) ده چې د ده داسې يو رب شته چې ګناه بخښي هم ، او نيول هم پرې کوي . الله ﷻ ورته او فرمائي :

اِعْمَلْ مَا شِئْتَ (۲) فَقَدْ غَفَرْتُ لَكَ .

اې زما بنده که د تا نه کله هم ګناه اوشي ، بيا ته د مانه بخښنه اوغواړې نو زه به درته معاني کوم ، څه . تاته مې بخښنه وکړه .

حديث قدسي :

حديث قدسي دی ، الله ﷻ فرمائي :

وَيْحَ ابْنُ آدَمَ يُذْنِبُ الذَّنْبَ فَيَسْتَغْفِرُنِيْ فَأَغْفِرُ لَهُ ثُمَّ يَعُوْدُ فَيَسْتَغْفِرُنِيْ فَأَغْفِرُ لَهُ (۳)

---

(۱) اخرجه البخاري في التوحيد باب قول الله تعالى ﴿يُرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ﴾ ۷۵۰۷ ، ومسلم باب قبول التوبة من الذنوب وان تكرّرت الذنوب والتوبة ۶۹۴۱ ، مشكوة باب الاستغفار والتوبة .

(۲) علامه تقي عثماني دامت بركاتهم العالية په تكمله د فتح الملهم كې د اِعْمَلْ مَا شِئْتَ معنى كوي چې مَا دُمْتَ تُذْنِبُ ثُمَّ تَتُوبُ غَفَرْتُ لَكَ چې كله هم ته ګناه كوې بيا ورته په اخلاص توبه اوباسې نو زه به هم درته معافي كوم .تكملة فتح الملهم ۶ ص ۱۵ هكذا في الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۷ كتاب التوبة والزهد .

(۳) تنبيه الغافلين باب التوبة ص ۴۷ ط. بيروت .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بني آدم په حال تعجب دی چې گناه وکړي بيا د مانه معافي اوغواړي (توبه اوباسي) نو زه ورته معافي وکړم، دې بيا گناه وکړي او بيا د مانه معافي اوغواړي نو زه ورته بيا هم معافي اوکړم. په ده تعجب دی چې نه خو گناه پريږدي، او نه زما د رحمت نه نا اميده کيږي. خو اې فرشتو! تاسو گواه اوسئ چې ما ده ته ټول گناهونه اوبخل (ځکه دې خو توبه هم اوباسي او زما د رحمت نه هم نه نا اميده کيږي).

دحبيب بن الحارث ﷺ واقعه:

رسول الله ﷺ ته يو کس (حبيب بن الحارث ﷺ) راغې او عرض يې وکړو:

يَارَسُوْلَ اللهِ اِنِّيْ رَجُلٌ مِقْرَافٌ.

اې د الله ﷻ رسوله! زه ډير گناهگاريم. نو نبي ﷺ ورته اوفرمايل:

تُبْ اِلَى اللهِ يَا حَبِيْبُ. اې حبيب! الله ﷻ ته توبه اوباسه.

هغه ورته عرض وکړو:

يَارَسُوْلَ اللهِ اِنِّيْ اَتُوْبُ ثُمَّ اَعُوْدُ.

اى د الله ﷻ رسوله! زه توبه اوباسم خو بيا رانه گناه اوشي.

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل:

كُلَّمَا اَذْنَبْتَ فَتُبْ. چې کله هم درنه گناه اوشي نو توبه اوباسه.

هغه عرض وکړو:

يَارَسُوْلَ اللهِ اِذًا تَكْثُرُ ذُنُوْبِيْ.

که چيرته زما گناهونه ډير زيات وي او بار بار وي (او زه توبه اوباسم نو آيا الله ﷻ به يې قبلوي؟)

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل:

عَفْوُاللهِ عَزَّ وَجَلَّ اَكْثَرُ مِنْ ذُنُوْبِكَ يَا حَبِيْبُ.

اې حبيب! د الله ﷻ عفوه ستا د گناهونو نه ډيره زياته ده (ته چې هرڅومره ډيرې توبه اوباسې نو الله ﷻ يې قبلوي).

(c) ketabton.com: The Digital Library

فائده : معلومه شوه چې كه انسان هرڅومره ډيرې په اخلاص توبه اوباسي نو الله ﷻ يې قبلوي . (۱)

نبي عليه الصلوة والسلام هم توبه ويسته :

پدې خو اتفاق دی چې نبي كريم صلی الله عليه وسلم معصوم دی : الله تعالی فرمائي :

﴿ لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ ﴾ (۲)

ليكن بيا هم پيغمبر عليه السلام د ورځې سل (۱۰۰) ځلې توبه اوباسي او استغفار وايي .
نبي عليه السلام فرمائي :

((يَا أَيُّهَا النَّاسُ تُوبُوا إِلَى اللهِ فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ)) (۳)

ترجمه : اې خلقو تاسو الله ته توبه وو باسئ . بيشكه زه الله ته د ورځې سل ځلې توبه اوباسم .
نو چې كله نبي عليه السلام باوجود د دينه چې معصوم دی د ورځې سل ځلې توبه اوباسي نو بيا خو مونږ ته په كار دي چې مونږ خو يې زياته اوباسو ، ځكه مونږ خو ډير ګناهګاريو .

بار بار توبه ويستونكي مُصر ندی

پاتې شوه دا خبره چې الله رب العزت فرمائي :

﴿ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴾ (۴)

الله ﷻ د انسانانو ګناهونه بخښي خو چې دوی په خپلو ګناهونو باندې اِصرار (ټينګوالی) نكوي (يعنی بار بار يې نه كوي) .

---

(۱) خطبات فقير ج۳٦ ص ۷۸ .

(۲) الفتح آيت ۲ .

(۳) رواه مسلم ، ورواه الامام احمد ۱۸۸۴۱ ، مشكوة باب الاستغفار والتوبة . د بخاري شريف الفاظ داسې دي : والله اني لاستغفر الله واتوب اليه في اليوم اكثر من سبعين مرة . رواه البخاري ، مشكوة ج۵ ص ۱۲۳ باب الاستغفار والتوبة .

(۴) آل عمران آيت ۱۳۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علامه آلوسي رحمه الله تحقيق:

د دې آيت په تفسير کې علامه آلوسي رحمه الله په خپل تفسير (روح المعاني) کې ليکلي چې اِصرار ديته وايي:

اَلْاِقَامَةُ عَلَى الْقَبِيْحِ بِدُوْنِ الْاِسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ. (۱)

په يو قبيح (او د ګناه په) کار سرې هميش والې کوي خو استغفار هم نه وايي او توبه هم نه اوباسي. نو ديته اِصرار ويلې شي.

او که چيرته د يوې ګناه کولو نه پس يې استغفار وويل، په زړه کې په تيره ګناه پښيمانه شو او آئنده کې يې دا پخه اراده وکړه چې بيا به يې نه کوم نو الله جل جلاله به ورته دا ګناه معاف کړي. اوس که بيا ورنه دا ګناه اوشوه او بيا يې هم همدغه شان توبه اوويسته نو الله ﷻ به دوباره ورته ګناه معاف کړي اګر چې د ورځې اويا (۷۰) پيرې ګناه وکړي او توبه اوباسي.

او همدا د حديث مطلب دى چې:

((مَا اَصَرَّ مَنِ اسْتَغْفَرَ وَاِنْ عَادَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِيْنَ مَرَّةً)) (۲)

هغه کس هميشه والې په ګناه ندې کړې چې بخښنه يې غوښتې وي اګر چې د ورځې اويا (۷۰) پيرې يې دا ګناه کړې وي او توبه يې ورنه ويستې وي.

د ملا علي قاري رحمه الله تحقيق:

ملا علي قاري رحمه الله هم په مرقاة شرح د مشکوة کې فرمائي:

مَنْ اَتْبَعَ ذَنْبَهُ بِالْاِسْتِغْفَارِ فَلَيْسَ بِمُصِرٍّ عَلَيْهِ وَاِنْ تَكَرَّرَ مِنْهُ. (۳)

څوک چې د ګناه نه روستو استغفار ووايي (په اخلاص توبه اوباسي او بيا يې د نه کولو پخه اراده وکړي) اوس ورنه بيا بيا ګناه کيږي (او دې بيا په اخلاص توبه اوباسي) نو دا سړې په ګناه اِصرار کوونکې ندې.

---

(۱) روح المعاني ج۴ ص ٦١.

(۲) ابوداؤد ۱۵۱۴، ترمذي ۳۵۵۹، مشکوة ص ۳۰۴ باب الاستغفار والتوبة، کنزالعمال ۱۰۳۰۷.

(۳) مرقاة ص ٦٧، ٦٨/ ۳ باب الاستغفار والتوبة الفصل الثاني، مجمع بحارالانوار ص ۳/۳۱۱، فتاوى محموديه ج۲۹ ص ۴۳۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وعيد

البته که يو سړې تش په خُله استغفار وايي او په زړه کې په تيره ګناه پښيمانه نه وي او آئنده يې دا اراده هم نه وي چې ګنې بيا به يې نه کوم او تش د خُولې توبه اُوباسي او بار بار ګناه کوي نو د داسې کس باره کې سخت وعيدونه هم راغلي دي . نبي عليه السلام فرمائي :

((وَالْمُسْتَغْفِرُ مِنَ الذَّنْبِ وَهُوَ مُقِيمٌ عَلَيْهِ كَالْمُسْتَهْزِئِ بِرَبِّهِ)). (۱)

کوم سړې چې په خُولې خو د ګناه نه استغفار غواړي حالانکه په ګناه باندې قائم وي ، د پرېښودلو اراده يې هم نه وي نو دې د خپل رب پورې خندا کوونکې دی .

د توبې طريقه :

اوس دا چې د توبې طريقه څه ده ؟

نو توبه صرف دېته نه وايي چې انسان تش په خُوله باندې وايي : چې توبه توبه .

بلکه د توبې خپله طريقه ده چې علماو بيان کړې ده :

د امام قرطبي رحمه الله تحقيق :

امام قرطبي رحمه الله په خپل تفسير کې ددې پوره تشريح کړې ، چې حقوق په دوه (۲) قسمه دي :

۱. حقوق الله ۲. حقوق العباد. نو که انسان حقوق الله ضائع کړي وي نو ددينه توبه داده : چې انسان درې (۳) کارونه وکړي :

۱. په ژبه باندې استغفار ووايي. ۲. په زړه کې په کړې ګناه پښيمانه شي ۳. او په آئنده کې ددې ګناه د نه کولو پخه اراده وکړي .

که په دې طريقه يې توبه اوويسته نو د ځای نه د پاڅيدو نه مخکې به ورته الله ﷻ ټول ګناهونه معاف کړي .

البته که فرائض (لکه مونځ ، روژه ، زکوة وغيره) يا واجبات ورنه پاتې شوي وي نو د هغې به قضاء هم راوړي نو بيا به يې توبه قبليږي .

(۱) اخرجه البيهقي في السنن ۱۰/۱۵۴ ، وابن ابى الدنيا من حديث ابن عباس مرفوعًا وذكره الحافظ في فتح الباري ۱۳/ ۴۷۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او که انسان حقوق العباد ضائع کړي وي (لکه د یو مسلمان مال یې په ناجائزې طریقې سره خوړلي وي یا یې د هغه بې عزتي کړي وي) نو د دې سره بیا یوه بله خبره هم ضروري ده :
چې مسلمان ته خپل حق واپس کړي یا د هغه نه معافي او غواړي . نو بیا به یې توبه قبلیږي .
او که یو بل مسلمان یې په ناحقه وژلی وي ، نو که د مقتول وارثانو دې معاف کړو خو ډیره ښه ده ، دې به صرف استغفار وایي او په آئنده کې به دبیا نه کولو پخه اراده وکړي .
او که هغوی د قصاص مطالبه کوله ، نو ځان به هغوی ته د قصاص اخیستو دپاره حواله کوي
او که په یو پاکدامنه مسلمانه زنانه یې د زنا تُهمت لږولی ؤ او هغوی معاف نه کړو بلکه د حد قذف مطالبه یې کوله نو ځان به کوړو وهلو ته هم حواله کوي. (۱)

د حضرت علي رضی الله عنه نه تپوس :

(لکه دا خبره مخکې تیره شوې ده چې) د حضرت علي رضی الله عنه نه پوښتنه اوشوه چې توبه څه ته وایي ؟ نو هغه ورته وویل چې توبه هغه ده چې په هغې کې شپږ خبرې وي :
۱ . عَلَى الْمَاضِي مِنَ الذُّنُوبِ النَّدَامَةُ، ۲.وَلِلْفَرَائِضِ الْاِعَادَةُ ، ۳. وَرَدُّ الْمَظَالِمِ ، ۴ . وَاسْتِحْلَالُ الْخُصُوْمِ ، ۵ . وأَنْ تَعْزِمَ عَلَى أَنْ لَا تَعُوْدَ، ۶ . وَأَنْ تُرَبِّيَ نَفْسَكَ فِيْ طَاعَةِ اللهِ تَعَالَى كَمَا رَبَّيْتَهَا فِي الْمَعْصِيَةِ . (۲)
۱ . په خپلو تیرو ګناهونو پښیمانه کیدل ، ۲. کوم فرائض او واجبات چې درنه پاتې شوي وي د هغې قضاء راوړل ، ۳ . په ظلم چې کوم مال د بل چانه اخیستې شوې وي هغه واپس کول ، ۴ . په ژبه ، لاس یا خپو باندې چې دې بل مسلمان ته تکلیف رسولې وي د هغه نه معافي غوښتل
۵ . په آئنده کې د دې ګناه ته د نه ورتللو پوخ قصد او اراده کول ، ۶ . لکه څرنګ چې دې مخکې خپل ځان د الله جل جلاله په نافرمانۍ کې لیدلی ؤ اوس خپل ځان د الله ﷻ په فرمانبردارۍ کې اووینې.
یو شاعر وایي :
په عادتي توبه به خلاص د معصیته نشې * څو نصوحا غوندې توبه محکم سوګند او نکړې

(۱) تفسیر قرطبي ج۱۸ ص ۱۷۶ التحریم آیت ۸ . هکذا ذکر في مرقاة شرح مشکوة ج ۵ ص ۱۲۲ باب الاستغفار والتوبة .
(۲) تفسیر مظهري ج۹ ص ۳۴۵ ، تفسیر روح المعاني ج ۲۸ ص ۴۹۰ التحریم آیت ۸ ، بیضاوي مع حاشیة القونوي ج ۱۹ ص ۱۶۵ التحریم آیت ۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقهي مسائل :

۱ : حقوق العباد تش په توبه نه معاف کيږي :

اوله مسئله داده : چې حقوق العباد تش په توبه نه معاف کيږي بلکه د حق خاوند ته به خپل حق سپاري يا به ورنه معافي غواړي. (۱)

وَاَمَّا حُقُوْقُ الْاٰدَمِيِّيْنَ فَلَا بُدَّ مِنْ اِيْصَالِهَا اِلٰى مُسْتَحِقِّيْهَا فَاِنْ لَمْ تُوْصَلْ اِلٰى اَرْبَابِهَا لَمْ يَتَخَلَّصْ مِنْ ضَرَرِ ذٰلِكَ الذَّنْبِ اِلَّا بِتَرْكِهِ .... (۲)

هر چې حقوق العباد دي نو ددې د پاره دا ضروري ده چې خپل مُستحِق ته به يې سپاري. ځکه که د حق خاوند ته دا حق اونه رسي نو دا کس ددې ګناه د ضرر نه نه خلاصيږي. البته که هغه ورته خپل حق پريږدي او معاف يې کړي نو بيا صحيح ده.

د ملا علي قاري رحمه الله تحقيق :

ملا علي قاري رحمه الله په شرح د فقه اکبر کې ليکلي :

وَاِنْ كَانَتْ مِمَّا يَتَعَلَّقُ بِالْعِبَادِ فَتَتَوَقَّفُ صِحَّةُ التَّوْبَةِ مِنْهَا عَلٰى اَنْ يَتَحَلَّلَ اَوْ يَرُدَّهُ اِلَيْهِمْ. (۳)

او که ددې ګناه تعلق د حقوق العباد و سره وُ نو بيا د توبې صحت په دې موقوف دی چې يا خو د هغه نه معافي اوغواړي يا هغه ته خپل حق واپس کړي.

همدا رنګې ملا علي قاري رحمه الله په مرقاة شرح د مشکوة کې ليکلي :

فَاِنَّ حُقُوْقَ الْعِبَادِ يَتَوَقَّفُ عَلٰى اِرْضَائِهِمْ .....(۴)

بيشکه د حقوق العباد و نه توبه موقوف ده په راضي کولو د صاحبِ حق باندې، يا هغه ته په خپل حق واپس کولو باندې.

(۱) فتاوى محموديه ج۲۹ ص ۴۲۵.

(۲) المفهم شرح مسلم ج۷ ص ۷۱ کتاب الرقاق باب وجوب التوبة وفضلها، فتاوى محمودية ج۲۹ ص ۴۲۵.

(۳) شرح فقه اکبر ص ۱۹۲ بيان السام التوبة، رياض الصالحين ص ۱۰، ۱۱ باب التوبة، فتاوى محمودية ج۲۹ ص ۴۲۵

(۴) مرقاة شرح مشکوة ج۳ ص ۱۶۸ کتاب الحج الفصل الاول، فتاوى محمودية ج۲۹ ص ۴۲۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام نووي رحمه الله تحقيق :

امام نووي رحمه الله فرمائي :

إِنْ كَانَتِ الذَّنْبُ مُتَعَلِّقًا بِبَنِيْ آدَمَ فَلَهَا شَرْطٌ آخَر وَهُوَ رَدُّ الْمَظْلِمَةِ إِلَى صَاحِبِهَا أَوْ تَحْصِيْلُ الْبَرَاءَةِ مِنْهُ . (۱)

که د ګناه تعلق د بندګانو د حقونو سره ؤ نو ددې د پاره (د استغفار او توبې سره سره) يو بل شرط هم دى چې صاحبِ حق ته خپل حق سپارل يا د هغه نه معافي غوښتل .

۲ : د هرې ګناه نه توبه د هغې موافق وي :

دويمه مسئله داده چې د هرې ګناه نه توبه د هغې موافق وي . يعنى که د سړي نه مونځ ، روژه ، زکوة ، حج وغيره قضاء شوي وي نو ددې توبه داده چې د ددې فرائضو قضاء به راوړي . او که د چا مالي حق يې ضائع کړې وي نو يا خو به هغه ته خپل حق سپاري يا به ورنه معافي غواړي .

د صاحب د هدايې وينا :

صاحب د هدايې ليکلي : اَلتَّوْبَةُ عَلَى حَسْبِ الْجِنَايَةِ . (۲)
توبه د جنايت موافق وي . يعنى چې څنګه جنايت وي همغه شان يې توبه وي .

۳ : که حقدار ته خپل حق واپس نکړي نو قيامت کې به دده نه نيکى اخيستلې شي

دريمه مسئله داده چې که په دنيا کې د حق خاوند ته خپل حق واپس نکړي نو په آخرت کې خو به د ده سره څه مال و دولت نه وي چې هغوى ته يې ورکړي ، لهذا دده نه به نيکى اخيستلې شي او د حق دار په عملنامه کې به جمع کولې شي .

(۱) مرقاة شرح مشکوة ج۵ ص ۱۲۲ باب الاستغفار والتوبة .
(۲) هداية ج۳ ص ۱۷۳ کتاب الرجوع عن الشهادة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او که دده سره نيکۍ ختمې شي او په ده د خلقو حقونه پاتې وي نو بيا به د هغوی ګناهونه راخيستلې شي او په ده باندې به بار کولې شي.[(۱)]

امام بخاري رحمه الله د نبي کريم صلی الله عليه وسلم دا حديث رانقل کړې چې نبي عليه السلام فرمائي:

((مَنْ كَانَتْ لَهُ مَظْلِمَةٌ لِأَخِيهِ مِنْ عِرْضِهِ أَوْ شَيْئٍ فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ قَبْلَ أَنْ لَا يَكُونَ دِينَارٌ وَلَادِرْهَمٌ إِنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ أُخِذَ مِنْهُ بِقَدْرِ مَظْلِمَتِهِ ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ أُخِذَ مِنْ سَيِّئَاتِ صَاحِبِهِ فَحُمِلَ عَلَيْهِ)) . (۲)

په چا باندې چې د بل ورور مسلمان حق وي که په هغه يې ظلم کړې وي، د هغه عزت ته يې نقصان رسولې وي يا يې نور حقوق ورباندې وي نو: هغه نه دې نن ورځ معافي اوغواړي، مخکې د هغه ورځې نه په کومه ورځ چې د چاسره نه دينار وي او نه درهم. (يعنی مخکې د قيامت د ورځې نه. ځکه که نن ورنه معافي اونه غواړي نو د قيامت په ورځ خو به دده سره درهم و دينار نوي) نو که دده سره نيکي وي نو د ظلم (او حق) په مقدار به دده نه نيکي اخيستلې شي (مظلوم او حقدار ته به ورکولې شي) او که دده سره نيکي نه وي نو د مظلوم او حقدار ګناهونه به راخيستلې شي او پده باندې به بار کولې شي.

٤ : که صاحبِ حق وفات او يا معلوم نوي د هغې نه د توبې طريقه :

څلورمه مسئله داده: چې که صاحبِ حق پخپله وفات شوې وي نو د هغه ورثو ته به دا حق سپاري. او که ده ته دا معلومه نه وي چې دا مال ما د چانه په ناجائزه طريقې سره اخيستې دی (يعنی اصلِ مالک ورته معلوم نه وي) نو بيا به دې دغه مال صدقه کوي.

(۱) احياء العلوم ج۴ ص ۵۰ کتاب التوبة.

(۲) بخاري ابواب المظالم والقصاص باب من كانت له مظلمة عندالرجل .... ۱/۳۳۱ طبعه قديمي، کفايت المفتي ج۱ ص ۲۸۰ . بارهوان باب معاصي اور توبه.

د امام غزالي رحمه الله وينا :

امام غزالي رحمه الله ليکلي :

وَمَالَا يُعْرَفُ لَهُ مَالِكًا فَعَلَيْهِ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِهِ . (۱)

د کوم مال چې ده ته مالک معلوم نوي نو په ده لازم دي چې دي دا مال صدقه کړي .

۵ : په توبې سره حرام مال نه حلاليږي :

پنځمه مسئله داده چې په توبې سره حرام مال (مثلا په غلا يا زِنا وغيره سره جمع شوې مال) نه حلاليږي بلکه په توبې سره صرف د گناه وَبال ختم شي (۲)

۶ : په کوچني والي کې د کړل شوې گناه حُکم :

شپږمه مسئله داده : چې که په کوچني والي او نابالغۍ کې کومه گناه شوي وي نو د هغې مؤاخذه نشته . ځکه صريح حديث موجود دی ، نبي عليه الصلوة والسلام فرمائي :

((رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلٰثَةٍ : عَنِ الْمَعْتُوْهِ حَتّٰى يَفِيْقَ وَالنَّائِمِ حَتّٰى يَسْتَيْقِظَ وَالصَّبِيِّ حَتّٰى يَحْتَلِمَ)) . (۳)

ترجمه : د درې (۳) تنو څخه د مکلفيت قلم پورته کړل شوی :

۱. هغه کس چې عقل يې گډوډ وي ترڅو چې عقلمند شوې نه وي .

۲ . اُوده انسان ترڅو چې رابيدار شوې نه وي .

۳ . نابالغه هلک ترڅو چې بالغ شوې نه وي .

---

(۱) احياء العلوم ج۵ ص ۵۰ کتاب التوبة .

(۲) کفايت المفتي ج۱ ص ۲۸۴ .

(۳) ابن ماجه ابواب الطلاق باب طلاق المعتوه والصغير والنائم ص ۱۴۷ طبعه قديمي . کفايت المفتي ج۱ ص ۲۸۵ بارهوان باب معاصي اور توبه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاصه :

عزتمندو مسلمانانو ! انسان عاجزه او کمزورې دی، معصوم خو صرف انبياء کرام دي نور انسانان خو معصوم نه دي . نوکه د بشريت په تقاضائې ، د شيطاني وسوسو او د نفسي خواهشاتو د غلبې په وجه ورنه گناه اوشي نو ده ته پکار دي چې دې په وخت ورنه توبه اوباسي او په همدې کې د انسان کاميابي هم ده . نبي ﷺ فرمائي :

((كُلُّ ابْنِ آدَمَ خَطَّاءٌ وَخَيْرُ الْخَطَّائِيْنَ التَّوَّابُوْنَ)). (۱)

د هر انسان نه گناه کيږي خو بهترين په دوی کې هغه دي چې توبه اوباسي .

الله رب العزت دې مونږ ته د صحيح توبې ويستلو توفيق راکړي او بيا دې راته په دې توبه باندې د استقامت توفيق هم رانصيب کړي .

آمِيْن يَا رَبَّ الْعَالَمِيْن .

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

وَصَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّآلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْن

(۱) رواه الترمذي في القيامة باب ۹۳ . وابن ماجه في الزهد باب ۳۰ والدارمي والحاكم وقال الحاكم صحيح الاسناد . مشكوة باب الاستغفار والتوبة ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۶ كتاب التوبة والزهد .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د توبې په باره کې نور معتمد واقعات :

(**نوټ** : د توبې متعلق مې نور زړه راښکونکي او معتمد واقعات هم ذکر کړي، چې که موقع ډیره وي، وخت زیات وي نو مقررین حضرات د دې واقعاتو نه هم استفاده کولې شي . ځکه هره واقعه داسې د عبرت نه ډکه ده چې په اورېدو یې انسان په توبه ویستلو آماده کیږي او د ګناهونو نه یې پخپله نفرت پیدا کیږي).

د کفل دتوبې واقعه :

امام ترمذي رحمه الله په خپل کتاب کې او نورمحدثینو هم د بني اسرائیلو د یو کس (کِفل) واقعه رانقل کړې .

حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه فرمائي چې ما دا واقعه د پیغمبر علیه الصلوة والسلام نه د اووه (۷) پیرو نه زیاته اوریدلې ده .

(په بعضو روایاتو کې ذکر دي چې سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ اَكْثَرَ مِنْ عِشْرِيْنَ مَرَّةً . ما دا واقعه د نبي علیه السلام نه د شلو (۲۰) پیرو نه زیاته اوریدلې ده)

نبي علیه السلام فرمائي چې په بني اسرائیلو کې یو کس ؤ کِفل نوم یې ؤ ، د ګناهونو نه به یې ځان بالکل نه ساتلو ، نو یوه ښځه ورته راغله (کومه چې روپو ته ډیره مجبوره وه) نو ده ورته شپیته (۶۰) دیناره ورکړه ، خو په دې شرط چې دې به خپل حاجت ورنه پوره کوي ، هرکله چې دې د زِنا د پاره ورغې ، نو ښځه اورَپیده او په ژړا شوه . ده ورنه تپوس وکړو : ولې ژاړې ؟

هغې ورته وویل : چې دا کار (زِنا) ما چیرته مخکې د سره کړې ندې ، خو زه اوس سخته مجبوره یم . نو دده په زړه کې هم یَره پیدا شوه او ورته وې ویل : چې کله تا دا کار مخکې ندې کړې او اوس یې صرف د مجبورۍ نه کوې ، نو واخله دا دینار خالصه د الله ﷻ د رضا دپاره (بغیر د زِنا کولو نه) . او دې کفل قسم وکړو :

لَاوَاللهِ لَآ اَعْصِى اللهَ بَعْدَهَا اَبَدًا .

(c) ketabton.com: The Digital Library

قسم په الله ، د دې نه پس به بیا هیڅرې نافرماني اونکړم (او په اخلاص یې توبه اوویسته ، د الله شان ګوره چې) دې په همدغه شپه وفات شو نو سهرېې په دروازه لیکلي ؤ :

إِنَّ اللهَ قَدْ غَفَرَ لِلْكِفْلِ .

بیشکه الله ﷻ کِفل ته مغفرت او بخښنه کړې . (۱)

فائده: محترمو مسلمانانو تاسو واوریده چې کِفل کوم چې ټول عمر د الله ﷻ نافرماني کړې وه خو چې په اخلاص یې توبه اوویسته نو الله ورته معافي وکړه او ټول ګناهونه یې ورته معاف کړه .

څلویښت (۴۰) کاله د الله ﷻ نافرماني کوونکي کس د توبې واقعه :

علامه ابن قدامة المقدسي رحمه الله په خپل کتاب (کتاب التّوّابین) کې یو واقعه رانقل کړې : چې د حضرت موسی علیه السلام په زمانه کې سخت قحط راغې ، خلق راجمع شو او حضرت موسی علیه السلام ته راغلل او عرض یې وکړو :

اې د الله رسوله ! ته د خپل رب نه دُعا اوغواړه چې په مونږ باندې باران را اُووَروي .

نو حضرت موسی علیه السلام د دوی سره صَحرا ته اووت ، تقریبًا اویا زره (۷۰۰۰۰) ، یا زیات خلق وو ، دُعا یې اوغوښته چې یا الله ! په مونږ باران را اُووَروې ، په مونږ خپل رحمت را اووَروې ، او د شِیر خوار بچو ، چارپیانو او بوډاګانو په وجه په مونږ خپل رحم وکړې .

مګر آسمان نور هم صفا شو او نمر نور هم تیز شو .

حضرت موسی علیه السلام الله ﷻ ته عرض وکړو چې یا الله ! که چیرته ستا په حضور کې زما مقام او مرتبه غورځیدلې وي نو د آخیرې زمانې پیغمبر نبي اُمّي محمد رّسولُ الله ﷺ په وسیله درنه دُعا غواړم چې په مونږ باران وکړه .

وحي راغله چې اې موسی (علیه السلام) ! زما په نزد ستا په مرتبه کې څه فرق ندې راغلې ، خو په تاسو کې یو کس دی چې د څلویښتو (۴۰) کالو نه راپه دیخوا زما په نافرمانی کې مبتلاء دی او ګناهونه کوي . ته په خلقو کې اعلان وکړه چې دغه کس د تاسو نه اووځي .

---

(۱) رواه الترمذي وحسّنه كتاب القيامة باب ۴۸ ، وابن حبان في صحيحه ، والحاكم والبيهقي . وقال الحاكم صحيح الاسناد ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۵۰ كتاب التوبة والزهد حديث ۲۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه د هغه د وجې مې، په تاسو هم باران بند کړې. حضرت موسی علیه السلام عرض وکړو چې اې الله ﷻ! زه خو یو کمزورې بنده یم، زما آواز هم کمزورې دی نو دا و یا زرو نه زیاتو خلقو ته به زما آواز څنګه اورسي؟ الله ﷻ ورته اوفرمایل: چې ته اعلان وکړه او خلقو ته رَسَوَل یې زما کار دی. نو حضرت موسی علیه السلام اودریده، اعلان یې وکړو:

يَاأَيُّهَا الْعَاصِيْ! اَلَّذِيْ لَهٗ أَرْبَعُوْنَ سَنَةً يَعْصِيْ رَبَّهٗ أَقْسَمْتُ عَلَيْكَ أَنْ تَخْرُجَ مِنْ بَيْنِنَا.

اې هغه ګناهګار بنده! چې د څلویښتو کالو نه راپه دیخوا د الله ﷻ نافرماني کوی، زه تاته قسم درکوم چې زمونږ د صفونو نه اُوځه. ځکه ستا په وجه الله ﷻ په مونږ هم باران بند کړې.

دا اعلان چې دې ګناهګار کس واوریده، نو پاڅیده او څلور واړه طرفته یې اوکتل، نو هیڅوک هم د صفونو نه او نه وتلو. دې پوهه شو چې دا کس همدا زه یم. خو ده په زړه کې سوچ وکړو چې که اوس زه او وځم نو په ټولو بني اسرائیلو کې به رَسوا شم، او که نه اوځم نو زما په وجه په ټولو بني اسرائیلو باران بند دی، نو کیناست او په سَر یې څادر واچول، الله ﷻ ته متوجه شو او دا دُعا یې اوغوښته:

اِلٰهِيْ أَعْصَيْتُكَ أَرْبَعِيْنَ سَنَةً فَأَمْهَلْتَنِيْ، جِئْتُكَ تَائِبًا فَقْبَلْنِيْ.

اې الله ﷻ ما څلویښت کال ستا نافرماني وکړه خو تا مهلت راکړو اوس تاته توبه اوباسم نو ما قبول کړه (یعنی زما توبه قبوله کړه). ده لا دا خبره پوره کړې هم نوه چې یوه سپینه وریځ راغله او دومره ډیر باران ورنه اوشو ګویا چې د مشکیزې خوله چا کلاؤ کړې.

حضرت موسی علیه السلام الله ﷻ ته عرض وکړو چې یا الله! تر اوسه خو لا څوک د صفونو نه اوتي هم ندي نو تا څنګه په مونږ باران وکړو؟ الله ﷻ ورته اوفرمایل: ای موسی!

سَقَيْتُكُمْ بِالَّذِيْ بِهٖ مَنَعْتُكُمْ.

دکوم کس په وجه مې چې دربانديې باران بند کړې ؤ اوس مې د همغه په وجه درباندي باران اُوورُول (ځکه هغه راته توبه اوویسته). حضرت موسی علیه السلام الله جل جلاله ته عرض وکړو چې یا الله! دغه بنده خو ماته اوښایه (چې زه یې اوګورم چې دا څوک دی؟)

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله جَلَّ جَلَالُهُ ورته او فرمايل :

مَاأَفْضَحْتُهُ حَالَ مَعْصِيَتِهِ فَكَيْفَ أَفْضَحُهُ وَقَدْ تَابَ ؟

کله چې ده زما نافرماني کوله هلته ما ندې رَسوا کړې ، نو چې اوس يې توبه اوويسته (اوفرمانبردار جوړ شو) نو څنګه يې رَسوا کړم . (۱)

فائده : محترمو مسلمانانو ورونړو ! تاسو واوريده چې کوم کس څلويښت کاله د الله ﷻ نافرماني کړې وه خو چې په اخلاص يې توبه اوويسته نو الله ﷻ يې متصل توبه قبوله کړ، او بيايې د ده پَرده هم اوساتله ، چې په خلقو کې رَسوا نشي .

دشرابو په سَرکه باندې د بدليدلو واقعه :

يو ورځ حضرت عمر رضى الله د مدينې منوّرې په يوه کوڅه کې روان وُ ، نو يو ځوان ورته مخې ته راغې چې د جامو د لاندې يې پټ څه شي په لاس کې نيولې وُ ، حضرت عمر رضى الله عنه ورته تپوس وکړو : اې ځوانه ! ددې کپړو د لاندې دې څه شي په لاس کې پټ نيولي ؟ د ده سره په بوتل کې شراب وُ ، خو ده ته حياء ورغله چې حضرت عمر رضى الله عنه ته وواېي چې دا شراب دي ، بل يې په زړه کې د حضرت عمر رضي الله عنه نه يَره هم وه چې هسې نه جزاء راکړي .

نو زړه کې سخت خفه شو او الله جل جلاله ته يې سوال وکړو چې يا الله ! که تا اوس زما پَرده اوساتله او زه دې د رسوايي نه بچ کړم نو زما توبه ده ، زه به بيا هيڅکله شراب اونه څکم .

نو حضرت عمر رضي الله عنه ته يې جواب ورکړو چې اې اميرالمؤمنين ! دا سَرکه ده . هغه ورته وويل: ته اوښايه چې زه يې اوګورم . ده چې ورته اوخوده نو يقيني الله جل جلاله دا شراب په سَرکه بدل کړي وو . (۱)

فائده : قدرمنو ! تاسو واوريده چې دې ځوان په اخلاص توبه وويسته نو الله جل جلاله يې پَرده هم خوَندي کړه او د ده خبره يې هم دروغ نکړه بلکه شراب يې ورله په سَرکه بدل کړه .

---

(۱) کتاب التوّابين لابن قدامة المقدسي ص ۷۳ ، کرامات اولياء ، نزهة البساتين .

(۲) درّة الناصحين ص ۳۲۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يو کفن کش د توبې قبليدلو واقعه :

فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله په خپل کتاب (تنبيه الغافلين) کې د عبرت نه ډکه يوه واقعه رانقل کړې ده : چې يو ورځ حضرت عمر ﷺ د نبي کريم صلی الله عليه وسلم دربار ته حاضر شو نو ژړل يې . نبي عليه السلام ورنه پوښتنه وکړه :

مَايُبْكِيكَ يَا عُمَرُ ؟ اې عمر ! تا څه شی ژړوي ؟ (يعنی ولې ژاړې ؟)

جواب يې ورکړو چې اې د الله ﷻ رسوله ! چې راتلم نو په دروازه کې مې يو ځوان اوليدو چې د يو ګناه په وجه يې ډير زيات ژړل . د هغې په وجه ماله هم ژړا راغله .

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل چې ورشه دننه يې راوله . کله چې هغه ځوان دننه راغې نو نبي ﷺ ورنه تپوس وکړو : مَايُبْكِيكَ يَا شَابُّ ؟ اې ځوانه ! څه له ژاړې ؟

هغه جواب ورکړو چې ډير ګناهونه مې کړي دي او دهغه جبّار ذات (الله ﷻ) نه ويريږم (چې سخته سزا به راکړي) .نبي عليه السلام ورنه پوښتنه وکړه :

أَشْرَكْتَ بِاللهِ يَا شَابُّ ؟ اې ځوانه د الله ﷻ سره دې شرک کړې ؟ هغه ويل نه .

بيا يې ورنه تپوس وکړو : أَقَتَلْتَ نَفْسًا بِغَيْرِ حَقٍّ ؟ آيا په ناحقه دې څوک وژلي دی ؟

هغه ويل : نه . نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

فَإِنَّ اللهَ يَغْفِرُ ذَنْبَكَ وَلَوْكَانَ مِثْلَ السَّمٰوَاتِ السَّبْعِ وَالْأَرَضِيْنَ السَّبْعِ وَالْجِبَالِ الرَّوَاسِي .

که چيرته ستا ګناهونه د اوو (۷)آسمانونو ، اوو(۷) زمکو او د دې مضبوطو غرونو برابروي نو هم الله ﷻ يې معاف کوي .

هغه ورته وويل : اې د الله رسوله ! زما ګناه د دينه هم لويه ده . نبي ﷺ ورته اوفرمايل :

ذَنْبُكَ أَعْظَمُ أَمِ الْكُرْسِي ؟ ستا ګناه لويه ده يا کرسي ؟ هغه جواب ورکړو : زما ګناه .

بيا ورته نبي ﷺ اوفرمايل : ذَنْبُكَ أَعْظَمُ أَمِ الْعَرْشُ ؟ ستا ګناه لويه ده يا عرش ؟

هغه وويل : زما ګناه . بيا ورنه نبي ﷺ پوښتنه وکړه : ذَنْبُكَ أَعْظَمُ أَمِ إِلٰهُكَ ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا ګناه لويه ده او که الله ﷻ ؟ (يعنی د هغه عفوه ؟) هغه ووېل : الله ﷻ خو ډېر لوي او اعظم دی . (د هغه عفوه او بخښنه ډېره لويه ده) . نبي ﷺ ورته او فرمايل :

فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذَّنْبَ الْعَظِيْمَ إِلَّا اللهُ . چې دا لوي لوي ګناهونه خو صرف همغه ذات بخي .

خو اې ځوانه ! دا راته او وايه چې هغه کومه ګناه تا کړې ؟ (چې تا ته دومره غټه معلومېږي) هغه ورته ووېل : اې د الله ﷻ رسوله ! د تا نه حياء راځي (نه يې شم درته ويلی) . نبي عليه السلام بيا ورته او فرمايل : چې خير دې اُووايه ، څه ګناه دې کړې ؟ هغه ورته شروع شو :

اې د الله رسوله ﷺ ! زه کفن کش يم ، د اوو (۷) کالونه راپه ديخوا د مړو نه کفنونه او باسم (او بيا يې خرڅوم) . يو ځو ورځې مخکې د انصارو يو جينۍ وفات شوه ، چې کله د شپې زه د کفن ويستلو دپاره ورغلم او کفن مې ورنه را اوويست ، راروان شوم ، چې څه اندازه راغلم نو شيطان را باندې غلبه وکړه ، دوباره ورغلم او د هغه جينۍ سره مې زِنا هم وکړه . چې کله ورنه راروان شوم ، نو هغه جينۍ راپسې آواز وکړو :

وَيْلَكَ يَا شَابُ اَمَا تَسْتَحْيِيْ مِنْ دَيَّانِ يَوْمِ الدِّيْنِ يَضَعُ كُرْسِيَّهُ لِلْقَضَاءِ وَيَأْخُذُ لِلْمَظْلُوْمِ مِنَ الظَّالِمِ . تَرَكْتَنِيْ عُرْيَانَةً فِيْ عَسْكَرِ الْمَوْتٰى وَاَوْقَفْتَنِيْ جُنُبًا بَيْنَ يَدَيِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ .

افسوس دی په تا باندې اې ځوانه ! آيا تا ته د قيامت د هغه ورځې نه حياء نه درځي ؟ په کومه ورځ چې به الله ﷻ د فيصلې د پاره کرسۍ اولږوي ، د ظالم نه به د مظلوم دپاره حق اخلي ، تا خو زه د مړو په ډله کې بربنډه پرېښودم ، او په دې دې مجبوره کړم چې د قيامت په ورځ د الله ﷻ په دربار کې د جَنابت په حالت کې اودرېږم .

کله چې نبي ﷺ دا خبرې واورېدې نو ډېر غصه شو او دې ځوان ته يې او فرمايل :

چې اې فاسقه ! اُوځه د مانه . نو دا ځوان را اووت ، او يو غره طرفته لاړ ، هلته يې په اخلاص توبه اوويسته ، او څلوېښت ورځې يې الله ﷻ ته سوال و زاري وکړې ، کله چې څلوېښتمه ورځ شوه نو دې ځوان سَر آسمان طرفته اوچت کړو او دا دُعا يې وکړه :

اې د آدم او حوا بي بي ربه ! که چېرته تا زما توبه قبوله کړې وي نو ددې خبر پيغمبر عليه السلام او دده ملګرو (صحابه کرامو) ته ورکړه ، او که نه دې وي قبوله کړې نو بيا د آسمان نه اُور را نازِل کړه ، ما پرې دلته اُوسوزوه ، خو د آخرت د اُور نه راته نجات راکړه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل طرفته حضرت جبريل ﷺ نبي کريم ﷺ ته راغلو ، سلام يې واچول ، او عرض يې وکړو چې اې د الله رسوله ! په تاسو باندې الله ﷻ سلام وايي . نبي عليه السلام د سلام ښکلې جواب ورکړو .

بيا حضرت جبريل ﷺ عرض وکړو : اې د الله رسوله ! الله ﷻ فرمائي :

أَنْتَ خَلَقْتَ الْخَلْقَ ؟ آيا دا مخلوق تاسو پيدا کړې ؟ نبي ﷺ جواب ورکړو چې نه . بلکه الله ﷻ زه هم پيدا کړې يم ، او دا مخلوق يې هم پيدا کړې .

حضرت جبريل ﷺ دوباره اوفرمايل چې الله ﷻ تپوس کوي : أَنْتَ تَرْزُقُهُمْ ؟ آيا دې مخلوق ته تاسو رزق ورکوئ ؟ نبي ﷺ جواب ورکړو چې نه ، بلکه الله ﷻ ماته او دې ټول مخلوق ته رزق ورکوي .

حضرت جبريل ﷺ په دريم ځل عرض وکړو چې الله ﷻ پوښتنه کوي : أَنْتَ تَتُوْبُ عَلَيْهِمْ ؟ آيا تاسو ددې مخلوق توبه قبلوئ ؟ نبي ﷺ جواب ورکړو چې نه . بلکه الله ﷻ زما او ددې ټول مخلوق توبه قبلوي .

آخير کې جبريل عليه السلام عرض وکړو : چې الله ﷻ فرمائي :

تُبْ عَلَىٰ عَبْدِيْ فَإِنِّيْ تُبْتُ عَلَيْهِ .

ته زما دابنده معاف کړه ځکه ما دده توبه قبوله کړه . (ځکه ده ماته ډيرې زارۍ وکړې او په اخلاص يې توبه اوويسته) . نبي کريم صلى الله عليه وسلم هغه ځوان را اُوغوښت او زيرې يې ورکړو چې الله ﷻ ستا توبه قبوله کړه .

فائده : محترمو مسلمانانو تاسو ديته سوچ اوکړئ چې ددې ځوان نه څومره غټه ګناه شوې وه خو چې په اخلاص يې توبه وويسته ، او الله ﷻ طرفته متوجه شو نو الله ﷻ يې توبه قبوله کړه . (١)

(١) تنبيه الغافلين باب التوبة ص ۴۸ ط. دارالفکر بيروت .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په توبه کوونکي ځوان باندې د وریځې د سورې واقعه :

د حضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله په باره کې ذکر دي چې دده په زړه کې د يوې ښځې سره ډير محبت ؤ ، يو ځل يې ټوله شپه د هغې په انتظار کې تيره کړه ، خو هغه رانغله ، آخر د صبا آذان او شو ، ده د ځان سره سوچ وکړو چې صرف د يوې ښځې د پاره مې ټوله شپه ويخه تيره کړه او ملاقات هم اونشو ، که چيرته د الله ﷻ په عبادت کې مې ټوله شپه ويخه تيره کړې وې نو الله ﷻ به را باندې څومره رحم کړې وی ، او څومره اَجر به يې راکړې وې .

نو پَخه توبه يې اوويسته ، او د عِلم حاصلولو دپاره د علماو يوې علاقې طرفته روان شو ، چې کله د ښهر نه بهر اُووَت ، سخته ګرمي وه ، په لاره کې ورسره يو بزرګ هم ملګرې شو ، دواړه د علماو علاقې طرفته روان وو ، د الله ﷻ شان ګوره چې په دې سخته ګرمۍ کې د دوی دپاسه وريځ روانه وه ، او سورې يې ورباندې کړې ؤ ، حضرت عبدالله بن مبارک دا سوچ کولو چې دې وريځ ددې بزرګ په وجه په مونږ سورې کړې ، او دې بزرګ هم همدا ګمان کولو چې دا په ما باندې د الله ﷻ خصوصي رحمت دی .

خو چې کله دواړه هغه علاقې ته اورسيده ، نو دواړه جدا شو ، او خپل خپل مقصدي ځاي طرفته روان شو ، نو دا وريځ د عبدالله بن مبارک رحمه الله په سَر روانه شوه ، دې بزرګ چې دا اوليده نو ډير حيران شو او رامنډه يې کړې ، دده نه يې پوښتنه وکړه : چې ستا دې په الله ﷻ قَسَم وي ريښتيا راته اووايه چې تا کوم عمل کړې چې د هغې په وجه ستا په سَر باندې وريځ روانه ده او د ګرمۍ نه يې بچ اوساتلې ؟

د حضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله په سترګو کې اُوښکې راغلې او وې ويل چې ما خود يو ګناه نه توبه اوويسته ، او د عِلم حاصلولو د پاره مې د دې علماو د علاقې نيت راکړې . خو زما پروردګار دومره غفور ورحيم او قدردَان ذات دی چې هغه په دُنيا کې زما د پاره د ګرمۍ نه د بچ کيدو د پاره انتظام وکړو ، زه اميد لرم چې په آخرت کې به مې هم د جهنم د اُور نه حفاظت کوي [1]

(۱) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج ۲ ص ۱۵۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فائده : قدرمنو مسلمانانو ! تاسو واوريده چې الله ﷻ د انسان د توبې څومره قدرداني کوونکې دی چې يو کس د ګناه نه په اخلاص توبه اوويسته نو د دنيا د نَمر د ګرمائش نه يې ورله حفاظت وکړو ، نو د جهنم په اُور به يې څنګه اوسوزوي ؟

د قارون په واقعه کې عبرت :

علامه جلال الدين سيوطي رحمه الله په خپل تفسير (اَلدّرّ المنثور في التّفسير بالماثور) ، او علامه جار الله زمحشري رحمه الله په خپل تفسير (تفسير کشاف) کې د آيت :

﴿ فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ ﴾(۱) دلاندې د قارون تفصيلي واقعه رانقل کړې، چې پکې د مسلمانانو دپاره ډير لوي عبرت او نصيحت پروت دی . زه به يې درته څه خلاصه بيان کړم :

قارون د حضرت موسی ﷺ د تره ځوي ؤ، ډير مال و دولت ورسره ؤ ، او د دې مال په نَشَه کې ډير مست ؤ . خو د دې دومره ډير مال و دولت باوجود بيا هم ډير حريص ؤ ، او هر وخت به يې حضرت موسی ﷺ ته د ضرر رسولو کوشش کولو . کله چې د زکوة حکم راغې ، نو هم ده انکار وکړو ،او قوم ته يې وويل چې موسی ﷺ د تاسو نه صرف په چَل کې مال اخلي .

ملګرو ورته وويل چې ته زمونږ مشر يې ، ته چې څه حکم کوې مونږ يې منو . قارون وويل چې زه به يوه زِناکاره ښځه د مال و دولت په زُور پدې راضي کړم چې په حضرت موسی ﷺ باندې د زِنا تهمت اولږوي . (نو په خلقو کې به بدنام شي ، خلق به بيا د ده خبرو ته غوږ نه ږدي)

نو ده د يوې زِنا کاره ښځې سره خبره وکړه چې کله د اختر په ورځ حضرت موسی ﷺ د تورات احکامات بيانوي نو ته به پرې تهمت اولږوې . هغې وويل چې صحيح ده .

کله چې د اختر ورځ شوه ، او حضرت موسی ﷺ خپل قوم ته د تورات احکامات بيانول شروع کړه : چې اې بني اسرائيلو ! که چا غلا وکړه نو مونږ به يې لاس پريکوو..... که چا زِنا وکړه او شادي شده کس ؤ نو مونږ به يې رَجَم کوو . نو په دې کې قارون راپاڅيده او وې ويل : که دا کار تا وکړو نو بيا ؟ حضرت موسی ﷺ ورته اوفرمايل چې زما هم همدا حکم دی .

(۱) القصص آيت ۸۱ ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

قارون وويل چې بعضې خلق دا ګمان کوي چې تا دا کار د فلانکۍ ښځې سره کړې دی. کله چې هغه ښځه راوستې شوه، حضرت موسی ﷺ ورته قسم ورکړو چې ريښتيا ووايه، او صحيح خبره بيان کړه. هغې اقرار وکړو چې ماته قارون دومره دومره مال و دولت راکړې دی چې ته په حضرت موسی عليه السلام باندې تهمت اولږوه، خو زه دا ګواهي ورکوم چې ته پاک يې او د الله ﷻ رسول يې.

حضرت موسی ﷺ په سجده پريوت او الله ﷻ ته په ژړا شو. الله ﷻ ورته وحي وکړه:

مُرِ الْاَرْضَ بِمَا شِئْتَ فَاِنَّهَا مُطِيْعَةٌ لَكَ.

اې موسی! زمکې ته حکم وکړه چې څه ستا خوښه وي، زمکه به ستا تابعداري کوي.

نو حضرت موسی ﷺ زمکې ته حکم وکړو:

يَا اَرْضُ خُذِيْهِمْ. اې زمکې دې او دده ملګري اونيسه.

نو زمکې تړول لاندې راښکل، تر دې چې د زنګنونو پورې ډوب شو.

قارون او دده ملګرو حضرت موسی ﷺ ته سوال او زاري شروع کړې، چې مونږ معاف کړه، او قسمونه يې کول چې بيا به هيڅکله داسې نه کوو. خو حضرت موسی ﷺ معاف نکړه. حضرت موسی عليه السلام په دويمه پيره زمکې ته حکم وکړو:

خُذِيْهِمْ. دوی تړول اونيسه (رايې کاږه) نو زمکې تر نيمايي بدن پورې راښکوده. دوی بيا سوال او زاري شروع کړې. خو حضرت موسی ﷺ معاف نکړه. څکه دې ډير غصه ؤ.

په دريمه پيره حضرت موسی ﷺ زمکې ته حکم وکړو: خُذِيْهِمْ. دوی تړول اونيسه. نو زمکې تړول ډوب کړه.

د دوی د غرقيدلو نه روستو الله ﷻ حضرت موسی ﷺ ته وحي را اوليږله چې:

يَا مُوْسٰى مَا اَفَظَّكَ اِسْتَغَاثُوْا بِكَ مِرَارًا فَلَمْ تَرْحَمْهُمْ اَمَا وَعِزَّتِيْ لَوْ اِيَّايَ دَعَوْا مَرَّةً وَّاحِدَةً لَوَجَدُوْنِيْ قَرِيْبًا مُّجِيْبًا. (۱)

---

(۱) تفسير کشاف ج۳ ص۴۳۷ القصص آيت ۸۱، الدّرّالمنثور فی التفسير بالماثور ج٦ ص ۳۸٦، تفسير مدارک ج۲ ص ۲۷۷ القصص آيت ۸۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې موسی ! دا ستا څومره سخت زړه دی چې قارون او دده ملګرو درته څومره زاری وکړې خو تا پرې رحم اونکړو (او معاف دې نکړه) . زما دې په خپل عزت قسم وي که چیرته دوی صرف یو پیره ماته آواز کړې وې او د مانډېې مدد غوښتې وې نو دوی به زه توبه قبلوونکې موندلې وی (یعنی ما به معاف کړي وو) .

فائده: محترمو مسلمانانو تاسو دالله ﷻ دې دومره لوي رحم و کرم ته اوګورئ چې هغه قارون چې هر وخت به یې حضرت موسی عليه السلام ته ضرر رسولو ، د زکوة نه یې انکار کړې وُ ، حتی چې په حضرت موسی عليه السلام باندې یې د تهمت لږولو جُراءت هم کړې وُ خو الله ﷻ حضرت موسی عليه السلام ته فرمایي : که دې قارون او دده ملګرو ستا په ځای د مانه معافي غوښتې وې او ماته یې زاري کړې وې نو ما به معاف کړي وو .

نواوس تاسو ووایې چې یو کس مسلمان وي ، او د پیغمبر علیه السلام امّتي وي او دده نه څه نافرماني اوشي او دې په اخلاص باندې الله ﷻ ته توبه اوباسي نو آیا الله ﷻ به دده توبه نه قبلوي ؟ بلکه قبلوي به یې . الله جل جلاله فرمائي :

﴿ وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ ﴾ (۱)

ترجمه : الله ﷻ هغه ذات دی چې د خپلو بندګانو توبه قبلوي او ګناهونه ورته معاف کوي .

بل ځای الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ ﴾ (۲)

بیشکه زه ډیر بخښونکې یم هغه چا لره چې هغه توبه اوباسي .

د یو شرابي د توبې واقعه :

یو پیره حضرت سفیان ثوري رحمه الله اُوده وُ ، په خوب کې یې د یو بزرګ سره ملاقات اوشو ، هغه ورته وویل چې اې سفیان ! پاڅه . ستا ګاونډي وفات شوې دی ، د هغه جنازه تیاره ده ، هغه وکړه . سفیان ثوري رحمه الله چې راپاڅیده نو حیران وُ چې زما ګاونډي خو شرابي او ګناهګار دی نو څنګه ماته حکم اوشو چې دده جنازه وکړه ؟

---

(۱) الشوری آیت ۲۵ .

(۲) طه آیت ۸۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو بيايې سوچ وکړو چې راشه هلته ورشه ، معلومات خوبه او کړې . نو چې هلته ورغې د کلي والهؤ نه يې پوښتنه وکړه چې دې په څه حال کې وفات شوې ؤ ؟ هغوی ورته وويل چې دا خو يو ګناهګار شرابي کس ؤ ، خو د مرګ نه مخکې ده الله ﷻ ته په اخلاص توبه اوويسته ، او د الله ﷻ د وړاندې يې ژړا او زاري وکړې او دا دُعا يې وکړه چې اې د دُنيا او آخرت مالکه ! د ماسره خو هيڅ نيک اعمال نشته په ما باندې خپل رحم وکړه .

سفيان ثوري رحمه الله پوهه شو چې الله ﷻ د ده توبه قبوله کړې ، او ګناهونه يې ورته معاف کړي . نو ځکه ماته د ده د جنازې حکم وکړې شو . (۱)

واقعه : په معافي غوښتلو سره په هماغه ځاي ګناه معاف کيدل :

حضرت جابر رضی الله عنه فرمايي چې يو ځوان د نبي کريم صلی الله عليه وسلم دَربار ته حاضر شو ، او دوه (۲) يا درې (۳) پيرې يې دا کلمات وويل :

وَاذُنُوْبَاه ، وَاذُنُوْبَاه . وَاذُنُوْبَاه . هائي زما ګناهونو (درې پيرې يې دا کلمات وويل)

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل چې داسې اووايه :

اَللّٰهُمَّ مَغْفِرَتُکَ اَوْسَعُ مِنْ ذُنُوْبِيْ وَرَحْمَتُکَ اَرْجٰی عِنْدِيْ مِنْ عَمَلِيْ .

اې الله ستا مغفرت زما د ګناهونو نه زيات وسيع (او فراخه) دی ، او د خپلو اعمالو په نسبت ستا د رحمت ماته ډير اميد دی (نو زما مغفرت وکړه او په ما خپل رحم وکړه)

نو هغه نوجوان دا کلمات وويل . نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

عُدْ . دوباره يې ووايه . هغه دوباره وويل . بيا ورته نبي ﷺ په دريمه پيره اوفرمايل :

عُدْ . بيا يې ووايه . نو هغه بيا وويل . آخر کې نبي ﷺ ورته اوفرمايل :

قُمْ فَقَدْ غَفَرَ اللهُ لَکَ . اې ځوانه پاڅه . الله جل جلاله درته ګناهونه معاف کړه .

فائده : محترمو ځومره د خوشخبرۍ زيرې دی چې صرف په درې پيرې مذکوره کلماتو

---

(۱) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۴ ص ۱۰۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلو سره ورته الله ﷻ ټول ګناهونه معاف کړه . نو مونږ ته هم پکار دي چې د الله ﷻ نه د خپلو ګناهونو د بخلو سوال وکړو .(۱)

د زاذان سندر غاړي د توبې واقعه :

ملا علي قاري رحمه الله په مرقاة شرحه د مشکوة کې د شیخ عبدالقادر جیلاني رحمه الله په حواله یو واقعه ذکر کړې ده : چې حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما یو ورځ د کوفې په اطرافو کې تیریده نو څه فاسقان په یو کور کې راجمع شوي وو ، شراب یې څکل . په دوی کې یو کس سندرغاړی (سندرې ویونکې) زاذان هم ؤ ، چې رَباب به یې وهلو او ورسره به یې سندرې هم ویلې .

کله چې حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما د ده آواز واوریده نو وې ویل :

مَا اَحْسَنَ هٰذَا الصَّوْتُ . لَوْكَانَ بِقِرَاءَةِ كِتَابِ اللهِ تَعَالٰى كَانَ اَحْسَن .

څه ښه دی دا آواز کاش چې ده ورباندې د الله ﷻ د کتاب (قرآن) تلاوت کولې نو ډیر به ښه وو . ابن مسعود رضی الله عنه په سَر باندې څادر واچول او روان شو . زاذان د ده خبرې واوریدې پوښتنه یې وکړه دا څوک ؤ ؟ او څه یې ویلې ؟ خلقو ورته وویل چې : دا حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما د رسول الله ﷺ صحابي ؤ ، او ویل یې : چې څومره ښه آواز دی ، خو کاش چې ده ورباندې د قرآن مجید تلاوت کولې . نو د زاذان په زړه کې ډَېره پیدا شوه ، راپاڅید ، خپله شپیلۍ یې ماته کړه ، او په منډه یې د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما پسې ځان اورسول .

زاذان په غاړه کې خپل دَسمال (رُومال) اچولې ؤ ، او د ابن مسعود رضی الله عنهما مخې ته په ژړا شو . ابن مسعود رضی الله عنهما غاړه ورکړه او دواړه په ژړا شو ، بیا حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه اوفرمایل:

كَيْفَ لَآ اُحِبُّ مَنْ اَحَبَّ اللهُ .

زه څنګه د هغه کس سره محبت اونکړم چا سره چې الله ﷻ محبت کوي . (یعنی چې څنګه د ده سره اوس الله ﷻ محبت کوي نو زه هم ورسره محبت کوم)

---

(۱) خطبات فقیر ج۳۲ ص ۷۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو زاذان په اخلاص توبه اوويسته ، او د حضرت عبدالله ابن مسعود رضی الله عنهما سره ملګرې شو ، همیشه به د ده سره ؤ ، قرآن کريم يې هم ياد کړو ، او ډير عِلم يې هم ورنه زده کړو ، بلکه د عِلم امام شو ، تردې چې ډيرو رواياتو کې راځي :

عَنْ زَاذَان عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا.....

چې دا روايت د زاذان نه نقل دی ، هغه د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما نه نقل کړي ...... (۱)

(۱) مرقاة شرح مشكوة ج٥ ص٩ . ط . مكتبه امداديه ملتان ، تنبيه الغافلين باب آخر من التوبة ص ٥٥ ط . دارالفكر بيروت .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷۵

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿إِنَّ رَحْمَتَ اللّٰهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِيْنَ﴾. الاعراف آيت ٥٦.

﴿ وَرَحْمَتِيْ وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ . الاعراف آيت ١٥٦.

د الله جل جلاله رحمت او مهرباني

تاليف :

ابو الشمس مولانا نور الهدی عُفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فيض القرآن اكاخيل كالونی مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اَبان بن ابي عياش رحمه الله د مغفرت سبب :

امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې ذکر کړي دي : چې ابان بن ابي عياش يو عالم ؤ ، خلقو ته به يې د الله جل جلاله د رحمت او د الله ﷻ نه د ښه اميد ساتلو ډير ذکر کولو ، کله چې دې وفات شو ، نو چا په خوب کې وليد پوښتنه يې ترې وکړه :

چې الله ﷻ درسره څه معامله وکړه ؟ ده ورته په جواب کې وويل چې کله زه د الله ﷻ حضور ته پيش شوم ، نو الله ﷻ رانه پوښتنه وکړه :

مَا الَّذِيْ حَمَلَکَ عَلٰی ذٰلِکَ ؟

په تا باندې څه شی باعث ؤ ، چې خلقو ته دې زما د رحمت او د ما نه د ښه اميد تذکره زياته کوله ؟

ما ورته جواب ورکړو :

اَرَدْتُ اَنْ اُحَبِّبَکَ اِلٰی خَلْقِکَ .

اې الله ! زما خو اراده دا وه چې زه تا خلقو ته محبوب کړم ، او د خلقو په زړونو کې ستا محبت واچوم (بيا به ستا عبادت پخپله کوي ، او د ګناهونو نه به هم ځان ساتي) .

نو الله ﷻ راته اوفرمايل :

قَدْ غَفَرْتُ لَکَ . (۱)

(اى ابان بن ابي عياش ! چې کله ستا اراده داوه نو) ما ستا بخښنه وکړه .

(۱) احياء العلوم ج۴ ص ۱۹۳ کتاب الخوف والرجاء .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسۡمِ اللهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

د الله جل جلاله رحمت او مهرباني

اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ وَحۡدَهٗ ، وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنۡ لَّا نَبِيَّ بَعۡدَهٗ ، وَلَارَسُوۡلَ بَعۡدَهٗ . وَهُوَ خَاتَمُ النَّبِيِّيۡنَ ، وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصۡحَابِهٖ اَجۡمَعِيۡنَ ، وَعَلٰى مَنۡ تَبِعَهٗ وَتَبِعَهُمۡ بِاِحۡسَانٍ اِلٰى يَوۡمِ الدِّيۡنِ .

اَمَّا بَعۡدُ فَاَعُوۡذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيۡطٰنِ الرَّجِيۡمِ بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ . قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الۡقُرۡاٰنِ الۡمَجِيۡدِ وَالۡفُرۡقَانِ الۡحَمِيۡدِ : ﴿اِنَّ رَحۡمَتَ اللّٰهِ قَرِيۡبٌ مِّنَ الۡمُحۡسِنِيۡنَ﴾ .(١)

وَقَالَ فِيۡ مَوۡضِعٍ آخَر ﴿وَرَحۡمَتِيۡ وَسِعَتۡ كُلَّ شَيۡءٍ﴾ (٢)

((وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : قَالَ اللّٰهُ عَزَّوَجَلَّ : اَنَا عِنۡدَ ظَنِّ عَبۡدِيۡ بِيۡ وَاَنَا مَعَهٗ حَيۡثُ يَذۡكُرُنِيۡ)).(٣)

صَدَقَ اللّٰهُ الۡعَظِيۡمُ .

زما خوږو قدرمنو او عزت مندو مسلمانانو ورونو ! الله رب العزت په خپل بنده باندې ډير زيات مهربانه دی ، تر دې چې يو حديث شريف کې راځي :

چې الله ﷻ د خپل بنده سره د اويا (٧٠) مورانو نه هم زيات محبت کوي .

قدرمنو ! تاسو ديته سوچ وکړئ چې يو مور د خپل بچي سره څومره زيات محبت کوي : په خپله بنه خوراک نه کوي خو بچي ته يې ورکوي ، په خپله په لمده بستره څملي خو بچي په اُوچه بستره څملوي ، او چې بچې يې مريض شي نو څو څو شپې ورسره ويښې هم تيروي ، تر هغې يې زړه قرار نه مومي تر څو يې چې دا بچې روغ شوې نه وي .

نو چې کله يو مور د بچي سره دومره محبت کوي ، نو الله ﷻ خو د خپل بنده سره د اويا (٧٠) مورانو نه هم زيات محبت کوي (او رحمتونه پرې راوروي) .

(١) الاعراف آيت ٥٦.

(٢) الاعراف آيت ١٥٦.

(٣) اخرجه البخاري في التوحيد باب ١٥ ، ٣٥ . ومسلم في التوبة حديث ١ ، والذكر حديث ٢ و ١٩ . الترغيب والترهيب ج٤ ص ٣٥ باب الترغيب في الرجاء وحسن الظنّ بالله عزّ وجل .

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحمت په وجه مخلوقات په يو بل مهرباني (مينه) كوي، په يو بل رحم كوي، او د همدغه يو رحمت په وجه وحشي حيوان په خپل بچي باندې رحم (مينه) كوي.

او الله ﷻ دا يو كم سل (٩٩) رحمتونه د قيامت ورځې ته مؤخر كړي (ساتلي)، چې بيا به په خپلو خاصو بندګانو باندې ددې په ذريعه رحم كوي (او دا پوره سل (١٠٠) واړه رحمتونه به د خاص مؤمنانو بندګانو د پاره وي).

د الله ﷻ رحمت په دنيا كې هر شي ته عام دی:

الله جل جلاله فرمائي:

﴿ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ (١)

ترجمه: زما عام دی هر شي ته (په دنيا كې (٢))

حافظ جلال الدين سيوطي رحمه الله په خپل تفسير [الدّرّ المنثور فی التفسير بالماثور] كې ددې آيت د لاندې ليكلي:

حضرت ابن عباس رضي الله عنهما فرمائي: چې كله دا آيت ﴿ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ نازل شو، نو ابليس وويل: أَنَا مِنَ الشَّيْءِ زه هم په شيانو كې يو شي يم نو ماته به هم (په آخرت كې) د الله ﷻ رحمت رسيږي.

نو چې كله الله جل جلاله او فرمايل:

﴿ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴾ (٣)

ترجمه: پس ډير زر به زه دا رحمت او ليكم (خاص كړم) د هغه خلقو د پاره چې پرهيزګاري كوي (په دُنيا كې) زكوة وركوي، او هغه خلق كوم چې زمونږ په آيتونو ايمان راوړي.

نو ابليس نااميد شو. بيا يهود او نصارىٰ وُ وويل: چې په دې رحمت كې به (د قيامت په ورځ) مونږ هم شامل يو، ځكه مونږ هم متقيان يو، په خپل خپل كتاب (توراة او انجيل) ايمان لرو، او زكوة هم وركوو. نو چې كله الله ﷻ او فرمايل:

---

(١) الاعراف آيت ١٥٦.

(٢) حسن صاحب فرمائي: انّ هذه الرحمة على العموم فى الدنيا والخصوص فى الاخرة. زادالمسير ج٢ ص ١٦٠.

(٣) الاعراف آيت ١٥٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿ اَلَّذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ الرَّسُوْلَ النَّبِيَّ الْاُمِّيَّ ﴾ (۱)

دا رحمت به د هغه چا د پاره خاص وي چې هغوی تابعداري د هغه رسول کوي کوم چې نبي امّي دی.

نو يهود او نصاری هم نا اميده شو، او د قيامت د ورځی سل (۱۰۰) واړه رحمتونه د مومنانو د پاره خاص شو. (۲)

د بني اسرائيلو د يو کفن کش واقعه :

نبي عليه الصلوة والسلام خپل امت د نااميدی او مايوسی نه د بچ کولو د پاره دوی ته د نبي اسرائيلو د يو کس واقعه ذکر کړې، دا واقعه امام بخاري رحمه الله او امام مسلم رحمه الله رانقل کړې چې نبي عليه الصلوة والسلام فرمايلي :

قَالَ رَجُلٌ لَمْ يَعْمَلْ حَسَنَةً قَطُّ لِاَهْلِهِ : اِذَا مَاتَ فَحَرِّقُوْهُ ثُمَّ اذْرُوْا نِصْفَهُ فِي الْبَرِّ وَنِصْفَهُ فِي الْبَحْرِ فَوَاللّٰهِ لَئِنْ قَدَرَ اللّٰهُ عَلَيْهِ لَيُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا لَايُعَذِّبُهُ اَحَدًا مِنَ الْعَالَمِيْنَ . فَلَمَّا مَاتَ الرَّجُلُ فَعَلُوْا مَا اَمَرَهُمْ فَاَمَرَ اللّٰهُ الْبَرَّ فَجَمَعَ مَا فِيْهِ ، وَاَمَرَ الْبَحْرَ فَجَمَعَ مَا فِيْهِ . ثُمَّ قَالَ : لِمَ فَعَلْتَ هٰذَا؟ قَالَ مِنْ خَشْيَتِکَ يَا رَبِّ ! وَاَنْتَ اَعْلَمُ . فَغَفَرَ اللّٰهُ لَهُ . (۳)

د بني اسرائيلو يو ګناهګار کس کوم چې د ايمان نه علاوه بل هيڅ نيک عمل نه وو کړې (بلکه کفن کش ؤ (۴))، کله چې د ده د مرګ وخت نزدې شو نو خپل اولاد ته يې ووېل : چې کله زه مړ شم نو ما او سوزوئ، بيا دا ايره نيمه په اوچه کې والوزوئ، او نيمه په درياب کې پرېږدئ.

---

(۱) الاعراف آيت ۱۵۷.

(۲) اخرج البيهقي في الشعب عن سفيان بن عيينه، الدرالمنثور في التفسير بالماثور ج۳ الاعراف آيت ۱۵۶، زاد المسير ج۲ ص۱۶۰، معارف القرآن الاعراف آيت ۱۵۶.

(۳) اخرجه البخاري في الانبياء باب ما ذكر عن بني اسرائيل ۳۴۸۱، وفي التوحيد ۷۵۰۶. واخرجه ايضا عن حذيفة وابي سعيد رضي الله عنهما في باب ما ذكر عن بني اسرائيل ۳۴۵۲، ۳۴۷۸، ۳۴۷۹. ومسلم في سعة رحمة الله تعالى ۶۹۳۵. واخرجه النسائي في الجنائز باب ارواح المؤمنين ۲۰۷۹. ومالک في جنائز الموطا، جامع الجنائز وابن ماجه في الزهد باب ذكر التوبة ۴۲۰۹.

(۴) ذكر الحافظ عن رواية للطبراني انه كان من بني اسرائيل وكان ينبش القبور وقد صرح عقبة بن عمرو رضي الله عنه بكونه نباشا وذلک في حديثه عند البخاري في الانبياء. تكلمه فتح الملهم ج۶ ص ۱۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قسم په الله، که چيرته د الله ﷻ راباندې وَس بَر شو نو د اسې عذاب به راکړي چې په مخلوقاتو کې به يې بل هيچاته داسې عذاب نه وي ورکړې (دا خبره يې د ډيرې ويرې د وجې وکړه[1]). کله چې دې وفات شو نو خپلو ځامنو ورسره د وصيت مطابق معامله وکړه. بل طرفته الله ﷻ اوچې ته حکم وکړو چې د ده اجزاء را جمع کړئ، او سمندرته يې هم حکم وکړو چې د ده اجزاء راجمع کړه. او پوره انسان يې ورنه جوړ کړو، بيا الله ﷻ ورته او فرمايل:

ای بنده دا کار دې ولې کړې؟ (آيا ستا په ما يقين نه ؤ چې زه انسان دوباره ژوندې کولې شم؟) هغه ورته جواب ورکړو:

مِنْ خَشْيَتِكَ يَا رَبِّ وَأَنْتَ أَعْلَمُ.

ای ربه! ستا د ويری د وجې مې دا کار کړې، او تاته ښه معلومه ده چې ما هيڅ نيک کار ندې کړې (ستا د عذاب نه ويريدم، نو ځکه مې بچو ته حکم کړې وو چې ما اُوسوزوئ). نبي عليه السلام اوفرمايل: چې د الله جل جلاله رحمت په جوش کې راغې

فَغَفَرَ اللهُ لَهُ او ده ته يې بخښنه وکړه.

د الله ﷻ رحمت په غضب غالب دی

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمائي:

((لَمَّا خَلَقَ اللهُ الْخَلْقَ كَتَبَ فِيْ كِتَابِهِ فَهُوَ عِنْدَهُ فَوْقَ الْعَرْشِ: إِنَّ رَحْمَتِيْ تَغْلِبُ غَضَبِيْ)) (۲)

کله چې الله رب العزت مخلوق پيدا کړو نو په يو کتاب کې يې اوليکل، کوم چې د ده سره د عرش د پاسه دی: بيشکه زما رحمت زما په غضب باندې غالب دی.

(۱) قال ذلک فی حال دهشته وغلبة الخوف عليه. تکملة فتح الملهم ج٦ ص ١٣. حديث ٦٩٣٥.

(۲) اخرجه البخاري في بدء الخلق باب ما جاء في قوله تعالى: وَهُوَ الَّذِيْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهُ ۳۱۹۴، وفی التوحيد ۷۴۰۴، وباب قوله قول الله تعالى: وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِيْنَ ۷۴۵۳. واخرجه ابن ماجه فی الزهد باب ما يرجی من رحمة الله يوم القيامة ۴۳۴۹. ومسلم باب في سعة رحمة الله تعالى ۶۹۲۴. مشکوة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې د مورنه ډیر مهربانه دی :

په بخاري او مسلم شریف کې یو واقعه ذکر ده :

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ أَنَّهُ قَالَ : قَدِمَ عَلَى رَسُوْلِ اللهِ ﷺ بِسَبْيٍ فَإِذَا امْرَأَةٌ مِنَ السَّبْيِ تَبْتَغِي إِذَا وَجَدَتْ صَبِيًّا فِي السَّبْيِ أَخَذَتْهُ فَأَلْصَقَتْهُ بِبَطْنِهَا وَأَرْضَعَتْهُ فَقَالَ لَنَا رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَتَرَوْنَ هٰذِهِ الْمَرْأَةَ طَارِحَةً وَلَدَهَا فِي النَّارِ ؟ قُلْنَا : لَا وَاللهِ وَهِيَ تَقْدِرُ عَلَى أَنْ لَا تَطْرَحَهُ فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ : لَلّٰهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ هٰذِهِ بِوَلَدِهَا (۱)

حضرت عمر رضی الله عنه فرمائي : چې یو ځل نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته څه قیدیان (بندیان) راوستې شو ، نو پدې قیدیانو کې یو ښځه وه چې ډیر په ناقلاري سره یې خپل بچې تلاش کولو (ځکه ددې نه خپل بچې ورک شوې و (۲)) ، ناګهانه دې خپل بچې په قیدیانو کې اوموندو ، نو راوایې خیست ، خپلې سینې سره یې اولږول او شوده (پی) یې ورکړه .

(کله چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم او صحابه کرامو دا اولیده چې دا مور د بچي په لیدو څومره خوشحاله شوه او څومره پرې مهربانه ده)

نو نبي علیه السلام د صحابه کرامو نه پوښتنه وکړه : ستاسو څه خیال دې چې دا ښځه به دا خپل بچې اورته اوغورځوي ؟

صحابه کرام فرمائي چې مونږ ورته وویل : په الله قسم هیڅ کله به یې اونه غورځوي . نو نبي علیه السلام اوفرمایل :

لَلّٰهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ هٰذِهِ بِوَلَدِهَا .

خامخا الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې ددې نه هم زیات مهربانه دی څومره چې دا مور په دې خپل بچي مهربانه ده .

---

(۱) اخرجه البخاري في الادب باب رحمة الولد وتقبيله ومعانقته ۵۹۹۹ ، ومسلم باب في سعة رحمة الله تعالى ۶۹۳۳ ، مشکوا

(۲) مرقات شرح مشکوة ج۵ ص ۱۵۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعه :

همدغه شان يو واقعه امام ابوداؤد رحمه الله هم نقل کړي :

عَنْ عَامِرِ الرَّامِ قَالَ بَيْنَا نَحْنُ عِنْدَهُ يَعْنِيْ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ أَقْبَلَ رَجُلٌ عَلَيْهِ كِسَاءٌ وَفِيْ يَدِهِ شَيْئٌ قَدْ إِلْتَفَّ عَلَيْهِ فَقَالَ يَا رَسُوْلَ اللهِ ! مَرَرْتُ بِغَيْضَةِ شَجَرٍ فَسَمِعْتُ فِيْهَا أَصْوَاتَ فِرَاخِ طَائِرٍ فَأَخَذْتُهُنَّ فَوَضَعْتُهُنَّ فِيْ كِسَائِيْ فَجَاءَتْ أُمُّهُنَّ فَاسْتَدَارَتْ عَلَى رَأْسِيْ فَكَشَفْتُ لَهَا عَنْهُنَّ فَوَقَعَتْ عَلَيْهِنَّ فَلَفَفْتُهُنَّ بِكِسَائِيْ فَهُنَّ أُولَاءِ مَعِيَ . قَالَ ضَعْهُنَّ فَوَضَعْتُهُنَّ وَأَبَتْ أُمُّهُنَّ إِلَّا لُزُوْمَهُنَّ . فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ أَتَعْجَبُوْنَ لِرُحْمِ أُمِّ الْأَفْرَاخِ فِرَاخَهَا . فَوَالَّذِيْ بَعَثَنِيْ بِالْحَقِّ لَلّٰهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ أُمِّ الْأَفْرَاخِ بِفِرَاخِهَا . إِرْجِعْ بِهِنَّ حَتّٰى تَضَعُهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَخَذْتَهُنَّ وَأُمُّهُنَّ مَعَهُنَّ فَرَجَعَ بِهِنَّ (۱)

حضرت عامر رضی الله عنه فرمائي چې يو ورځ مونږ د نبي کريم صلی الله عليه وسلم سره ناست وو ، چې په دې کې يو کس راغې ، څادر يې اغوستی ؤ ، او په لاس کې ورسره څه وو چې په څادر کې يې راتاؤ کړي وو ، او وی فرمايل : (ای د الله رسوله ! کله چې زه ستاسو د راتلو نه خبر شوم نو ستاسو ملاقات ته راروان شوم) نو په لاره کې د ونو په يو ځنګل راتيريدم ، نو ما په دې ونو کې د مرغو د بچو آوازونه واوريده ، نو ما هغه بچي راواخيست او په دې څادر کې مې واچول (چې کله راروان شوم) نو ددې بچو مور راغله او زما د سَر دپاسه تاويده راتاويده ، ما څادر ددې بچو نه لرې کړو (چې دا مور يې اوګوري ، کله چې دې مور دا بچي وکتل) نو مور يې راغله او په دې بچو يې وزری خوری کړې او نه وَرنه پاڅيده ، نو ما په دې هم څادر واچول ، او دادې ټول اوس د ماسره دي .

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل : چې ته دا کيده . دا صحابي وايي چې ما کيښوده (او څادر مې ورنه لرې کړو) چه ګورو چې دې مور هماغه شان په دې بچو خپلې وزری خوری کړي دي ، او نه ورنه پاڅيده (صحابه کرامو چې دا اوليده نو ډير تعجب يې وکړو چې دا مور په دې خپلو بچو څومره مهربانه ده چې خپل ځان يې قيد کې ورکړو خو د بچو نه جدا نه شوه نو) نبي عليه السلام صحابه کرامو ته وفرمايل :

---

(۱) ابوداؤد کتاب الجنائز ۳۰۸۹ ، مشکوة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ای صحابه ؤ تاسو تعجب کوئ چې دا مور په دې خپلو بچو څومره مهربانه ده ؟
زما دې قسم وي په هغه ذات ، چاچې زه برحق رسول راليږلی يم ، الله تعالی په خپلو بندګانو باندې ددې نه زيات مهربانه دی څومره چې دا مور په دې بچو مهربانه ده .
صحابي فرمائي چې بيا نبي کريم صلی الله عليه وسلم حکم وکړو چې واپس دا ټول هماغه ځای ته ويسه د کوم ځای نه دې چې راخيستی دي .
نو واپس هماغه ځای ته وی وړل شو ، او موريې هماغه شان ورسره وه .

فائده : محترمو مسلمانانو تاسو واوريده چې الله جل جلاله په خپلو بندګانو باندې څومره مهربانه دی ، مور چې په بچي څومره مهربانه وي د هغې نه زيات الله ﷻ په خپلو بندګانو مهربانه دی .

د مور د محبت خو تاسو روزانه مشاهده کوئ. زه درته د مور د محبت يو واقعه بيانوم :

د مور د شفقت واقعه :

په تيرو وختونو کې يو پيره په چين کې خطرناکه زلزله راغلې وه ، چې په هغې کې په زرهاؤ خلق مړه شوي وو ، په يو ځای کې ډير غټ بلډنګ راغورځيدلی ؤ ، د هغې په راسپړدلو کې هم دوه دری ورځی اولېږدې ، چې کله يې دا رااوسپړل ، نو چه ګوري چې د يوی کمری (کوټې) چَت روغ راپريوتې ، چت داسې په تَرَس (څنګ) ولاړؤ ، او په يو ګوټ کې يوه ښځه او وړوکې تې خُور ماشوم دواړه پراته دي ، ژوندي دي خو بی هوشه دي (پدوی د چَت ملبه نه وه راغلې ځکه دوی د کوټې په يو ګُنج کې وو) . دواړه يې هسپتال ته وی وړل ، څه وخت پس دواړه په هوش کې راغلل ، ډاکټرانو ددې ښځې نه پوښتنه وکړه : چې دا څه وجه ده چې ستا د دواړو لاسونو د ګوتو سرونه زخمي دي ؟ پدې خود چَت مَلبه هم نده راغلې ؟ هغې ورته وويل :
چې کله دا چت رااوغورځيده نو مونږ د کوټې په يو ګُنج کې ناست وو ، مونږ محفوظ شو خو د راوتلو لاره نوه . دې وړوکي تې خُور ماشوم ژړل ، ما به ورته خپله سينه ورکړه ، دې به قرار شو ، آخر دوه دری ورځی پس زما په سينه کې شُوده (پی) هم ختم شو ، ځکه د خوراک او څکاک څه نه ؤ چې ما خوړلي وی ، نو دې ماشوم به ډير ژړل ، ما به ورته کله خپله ګوته په خُله کې ورکړه چې قلار شي ، خو دې به نه قلاريده ، ځکه دده خيټې ته به د خوراک څه نه تلل .

کله چې دده ولړه او ژړا زياته شوه ، او زما د برداشت نه بهر شوه ، نو ما د ځان سره سوچ وکړو چې که زما په سينه کې شوده (پي) نشته ، نو په وجود کې خو مې وينه شته ، نو ما د خپل لاس دايوه ګُته په غاښونو او چيچله او زخمي مې کړه ، چې کله ورنه وينه را اُووته ، نو ما دې ماشوم ته په خُله کې کيښوده ، نو ده به اُوچوپله ، څه وخت به قرار شو .

کله به چې بيا په ژړا شو نو ما به دا دويمه ګُته په غاښونو او چيچله او ده ته به مې په خُله کې کيښوده . دغه شان نمبر په نمبر مې لس (۱۰) واړه ګوتې په غاښونو او چيچلې ، او ده ته به مې په خُله کې کيښودې . آخر د مانه هم ډيره وينه لاړه ، زه هم د کمزورتيا نه بې هوشه شوم ، او دې ماشوم چونکه ډيره وينه څکلې وه ، نو دې هم بې هوشه شو ، مونږ بيا په ځان نه يو پُوهه شوي . اوس دا دې تاسو دلته هسپتال ته راوړي يو .

کله چې ډاکټرانو دا خبره واوريده نو سخت حيران شو چې ګوره مور د بچي سره دومره محبت کوي ، که مور ته دا پَته اولږي چې زما په وينه څکلو دا بچې ژوندې پاتې کيږي نو هم ورته ورکوي يې .

فايده : محترمو تاسو ديته سوچ وکړئ چې کله يو مور په خپل بچي دومره مهربانه ده، نو الله رب العزت خو په خپل بنده باندې د اويا (۷۰) مورانو نه هم زيات مهربانه دی (۱)

رسول الله ﷺ فرمائي :

((لَوْ يَعْلَمُ الْكَافِرُ مَا عِنْدَاللهِ مِنَ الرَّحْمَةِ مَا قَنَطَ مِنْ جَنَّتِهِ اَحَدٌ)) (۲)

که چيرته کافرته دا پته اولږي چې دالله ﷻ سره څومره رحمتونه دي نو بيا به هيڅوک هم دجنت نه نهٔ نا اميده شوې (بلکه ټولو به اسلام قبول کړې وې).

د يو مجوسي د اسلام قبلولو واقعه :

حضرت ابراهيم عليه السلام ډير زيات ميلمه دوست انسان ؤ ، يو ورځ ورته يو مجوسي راغې او خوراک يې ورنه اوغوښت ، حضرت ابراهيم عليه السلام ورته اوفرمايل : چې که مسلمانيږي نو خوراک به درباندې اوخورم . هغه مجوسي وويل : چې زه خو خپل دين نشم

(۱) اهل دل کے لرزا دینے والے واقعات ج ۳ ص ۳۴ .

(۲) اخرجه المسلم باب في سعة رحمة الله تعالى ۶۹۳۴ ، والترمذي في الدعوات باب عظم العقوبة وعظم الرجاء ۳۵۳۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پريښودې . دايې وويل او لاړ ، بل طرفته الله ﷻ دا تړوله معامله اوکته ، چې يو مجوسي د وګړی د وجی ګرځي راګرځي ، او سخت خفه دی ، نو د الله ﷻ ورباندې رَحم راغې .

(ځکه حديث کې راځي : أَنَا عِنْدَ الْمُنْكَسِرَةِ قُلُوبِهِمْ . زه د غمجن زړونو واله سره يم)

نو الله ﷻ حضرت ابراهيم السلام ته حضرت جبريل عليه السلام را وليږلو :

يَا إِبْرَاهِيمُ ! لَمْ تُطْعِمْهُ إِلَّا بِتَغْيِرِ دِينِهِ . وَنَحْنُ مِنْ سَبْعِيْنَ سَنَةً نُطْعِمُهُ عَلَى كُفْرِهِ . فَلَوْ أَضَفْتَهُ لَيْلَةً مَا ذَا كَانَ عَلَيْكَ .

ای زما خليله ! دې مجوسي خو زما نافرماني کوله ، او د اويا (۷۰) کالو نه راپه ديخوا ما رزق ورکولو ، ډوډی مې پری نه ده بنده کړې . خير دې که ده نن ستا ډوډی خوړلې وې (نو څه به شوي وو ؟)

ای ابراهيم ! اوس لاړشه او واپس يې راوله ، او ډوډی پری اوخوره . حضرت ابراهيم عليه السلام په منډه منډه لاړ ، او هغه مجوسي ته يې د خوراک دعوت ورکړو ، هغه ورته وويل :

ای ابراهيم ! دا څه وجه ده تا خو اول د مانه روټۍ منع کړې وه او اوس مې په خپله غواړی ؟

ابراهيم عليه السلام ورته اوفرمايل : چې الله جل جلاله حضرت جبريل عليه السلام را اوليږل ... ابراهيم عليه السلام ټوله خبره ورته بيان کړه .

کله چې مجوسي دا خبری واوريدې نو وی ويل :

ای ابراهيم ! چې کله ستا رب دومره مهربانه دی نو أَعْرِضْ عَلَيَّ الْإِسْلَامَ . فَأَسْلَمَ .

ماته اسلام پيش کړه (زه هم مسلمانيږم) نو همل ته مسلمان شو .[1]

معلومه شوه چې الله رب العزت په خپلو بندګانو باندې ډير مهربانه دی .

د الله ﷻ مهرباني :

يو صحابي فرمايي چې يو کرت مونږ صحابه کرام ناست وو ، او خندل مو ، پدې کې رسول الله صلى الله عليه وسلم تشريف راوړو (چې مونږيې په دې حالت کې اوليدو) نو وې فرمايل :

---

(۱) احياء العلوم ج۴ ص ۲۰۵ کتاب الخوف والرجاء .

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَتَضْحَكُوْنَ وَالنَّارُ مِنْ وَرَائِكُمْ .....

آيا تاسو خاندئ او حال دا دي چې أور ستاسو چاپيره دی..

بيا نبي عليه السلام روان شو، مونږ دومره خفه شو چې ګويا زمونږ په سَرونو باندي يو غټ غَرپروت دی. (څه وخت پس) بيا نبي عليه السلام تشريف راوړو چې د خندا په حالت کې وُ، او وې فرمايل: چې حضرت جبريل عليه السلام ماته راغي او د الله ﷻ د طرفه يې دا پيغام راوړو:

لِمَ تُقْنِطُ عِبَادِيْ مِنْ رَحْمَتِيْ ؟ ﴿ نَبِّئْ عِبَادِيْ أَنِّيْ أَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ، وَأَنَّ عَذَابِيْ هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيْمُ ﴾ . (۱)، (۲)

ای پيغمبره! ته زما بندګان زما د رحمت نه ولې نا اُميده (مايوسه) کوی؟ زما بندګانو ته داخبر ورکړه چې زه ډير بخښونکې او زيات مهربانه يم، او زما عذاب هم ډير دردناک عذاب دی.

د يو زنانه د پيغمبر عليه السلام نه پوښتنه :

عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ : كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيْ بَعْضِ غَزَوَاتِهِ فَمَرَّ بِقَوْمٍ فَقَالَ : مَنِ الْقَوْمُ ؟ قَالُوْا : نَحْنُ الْمُسْلِمُوْنَ . وَامْرَأَةٌ تَحْضِبُ بِقِدْرِهَا ، وَمَعَهَا إِبْنٌ لَهَا فَإِذَا إِرْتَفَعَ وَهَجٌ تَنَحَّتْ بِهِ فَأَتَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ : أَنْتَ رَسُوْلُ اللهِ ؟ قَالَ نَعَمْ .

قَالَتْ : بِأَبِيْ أَنْتَ وَأُمِّيْ أَلَيْسَ اللهُ أَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ ؟ قَالَ : بَلَى . قَالَتْ : أَلَيْسَ اللهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنَ الْأُمِّ بِوَلَدِهَا ؟ قَالَ : بَلَى . قَالَتْ : إِنَّ الْأُمَّ لَا تُلْقِيْ وَلَدَهَا فِي النَّارِ . فَأَكَبَّ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَبْكِيْ ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَيْهَا فَقَالَ :

إِنَّ اللهَ لَا يُعَذِّبُ مِنْ عِبَادِهِ إِلَّا الْمَارِدُ الْمُتَمَرِّدُ الَّذِيْ يَتَمَرَّدُ عَلَى اللهِ وَأَبَى أَنْ يَقُوْلَ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ (۳)

---

(۱) الحجر آيت ۵۹.

(۲) تنبيه الغافلين باب ما يرجى من رحمة الله تعالى ص ۳۸ ط. مكتبه دار الفكر بيروت.

(۳) رواه ابن ماجه، مشكوة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرمائي : چې يو کرت مونږ د پیغمبر علیه السلام سره په یو غزا کې شریک وو ، نو زمونږ تیریدل په یو قوم باندې اوشو ، هغوی پوښتنه وکړه چې تاسو څوک یې ؟ نو صحابه کرامو ورته او فرمایل : چې مونږ مسلمانان یو .

په دې قوم کې یوه ښځه وه ، هغې سره په غیږ کې یو وړوکې بچې هم ؤ ، هغې د کټوی پسی اُور بلول . چې کله به د اُور لمبه را اوچته شوه نو دې به دا خپل بچې د دې اُور د لمبې نه رادیخوا کړو (د دې د پاره چې د اُور ګرمائش پرې او نه لږي ، کله چې دې ښځې ته دا معلومه شوه چې دلته په یو ځای کې نبي کریم ﷺ تشریف فرما دی)

نو دا ښځه نبي کریم ﷺ ته راغله ، او پوښتنه یې تری وکړه :

أَنْتَ رَسُوْلُ اللهِ ؟ آیا تاسو د الله ﷻ رسول یې ؟

نبي علیه السلام جواب ورکړو چې آو . (زه د الله ﷻ رسول یم) .

هغې بیا تپوس وکړو : بِأَبِيْ وَأُمِّيْ أَلَيْسَ اللهُ أَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ ؟ زما مور او پلار دې په تاسو قربان وي . آیا الله ﷻ أَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ او ډیر مهربانه ذات نه دې ؟

پیغمبر علیه السلام جواب ورکړو : چې هو . (الله ﷻ ډیر مهربانه ذات دی) .

هغې بیا پوښتنه وکړه : أَلَيْسَ اللهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنَ الْأُمِّ بِوَلَدِهَا ؟

آیا الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې د مورنه زیات مهربانه نه دې ؟ نبي علیه السلام ورته وفرمایل : چې هو . (الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې د مور نه هم زیات مهربانه دی) .

(دا ښځه ډیر هوښیاره وه) هغې بیا پوښتنه وکړه : إِنَّ الْأُمَّ لَا تُلْقِيْ وَلَدَهَا فِي النَّارِ .

مور خو خپل بچې په اُور کې نه غورځوي (نو الله ﷻ څنګه خپل بنده په جهنم کې غورځوي ؟) . نبي کریم صلی الله علیه وسلم په ژړا شو (ډیر یې اوژړل) ، بیا یې خپل سَر را اوچت کړو ، او وی فرمایل :

إِنَّ اللهَ لَا يُعَذِّبُ مِنْ عِبَادِهِ إِلَّا الْمَارِدُ الْمُتَمَرِّدُ ......

بیشکه الله ﷻ په خپلو بندګانو کې هیچا ته (دائمي) عذاب نه ورکوي ، مګر هغه کس چې ډیر زیات سَرکشه وي ، په ګناهونو زړه وَر وي (نو ده ته به عذاب د ګناهونو نه د صفایي د پاره ورکولې شي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

صرف د توحيد په ګواهي ورکولو سره د الله ﷻ بې شماره نعمتونه

د حضرت يوسف عليه السلام په زمانه کې د غنمو کمې ؤ ، حکومت غنم ذخيره کړي وو ، او حضرت يوسف عليه السلام خپلو مامورينو ته حکم کړې ؤ چې هرکس ته په يو معلوم مقدار سره غنم ورکوئ ، زيات مه ورکوئ د دې دپاره چې ټولو خلقو ته يو شان غنم ورسيږي .

يو کرت يو ځوان راغې ، او غنم يې او غوښت ، دوی ورته د عام معمول مطابق غنم ورکړه ، ځومره به يې چې نورو ته ورکول . ده به ويل چې ما ته نور هم راکړئ . هغوی ورته وويل : چې نور غنم ورکول خو زمونږ په اختيار کې نه دي ، که ستا نور غنم پکار وي نو ته حضرت يوسف عليه السلام ته ورشه ، ځکه دا اختيار صرف د هغه سره دې ، چې چا ته ځومره غنم وغواړي ، ورکولې يې شي . دې راغې ، او حضرت يوسف عليه السلام ته يې وويل :

چې ما ته نور غنم هم راکړه . ده ورته نور غنم هم ورکړه . هغه ځوان وويل : چې نور هم راکړه .

حضرت يوسف عليه السلام ورته وويل چې ای د الله بنده ! هغوی هم غنم درکړل ، ما هم درکړه ، او ته اوس نور هم غواړې . دا څه کوی ؟ مړيږې نه ؟

ده ورته وويل : چې ته ما نه پيژنې ؟ که تا ته پته اولګيده چې زه څوک يم ، نو ته به ما ته نور غنم هم راکړې . حضرت يوسف عليه السلام چې دا خبره واوريده ، نو ورته متوجه شو ، پوښتنه يې ترې وکړه چې ته څوک يې ؟

هغه ورته وويل : چې کله زليخې په تا باندې تهمت ولګول [1] ، نو کوم ماشوم چې ستا د براءت او پاکدامنۍ ګواهي ورکړې وه ، هغه ماشوم زه ووم .[2] اوس غټ شوې يم .

---

[1] زليخې خپل خاوند ته وويل : ﴿ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ . يوسف آيت ٢٥ .

ترجمه : بله هيڅ جزاء نشته د هغه چا دپاره څوک چې ستا د کور واله سره د بد نيت اراده لري مګر دا چې بنديوان کړې شي ، يا دردناک عذاب ورکړې شي .

[2] الله تعالى فرمائي : ﴿ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ . وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ . فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ﴾ .

ترجمه : او ددې ښځې د خاندان نه يو ګواه (ماشوم) دا ګواهي ورکړه چې که ددې يوسف (عليه السلام) قميص د وړاندې طرف نه شليدلی وي نو بيا دا ښځه رښتينې ده او دې دروغجن دی ، او که دده قميص د روستو طرف نه شليدلی وي نو بيا دا ښځه دروغجنه ده او حضرت يوسف عليه السلام رښتينی دی . هر کله چې عزيز مصر اوليده چې د حضرت يوسف عليه السلام قميص د روستو نه شليدلی دی ، نو وې ويل چې بيشکه دا خو ستاسو د ښځو يو فريب (دهوکه) ده ، بيشکه ستاسو فريب ډير لوی دی . معارف القرآن .

نوټ : د حضرت يوسف عليه السلام تفصيلي واقعه په قرآن مجيد کې سورة يوسف کې ذکر ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت يوسف عليه السلام چې دا واوريده، نو ډير خوشحاله شو، زريې سينی ته رانژدې کړو، او ډير قدر يې دده وکړو، بيايې نور ډير غنم هم ورکړه، انعام يې هم ورکړو، او خپلو ماتحتو کارکنانو ته يې حکم وکړو: چې دا غنم ورسره د کور پوری هم ويسئ.

کله چې دې لاړ، نو الله ﷻ وحی نازله کړه:

ای زما خوږه پيغمبره! تا خو ددې ځوان ډير زيات عزت او اکرام وکړو (دا ولې؟) ده ورته اوفرمايل: چې يا الله! دا خو هغه کس ؤ چا چې زما د پاکدامنۍ ګواهي ورکړې وه، نن چې دې زما مخی ته راغې نو زما زړه غوښته چې ده ته زه دومره څه ورکړم څومره چې زما زړه غواړي (او زما په وَس کې وي).

الله ﷻ ورته اوفرمايل: ای يوسف (عليه السلام)! ته ګواه اوسه چې دې کس چې ستا د پاکدامنۍ ګواهي ورکړې وه او تاته راغې نو تا دومره څه ورکړه څومره چې ستا د شان لائق ؤ، نو ته ګواه اوسه چې زه دا وايم: چې کوم کس په دنيا کې زما د وحدانيت او يو والي ګواهي ورکړي، او دې د قيامت په ورځ ماته راشي نو زه به هم ده ته دومره څه ورکړم څومره چې زما د شان مناسب وي (يعنی جنت او دومره نعمتونه به ورکړم څومره چې زما د شان لائق وي).

سبحان الله. الله رب العزت په خپل بنده څومره مهربانه دی، چې صرف د توحيد په ګواهي ورکولو سره په انسان باندې دومره زياته مهرباني کوي، نو چې بيا انسان نور عبادات هم کوي نو د هغې خو بيا د سره اندازه نشي کيدې. (۱)

محترمو مسلمانانو! د الله تبارک وتعالی د مهربانۍ اندازه ددينه کيدې شي چې هر وخت په انسان باندې بی شماره نعمتونه نازلوي. الله ﷻ فرمائي:

﴿ وَإِن تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا ، إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ (۲)

ترجمه: که چيرته تاسو د الله نعمتونه شميرل وغواړئ نو دا نشئ شميرلې، بيشکه الله بخښونکې او مهربان دی.

بلکه که انسان يو معمولي عمل په اخلاص وکړي، نو الله رب العزت دده دا عمل نه ضائع کوي، بلکه په دې ورته هم اجر ورکوي.

---

(۱) الزهر الفائح ۳۹، شمس الدين ابوالخير محمد بن محمد بن يوسف الجزري المتوفی ۸۳۳ هـ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۳ ص۲۹.

(۲) النحل آيت ۱۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دُنيا د بادشاهانو دا قانون دی چې دوی وړه تحفه نه قبلوي ، ځکه دوی وايي : چې څومره زمونږ شان لوي دی ، دغه شان مونږ له تحفه هم غټه پکار ده ، ليکن د الله جل جلاله شان ګوره چې اعلان کوي :

﴿ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ﴾ .(۱)

کوم کس چې د يوی ذری برابر نيکي وکړي نو د قيامت په ورځ به دا کس د دې اجر او ګوري .

بل ځای الله ﷻ فرمائي :

﴿ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ ﴾ .(۲)

ترجمه : بيشکه زه په تاسو کې د هيڅ عمل نه ضائع کوم ، که هغه نارينه وي او که ښځينه .

ليکن بل طرفته د انسان ناشکري او ناقدری ته او ګوره چې الله ﷻ پيدا کړو ، روغ صورت يې ورکړو ، ښکلې شکل يې ورکړو ، رزق ورکوي ، او نور بی شماره انعامات ورباندې کوي ، ليکن دې بيا هم ناشکري کوي ، د خپل رب عبادت نکوي . الله رب العزت فرمائي :

﴿ إِنَّ الْإِنسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ . وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ﴾ .(۳)

بيشکه انسان د خپل رب ډير زيات ناشکره دی ، او دې په دې خپله ناشکری باندې ګواه هم دی (چې زه د الله ﷻ ډير ناشکره يم) .

بل ځای الله تبارک وتعالی فرمائي :

﴿ يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴾ .(۴)

ترجمه : هائي افسوس ! په بندګانو باندې ، چې کله هم دوی ته رسول راغلې ، نو دوی ورپوری ټوقی او خندا ګانی کړي .

خو ليکن بيا هم د دې ټولو کمزوريو باوجود الله ﷻ انسان څومره د محبت او شفقت په انداز ځان طرفته رابلي . الله تعالی فرمائي : ﴿ يَا أَيُّهَا الْإِنسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ﴾ .(۵)

---

(۱) الزلزال آيت ۷ .

(۲) آل عمران آيت ۶۷ .

(۳) العاديات آيت ۶ ، ۷ .

(۴) يس آيت ۳۰ .

(۵) الانفطار آيت ۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اى انسانه ! د خپل رب کريم په حقله ته څه شي دهوکه کړې يې ؟ (چې د خپل رب نه دې بغاوت او سرکشي اختيار کړې ، نافرماني يې کوې . ستا رب خو تا طرفته متوجه دى ، ستا د توبې منتظر دى چې کله به دابنده د ګناهونو نه توبه او باسي او ما طرفته به متوجه کيږي) .

حديث قدسي :

حديث قدسي دى ، الله تعالى فرمائي : .

((مَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا وَمَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ بَاعًا ، وَإِذَا أَقْبَلَ إِلَيَّ يَمْشِيْ أَقْبَلْتُ إِلَيْهِ أُهَرْوِلُ)) . (۱)

کوم کس چې ماته د يو لويشت په اندازه رانزدې کيږي نو زه ورته د يو ګز په اندازه ورنزدې کيږم ، او څوک چې ماته د يو ګز په اندازه رانزدې کيږي نو زه ورته د يو باع (يعنى د دواړو لاسونو د خورولو په مقدار) ورنزدې کيږم ، او چې کله انسان ماته راروان شي نو زه ورته په منډه ورځم .

حضرت داؤد عليه السلام ته د الله جل جلاله وحي :

امام غزالي رحمه الله په خپل کتاب احياء العلوم کې ذکر کړي دي ، چې يو پيره الله جل جلاله حضرت داؤد عليه السلام ته وحي وکړه :

يَا دَاوُدُ لَوْ يَعْلَمُ الْمُدْبِرُوْنَ عَنِّيْ كَيْفَ إِنْتِظَارِيْ لَهُمْ وَرِفْقِيْ بِهِمْ وَشَوْقِيْ إِلَى تَرْكِ مَعَاصِيْهِمْ لَمَاتُوْا شَوْقًا إِلَيَّ وَتَقَطَّعَتْ أَوْصَالُهُمْ مِنْ مَحَبَّتِيْ . يَا دَاوُدُ هٰذِهِ إِرَادَتِيْ فِي الْمُدْبِرِيْنَ عَنِّيْ . فَكَيْفَ إِرَادَتِيْ فِي الْمُقْبِلِيْنَ عَلَيَّ . (۲)

اې داؤد ! که چيرته هغه خلق ، کوم چې ماته شا کړې (زما په نافرمانۍ او ګناهونو کې ژوند تيروي) که دوى ته دا پته اولږي چې زه د دوى څومره منتظريم ، او په دوى څومره مهربانيم ، او

(۱) اخرجه البخاري في التوحيد ۷۵۳۷ ، ومسلم في التوبة حديث ۱ ، والترمذي في الدعوات ۳۵۹۸ ، وابن ماجه في الاداب باب فضل العمل ۳۸۶۷ .

(۲) احياء العلوم ج۴ ص ۴۳۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوی د ګناه پرېښودلو څومره په شوق (او انتظار) کې یم، نو د دوی به زما د شوق د وجې مړه شي، او د دوی اندام اندام به زما د محبت په وجه جدا شي.

اې داؤد! داخو زما د هغه خلقو متعلق اراده وه کومو چې ماته شاکړې (او زه یې هیر کړې یم، په ګناهونو کې اخته دي) نو که کوم کس د مخکې نه ماته متوجه وي (زما عبادت کوي) نو د هغوی به څه حال وي؟ (یعنی زه به په هغوی څومره ډېر رحم کوم، او څومره زیات به زه د هغوی په انتظار او شوق کې یم).

محترمو! الله رب العزت په خپل بنده دومره مهربانه دی چې که دا بنده د الله ﷻ نافرماني هم کوي خو بیا هم په ده باندې خپل رزق نه بندوي او بیا هم دده د حفاظت اسباب برابروي.

د یو ځوان شرابي د حفاظت واقعه:

مولانا مفتي عبدالرؤف صاحب سکهروي په خپل کتاب (اصلاحي بیانات)، او مولانا مفتي تقي عثماني صاحب په اصلاحي خطبات کې یوه واقعه رانقل کړې:

مالک بن دینار رحمه الله وایي: چې یو ورځ زه د دریاب په غاړه ناست ووم، ناڅاپه مې اولیده چې یو لړم ډېر په تیزۍ سره د دریاب غاړې ته را روان دی، چې څنګه د دریاب غاړې ته را اورسیده، نو دلته د دریاب په غاړه ورته د مخکې نه یوه شمشتۍ تیاره ولاړه وه، لړم په تیزۍ باندې د شمشتۍ په شا سُور شو، شمشتۍ اخوا غاړې طرفته روانه شوه.

ما چې دا اولیده نو زه ډېر حیران شوم چې یا الله! ددې لړم او ددې شمشتۍ دوستانه د کله نه جوړه شوې؟ او دا چیرته لاړې؟

نو ما هم کشتۍ په کرایه اونیوه، او زه هم د دوی پسې شاته روان شوم، کله چې شمشتۍ د دریاب اخوا غاړې ته اورسیده، نو لړم ورنه ډېر په جلتۍ سره کوز شو، او په منډه اخوا اُو چې علاقې طرفته روان شو.

مالک بن دینار رحمه الله وایي: چې زه هم ورپسې شاته په قلاره قلاره روان ووم، لړم چې لږ مخکې لاړ، نو ما اولیده چې هلته یو ځوان د شرابو په نشه کې مست پروت دی، اُوده دی، او ددې ځوان د سَر سره نزدې یو تَک تور مار دی، خوله یې وازه کړې، او ددې ځوان د چیچلو اراده لري، نو دا لړم په تیزۍ سره ورغی، او دغه مار له یې یو تَک ورکړو، وې چیچلو.

دې چیچلو سره مار تاؤ راتاؤ شو، او په هماغه ځای مړ شو. لړم واپس روان شو، لاړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما چې دا منظر اوليده نو زه نور هم زيات حيران شوم، چې يا الله ﷻ! تا د يو نافرمان (شرابي) بنده حفاظت په څه عجيبه طريقې سره وکړو.

مالک بن دينار رحمه الله وايي: چې بيا مې دا ځوان راپاځول، او ټوله واقعه مې ورته بيان کړه، چې ګوره ته د الله ﷻ په نافرمانۍ او شرابو کې مست يې، ليکن بل طرفته خالقِ کائنات ستا حفاظت په کومه طريقه وکړو؟ چې يو خويې لړم ته حکم وکړو چې د دومره لرې نه په جلتۍ سره راغې، بل يې ورته د مخکې نه د درياب په غاړه شمشتۍ مقرر کړې وه، چې هغه يې ديخوا غاړې ته را اورسول، بيا دې لړم دا مار اوچيچل او مار مړشو، او ته يې د مارد چيچلو نه محفوظ کړې.

کله چې ځوان دا واقعه واوريده نو ډير زيات يې وژړل، او وې ويل چې يا الله! زه خو ستا ډير ګناهګار او نافرمان بنده يم، ليکن بيا هم ته په ما باندې دومره مهربانه يې چې زما حفاظت دې په څه عجيبه طريقې سره وکړو. اې الله! چې کله ستا په نافرمانو بندګانو باندې دومره رحم دی، نو په فرمانبردارو خلقو به دې څومره رحم وي؟

نو ځوان په هماغه ځای توبه وويسته، او دايې کلکه وعده وکړه چې د نن نه پس به د الله ﷻ نافرماني نه کوم، بلکه د الله ﷻ او د هغه د رسول صلى الله عليه وسلم د احکاماتو مطابق به خپل ژوند تيروم. (۱)

الله رب العزت فرمائي:

﴿ هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴾. (۲)

ترجمه: الله هغه ذات دی چې دې او دده فرشتې په تاسو باندې رحمت راليږي، ددې دپاره چې تاسو د کفر د تيارونه د اسلام رڼا ته را اوباسي، او الله په مؤمنانو باندې ډير مهربانه دی.

---

(۱) اصلاحي بيانات ج۲ ص ۲۰۸، اصلاحي خطبات ج۵ ص ۱۵۹. نوټ: همدغه شان واقعه علامه ابن قدامه المقدسي رحمه الله هم په خپل کتاب (کتاب التوابين والعه نمبر ۸۷) کې ذکر کړې.

(۲) الاحزاب آيت ۴۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محترمو ! تاسو د الله ﷻ د رحم اندازه ددينه هم لږولې شى: چې كله يو بنده دالله ﷻ نافرماني كوي ، نو زرېې مؤاخذه هم نه كوي (بلكه مهلت وركوي) ، الله ﷻ وربانديې خپل رزق هم نه بندوي ، او د خپل دَر نه يې هم نه شړي .

د بني اسرائيلو د يو بزرګ واقعه :

فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله يو واقعه رانقل كړي ، چې د بني اسرائيلو يو بادشاه ؤ ، هغه ته خلقو د يو بزرګ ډير صفت وكړو (چې دا ډير نيک سړى دې ، خو دا بزرګ ډير لرې اوسيده) . بادشاه دې را اوغوښت ، او ورته وى ويل : چې ګوره زما د تاسره ډير محبت دې ، ته ډير لرې اوسيږې ، نو ته راشه او د ماسره دلته په دربار كې اوسيږه .

دې بزرګ ورته وويل : چې بادشاه سلامت ! يوه پوښتنه درنه كوم ، هغه دا چې كه چيرته زه دلته راشم ، او يو ورځ ته ما اوګورې چې ستا په كوركې ستا د وينځې سره لوبې كوم ، نو ته به د ماسره څه سلوک كوى ؟

بادشاه چې دا واوريده نو سخت غصه شو ، او وى ويل چې اې فاسقه ! اُوځه زما د دربار نه . ته دومره زړه وَرېې ، چې دلته راشى نو ددې كار اراده هم لرې ؟ نو دې بزرګ ورته وويل :

إِنَّ لِيْ رَبًّا كَرِيْمًا لَوْ رَأٰى مِنِّيْ سَبْعِيْنَ ذَنْبًا فِي الْيَوْمِ مَا غَضَبَ عَلَيَّ وَلَا طَرَدَنِيْ عَنْ بَابِهٖ وَلَا أُحْرِمَنِيْ رِزْقَهُ فَكَيْفَ أُفَارِقُ بَابَهُ .....

زما رب خو دومره كريم دى چې كه چيرته هغه د مانه د ورځې اويا (۷۰) ګناهونه هم اوګورې، نو بيا هم په ما نه غصه كيږي ، او نه ما د خپل دَر نه شړي ، او نه رابانديې خپل رزق بندوي ، نو زه څنګه د هغه رب دربار پريدم ، او د هغه چا (بادشاه) دربار ته راشم ، چې لا تر اوسه مې دا كار كړې هم ندې او بيا هم رابانديې دومره غصه شو ، نو كه دا كار مې وكړو نو خداى خبر چې بيا به راسره څه كوي ، دا يې وويل او نيغ د بادشاه د دربار نه راووت ، او واپس هماغه زوړ ځاى ته لاړ .[1]

(۱) تنبيه الغافلين باب التوبة ص ۴۹ ط مكتبة دار الفكر بيروت .

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ﷻ ډير صبر کوونکې ذات دی :

نبي عليه الصلوة والسلام فرمائي :

((مَا أَحَدٌ أَصْبَرَ (۱) عَلَى أَذًى يَسْمَعُهُ مِنَ اللهِ تَعَالَى : إِنَّهُمْ يَجْعَلُوْنَ لَهُ نِدًّا وَيَجْعَلُوْنَ لَهُ وَلَدًا، وَهُوَ مَعَ ذٰلِكَ يَرْزُقُهُمْ وَيُعَافِيْهِمْ وَيُعْطِيْهِمْ)) . (۲)

الله ﷻ دومره صابره ذات دی چې کافران د الله ﷻ سره بُتان شريکوي ، د الله ﷻ د پاره ولد ثابتوي ، خو بيا هم الله ﷻ دوی ته رزق ورکوي ، روغ صحت ورکوي او نور نعمتونه هم ورکوي (او که توبه او باسي نو مخکيني ګناهونه يې هم معاف کوي) .

محترمو مسلمانانو ! لکه څرنګ چې يو طرفته د الله ﷻ د عذاب نه ويره پکار ده ، دغه شان بل طرفته د الله ﷻ د رحمت اميد هم په کار دی ، ځکه چې د کوم سړي په زړه کې د الله ﷻ د عذاب نه ويره وي نو الله ﷻ ده ته د عذاب نه پناه ورکوي . او چې ورسره يې د الله ﷻ د رحمت اميد هم وي نو الله ﷻ يې بيا نه مايوسه کوي .

حديث قدسي :

حديثِ قدسي دی ، الله تعالى فرمائي :

أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ . (۳)

زه د خپل بنده د ګمان مطابق فيصلې کوم ، چې دې په ما څنګه ګمان کوي همغه شان معامله ورسره کوم .

---

(۱) قال النووي : قال العلماء معناه انّ الله تعالى واسع الحلم حتى على الكافر الذي ينسب اليه الولد والندّ . فتح الملهم ج۶ ص۷۵

(۲) مسلم بابٌ لا احدَ اصبر على اذى من الله عز وجل ۷۰۳۸ ، بخاري باب الصبر في الاذى ۶۰۹۹ .

(۳) اخرجه البخاري في التوحيد باب ذكر النبي صلى الله عليه وسلم وروايته عن ربه ۷۵۳۷، ومسلم في كتاب التوبة حديث ۱ والذكر حديث ۲ و ۱۹ ، والترمذي في الدعوات باب حسن الظنّ بالله ۳۵۹۸ ، وابن ماجه في الاداب باب فضل العمل ۳۸۶۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله ﷻ نه د يرې او اميد فضيلت :

حضرت انس رضى الله عنه فرمائي : چې يو ورځ نبي عليه الصلوة والسلام داسې يو ځوان ته راغې چې هغه قريب الموت ؤ ، ځنکدن يې شروع ؤ ، نبي ﷺ ورته پوښتنه وکړه :

كَيْفَ تَجِدُكَ ؟ ته څنګه محسوسوې ؟ هغه ورته جواب ورکړو :

أَرْجُوا اللهَ يَارَسُوْلَ اللهِ وَإِنِّي أَخَافُ ذُنُوْبِي .

اى د الله رسوله ! يو طرفته د الله ﷻ نه ښه اميد لرم ، او بل طرفته د خپلو ګناهونو نه ويريږم هم . نو نبي عليه السلام وفرمايل :

لَا يَجْتَمِعَانِ فِيْ قَلْبِ عَبْدٍ فِيْ مِثْلِ هَذَا الْمَوْطِنِ إِلَّا أَعْطَاهُ اللهُ مَا يَرْجُوْا وَآمَنَهُ مِمَّا يَخَافُ .(۱)

کله چې د يو بنده په زړه کې په دې وخت کې دا دوه (۲) خبرې موجود شي ، نو چې دا کس د الله ﷻ نه د څه شي اميد لري الله ﷻ هغه ورکوي ، او چې د څه شي نه ويريږي د هغې نه پناه ورکوي .

د قيامت په ورځ مؤمنانو ته د الله ﷻ اوله خبره :

په يو موقعه نبي کريم صلى الله عليه وسلم صحابه کرامو ته وفرمايل :

إِنْ شِئْتُمْ أَنْبَأْتُكُمْ مَا أَوَّلُ مَا يَقُوْلُ عَزَّوَجَلَّ لِلْمُؤْمِنِيْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ؟ وَمَا أَوَّلُ مَا يَقُوْلُوْنَ لَهُ ؟ قُلْنَا : نَعَمْ يَا رَسُوْلَ اللهِ . قَالَ : إِنَّ اللهَ عَزَّوَجَلَّ يَقُوْلُ لِلْمُؤْمِنِيْنَ : هَلْ أَحْبَبْتُمْ لِقَائِيْ ؟ فَيَقُوْلُوْنَ نَعَمْ يَا رَبَّنَا فَيَقُوْلُ لِمَ ؟ فَيَقُوْلُوْنَ رَجَوْنَا عَفْوَكَ وَمَغْفِرَتَكَ . فَيَقُوْلُ :

قَدْ وَجَبَتْ لَكُمْ مَغْفِرَتِيْ .(۲)

(اى صحابه کرامو) که چيرته ستاسو خوښه وي نو زه به تاسو ته خبر درکړم چې د قيامت په ورځ به الله رب العزت مؤمنانو ته اوله کومه خبره کوي ؟ او مؤمنان به ورته اول کومه خبره

(۱) اخرجه الترمذي في الجنائز باب ۱۱ ، وابن ماجه في الزهد باب ۳۱ ، والنسائي في الكبرى وقال النووي اسناده جيد ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۱۳۴ الرجاء وحسن الظن بالله عزوجل .

(۲) رواه احمد المسند ۵ / ۲۳۸ ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۱۳۵ باب الترغيب في الرجاء وحسن الظن بالله عز وجل .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي؟ (صحابه کرام فرمائي چې) مونږ ورته او فرمایل : ای د الله رسوله ! هو ، خبر را کړئ.
نبي علیه السلام ورته وفرمایل : چې الله ﷻ به د قیامت په ورځ مؤمناتو ته او فرمائي :

هَلْ اَحْبَبْتُمْ لِقَائِيْ ؟ آیا تاسو زما ملاقات خوښوئ ؟

مومنان به ورته جواب ورکړي : نَعَمْ يَا رَبَّنَا . آو ، ای زمونږ ربه (مونږ ستا ملاقات خوښه وو) . الله جل جلاله به ورته پوښتنه وکړي : لِمَ ؟ ولې زما ملاقات خوښوئ ؟ (څه نیک اعمال مو کړي دي چې د هغې په وجه زما ملاقات خوښوئ ؟) .

مؤمنان به ورته جواب ورکړي : رَجَوْنَا عَفْوَكَ وَمَغْفِرَتَكَ . مونږ خو د مخکې نه ستا د عفوې او مغفرت امید لرل (چې مونږ ته به خپل دیدار را نصیب کوې او زمونږ مغفرت به کوې) نو الله تعالی به ورته وفرمائي :

قَدْ وَجَبَتْ لَكُمْ مَغْفِرَتِيْ . په تحقیق سره تاسو د پاره زما مغفرت واجب شو (ځکه تاسو په ما باندې د مغفرت او بخښنې امید لرل ، نو ما هم درته مغفرت وکړو ، چې مایوسه نشئ ، او زما ملاقات به هم درته په جنت کې نصیب شي) .

نو چې کله هم د یو انسان په الله جل جلاله باندې ښه امید وي نو الله ﷻ دې نه مایوسه کوي.

الله ﷻ نه د ښه امید لرلو په وجه جنت ته داخلیدل :

نبي علیه السلام فرمائي :

اِنَّ رَجُلًا يدخل النَّار فَيَمْكُثُ فِيْهَا اَلْفَ سَنَةٍ يُنَادِيْ : يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ . فَيَقُوْلُ اللهُ لِجِبْرِيْلَ : اِذْهَبْ فَأْتِنِيْ بِعَبْدِيْ . قَالَ فَيَجِيْئُ بِه فَيُوْقِفُهُ عَلٰى رَبِّه ، فَيَقُوْلُ اللهُ تَعَالٰى : كَيْفَ وَجَدْتَ مَكَانَكَ ؟ فَيَقُوْلُ شَرُّ مَكَانٍ . قَالَ فَيَقُوْلُ رُدُّوْهُ اِلٰى مَكَانِه . قَالَ فَيَمْشِيْ وَيَلْتَفِتُ اِلٰى وَرَائِه . فَيَقُوْلُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ : اِلٰى اَيِّ شَيْئٍ تَلْتَفِتُ ؟ فَيَقُوْلُ : لَقَدْ رَجَوْتُ اَنْ لَا تُعِيْدَنِيْ اِلَيْهَا بَعْدَ اِذْ اَخْرَجْتَنِيْ مِنْهَا . فَيَقُوْلُ اللهُ تَعَالٰى : اِذْهَبُوْا بِه اِلَى الْجَنَّةِ . (۱)

(۱) اخرجه ابن ابی الدنیا فی کتاب حسن الظن بالله ، والبیهقي في الشعب ، احیاء العلوم ج۴ ص ۱۹۳ ، کتاب الخوف والرجاء ابن کثیر ج۳ ص ۱۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو كس به جهنم ته داخل كړې شي ، زر (۱۰۰۰) كاله پس به دې الله ﷻ ته يو آواز وكړي :
يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ . الله رب العزت به حضرت جبريل عليه السلام ته او فرمائي : اى جبريل !
ته لاړ شه او زما دغه بنده ماته راوله . نو حضرت جبريل عليه السلام به دې راولي ، او د الله ﷻ د
وړاندې به يې اودروي ، الله ﷻ به ورنه تپوس وكړي :
كَيْفَ وَجَدْتَ مَكَانَكَ ؟ خپل ځاى دې څنګه او موندو ؟ (يعنى جهنم څنګه ځاى ؤ ؟)
دې به ورته جواب وركړي : ډير بد ترين ځاى ؤ ، الله به دوباره حكم وكړي :
رُدُّوْهُ إِلٰى مَكَانِهٖ . دوباره يې خپل زوړ ځاى ته بوځئ .
نو دا كس به روان شي او شاته شاته به راګوري . الله جل جلاله به ورنه تپوس وكړي :
إِلٰى أَيِّ شَيْءٍ تَلْتَفِتُ ؟ څه شي ته شاته شاته ګورى ؟ دې به ورته جواب وركړي :
لَقَدْ رَجَوْتُ اَنْ لَاتُعِيْدَنِيْ إِلَيْهَا بَعْدَ إِذْ اَخْرَجْتَنِيْ مِنْهَا .
(اې الله !) تا چې كله زه يو ځل د جهنم نه را اوويستم نو زما خو دا اُميد ؤ چې ته به ما
دوباره ديته نه واپس كوې (الله ﷻ چې كله دده دا اُميد اوګوري) نو فرشتو به حكم وكړي :
إِذْهَبُوْا بِهٖ إِلَى الْجَنَّةِ . زما دا بنده جنت ته بوځئ (ځكه ده په ما باندې ښه اميد اوساتل ، نو ما
هم مايوسه نه كړو ، او جنت ته مې داخل كړو) .
ددې واقعى نه روستو امام غزالي رحمه الله ليكلي :
فَدَلَّ هٰذَا اَنَّ رَجَاءَهُ كَانَ سَبَبَ نِجَاتِهٖ .
دا واقعه په دې دلالت كوي چې ددې كس د نجات سبب د الله ﷻ نه ښه اميد لرل وو .
دغه شان د قيامت په ورځ د الله ﷻ د رحمت او مهربانى نور اقوال او واقعات هم په احاديثو
كې ذكر دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قيامت په ورځ د الله ﷻ رحم :

امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې ذکر کړي :

يُؤْمَرُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِإِخْرَاجِ رَجُلَيْنِ مِنَ النَّارِ فَيَقُوْلُ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى : ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمَا وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيْدِ . وَيَأْمُرُ بِرَدِّهِمَا إِلَى النَّارِ . فَيَعْدُو أَحَدُهُمَا فِي سَلَاسِلِهِ حَتَّى يَقْتَحِمَهَا ، وَيَتَلَكَّا الآخَرُ . وَيَأْمُرُ بِرَدِّهِمَا وَيَسْأَلُهُمَا عَنْ فِعْلِهِمَا ، فَيَقُوْلُ الَّذِيْ عَدَا إِلَى النَّارِ : قَدْ حَذِرْتُ مِنْ وَبَالِ الْمَعْصِيَةِ فَلَمْ أَكُنْ لِأَتَعَرَّضَ لِسَخَطِكَ ثَانِيَةً ، وَيَقُوْلُ الَّذِيْ تلكا حُسْنُ ظَنِّيْ بِكَ كَانَ يُشْعِرُنِيْ أَنْ لَا تَرُدَّنِيْ إِلَيْهَا بَعْدَ مَا أَخْرَجْتَنِيْ مِنْهَا ، فَيَأْمُرُ بِهِمَا إِلَى الْجَنَّةِ . (۱)

د قيامت په ورځ به د يو دوه کسانو د جهنم نه د راويستلو حکم اوشي (چې کله دا دوه کسان راوستی شي) ، الله ﷻ به ورته او فرمائي :

ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمَا وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيْدِ .

دا ما چې تاسو جهنم ته داخل کړي وئ نو دا ستاسو د خپلو اعمالو وجه وه ځکه زه خو په (خپلو) بندګانو باندې ظلم نه کوم . بيا به الله ﷻ حکم وکړي : دا دواړه واپس جهنم ته بوځئ . نو په دې دواړو کې به يو کس په خپلو ځنځيرونو کې جهنم ته منډه کړي ، او ځان به غورځولو ته نزدې کړي ، او دا دويم کس به په قلاره قلاره روان وي .

الله ﷻ به حکم وکړي : دا دواړه کسان واپس راولئ (چې کله دواړه راوستې شي) ، نو الله ﷻ به ورنه تپوس وکړي : چې تاسو داسې ولې وکړه ؟ (چې يو په منډه لاړئ ، او بل په قلاره قلاره ؟) دا څوک چې په منډه تللې ؤ هغه به عرض وکړي :

اې الله ! زه د خپلو ګناهونو نه ويريدم نو ما دا نه غوښتل چې ستا د حکم نافرماني وکړم ، او دوباره ستا غضب او غصې ته ځان وروړاندې کړم .

او کوم کس چې په قلاره قلاره تللو ، هغه به ورته عرض وکړي چې اې الله ! زما چې په تا باندې کوم ښه ګمان ؤ ، هغې ماته دا خودله چې ته به ما دوباره جهنم ته نه ليږې (نو ځکه زه روستو روستو کيدم) .

---

(۱) احياء العلوم ج ۴ خاتمة الكتاب في رحمة الله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د الله ﷻ رحمت به په جوش کې راشي : فَيَأْمُرُ بِهِمَا إِلَى الْجَنَّةِ. د دې دواړو په باره کې به حکم وکړي چې دا دواړه جنت ته بوځئ (ځکه دا دې يو کس په زړه کې زما يَره ده ، زه به دې نور په يَره کې وانه چوم ، او د دې بل کس په ما باندې ښه ګمان دی او اَنَا عِنْدَ حُسْنِ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ.

زه د خپل بنده د نيک ګمان موافق د ده باره کې فيصلې کوم.

دې په ما ښه ګمان کوي چې دوباره به مې جهنم ته نه داخلوي ، نو ما هم د جهنم نه پناه ورکړه. نو دواړه به جنت ته بوتلې شي).

د الله ﷻ د رحمت نه مايوسه کيدل ندي پکار

نو انسان ته پکار دي چې د الله ﷻ د رحمت نه مايوسه نشي.

الله رب العزت فرمائي :

﴿ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَّحْمَةِ اللهِ ﴾ (۱)

تاسو د الله ﷻ د رحمت نه مه نا اميده کيږئ.

بل ځای الله جل جلاله فرمائي :

﴿ إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِن رَّوْحِ اللهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُوْنَ ﴾ (۲)

بيشکه د الله د رحمت نه نه نااميده کيږي مګر صرف کافران قوم (د الله ﷻ د رحمت نه نااميده کيږي).

دا ځکه چې د الله ﷻ په نزد قابليت ته اعتبار نشته ، بلکه قبوليت ته اعتبار دی ، چې د فضيل بن عياض غوندې د ډاکوانو د سردار نه د اولياؤ سردار جوړولې شي ، نو پکار ده چې بنده هيڅکله د الله ﷻ د رحمت نه نا اميده نشي . اګر چې دې هرڅومره غټ ګناهګار او خطاکار ولې نوي . ځکه که په ده يو پيره د رحمت نظر اوشو ، توبه يې اوويسته ، او الله ﷻ ته مقبول شوه ، نو الله جل جلاله به د ده مخکيني ټول ګناهونه معاف کړي ، بلکه ګناهونه به ورله په نيکيو بدل کړي

---

(۱) الزمر ۵۳ .

(۲) يوسف آيت ۸۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تعالی فرمائي :

﴿ إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلاً صَالِحًا فَأُوْلَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴾ (۱)

ترجمه : مګر څوک چې تو به اوباسي ، ايمان راوړي او د نيکۍ کارونه کوي نو الله به د داسې خلکو بدياني په نيکيو بدلې کړي او (دا ځکه چې) الله بخښونکې او مهربان دی .

د حضرت موسی علیه السلام د الله ﷻ نه سوال :

يو کرت حضرت موسی عليه السلام د الله جل جلاله نه سوال وکړو : چې اې الله ! په دې وخت کې چې په مخ د زمکه کوم کس ډير زيات ګناهګار وي هغه راته اوښايه ، چې زه يې اوګورم چې هغه څوک دی ؟ وحی ورته راغله : چې په فلانکي ځای کې يو کس دی هغه ډير ګناهګار دی .

حضرت موسی عليه السلام هلته ورغی ، نو وی کته چې يو کس دی ، د ځوانۍ په مستۍ کې ډوب دی ، هر وخت يې ځان د الله ﷻ په نافرمانۍ کې مشغوله کړې ، او ګناهونه کوي .

څه وخت پس بيا حضرت موسی عليه السلام الله ﷻ ته عرض وکړو چې اې الله ! په دې وخت کې ستا ډير عبادت ګزار بنده څوک دی ؟ هغه راته وښايه چې زه يې اوګورم . وحي ورته اوشوه چې په فلانکي ځای کې يو کس دی ، هغه ډير زيات عبادت کوي .

کله چې حضرت موسی عليه السلام هلته ورغی ، نو وی کته ، چې هماغه مخکينې کس ؤ ، دا چې حضرت موسی عليه السلام اوليده ، نو ډير زيات حيران شو ، الله ﷻ ته يې عرض وکړو : اې الله ! دا خو هماغه مخکينی ګناهګار کس دی ؟

الله ﷻ ورته اوفرمايل : آو ، دې هماغه کس دی ، خو دې يو پيره په کور کې د خپلې ښځې سره ناست ؤ ، څه خبرې يې کولې نو هغې ورته وويل : چې ته خو داسې غټ ګناهګار يې ، چې يقينی جهنمي يې . ده ورته جواب ورکړو : چې ستا خبره صحيح ده ، چې زه غټ ګناهګار يم ، خو زه د الله ﷻ د رحمت نه نه نا اميده کيږم (اميد شته چې الله ﷻ ما ته د توبې توفيق راکړي) .

---

(۱) الفرقان آيت ۷۰ . نوټ : د بدیالو په نيکيو سره د بدليدلو تشريح علامه آلوسي رحمه الله په خپل تفسير [روح المعالي ج۱۹ ص۶۷] کې د همدې آيت د لاندې کړې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ﷻ اوفرمایل : دې بنده چونکه د اُمید خبره کړې وه (چې زه د الله ﷻ د رحمت نه نااُمیده کیږم) ، نو زما رحمت په جوش کې راغې (ده ته مې د توبې توفیق ورکړو) ، دده مخکیني ټول ګناهونه مې معاف کړه ، بلکه ګناهونه مې ورته په نیکۍ بدل کړه ، او س یې ځکه دومره زیات عبادت شروع کړې دی . (۱)

نو انسان ته پکار دي چې پخپله هم د الله ﷻ د رحمت نه نا اُمیده نشي، او بل کس هم نا امیده نکړي .

نور خلق د الله ﷻ د رحمت نه مایوسه کول ندي پکار :

بعضي انسان بل چاته د مایوسۍ داسې خبرې وکړي ، چې هغه بالکل د الله ﷻ د رحمت نه نااُمیده شي ، او داسې مایوسه شي ، چې مخکې به یې څه لږ عبادت کولو هغه هم پریږدي ، نو د داسې نا امیده کوونکي کس د پاره په احادیثو کې سخته سزا راغلې .په حدیث شریف کې راځي

إِنَّ رَجُلًا مِنْ بَنِيْ إِسْرَائِيْلَ كَانَ يُقَنِّطُ النَّاسَ وَيُشَدِّدُ عَلَيْهِمْ قَالَ : فَيَقُوْلُ اللهُ تَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ: اَلْيَوْمَ اويسک مِنْ رَحْمَتِيْ كَمَا كُنْتَ تُقَنِّطُ عِبَادِيْ مِنْهَا . (۲)

په بني اسرائیلو کې یو کس وُ ، چې هغه به خلق د الله ﷻ د رحمت نه نااُمیده کول ، او په دوی به یې سختي کوله (یعنی داسې خبرې به یې ورته کولې چې دوی به د الله ﷻ د رحمت نه نا امیده کیدل) .

نبي علیه السلام فرمائي :الله ﷻ به ورته د قیامت په ورځ اوفرمائي :
لکه څرنګ چې تا په دُنیا کې زما بندګان زما د رحمت نه نا امیده کول ، دغه شان به زه هم نن تا د خپل رحمت نه نا امیده کوم .

په بعضو روایاتو کې داسې دي : چې داکس پخپله ډیر عبادت ګزار وُ ، خو خلقو ته به یې داسې خبرې کولې چې خلق به د الله ﷻ د رحمت نه مایوسه کیدل ، نو چې کله دې وفات شو نو الله ﷻ ته یې عرض وکړو :

---

(۱) خطبات فقیر ج۱۷ ص ۲۹ .

(۲) رواه البيهقي في الشعب عن زيد بن اسلم . احياء العلوم ج ۴ ص ۱۴۹ كتاب الخوف والرجاء .

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَیْ رَبِّ مَا لِيْ عِنْدَکَ ؟

ای ربه زما د پاره تا سره څه دي ؟ (يعنی ماله دې څه شی تيار کړې ؟) الله ﷻ ورته او فرمايل: اَلنَّارُ. د جهنم اور. ده ورته عرض وکړو : اې الله هغه زما عبادتونه او کوششونه څه شو ؟ (ما خو ډير عبادتونه کړي وو ، هغه چيرته لاړ ؟) نو الله ﷻ ورته او فرمايل :

إِنَّکَ کُنْتَ تُقْنِطُ النَّاسَ مِنْ رَحْمَتِيْ فِي الدُّنْيَا وَأَنَا أُقْنِطُکَ .

تا په دنيا کې خلق زما د رحمت نه نا اميده کول ، زه به هم نن تا د خپل رحمت نه نا اميده کوم . (۱)

امام مسلم رحمه الله يو باب قائم کړې : [باب النهي عن تقنيط الانسان من رحمة الله] چې د انسان د پاره دا منع دي چې دې د الله ﷻ د رحمت نه نا اميده شي ، او د دې باب لاندې يې يو حديث ذکر کړې ، پيغمبر عليه السلام فرمائي :

إِنَّ رَجُلًا قَالَ : وَاللهِ لَا يَغْفِرُ اللهُ لِفُلَانٍ ، وَانَّ اللهَ تَعَالَى قَالَ : مَنِ الَّذِيْ يَتَأَلَّىٰ عَلَيَّ ؟ اَنْ لَا اَغْفِرَ لِفُلَانٍ فَإِنِّيْ قَدْ غَفَرْتُ لِفُلَانٍ ، وَأَحْبَطْتُ عَمَلَکَ . اَوْ کَمَا قَالَ . (۲)

بيشکه يو سړي وويل : قسم په الله چې الله ﷻ به فلانکي کس ته هيڅ کله بخښنه اونکړي . الله رب العزت او فرمايل :

څوک دی چې قسمونه خوري په ما باندې ، چې ګني زه به فلاني ته بخښنه نه کوم ، بيشکه ما فلاني ته بخښنه وکړه او ستا عملونه مې ضائع کړه .

محترمو مسلمانانو ! انسان که هر څومره ګناهګار او خطاء کار وي نو بيا هم مايوسي نده پکار ، ځکه د ده ګناهونه او نافرمانی محدودې دي ، او بل طرفته د الله ﷻ رحمت لامحدوده دی . الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَرَحْمَتِيْ وَسِعَتْ کُلَّ شَيْءٍ ﴾ (۳) ترجمه : زما رحمت عام دی هر څيز ته .

(۱) رواه البيهقي ، التذکرة ج۲ ص ۳۱۲ .

(۲) مسلم باب النهي عن تقنيط الانسان من رحمة الله ۶۶۲۰ .

(۳) الأعراف ۱۵۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو الله ﷻ داسې کولې شي چې د دې د ګناهونو نه را اوباسي ، او ولئ الله ورنه جوړ کړي ، او داسې ډير شوي هم دي .

د يو شاعر وينا :

ابو نواس شاعر فرمائي :

ذُنُوبِي إِنْ فَكَّرْتُ فِيهَا كَثِيرَةٌ ❁ وَرَحْمَةُ رَبِّي مِنْ ذُنُوبِي أَوْسَعُ

وَمَا طَمْعِي فِي صَالِحٍ إِنْ عَمِلْتُهُ ❁ وَلٰكِنَّنِي فِي رَحْمَةِ اللهِ أَطْمَعُ

فَإِنْ تَكُ غُفْرَانٌ فَذَالِكَ رَحْمَةٌ ❁ وَإِنْ تَكُنِ الْأُخْرٰى فَمَا أَنَا أَصْنَعُ (۱)

که زه په خپلو په خپلو ګناهونو کې سوچ او کړم نو دا خو ډير زيات دي ، خو ليکن نا اميده کيږم نه ، ځکه زما د رب رحمت د ګناهونو نه ډير فراخه دی .

که زه نيک اعمال وکړم نو د هغې نه مې ډيره طمع نوي (ځکه پته نه لږي چې قبول شوي به وي او که نه) ، خو ليکن زه دا الله ﷻ د رحمت نه ډيره طمع لرم .

که چيرته الله ﷻ زما ګناهونه اوبخل نو دا به د هغه رحمت وي ، او که چيرته زما د پاره عذاب مقرر وي ، نو بيا زه د الله ﷻ د وړاندې څه کولې شم ؟

الله جل جلاله په خپل بنده ډير مهربانه دی :

په دنيا کې که د يو سړي غټ دشمن وي ، هغه ګير شي . بيا هغه دده د وړاندې اُورته غورځولې شي نو بيا هم دده زړه دا غواړي چې دا دې اُورته او نه غورځولې شي .

اوس په دې دشمن دده دا تَرس او رحم صرف د هغه يو رحمت وجه ده ، چې الله ﷻ دنيا ته رانازل کړې ، او په غونډ مخلوق کې يې تقسيم کړې ، نو د قيامت په ورځ چې الله ﷻ پوره سل (۱۰۰) واړه رحمتونه را جمع کړي او د مؤمنانو د پاره يې خاص کړي ، نو الله ﷻ کله دا خوښوي چې يو کلمه ګو انسان دې جهنم ته لاړ شي ، بلکه د مسلمان جهنم ته تلل خو صرف دده د صفائي د پاره وي چې د دې د ګناهونو نه صفا شي .

---

(۱) مبهات ابن حجر عسقلاني باب الرباعي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکه الله ﷻ خو په دنیا کې د انسان د پاره د مغفرت او بخښنې بهانې ګوري ، په معمولي معمولي عمل چې په اخلاص اوشي ، په هغې د انسان مغفرت کوي .

او دا یوه واقعه نه ، بلکه په زرهاؤ داسې واقعات شته چې الله ﷻ په معمولي اخلاص واله عمل د انسان مغفرت نصیبه کړې ، او ډیر اجرېې ورکړې . ځکه الله ﷻ د انسان د اعمالو ډیر قدرداني کوونکې دی .

الله رب العزت فرمائي :

﴿ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِيْعَ إِيْمَانَكُمْ إِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴾ (۱)

ترجمه : الله ﷻ ستاسو ایمان (اعمال) نه ضائع کوي ، بیشکه الله ﷻ په خلقو ډیر مهربان او رحم کوونکې دی .

په معمولي اخلاص واله عمل سره د انسان د مغفرت یو څو نمونې درته پیش کوم :

د ازغي دارې څانګې په لرې کولو سره مغفرت :

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائي :

بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِيْ بِطَرِيْقٍ وَجَدَ غُصْنَ شَوْكٍ عَلَى الطَّرِيْقِ فَأَخَّرَهُ فَشَكَرَ اللّٰهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ . (۲)

یو سړی په لاره روان ؤ ، نو په لاره کې یې یو آزغیداره څانګه اولیده ، نو هغه یې لرې کړه . نو الله تعالی دده دا عمل قبول کړو ، او بخښنه یې ورته وکړه .

په تږي سپي باندې اُوبو څکلو سره مغفرت :

امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله او نورو محدثینو د نبي کریم صلی الله علیه وسلم دا حدیث مبارک را نقل کړې چې نبي علیه السلام فرمائي :

بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِيْ بِطَرِيْقٍ إِشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ فَوَجَدَ بِئْرًا فَنَزَلَ فِيْهَا فَشَرِبَ ثُمَّ خَرَجَ فَإِذَا كَلْبٌ يَلْهَثُ الثَّرٰى مِنَ الْعَطَشِ فَقَالَ الرَّجُلُ : لَقَدْ بَلَغَ هٰذَا الْكَلْبَ مِنَ الْعَطَشِ مِثْلُ الَّذِيْ كَانَ بَلَغَ مِنِّيْ

---

(۱) البقرة آیت ۱۴۳ .

(۲) رواه البخاري في الاذان باب فضل التهجير الى الظهر ۶۵۲ ، وفي المظالم باب من اخذ الغصن وما يؤذي الناس في الطرق فرمى به ۲۴۷۲ . ومسلم باب فضل ازالة الاذى عن الطريق ۶۶۲۸ . واخرجه ابوداؤد في الادب باب اماطة الاذى عن الطريق ۵۲۴۵ . والترمذي في البر والصلة باب ما جاء في اماطة الاذى ۱۹۵۸ . ومالك في صلاة الجماعة باب ما جاء في العتمة والصبح . وابن ماجه في الآداب باب اماطة الاذى عن الطريق ۳۷۲۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَنَزَلَ الْبِئْرَ فَمَلَأَ خُفَّهُ مَاءً ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِفِيهِ حَتَّى رَقِيَ فَسَقَى الْكَلْبَ . فَشَكَرَ اللهُ لَهُ . فَغَفَرَ لَهُ . قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ وَإِنَّ لَنَا فِي هٰذِهِ الْبَهَائِمِ لَأَجْرًا ؟ فَقَالَ فِي كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أَجْرٌ (۱)

يو کس په لاره روان ؤ (په مکه معظمه کې (۲))، سخت تږي شو، نو په لاره کې يې يو کوهي اوليد، دې کوهي ته ورښکته شو، اوبه يې اوڅښلې . کله چې پاس را اوخت، نو يو سپې يې وليد چې هغه هم ډير تږي شوې ؤ، او د تندې نه يې ژبه راويستې وه، او د ډيرې تندې د وجې يې لمده خټه څټله . نو دې سړي دځان سره ووېل: چې څنګه زه تږي شوې ووم، دغه شان دی هم سخت تږي شوې، نو دوباره کوهي ته ورښکته شو، او خپله موزه يې د اوبو نه ډکه کړه، په خُله کې يې ونيوه، بَره رااوخت او په دې سپي يې اوبه اوڅښلې .

نبي ﷺ فرمائي: فَشَكَرَ اللهُ تَعَالَى لَهُ . فَغَفَرَ لَهُ . الله تعالى ددهٔ دا عمل قبول کړ، او ده ته يې د همدې عمل په وجه بخښنه وکړه .

صحابه کرامو پوښتنه وکړه: اى د الله ﷺ رسوله ! آيا زمونږ د پاره ددې چارپيانو سره احسان کولو او په دوی اوبه څکلو کې هم اجر شته ؟

نبي عليه السلام اوفرمايل: د هر لوند جګر (ژوندي) شي سره احسان کولو کې اجر دی .

د زبيده خاتون د مغفرت واقعه :

د هارون الرشيد بي بي [زبيده خاتون] يوه ډيره نيکه بي بي وه، کله چې دې ته پته اولږيده چې خلق حج ته ځي، نو په لاره کې ورته د اوبو سخت تکليف وي، ډير خلق به اکثر د تندې د لاسه په تکليف کې وو، نو د ی خپل خاوند هارون الرشيد ته ووېل: چې زما په زړه کې دا تمنّی ده چې ته يو نهر اوباسې، او د ميدان عرفات پورې يې بوځې، چې حاجيانو ته د اوبو تکليف نه وي .

نو هارون الرشيد ددې دا غوښتنه پوره کړه، او يو غټ نهر يې اوکنستو چې د هغې نه په زرهاؤ انسانانو، حيواناتو او مرغو فائده اخيسته .

---

(۱) اخرجه البخاري في المساقاة باب فضل سقي الماء ۲۳۶۳ وفي الادب باب رحمة الناس والبهائم ۶۰۰۹، ومسلم باب فضل سقي البهائم المحترمة واطعامها ۵۸۱۳، وابوداؤد في الجهاد باب ما يؤمر به من القيام على الدذاب والبهايم ۲۵۵۰

(۲) وفي رواية للدار قطني في الموطآت : يمشي بطريق مكة كما في فتح الباري ۴۱/۵ . تكملة فتح الملهم ج۴ ص ۲۴۰ باب فضل سقي البهائم المحترمة واطعامها .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې دا وفات شوه، نو چا په خوب کې اولیده، پوښتنه يې ورنه وکړه: چې الله ﷻ درسره څه معامله وکړه؟ دې ورته جواب ورکړو: چې الله ﷻ زما مغفرت وکړو.

دې خوب لیدونکي ورنه پوښتنه وکړه: چې الله ﷻ به ستا مغفرت ځکه کولو چې تا خو ډیر نیک کارونه کړي وو، او نهر زبیده دې کِنستې ؤ. دې ورته جواب ورکړو: چې زما مغفرت يې د دې نهر په وجه ندې کړې. ځکه چې کله د الله ﷻ د وړاندې دا د نهر کِنستلو واله عمل پیش شو نو الله ﷻ اوفرمایل:

دا نهر چې تا کنیستی، نو دا خو دې د بیت المال په روپو کنیستی، که د بیت المال روپۍ درسره نه وې، نو تا خو بیا نشو کنیستی. خو ای زبیدې! دا راته ووایه: چې تا زما د رضا دپاره کوم عمل کړې؟

زبیده خاتون ویل: چې زه اوېریدم چې د ماسره بل کوم عمل دی چې هغه ما خالصه د الله ﷻ د رضا د پاره کړې وي. زه په دې ویره کې ووم، چې الله ﷻ راته اوفرمایل: هو. تا یو عمل زما د رضا دپاره کړې.

هغه دا چې یو ورځ ته ډیره وږې شوې وې، په دستر خوان د روټۍ د پاره ناسته وې، کله چې دې نوړۍ خولې ته را اوچته کړه، نو په دې کې یو مؤذن آذان وکړو، تا چې کله د الله ﷻ نوم واوریده، نو په دې وخت کې ستا په سَر لوپټه پوره نوه پَرَته، بلکه نیم سَر دې ښکاره ؤ، او نیم پټ ؤ.

ستا په زړه کې دا خیال راغې چې د الله ﷻ نوم اخیستل کیږي او زما په سَر لوپټه پوره نشته، او دا خو د ادب خلاف ده، نو تا زَر هغه نوړۍ کیښوده او په سَر دې لوپټه برابره کړه، او بیا دې نوړۍ اوخوړه، نو تا چې زما د نوم د ادب په وجه په نوړۍ خوړلو کې کوم تاخیر وکړو، دغه عمل ماته ډیر خوښ شو، او تا ته مې د همدغه عمل په وجه مغفرت او بخښنه وکړه.

سبحان الله! الله ﷻ په انسان څومره مهربانه دې، کوم عمل چې په اخلاص شوې وي، که هغه وړوکې هم وي، خو بیا هم الله ﷻ په هغې سره د انسان مغفرت او بخښنه نصیب کوي. (۱)

---

(۱) کشکول حکایات ص ۵۲، خطبات فقیر ج ۱۲ ص ۴۷، ماهنامه الدعوة الی الله ج ۲ ص ۲، یاد گار ملاقاتیں.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام ابوداؤد رحمه الله د مغفرت واقعه :

د دارالعلوم ديوبند مهتمم مولانا قاري محمد طيب صاحب په خپل کتاب [خطبات حکيم الاسلام] کې د امام ابوداؤد رحمه الله يو واقعه رانقل کړې .

امام ابوداؤد رحمه الله ډير لوي محدث تير شوې دی ، ابوداؤد شريف دده کتاب دی چې په مدارسو کې لوستل کيږي ، دده په واقعاتو کې راځي : چې يو ورځ دې د سمندر په غاړه ولاړ ؤ ، ديو فرلانگ په فاصله کې يو غټ جهاز په سمندر کې ولاړ ؤ ، په هغې کې يو کس پرَنجی وکړو ، او په زوره يې وويل : اَلْحَمْدُ لله .

(د شريعت دا مسئله ده : چې څوک پرنجې وکړي نو هغه له په کار دي چې اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ووايي ، او چې څوک يې واوري ، مجلس هم يو وي ، نو هغه به يَرْحَمُکَ اللهُ وايي)

د هغه سړي آواز چونکه ډير تيز ؤ ، نو ځکه امام ابوداؤد رحمه الله د هغه آواز واوريده . او دده آواز خو دومره تيز نه ؤ چې دې يَرْحَمُکَ اللهُ ووايي او هغه يې واوري ، بلکه په ده باندې يَرْحَمُکَ اللهُ ويل لازم هم نه ؤ ، ځکه چې مجلس جدا جدا وو .

خو چونکه ده سره د نيکۍ کټلو ډير زيات حرص ؤ ، نو په درې (۳) درهمه يې ځانله وړه کشتۍ اونيوه ، په هغې کې سور شو ، چې کله هغه غټ جهاز ته ورغې ، نو هغه سړي ته يې د پرنجي جواب ورکړو : يَرْحَمُکَ اللهُ .

مؤرخين ليکي : چې کله ده يَرْحَمُکَ اللهُ وويل ، نو يو غيبي آواز يې واوريده :

ای ابوداؤد ! تا ته دې مبارک وي ، تا نن د ځان دپاره جنت په درې (۳) درهمه واخيست .

سبحان الله . امام ابوداؤد رحمه الله چې د احاديثو لوي کتاب [ابوداؤد شريف] يې ليکې ، نو ربه يې هم څومره ډير د نيکۍ کارونه کړي وي ، د هغې ټولو اجر به الله ﷻ ورکوي ،

خو ليکن الله رب العزت دومره قدردان ذات دی چې د امام ابوداؤد رحمه الله دغه وړه نيکي يې هم ضائع نکړه ، بلکه د همدغې نيکۍ په عوض کې يې ورته جنت ورکړو . (۱)

---

(۱) خطبات حکيم الاسلام ص ۴۲۶ ، کشکولِ حکايات ص ۷۶ ، خطبات فقير ج ۱۲ ص ۱۹۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاصه دا چې انسان ته پکار دي چې د الله ﷻ د عذاب نه د ويرې سره سره ، د الله ﷻ د رحمت ، مغفرت او بخښنې اميد هم ساتي ، نيک اعمال هم کوي .

ضروري تنبيه :

قدرمنو ! تاسو د الله ﷻ د رحمت او مهرباني په باره کې چې کوم بيان واوريده ، هسې نه چې تاسو په دې دهوکه کې پريوځئ چې ګنې الله ﷻ غفور رحيم دی ، بخښنه به راته وکړي ، نو عبادات پريږدئ . او په ګناهونو هم زړه وَر شئ .

بلکه دا خو بيا د شيطان غټه دهوکه ده چې انسان په ګناهونو زړه وَر کوي ، او نيک اعمال ورنه پاتې کوي . لهذا انسان به فرائض ، واجبات او نور عبادات اداء کوي ، د ټولو ګناهونو نه به ځان ساتي او ورسره ورسره به د الله ﷻ د رحمت اميد هم ساتي ، نو بيا دغه انسان کامياب دی.

الله رب العزت فرمائي :

﴿ فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحًا وَلاَ يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴾ (۱)

ترجمه : پس څوک چې د خپل رب د ملاقات (او مهرباني) اميد لري ، نو په کار ده چې هغه نيک کارونه وکړي ، او د خپل رب په عبادت کې دې بل هيڅوک نه شريکوي .

او که يو انسان مسلسل په ګناهونو کې اَخته وي ، او صرف په دې طمعه وي چې ځه ، الله ﷻ غفور رحيم دی ، نو دا خو بيا د حياء او غيرت خلاف هم ده .

يو شاعر وايي :

يَرْجُو النِّجَاةَ وَلَا يَسْلُكُ مَسْلَكَهَا ۞ إِنَّ السَّفِينَةَ لَا تَجْرِيْ عَلَى الْيُبْسِ (۲)

دوی د نجات اميد لري ، خو د نجات په لاره نه ځي (نيک اعمال نه کوي) . بيشکه کشتۍ خو په اُوچه زمکه نه ځي .

بيا خاصکر چې يو سړی سپين ګيرې شي او بيا هم د الله ﷻ نا فرماني نه پريږدي ، نو دا خو بيا ډيره د افسوس خبره ده .

---

(۱) الکهف آيت ۱۱۰ .

(۲) منبهات ابن حجر عسقلاني باب السداسي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپين ږيري سړي ته هم د الله ﷻ نه حياء په کار ده :

حضرت عمر رضی الله عنه فرمائي : چې يو ورځ زه په نبي کريم صلی الله عليه وسلم باندې داخل شوم ، نو ما اوليده چې نبي عليه الصلوة والسلام ژړل ، ما ترې پوښتنه وکړه :

مَا يُبْكِيكَ يَا رَسُوْلَ اللهِ ؟ اې د الله ﷻ رسوله ولې ژاړې ؟ نبي ﷺ راته اوفرمايل :

((جَاءَنِي جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ الصَّلوٰةُ وَالسَّلَامُ وَقَالَ : إِنَّ اللهَ يَسْتَحْيِيْ أَنْ يُعَذِّبَ أَحَدًا قَدْ شَابَ فِي الْإِسْلَامِ . فَكَيْفَ لَا يَسْتَحْيِيْ مَنْ شَابَ فِي الْإِسْلَامِ أَنْ يَعْصِيَ اللهَ تَعَالٰى)) . (١)

ماته اوس حضرت جبريل عليه السلام راغلې وُ ، او دايې راته اوفرمايل : چې الله جل جلاله د هغه چانه په عذاب ورکولو کې حياء کوي ، کوم چې په اسلام کې بوډا شوې وي (يعنی الله ﷻ سپين ږيري سړي ته په عذاب ورکول کې حياء کوي) .

نبي عليه السلام اوفرمايل : چې ژاړم په دې ، چې دغه بوډاګان په نافرماني کولو سره د الله ﷻ نه حياء ولې نه کوي ؟ (بلکه دې سپين ږيري ته هم پکار دي چې د الله ﷻ نه حياء وکړي او د هغه نافرماني پرېږدي) .

نو په کار ده چې سپين ږيري سړې دا خپل عزت او مرتبه اوپېژني چې ماته الله جل جلاله څومره لوي عزت او مقام راکړې ، خپل ځان د ګناهونو نه اوساتي ، دالله ﷻ نه حياء وکړي ، د کرامًا کاتبين فرشتو نه حياء وکړي او د الله ﷻ عبادت طرفته متوجه شي .

دغه شان ځوان ته هم پکار دي چې د الله ﷻ په عبادت کې ځان مشغوله کړي .

ځکه يو خو د مرګ هيڅ پته نه لږي ،

دويم داچې کوم ځوان په ځوانۍ کې د الله ﷻ عبادت کوي ،نو الله ﷻ به ده ته ددې په عوض کې د قيامت په هغه سخته ورځ کې د خپل عرش د سيوري لاندې ځای ورکړي .

---

(١) تنبيه الغافلين ص ٤١ . ط مکتبه دار الفکر بيروت .

په يو روايت کې داسې الفاظ دي : إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ يَسْتَحْيِيْ أَنْ يُعَذِّبَ عَبْدَهُ أَوْ أَمَتَهُ إِذَا أَسَنَّا فِي الْإِسْلَامِ . کنزالعمال ج١٥ الباب الرابع في فضيلة طول العمر ... حديث نمبر ٤٢٦٧٣ .

إِنَّ اللهَ يَسْتَحْيِيْ عَنْ عَبْدِهِ أَوْ أَمَتِهِ يَشِيْبَانِ فِي الْإِسْلَامِ أَنْ يُعَذِّبَهُمَا . کنزالعمال ج١٥ الباب الرابع في فضيلة طول العمر ... حديث نمبر ٤٢٦٧٤ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه حديث شريف کې راځي ، نبي عليه السلام فرمائي :

((سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللهُ فِيْ ظِلِّهِ يَوْمَ لَاظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ . . . . .))

اووه (۷) کسان داسې دي چې د قيامت په هغه سخته ورځ کې به الله ﷻ دوی ته د خپل عرش د سيوري لاندې ځای ورکړي ، په کومه ورځ چې د عرش د سيوري نه علاوه بل سيوری نوي .

په دې اووه (۷) کسانو کې يو :

شَابٌ نَشَأَ فِيْ عِبَادَةِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ . (۱)

هغه ځوان چې په ځوانۍ کې يې د الله ﷻ عبادت کړې وي .

الله تبارک وتعالى دې مونږ ټولو ته د عبادت توفيق رانصيب کړي ، او الله ﷻ دې مونږ ټولو سره د خپل رحم او فضل معامله وکړي ، او زمونږ د ټولو په ګناهونو باندې دې قلم د عفوې راکاږي ، او آينده دې راته د نيکو اعمالو توفيق رانصيب کړي .

آمِيْن يَارَبَّ الْعَالَمِيْن .

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ للهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

(۱) اخرجه البخاري في الاذان باب ۳٦ ، والرقاق باب ۲۴ ، والزکوة باب ۱٦ والحدود باب ۱۹ . ومسلم في الزکوة حديث ۹۱ . والترمذي في الزهد باب ۵۳ . والنسائي في القضاة باب ۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله ﷻ د رحمت په باره کې نور زړه راښکونکې معتمد واقعات:

(د الله ﷻ د رحمت او مهرباني متعلق مې نور دلچسپ او معتمد واقعات هم ذکر کړي ، ځکه بعض وخت مقرر ته د اوږد بيان کولو موقع په لاس ورشي ، نو بيا داسې زړه راښکونکو ، علمي او مؤثرو واقعاتو ته اشد ضرورت هم وي . لهذا مقررين حضرات د دينه هم استفاده کولی شي) .

د قيامت په ورځ د ګناهونو نهه نوي(۹۹) دفترونه معاف کيدل:

که انسان په اخلاص باندې يو وړوکې عمل هم وکړي ، خو الله ﷻ په ده دومره مهربانه دی چې ده ته په دې وړوکي عمل هم ډير لوي اجر ورکوي ، او د ده د نيکو اعمالو تله وربانده درنه ګرځوي .

امام ترمذي رحمه الله د نبي کريم صلى الله عليه وسلم يو حديث مبارک رانقل کړی :

((إِنَّ اللهَ يَسْتَخْلِصُ رَجُلًا مِنْ أُمَّتِيْ عَلٰى رُؤُوْسِ الْخَلَائِقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَنْشُرُ عَلَيْهِ تِسْعَةً وَتِسْعِيْنَ سِجِلًّا كُلُّ سِجِلٍّ مِثْلُ مَدِّ الْبَصَرِ ثُمَّ يَقُوْلُ : أَتُنْكِرُ مِنْ هٰذَا شَيْئًا ، أَظَلَمَكَ كَتَبَتِيَ الْحَافِظُوْنَ ؟ فَيَقُوْلُ : لَا يَا رَبِّ . فَيَقُوْلُ : أَفَلَكَ عُذْرٌ ؟ فَقَالَ : لَا يَا رَبِّ . فَيَقُوْلُ اللهُ تَعَالٰى : بَلٰى إِنَّ لَكَ عِنْدَنَا حَسَنَةً فَإِنَّهُ لَا ظُلْمَ عَلَيْكَ الْيَوْمَ فَتُخْرَجُ بِطَاقَةٌ فِيْهَا : أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ . فَيَقُوْلُ أُحْضُرْ وَزْنَكَ . فَيَقُوْلُ يَا رَبِّ مَا هٰذِهِ الْبِطَاقَةُ مَعَ هٰذِهِ السِّجِلَّاتِ . فَقَالَ فَإِنَّكَ لَا تُظْلَمُ . فَتُوْضَعُ السِّجِلَّاتُ فِيْ كَفَّةٍ ، وَالْبِطَاقَةُ فِيْ كَفَّةٍ . فَطَاشَتِ السِّجِلَّاتُ وَثَقُلَتِ الْبِطَاقَةُ فَلَا يَثْقُلُ مَعَ اسْمِ اللهِ شَيْءٌ)) . (۱)

(۱) رواه الترمذي كتاب الايمان باب ۱۷ وقال حديث حسن غريب ، وابن ماجه وابن حبان في صحيحه ، والحاكم والبيهقي وقال الحاكم صحيح على شرط مسلم ، الترغيب والترهيب ج۲ ص ۲۷۰ باب : الترغيب في قوله لا اله الا الله وما جاء في فضلها .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيشکه الله ﷻ به د قيامت په ورځ د ټولو مخلوقاتو د وړاندې زما يو امتي راجدا کړي، او ده ته به د ګناهونو نهه نوي (۹۹) دفترونه وړاندې کړي، هر يو دفتر به دده د سترګو د نظر په اندازه اوږد وي (يعنې هر دفتر به دومره غټ وي چې تر کومه ځايه پورې دده د سترګو نظر رسي تر هغې ځايه پورې به يو يو دفتر اوږد وي، او دا ټول به د ګناهونو نه ډک وي)، بيا به الله ﷻ ورته اوفرمائي:

أَتُنْكِرُ مِنْ هٰذَا شَيْئًا . أَظَلَمَكَ كَتَبَتِي الْحَافِظُوْنَ ؟

آيا ته په دې کې د کومې ګناه نه انکار کوې ؟ آيا زما فرشتو خو په تا باندې ظلم ندې کړې ؟ (چې تا يو ګناه نوې کړې او دوی درپسې ليکلې وي ؟)، دې به ووايي: چې اې زما ربه! نه خو زه د دينه انکار کوم، او نه ستا فرشتو په ما ظلم کړې، بلکه دا ټول ګناهونه ما يقيني کړي دي.

الله ﷻ به بيا ورنه پوښتنه وکړي:

أَفَلَكَ عُذْرٌ ؟ آيا تا ته څه عذر ؤ چې د هغې په وجه تا دا ګناهونه کړي ؟

دې به ورته جواب ورکړي: اې ربه ما ته هيڅ عذر نه ؤ (خو ما بيا هم دا ګناهونه کړي).

الله ﷻ به ورته اوفرمائي:

بَلٰى إِنَّ لَكَ عِنْدَنَا حَسَنَةً فَإِنَّهُ لَا ظُلْمَ عَلَيْكَ الْيَوْمَ .

آو . بلکه ستا د پاره د مونږ سره، ستا يوه نيکي هم شته، او نن به په تا ظلم نشي کيدی.

بيا به يو وړوکې غوندې پرچه را اويستلې شي چې په هغې کې به کلمه شهادت (: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ .) ليکلې وي، او ده ته به اوفرمائي:

أُحْضُرْ وَزْنَكَ : هغه خپل د ګناهونو دفترې دې را ديخوا کړه (چې ددې پرچې سره يې اوتلو) دا بنده به عرض وکړي: اې زما ربه! ددې وړوکې پرچې به ددې نهه نوي دفترونو د وړاندې څه حيثيت وي؟ الله جل جلاله به ورته اوفرمائي:

فَإِنَّكَ لَا تُظْلَمُ . بيشکه په تا باندې به ظلم نشي کولې . نو دا نهه نوي دفترونه د ګناهونو به د تلې په يو چابړي کې کيښودلې شي او دا وړه پرچې به د تلې په بل چابړي کې کيښودې شي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو دا ټول ګناهونه به سپک شي او دغه د نیکۍ چابرې به دروند شي . ځکه د الله د نوم نه وزني شي بل نشته . (نو چې کله د انسان د نیکۍ چابرې دروند شي ، نو ده ته بیا نجات ملاویږي) .

د الله ﷻ په نزد د سپین ګیري مسلمان قدر :

فقیه ابو اللیث سمرقندي رحمه الله په تنبیه الغافلین کې یو واقعه رانقل کړې :

احمد بن سهل رحمه الله فرمائي : چې کله یحیٰ بن اکثم رحمه الله د بوډا والي په حالت کې وفات شو ، نو د وفات نه څو ورځې روستو ما په خوب کې اولید ، پوښتنه مې تری وکړه :

چې الله ﷻ درسره څه معامله وکړه ؟ هغه راته وویل چې کله زه د الله ﷻ حضور ته پیش شوم ، نو راته وې فرمایل :

يَا شَيْخَ السُّوْءِ ! فَعَلْتَ مَا فَعَلْتَ .

اې ګناهګار بوډا ! تا دا فلانې فلانې کار ولې کړې ؟

ما ورته عرض وکړو : یا الله ! ماته خو ستا د طرف نه دا خبره نوه رارسیدلې . الله ﷻ راته اوفرمایل : تاته زما د طرفه کومه خبره در رسیدلې وه ؟ ما ورته وویل :

ماته خو حدیث بیان کړې عبد الرزاق ، او هغه د معمر نه اوریدلې ، هغه د زهري نه اوریدلې ، هغه د عروه نه اوریدلې ، هغه د حضرت عائشې رضی الله عنها نه اوریدلې ، هغې د پیغمبر علیه السلام نه اوریدلې ، پیغمبر علیه السلام د حضرت جبریل علیه السلام نه دا خبره اوریدلې ، او حضرت جبریل علیه السلام د تا نه دا خبره اوریدلې ، چې تا فرمایلي :

مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَشِيْبُ فِي الْإِسْلَامِ إِلَّا وَأَنَا أُرِيْدُ أَنْ أُعَذِّبَهُ إِلَّا وَأَنَا أَسْتَحْيِيْ أَنْ أُعَذِّبَهُ .

کوم مسلمان چې په اسلام کې سپین ګیرې شي ، او زه هغه ته د عذاب ورکولو اراده وکړم ، نو ماته حیاء راځي چې زه ده ته عذاب ورکوم .

نو اې الله ! زه خو هم بوډا یم (ماته هم د عذاب نه نجات راکړه) .

(امام غزالي رحمه الله هم په احیاء العلوم کې دا واقعه ذکر کړې ، په هغې کې ورسره دا سې الفاظ هم دي چې دې یحیٰ بن اکثم رحمه الله ، الله جل جلاله ته اوفرمایل : چې ماته خو ستا د طرف نه دا خبره رار[illegible]یدلې و[illegible]ې تا فرمایلي :

....

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ فَلْيَظُنَّ بِيْ مَا شَآءَ ، وَكُنْتُ أَظُنُّ بِكَ أَنْ لَا تُعَذِّبَنِيْ . (۱)

بنده چې په ما باندې ښځنګه ګمان کوي زه دده د ګمان مطابق دده سره معامله کوم ، اوس ددې خوښه ده چې په ما هر ښځنګه ګمان کوي (هماغه شان معامله به ورسره کوم) اې الله ! زما خو په تا باندې دا ګمان ؤ چې ته به ماته عذاب نه راکوې .)

يحیٰ بن اکثم رحمه الله وايي : چې الله ﷻ راته اوفرمايل :

صَدَقَ عَبْدُالرَّزَّاقِ وَصَدَقَ مَعْمَرٌ وَصَدَقَ الزُّهْرِيُّ وَصَدَقَ عُرْوَةُ وَصَدَقَتْ عَائِشَةُ وَصَدَقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَصَدَقَ جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَصَدَقْتُ أَنَا . يَا يَحْيىٰ إِنِّيْ لَا أُعَذِّبُ مَنْ شَابَ فِي الْإِسْلَامِ .

عبدالرزاق هم رښتيا ويلي ، معمر هم رښتيا ويلي ، زهري هم رښتيا ويلي ، عروة هم رښتيا ويلي ، حضرت عائشې رضی الله عنها هم رښتيا ويلي ، نبي کريم صلی الله عليه وسلم هم رښتيا ويلي ، حضرت جبريل عليه السلام هم رښتيا ويلي ، او ما هم رښتيا ويلي : چې زه هغه کس ته عذاب نه ورکوم ، کوم چې په اسلام کې سپين ګيرې شوې وي .

يحی بن اکثم رحمه الله وايي : چې بيا الله ﷻ حکم وکړو چې دې جنت ته بوځئ ، نو زه جنت ته بوتلې شوم . (۲)

د يو بانړه د شفاعت په وجه مغفرت :

د قيامت په ورځ به مختلف خلق د ګناهګارانو باره کې شفاعت کوي ، انبياء کرام به شفاعت کوي ، علماء کرام به شفاعت کوي ، شهداء به شفاعت کوي ، د قرآن کريم حافظان به شفاعت کوي ، او جنتيان به هم شفاعت کوي ، تردې چې يو حديث شريف کې راځي :

چې د قيامت په ورځ به د ګناهګار سړي د خې سترګی يو بانړه د الله ﷻ نه د خبرو کولو اجازت اوغواړي ، الله ﷻ به اجازت ورکړي . دا بانړه به الله رب العزت ته عرض وکړي :

---

(۱) احياء العلوم ج۴ ص ۱۹۴ کتاب الخوف والرجاء .

(۲) تنبيه الغافلين ص ۳۱ باب ما يرجی من رحمة الله تعالی . ط . دار الفکر بيروت . احياء العلوم ج۴ ص ۱۹۴ کتاب الخوف والرجاء .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې الله ! آيا تا دا ندي فرمايلي : چې كوم سترګې زما د يَرې د وجې اوژاړي او د سترګو يو بانړه په اوښكو باندې لوند كړي ، زه به دې انسان ته د جهنم د اُور نه پناه وركوم ؟ (۱)

الله ﷻ به ورته او فرمائي : چې هو ، ما دا فرمائلي دي . دا بانړه به عرض وكړي :

أَنَا أَشْهَدُ أَنَّ هَذَا الْعَبْدَ الْمُذْنِبَ قَدْ أَغْرَقَنِيْ بِالدُّمُوْعِ مِنْ خَشْيَتِكَ . فَيَأْمُرُ اللهُ تَعَالٰى بِهٖ إِلَى الْجَنَّةِ .

اې الله ! زه دا ګواهي وركوم چې دې ګناهګار بنده ستا د يَرې د وجې نه يو پيره ژړلي ، او زه يې په اوښكو لوند كړې يم ، نو الله ﷻ به حكم وكړي چې دې جنت ته بوځئ .

بيا به يو آواز كوونكې دا آواز وكړي :

أَلَا إِنَّ فُلَانَ بْنَ فُلَانٍ قَدْ نَجَا مِنَ النَّارِ بِشَعْرَةٍ وَّاحِدَةٍ مِنْ أَجْفَانِ عَيْنَيْهِ .

بيشكه فلانى چې د فلاني ځوي دى د ه جهنم د اُور نه د سترګو د يو بانړه د شفاعت په وجه نجات اوموندہ . (۲)

د قيامت په ورځ د الله رب العزت د يو بنده سره مكالمه :

علامه ابن جوزي رحمه الله په خپل كتاب [بستان الواعظين] كې يو حديث رانقل كړې :

نبي عليه السلام فرمائي : الله رب العزت به د قيامت په ورځ يو بنده د نورو خلقو نه راجدا كړي ، ځانته به يې مخاطب كړي ، د ده او د الله ﷻ په مينځ كې به هيڅ حجاب نوي ، او الله ﷻ به ورته او فرمائي :

أَمَا عَلِمْتَ أَنِّيْ مُطَّلِعٌ عَلَيْكَ يَا عَبْدِيْ ، أَفَجَعَلْتَنِيْ أَهْوَنَ النَّاظِرِيْنَ إِلَيْكَ ؟ أَمَا اسْتَحْيَيْتَ مِنِّيْ ، أَمَا اسْتَحْيَيْتَ مِنْ مَلَائِكَتِيْ ، أَمَا خِفْتَ مِنْ عِقَابِيْ . عَبْدِيْ أَرْوَيْتُكَ مِنَ الْمَاءِ الْبَارِدِ ، وَقَوَّيْتُ جِسْمَكَ ، وَوَسَّعْتُ عَلَيْكَ مِنْ سَعَةِ رِفْدِيْ فَعَصَيْتَنِيْ !

(۱) نبي عليه السلام فرمائي : حُرِّمَتِ النَّارُ على عينٍ دَمَعَت أَو بَكَت من خَشيَةِ الله ..... . اخرجه احمد في المسند ۴/۱۳۴ ، والنسائي والحاكم وقال صحيح الاسناد ، الترغيب والترهيب ج ۴ ص ۱۱۳ الترغيب في البكاء من خشية الله تعالى .

(۲) حياة القلوب ، اهل دل كې ترپان دينے والے واقعات ج ۴ ص ۹۸ ، خطبات فقير ج ۲۲ ص ۱۵۲ ، درة الناصحين ص ۳۰۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ای زما بنده تا چې زما نافرماني کوله) آیا تاته دا معلومه چې زه په تا باندې خبر داریم، ای زما بنده! آیا تاته زه دومره کمزوری ښکاره شوم چې ګڼې زه تا نه ګورم؟ آیا تا د ما نه حیاء نه کوله؟ زما د فرښتو نه دې حیاء نه کوله؟ آیا ته زما د عذاب نه نه ویریدې؟

اې زما بنده ما خو تاته یخې اُوبه درکړې وې، ستا جسم مې قوي کړې وو، په تا باندې مې هر قسم فراخي راوستی وه، نو تابیا هم زما نافرماني کوله؟

نبي علیه السلام فرمائي: چې کله بنده دا خبرې واوري، نو د حیاء د وجې به سَم ویلې شي، او په خَولو کې به ډوب شي، تردې چې مرګ ته به نزدې شي.

دا بنده به عرض وکړي: ای ربه! ما ته د تا نه او ددې بندګانو دومره حیاء راځي چې ما دپاره ددینه جهنم غوره دی. الله ﷻ به حکم وکړي چې دې جهنم له بوځئ. نو دې به روان شي، بیا به دا کس شا ته مخ راواړوي، او اوبه وايي:

اې الله! زما دې ستا په عزت او جلال قسم وي ما چې دا کوم ګناهونه کړي، دا مې ستا د سپکاوي په غرض ندي کړي، بلکه زما خو په تا باندې دا ګمان وُ چې څرنګ دې په دنیاکې په ما باندې پَرده اچولې وه، دغه شان په آخرت کې به مې ګناهونه هم معاف کوې.

اې الله! زما خو دا یقین وُ: چې زما دا ګناهونه تاته هیڅ نقصان نشي در رَسولې، او ستا رحمت په ما باندې ستا په خدائي کې څه کمې نه راولي. نو الله ﷻ به ورته او فرمائي:

عَبْدِيْ صَدَقْتَ، لَمْ تَقْطَعْ رَجَاءَ كَ مِنْ رَحْمَتِيْ، فَوَعِزَّتِيْ وَجَلَالِيْ لَأَغْفِرَنَّ لَكَ الْيَوْمَ، يَا مَلَائِكَتِيْ مُرُوْا بِعَبْدِيْ إِلَى الْجَنَّةِ.

اې زما بنده! تا رښتیا وویل، زما د رحمت نه ستا اُمید قطع نه وُ (بلکه زما د رحمت امید دې وُ)، زما دې په خپل عزت او جلال قسم وي چې زه به نن خامخا تا ته بخښنه کوم، اې زما فرښتو زما دا بنده جنت ته بوځئ. (۱)

قدرمنو! الله ﷻ په خپل بنده دومره مهربانه دی او دده د اعمالو دومره قدرداني کوونکې دی چې که دې یو معمولي عمل هم په اخلاص سره وکړي، نو الله جل جلاله دده دا عمل نه ضائع کوي، او ده ته پرې ډیر اجرورکوي.

---

(۱) بستان الواعظین لابن جوزي رحمه الله ص ۸۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يو مَچ سره د احسان کولو په وجه مغفرت :

مولانا تقي عثماني رحمه الله فرمائي : چې ما څو څو پيرې دا واقعه د خپل شيخ حضرت ډاکټر عبدالحي صاحب قدّس الله سرّه نه اوريدلې ده .

چې يو بزرګ وُ ، ډير لوي عالم ، فاضل ، محدث او مفسر وُ ، ټول عمر يې په درس و تدريس ، تصنيف او تاليف کې تير کړې وُ ، (دا امام غزالي رحمه الله وُ ، کوم چې احياء العلوم او کيميائې سعادت وغيره کتابونه ليکلي (۱))

کله چې دې وفات شو ، نو چا په خوب کې اوليد ، تپوس يې ترې وکړو :

جناب ! الله ﷻ درسره څه معامله وکړه ؟ ده ورته ووېل : چې الله ﷻ رابانديې خپل فضل و کرم وکړو ، زما مغفرت يې وکړو . خو مغفرت يې په څه عجيبه شي راته وکړو :

هغه دا چې کله زما پيش کيدل د الله ﷻ د وړانديې اوشو ، نو الله ﷻ راته اوفرمايل :

اې امام غزالي ! مونږ ستا مغفرت وکړو . خو آيا تاته معلومه ده چې په کوم عمل مو ستا مغفرت وکړو ؟ زما په ذهن کې راغله چې ما خو ټول عمر د الله ﷻ د دين خدمت کړې ، وعظ او تقريرونه مې کړي ، تاليف و تصنيف مې کړې ، خلق مې د الله ﷻ دين ته رابللي نو په دې وجه به يې زما مغفرت کړې وي .

الله ﷻ راته اوفرمايل : چې نه . ددې کارونو ثواب په خپل ځاى دى ، خو مونږ چې تاته بخښنه کړې هغه په يو بل شي سره .

هغه دا چې يو ورځ تا ليکل کول ، دلرکي نه جوړ شوې قلم درسره وُ ، تا په سياهي کې بنکته کړو ، کله چې دې را اوچت کړو نو يو مچ راغې ، په دې قلم کيناست ، او سياهي څکل يې شروع کړه . تا چې ورته اوکتل ، نو تا ليکل د لږ وخت د پاره اودرول ، او دا سوچ دې وکړو چې د امچ به ترې شوې وي ، پريده چې دې دا سياهي اوڅکي ، زه به څير لږ انتظار وکړم ، نو تا په ليکلو کې داسې لږه غونډې وقفه وکړه ، چې کله مچ پاڅيده ، نو تا بيا ليکل شروع کړه ، نو تا چې په دې ليکلو کې کومه لږه وقفه کړې وه نو دا خالصه زما د رضا د پاره وه ، او زما د يو مخلوق سره دې احسان کړې وُ .

---

(۱) ايک هزار پُر تاثير واقعات ص ۳۸۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو اې امام غزالي! تا ته چې ما نن کو مه بخښنه وکړه، دا صرف د هغې وړو کي عمل په بدله کې ده کوم چې تا په ليکلو کې لږ انتظار زما د رضا د پاره کړې وو. (۱)

(۱) دين و دانش ج۳، ايک هزار پُر تاثير واقعات ص ۲۰۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱۱

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

﴿وَذَرُوۡا ظَاهِرَ الۡاِثۡمِ وَبَاطِنَهٗ﴾. الانعام آیت ۱۲۰.

﴿ظَهَرَ الۡفَسَادُ فِي الۡبَرِّ وَالۡبَحۡرِ بِمَا كَسَبَتۡ اَيۡدِي النَّاسِ لِيُذِيۡقَهُمۡ بَعۡضَ الَّذِيۡ عَمِلُوۡا لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُوۡنَ﴾. الروم آیت ۴۱.

د ګناهونو نقصانات:

تالیف:

اَبُوالشَّمس مولانا نُورُالهُدیٰ عُفِیَ عَنهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فیض القرآن اکاخیل کالونی مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د ګناهونو نقصانات :

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَكَفٰى ، وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى .

اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ . قَالَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ :

﴿ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ اَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيْقَهُمْ بَعْضَ الَّذِيْ عَمِلُوْا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴾ . (۱)

وَقَالَ فِيْ مَوْضِعٍ آخَر ﴿ وَذَرُوْا ظَاهِرَ الْاِثْمِ وَبَاطِنَهُ اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْسِبُوْنَ الْاِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوْا يَقْتَرِفُوْنَ ﴾ . (۲)

((وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : اِنَّ الْمُؤْمِنَ اِذَا اَذْنَبَ ذَنْبًا كَانَتْ نُكْتَةٌ سَوْدَآءُ فِيْ قَلْبِهِ فَاِنْ تَابَ وَنَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ صُقِلَ مِنْهَا ، وَاِنْ زَادَ زَادَتْ حَتّٰى يُغْلَفَ بِهَا قَلْبُهُ . فَذٰلِكَ الرَّانُ الَّذِيْ ذَكَرَ اللهُ فِيْ كِتَابِهِ : ﴿ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ (۳) ﴾)) . (۴)

صَدَقَ اللهُ الْعَظِيْمُ .

زما خوږو قدرمنو او عزتمندو مسلمانانو ورونو ! الله رب العزت په خپل آخيري كتاب كې انسانانو ته دا حكم كوي :

﴿ وَذَرُوْا ظَاهِرَ الْاِثْمِ وَبَاطِنَهُ ﴾ . (۵)

---

(۱) الروم آيت ۴۱.

(۲) الانعام آيت ۱۲۰ .

(۳) المطففين آيت ۱۴ .

(۴) اخرجه الترمذي في التفسير تفسير سورة ۸۳ باب ۱ ، والنسائي ، وابن ماجه ، وابن حبان في صحيحه ، والحاكم ، الترغيب والترهيب ج۴ ص۴۷ كتاب التوبة والزهد .

(۵) الانعام آيت ۱۲۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه: تاسو ښکاره او پټه ګناه پرېږدئ. (يعني هر قسمه ګناهونه پرېږدئ) (١)

د ګناهونو ضرر او نقصان زيات دی:

د انسان د پاره په دُنيا کې د ټولو نه زيات ضرر ناک شي ګناهونه کول دي. وجه داده: چې د دنيا نور ضرري شيان اګرچې نقصاني دي، خو دهغوی نقصان عارضي دی، يا به په خپله ختم شي، يا به په څه دوائي سره ختم شي، يا زيات نه زيات په مرګ سره خو به د هغه تکليف نه خامخا نجات او مومي (او د مرګ نه خو انکار نشي کيدې).

خو ليکن د ګناهونو چې کوم نقصانات دي، هغه نه ختميدونکي نقصانات دي. په دُنيا کې هم انسان ته د ګناهونو نقصان رسيږي، او په آخرت کې خو به په طريقِ اولیٰ سره انسان ته د دې جزاء رسيږي.

الله جل جلاله فرمايي:

﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَكْسِبُونَ الْإِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ ﴾. (٢)

ترجمه: بيشکه کوم خلق چې ګناهونه کوي، ډير زر به دوي ته بدله ورکړې شي د هغه عملونو کوم چې دوی کول.

بل ځای الله ﷻ فرمائي:

﴿ وَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ﴾. (٣)

ترجمه: او څوک چې د يو ذرې برابر بدي وکړي، نو دې به د قيامت په ورځ د دې جزاء وګوري.

الله رب العزت يو قانون بيانوي:

﴿ مَن يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ ﴾. (٤)

ترجمه: څوک چې بَد کار وکړي (او توبه ورنه اونه باسي) نو ده ته به د هغې جزاء ورکولې شي.

(١) المعنى: وَذَرُوا الاثم من جميع جهاته. زاد المسير ج ٢ ص ٧١.

(٢) الانعام آيت ١٢٠.

(٣) الزلزال آيت ٨.

(٤) النساء آيت ١٢٣.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مخکيني قومونو د هلاکت وجه ګناهونه وو :

محترمو مسلمانانو ! که چيرته مونږ په قرآن کريم نظر واچوو ، نو دا به راته واضحه شي چې الله ﷻ چې مخکيني غټ غټ قومونه تباه کړي نو د هغې واحد سبب د الله ﷻ نافرماني کول ، او د الله ﷻ د حکمونو نه مخ اړول وو .

الله رب العزت د بني اسرائيلو د هلاک شوي يو قوم (اصحب السبت) باره کې فرمائي :

﴿ فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴾ . (۱)

ترجمه : هر کله چې دوی سرکشي وکړه د هغې شي نه ، د کوم نه چې دوی منع شوي وو (يعنی د الله جل جلاله حکم يې اونه منل) ، نو مونږ دوی ته وويل : چې تاسو ذليله بيزوګان شئ .

بل ځای الله ﷻ د فرعون او دده د ملګرو باره کې فرمايي :

﴿ فَلَمَّا آسَفُونَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴾ . (۲)

ترجمه : هر کله چې دوی زه ناراضه کړم ، نو مونږ د هغوی نه بدله واخيسته ، بيا مو ټول غرق کړل .

د بعضو هلاک شوو قومونو اجمالي تذکره :

عزت مندو مسلمانانو ! تاسو آخر ديته سوچ وکړئ :

چې هغه څه شی ؤ ، چې د هغې په وجه الله ﷻ د حضرت لوط عليه السلام ټول قوم (بغير د يو څه کسانو نه) د آسمانه پورې اوچت کړو ، بيا يې اُلټه (پړ مخ) را اوغورځول ، او د پاسه يې پرې د کاڼو باران وکړو ؟

هغه څه شی ؤ ، چې د هغې په وجه الله جل جلاله د حضرت نوح عليه السلام ټول قوم (بغير د يو څه کسانو نه نور ټول) په طوفان کې غرق کړه ؟

هغه څه شی ؤ ، چې د هغې په وجه الله ﷻ د حضرت هود عليه السلام په قوم (عاديانو) باندې سخته تيزه هوا مسلط کړه ، او ټول قوم يې په زمکه ويشتلو راويشتلو سره تباه کړو ؟

---

(۱) الاعراف آيت ۱۶۶ .

(۲) الزخرف آيت ۵۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه څه شی وُ ، چې د هغې په وجه د حضرت صالح علیه السلام په قوم (ثمودیانو) باندې حضرت جبریل علیه السلام د الله ﷻ په حکم یوه تیزه چغه او وهله ، چې د هغې په وجه د ټولو زړونه اُوچاودیدل ، او ځای په ځای ټول هلاک شو ؟

هغه څه شی وُ ، چې د هغې په وجه د حضرت شعیب علیه السلام په قوم باندې د وریځې نه اُور رااُووریدہ ، او ټول قوم تباه شو ؟

هغه څه شی وُ ، چې د هغې په وجه په بني اسرائیلو باندې مختلف قسمه عذابونه راغلل : کله قید شو ، کله یې کورونه اوسوزیدل ، کله جلا وطن شو ، او کله مړه شو ؟

هغه څه شی وُ ، چې د هغې په وجه قارون سره د ملګرو او مال و دولت په زمکه کې خخ کړې شو ؟

هغه څه شی وُ ، چې د هغې په وجه ابلیس باوجود د ډیر عبادت نه بیاهم د اسمانونه رااویستلې شو ، شکل یې بدل شو ، لعنتي شو ، او همیشه د پاره تباه وبرباد شو ؟

قدرمنو ! هغه شی د الله جلاله نافرماني کول او ګناهونه کول وو .

چې کله هم یو قوم د الله ﷻ نافرماني کړې ، د خپل وخت د پیغمبر خبره یې نده منلې ، نو الله رب العزت هغه قوم تباه کړې .

الله ﷻ فرمائي :

﴿ فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنۢبِهِۦ فَمِنْهُم مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُم مَّنْ أَخَذَتْهُ ٱلصَّيْحَةُ وَمِنْهُم مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ ٱلْأَرْضَ وَمِنْهُم مَّنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴾ .(۱)

ترجمه : پس هر یو مونږ د هغوی د ګناه په وجه اونیولو ، په بعضو مو کاڼي را اُوورول ، بعضی یو چغی (د حضرت جبریل علیه السلام) اونیوه ، بعضی مو په زمکه کې ورننویستل ، او بعضې مو (په اُوبو کې) غرق کړه .

او الله ﷻ په دوی ظلم ندې کړې ، بلکه دوی په خپلو ځانونو ظلم کوونکي وو (چې ګناهونه یې کول) .

(۱) العنکبوت آیت ۴۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبرت :

عزتمندو ! قرآن کريم کې چې د مخکيني امتونو د هلاکت کوم واقعات بيان شوي ، نو دا ئې د يو مقصد د پاره ذکر شوي ، چې انسان د دينه عبرت واخلي . چې څوک هم د الله ﷻ نافرماني کوي ، ګناهونه کوي ، د الله ﷻ او دهغه د رسول احکامات نه مني ، نو د دغه خلقو سره به هم همغه شان معامله کولې شي ، څنګه چې د مخکيني امتونو سره شوې وه .

ګناه ته ګناه نه ويل خطرناک دي :

د ټولو نه غټه ګمراهي داده چې يو سړی په ګناه کې اخته وي ، خو د ده سره دا احساس هم نوي چې زه ګناه کوم ، بلکه ده ته دا ګناه د سره ګناه نه معلوميږي ، نو دا ډېره د خطرې خبره ده ، په دې سره په انسان باندې د الله ﷻ قهر او غضب نازليږي . او داسې کس ته الله ﷻ د توبې توفيق هم نه ورکوي .

البته که يو کس ګناه کوي خو د ده سره دا احساس هم شته چې زه د الله ﷻ نافرماني کوم ، په خپل زړه کې ورباندې پښيمانه دی ، نو اميد شته چې داسې کس ته الله ﷻ د توبې توفيق هم ورکړي .

د حضرت آدم عليه السلام د توبې قبليدو وجه :

الله ﷻ چې کله حضرت آدم عليه السلام پيدا کړو ، نو جنت کې يې ورته د هر شي د خوراک اجازت ورکړو ، خو صرف د يوې اُونې (غنم) د خوراک نه يې منع کړو ، الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَيَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾ . (١)

ترجمه : ای آدم ! ته او ستا بي بي په جنت کې اوسيږئ ، او د کوم ځای نه مو چې خوښه وي خوراک کوئ ، خو (خبردار) دغې خاص اونې (غنم) ته مه ورنږدې کيږئ ، ګني بيا به په ځان باندې د زياتي کوونکو نه وګرځئ .

---

(١) الاعراف آيت ١٩ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د حضرت آدم علیه السلام نه د شیطان د وسوسې په وجه دا اُونه او خوړل شوه ، نو الله جل جلاله ورته او فرمایل :

﴿ أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَن تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَأَقُل لَّكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴾ . (۱)

ترجمه : آیا ما تاسو دواړه ددې اُونې (د خوراک) نه نه وئ منع کړي ؟ آیا دامې درته نه وو ویلي چې شیطان ستاسو ښکاره دشمن دی ؟ (دده خبره اونه منئ) .

نو حضرت آدم علیه السلام دلته دلیل بازي اونکړه :

چې ګني دا خو زما په قسمت او تقدیر کې لیکلې وه ، نو ځکه مې اوخوړه . بلکه د خپل عجز او خطا اقرار یې وکړو ، په تیر کار پښیمانه شو ، او الله ﷻ ته یې عرض وکړو :

﴿ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾ . (۲)

ترجمه : اې ربه زمونږه ! مونږ په خپلو ځانونو باندې زیاتې کړې ، او که چیرته ته مونږ ته بخښنه اونکړې ، او په مونږ رحم اونکړې ، نو خامخا مونږ به د تاوانیانو نه شو .

نو چې کله حضرت آدم علیه السلام د خپلې خطا اقرار وکړو ، او توبه یې اوویسته ، نو الله ﷻ یې هم توبه قبوله کړه .

د ابلیس د لعنتي کیدو وجه :

اوس بل طرفته اوګوره ، چې کله الله ﷻ حضرت آدم علیه السلام پیدا کړو ، نو فرشتو او ابلیس ته یې حکم وکړو :

﴿ اُسْجُدُوا لِآدَمَ ﴾ . (۳)

(۱) الاعراف آیت ۲۲ .
(۲) الاعراف آیت ۲۳ .
(۳) الاعراف آیت ۱۱ ، البقرة آیت ۳۴ .

ترجمه : تاسو حضرت آدم عليه السلام ته سجده وکړئ .[۱]

نو ټولو فرشتو سجده وکړه ، خو ابليس او نکړه .[۲]

الله ﷻ ورنه پوښتنه وکړه :

﴿ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ ﴾ .[۳]

ترجمه : کله چې ما درته حکم وکړو ، نو ته د سجدې کولو نه څه شي منع کړې ؟ (او سجده دې ولې او نکړه ؟)

نو په ځای د دې چې ده د خپلې ګناه اقرار کړې وی ، ګناه ته يې ګناه ويلې وی ، او معافي يې غوښتې وی . خو ده داسې او نکړه ، بلکه تکبر يې وکړو ، او اُلټه يې دليلونه شروع کړه چې :

﴿ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ ﴾ .[۴]

ترجمه : زه خو د ده نه غوره يم ، تا زه د اُور نه پيدا کړې يم ، او دا دې د خټې نه پيدا کړې (نو زه څنګه ده ته سجده او کړم ؟)

نو الله ﷻ د قيامته پورې ملعون او مردُود کړو . اګر چې ډير زيات عبادتونه يې کړي وُ ، خو چې د الله ﷻ حکم يې او نه منلو ، د ګناه احساس يې او نکړو ، او اُلټه يې دلايل شروع کړه ، نو الله ﷻ يې ټول عبادات هم ختم کړه ، او د هميشه د پاره يې مردود او لعنتي کړو .[۵]

---

(۱) مراد د سجدې نه سجده د عبادت نده ، بلکه سجده د تعظيم مراد ده ، کومه چې په پخوانيو شريعتونو کې جائز وه ، لکه د حضرت يوسف عليه السلام په واقعه کې راځي : ﴿ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا ﴾ . سورة يوسف آيت ۱۰۰ .
البته اوس په شريعتِ محمدي کې چاته سجده د تعظيم جائز نه ده بلکه منسوخ شوې ده ، اوس د بل چا د تعظيم د پاره صرف د سلام ، مصافحې او معانقې اجازت دی . دا تفصيل ابوبکر جصاص الرازي په احکام القرآن کې او مولانا مفتي محمد شفيع رحمه الله په معارف القرآن کې ذکر کړې .

(۲) ﴿ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ ﴾ . الاعراف آيت ۱۱ ، البقرة آيت ۳۴ .

(۳) الاعراف آيت ۱۲ .

(۴) الاعراف آيت ۱۲ .

(۵) وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ الدُّورِيِّ رحمه الله : شَقِيَ إِبْلِيسُ بِخَمْسَةِ أَشْيَاءَ : لَمْ يُقِرَّ بِالذَّنْبِ ، وَلَمْ يَنْدَمْ عَلَيْهِ ، وَلَمْ يَلُمْ نَفْسَهُ ، وَلَمْ يَعْزِمْ عَلَى التَّوْبَةِ ، وَقَنَطَ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ .
وَسَعِدَ آدَمُ بِخَمْسَةِ أَشْيَاءَ : أَقَرَّ بِالذَّنْبِ ، وَنَدِمَ عَلَيْهِ ، وَلَامَ نَفْسَهُ ، وَأَسْرَعَ فِي التَّوْبَةِ ، وَلَمْ يَقْنَطْ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ . منبهات ابن حجر عسقلاني باب الخماسي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مريض مثال :

ددې خبرې د ښه وضاحت دپاره درته يو مثال پيش کوم :

که چيرته يو کس مريض وي ، خو ده ته دا احساس وي چې زه مريض يم ، علاج طرفته متوجه وي او دوائي خوري ، نو اميد شته چې دې روغ شي ، او دا مرض يې ختم شي .

خو که ده ته دسره دا احساس هم نه وي چې ګني زه مريض يم ، او علاج نه کوي ، نو داسې يو وخت به راشي چې دده دا مرض به زيات شي ، او دده د مرګ سبب به اوګرځي .

دغه شان که يو انسان ګناه کوي ، خو ده ته د ګناه احساس وي ، او پرې پښيمانه هم وي ، نو يو ورځ به ورته الله ﷻ د توبې توفيق ورکړي ، او ګناهونه به يې معاف کړي .

او که ده ته دسره د ګناه احساس هم نوي ، توبه نه اُوباسي ، نو دا ددې انسان دپاره د هلاکت سبب ګرځي ، داسې کس ته الله ﷻ د توبې توفيق هم نه ورکوي .

شيخ سعدي رحمه الله ويلي :

بنده همان به که ز تقصير خويش ✱ عذر به درګاهِ خدا آورد (۱)

هغه بنده غوره دی چې د خپلو ګناهونو عذر الله ﷻ ته پيش کړي ، معافي ورنه اوغواړي ، او پښيمانه شي .

حضرت عزير عليه السلام ته وحي :

علامه ابن حجر عسقلاني رحمه الله په خپل کتاب (منبهاتِ ابن حجر) کې ويلي : چې الله جل جلاله حضرت عزير عليه السلام ته وحي وکړه :

يَا عُزَيْرُ إِذَا أَذْنَبْتَ ذَنْبًا صَغِيْرًا فَلَا تَنْظُرْ إِلَى صِغَرِهٖ وَانْظُرْ إِلَى مَنِ الَّذِيْ أَذْنَبْتَ لَهٗ . (۲)

ای عزيز ! چې کله ته يو وړه ګناه وکړې ، نو ته ددې وړوکوالي ته مه ګوره ، بلکه هغه ذات ته اوګوره چې تا د چا نافرماني کړې (هغه ذات خو ډير لوي شان واله دی ، نو د هغه نافرماني نه ده پکار) .

---

(۱) ګلستان ص .

(۲) منبهات ابن حجر عسقلاني باب الثناي . همدغه شان خبره حافظ ابن قيم رحمه الله هم نقل کړې . خطباتِ فقير ج ۱۰ ص ۱۹۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

محترمو مسلمانانو ! بعضې خلق د الله ﷻ په نافرمانۍ کې مبتلاء وي ، او س په ځای د دې چې دوی ورنه توبه اوباسي ، او ورباندې پښیمانه شي ، دوی اُلټه د دې ګناه د جَواز د پاره دلایل ګوري ، او حیلې ورته جوړوي ، نو دا بیا ډیره خطرناکه خبره ده .

د اصحاب السبت د هلاکت واقعه :

الله ﷻ په قرآن مجید کې د بني اسرائیلو د یو کلي د هلاکت واقعه ذکر کړې ، چې هغوی هم د الله ﷻ د حکم ماتولو د پاره مختلف حیلې او بهانې جوړولې . الله جل جلاله فرمائي :

﴿ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴾ . (۱)

دا واقعه امام قرطبي رحمه الله او نورو مفسرینو په تفصیل سره ذکر کړې :

چې د حضرت داؤد علیه السلام په زمانه کې د بني اسرائیلو یو کلې ؤ ، د سمندر په غاړه اوسیده ، الله ﷻ د دوی د پاره د خالي (هفتې) ورځ د عبادت د پاره مقرر کړې وه . چونکه د دوی محبوبه مشغله د مَیَانو (کبانو) ښکار ؤ ، نو دوی ته دا حکم ؤ چې په دې ورځ به تاسو ښکار نه کوئ ، بلکه صرف د الله ﷻ عبادت به کوئ .

د الله ﷻ شان ګوره چې په نورو ورځو کې به په سمندر کې کبان کم وو ، او د خالي (هفتې) په ورځ به دومره ډیر وو چې د اُوبو د پاسه به روان ؤ ، په لاس به هم رانیول کیده (دا د دوی د پاره یو امتحان ؤ ، چې آیا دوی د الله ﷻ حکم مني او که نه ؟)

نو دوی کې بعضو دا حیله جوړه کړه چې تالابونه یې جوړ کړل ، او د خالي په ورځ به یې اُوبه په کې راپریخودې ، نو کبان به ورته راغله ، بیا به یې پرې اوبه بندې کړې ، او د اتوار په ورځ به یې ورنه کبان رانیوه .

بعضو به په دریاب کې د جُمعې په ورځ جال خُور کړو ، او د اتوار په ورځ به یې راواخیستو ، نو میان به په کې ګیر شوي وو ،

---

(۱) البقرة ٦٥ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې کلي کې يوه ډله د نيکانو خلقو هم وه، هغوی ورته ډېر نصيحت وکړو: چې دا خو تاسو ډېر حرام کار د پاره حيلې کوئ، او دا خو ناجائز دی. ځکه د الله ﷻ سره خو دهوکه نه کيږي.

دوی به ورته ويل: چې مونږ خو د خالي په ورځ ښکار نه کوو، بلکه د اتوار په ورځ يې کوو.

نو چې کله يې د دوی خبره اونه منله، نو دوی ورنه جدا شو، او د کلي په يو بل طرف کې يې اوسيدل شروع کړه، او په مينځ کې يې ديوال اووهل.

يو ورځ سهر چې دا نيکان راپاڅيده، نو د ديوال نه ديخوا خاموشي وه، څوک نه راوته. چې د ديوال د پاسه ور اوختل، او وی کتل، نو د دې ګناهګارانو نه بيزوګان او خنزيران جوړ شوي وو (د کشرانو نه يې بيزوګان جوړ شوي وو، او د مشرانو نه يې خنزيران جوړ شوي وو).

نو چې دا نيکان ورته راغلل، نو دې بيزوګانو دا نيکان پيژنده، خو دوی دا بيزوګان نه پيژنده چې دا کوم کس دی، نو دې بيزوګانو به د دې نيکانو خلقو جامې بُويَولې، او ژړل به يې.

دې نيکانو ورته وويل:

أَلَمْ نَنْهَكُمْ؟

آيا مونږ تاسو نه وئ منع کړي د دې کار نه؟

نو دوی به سر ونه خوزول چې هو. (منع کړي مو وو، خو مونږ ستاسو خبره اونه منله).

دری (۳) ورځې ژوندي وو، بيا الله ﷻ هلاک کړه.[1]

الله تعالی فرمائي:

﴿ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا............ ﴾

ترجمه: او په تحقيق سره تاسو پوهه يئ (ای بني اسرائيلو!) په حال د هغه خلقو چې زياتې يې کړې وو په تاسو کې، د خالي په ورځ (د الله ﷻ حکم يې نهٔ منلې). نو مونږ ورته وويل: چې تاسو ذليل بيزوګان شئ، نو مونږ اوګرځوله دا واقعه عبرت د هغه خلقو د پاره کوم چې هغه وخت موجود وو، او کوم چې روستو راتلونکي دي. او نصيحت مو جوړه کړه د متقيانو د پاره.

(۱) قرطبي ج۱ ص۲۷۷ البقرة آيت ۶۵، معارف القرآن.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فائده : قدرمنو ! تاسو واوريده چې کومو خلقو د ګناهونو کولو دپاره حيلې او چلونه جوړول، نو د الله ﷻ قهر ورباندې نازل شو، او په شکل د بيزوګانو او خنزيرانو اوګرځيدل.

نو انسان ته په کار دي چې د الله ﷻ د نافرمانۍ نه بچ شي، په زړه کې پرې پښيمانه شي او توبه اوباسي.

د ګناه کولو سبب :

انسان چې په دنيا کې څومره ګناهونه کوي نو ددې غټ سبب يو داهم دی چې دې ددې ګناهونو د نقصاناتو نه نه دې خبر. که چيرته ده ته دګناهونو دُنيوي او اُخروي نقصانات معلوم شي، نو دې به بيا هيڅ کله ګناه ته نزدې نه شي.

ځکه د انسان په فطرت کې دا خبره پرته ده چې ده ته په کوم شي کې نقصان معلوميږي، نو دې د هغې نه ځان ساتي.

اول مثال :

د مثال په طور، هرچاته دا معلومه ده چې مار خطرناک دی، نو که ته چاته ووايي چې دې مار له خولې ګوتې ويسه. نو نه يې وروړي. ځکه ده ته معلومه ده چې دې کې زما نقصان دی.

اګرچې دا د مار وړو کې بچې وي خو بيا هم دې ګوتې نه وروړي.

دويم مثال :

دغه شان که يو کس ته دا وويل شي: چې دا سل (۱۰۰) بِسکټ دي، خو په دې کې صرف په يو بِسکټ کې زَهَر دي، په باقي نهه نوي (۹۹) کې زهر نشته، خو معلومه نه ده چې په کوم يو کې زهر دي. او ته ده ته ووايي چې دا اوخوره. نو دې به هيڅ کله يو بسکټ هم او نه خوري.

که ته ورنه پوښتنه وکړې چې ولې يې نه خورې؟ دې به درته جواب درکړي چې صحيح ده چې زهر صرف په يو بِسکټ کې دي، خو څه پته لږي چې زه کوم بِسکټ راواخلم، که دا د زهرو واله بسکټ اوخيجي، نو دا خوزما د وجود دپاره نقصاني دی.

بل طرفته ته يو ماشوم ته مار ورکړه، نو زر به يې راواخلي او خُولې ته به يې اوچت کړي.

يا هغه ته دا بِسکټ مخې ته کيده، نو هغه به يې اوخوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ځکه چې دې ماشوم ته د دې مار او د زهرو د نقصان عِلم نشته. که ده ته علم وی نو هیڅ کله به یې دې ته لاس نه وی وروړی.

هم د غه شان محترمو ګناهونه هم دي. کوم کس ته چې د دې د نقصاناتو علم وي، او په زړه کې یې د الله ﷻ نه ویره وي، نو هغه ورنه ځان په اسانه طریقې سره ساتلې شي. لکه اولیاء الله او بزرګان شو.

د دې د پاره درته یو څو نموني پیش کوم:

(۱). د یو ځوان واقعه:

یو بزرګ ته یو ځوان راغې، او ورته وی ویل چې جناب! تاسو وایئ چې د ګناهونو نه ځان ساتئ، نو آخر زه څنګه د ګناه نه ځان اوساتم؟

زه خو یو ځوان یم، چې په بازار کې تیریږم، نو د سترګو ګناه رانه کیږي، خپل نظر نشم کنټرول کولې. نو دا خبره خو زما په ذهن کې نه راځي: چې په دې ځوانۍ کې دې زه خپل نظر په کنټرول کې اوساتم؟

هغه بزرګ ورته وویل: تا زه په دې راز پوهه کولې شم (چې انسان ځان څنګه د ګناه نه بچ کوي). خو شرط دا دی چې ته به زما یو خدمت کوی. هغه وویل: ډیره ښه ده. څه خدمت دی؟

ده ورته وویل: چې په فلاني ځای کې یو بزرګ دی، د بازار په هغه بل طرف کې اوسیږي، نو ته هغه ته د شودو (پیو) دا ډکه پیالۍ وروړه، بیا راشه، نو تا به زه په دې راز پوهه کړم.

ده وویل چې صحیح ده. وی به یې سم. دې بزرګ ورته وویل: چې پیالۍ ویسه، خو یوه خبره بله هم ده: چې که چیرته د دې پیالۍ نه دې یو څاڅکې شوده توی کړه، نو زه درسره یو بل کس هم لیږم، هغه به دې د بازار په مینځ کې یو دوه څپیړې وهي.

هغه وویل: ډیره ښه ده. نو دې بزرګ ده ته پیاله سَمه د شودو نه ډکه کړه، ورته وَرئي کړه، او ورسره یې یو بل کس هم اولیږل، چې که چیرته د ده نه یو څاڅکې شوده هم په لاره توی شو، نو د خلقو په مخکې یې یو دوه څپیړې ښه په تیزه اووهه.

دواړه روان شو، ده ډیره په احتیاط پیالۍ هغه بزرګ ته اورسوله، ډیر خوشحاله شو، واپس راغې، او دې بزرګ ته یې وویل:

چې جناب! هغه پیالۍ خو مې روغه اورسوله. اوس راته هغه راز ووایه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې بزرګ ورته وویل: چې صحیح ده، پیالۍ خو دې روغه اوړسوله. خو دا راته ووایه: چې نن دې په بازار کې څومره پردۍ ښځو ته اوکتل؟

ده ورته وویل: چې جناب! نن خو دیته زما د سره سوچ هم نه وو.

بزرګ ورنه پوښتنه وکړه: ولې؟

ده ورته وویل چې د ماسره دایره وه، که چیرته د دې پیالۍ نه شوه توی شو: نو هسې نه چې دغه بل کس مې د خلقو په مخکې یو دوه څپېړې او نه وهي. نو د غونډ بازار په مخکې به اوشرمیږم.

بزرګ ورته وویل: چې دغه شان که چیرته د یو انسان په زړه کې د الله ﷻ خوف وي، او دا یَره ورسره وي چې که ګناه رانه اوشوه، نو د قیامت په ورځ به د ټولو مخلوقاتو د وړاندې شرمنده او ذلیل شم، نو دې به هیڅکله ګناه اونکړي، او هیڅ کله به خپل نظر غلط استعمال نکړي.

د هغه ځوان ذهن ته خبره کوزه شوه، چې کله هم د انسان په زړه کې د الله نه خوف وي او د ګناه نقصان ورته معلوم وي نو دې بیا په خپله د ګناه نه ځان ساتي.[1]

(۲). د صحابه کرامو د نظرونو ښکته ساتلو واقعه:

یو کرت صحابه کرام د جهاد د پاره یو ښار ته لاړل، هلته رومیانو ته پته اولږیده، نو ډیره یَره ورسره پیدا شوه (ځکه هغوي ته هم پته وه چې دوی سره د الله ﷻ امداد وي).

نو خپلو ښځو ته یې حکم وکړو چې تاسو ځانونه ښکلي کړئ، نیم ځان بربنډ کړئ، او په لارو کې اودریږئ. ځکه دیرې ورځې شوي چې مسلمانان د کورونو نه راوتي دي، نو که چیرته دوی تاسو ته اوکتل، او د سترګو په ګناه کې مبتلاء شو، نو د الله ﷻ امداد به ورنه ختم شي، بیا به مونږ نشي غالب کیدې.

کله چې د مسلمانانو د لښکر امیر دا اولیده، نو خپل لښکر کې یې اعلان وکړو، او د قرآن کریم یو آیت یې ورته وویل:

﴿قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ﴾.[2]

---

(۱) خطبات فقیر ج۲۵ ص ۲۵.

(۲) النور آیت ۳۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : اى پيغمبره ! دې مؤمنانو ته ووايه چې دوى خپلې سترګې ښکته ساتي (پردو زنانوؤ ته دې نه ګوري) .

کله چې لښکر دا اعلان واوريده ، نو ټولو خپل نظرونه ښکته کړه .

هر کله چې دا لښکر واپس مدينې منورې ته راغې ، نو خلقو ورنه پوښتنه وکړه :

چې تاسو خو به دغه ځاى بلاړ نګونه او ښکلې هم ليدلې وي چې څومره او چتې وى ؟

دوى ورته وويل : چې کله مونږ د خپل امير نه دغه آيت واوريده ، نو مونږ خپل نظرونه داسې ښکته کړه چې مونږ بيا يو ښکلې ته هم پورته نه دي کتلي . چې دا څومره او چته ده ؟ (۱)

فائده : معلومه شوه چې د انسان په زړه کې د الله ﷻ خوف وي ، د ګناه نقصان ورته معلوم وي ، نو دې بيا په آسانه ځان د ګناه نه ساتلې شي .

صحابه کرامو ته چې الله ﷻ دومره فتوحات ورکول . دا ځکه چې په شريعت پوره برابر وو ، ځانونه يې د ګناهونو نه ساتل ، نو د الله ﷻ امداد هم ورسره وو .

الله رب العزت فرمائي :

﴿ وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِيْنَ ﴾ . (۲)

ترجمه : او هم تاسو به غالب يئ که چيرې تاسو رښتيني مؤمنان يئ .

(۳) . د سليمان بن يسار رحمه الله د ګناه نه د بچ کيدلو واقعه :

امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې يو عجيبه واقعه رانقل کړې : چې سليمان بن يسار رحمه الله ډير پرهيزګار او د ښکلي صورت خاوند ؤ ، يو ورځ دې او يو بل ملګرې د حج په اراده باندې روان شو ، کله چې أبواء مقام ته اورسيده ، نو د خوراک شيان ورسره کم شو . سليمان بن يسار رحمه الله په خيمه کې کيناسته او دا بل ملګرې يې بازار ته لاړ ، چې د خوراک څه راوړي .

په دې کې يوه ډيره ښکلې ښځه دې خيمې ته راغله ، او ده ته يې اشاره وکړه . ده دا ګمان وکړو چې ګنې دا ښځه ډوډۍ غواړي ، نو د ډوډۍ يوه برخه يې ورله راواخيسته .

هغې ورته وويل :

لَسْتُ أُرِيْدُ هٰذَا ، إِنَّمَا أُرِيْدُ مَا يَكُوْنُ مِنَ الرَّجُلِ إِلَى أَهْلِهٖ .

(۱) خطبات فقير ج۲۵ ص ۲۹ .

(۲) آل عمران آيت ۱۳۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه روتي نه غواړم، بلکه ښځه چې د سړي نه څه غواړي هغه کار غواړم.

کله چې ده دا خبره واوریده، نو زړه کې یې دا خیال راغی، چې زه خو د الله ﷻ کور بیت الله ته د حج دپاره روان یم، او شیطان ګوره دا ښځه خپله نمائنده جوړه کړه، او زما د ایمان خرابولو دپاره یې ماته را اولیږله، دلته هم د شیطان د جال نه خلاص نه شوم. نو په ژړا شو، او ډیر زیات یې اوژړل.

کله چې ښځې دا اولیده، نو ډیره شرمنده شوه، او واپس لاړه.

کله چې دې حج ته لاړو، طواف یې وکړو، بیا په یو ځای کې اوده شو، په خوب کې یې ډیر ښکلې کس اولیده چې خوشبو ورنه تلله. سلیمان ورنه پوښتنه وکړه:

مَنْ اَنْتَ؟ ته څوک یې؟ هغه ورته وویل: اَنَا یُوْسُفُ. زه یوسف (علیه السلام) یم.

ده ورنه بیا پوښتنه وکړه: چې هغه پیغمبر یوسف ئې؟ هغه ورته وویل چې آو. دې ورته وایي

شَأْنُکَ وَشَأْنُ اِمْرَاَةِ الْعَزِیْزِ لَعَجَبًا.

ستا او د زلیخې خو ډیره عجیبه واقعه ده. (چې تا د ګناه نه ځان بچ کړې ؤ).

هغه ورته وویل:

شَأْنُکَ وَشَأْنُ صَاحِبَةِ الْاَبْوَاءِ اَعْجَبُ. (۱)

ستا او د ابواء په مقام کې د ښځې واقعه خو ډیره زیاته عجیبه ده.

(ځکه ما چې د ګناه نه ځان ساتلې وو نو زه خو پیغمبر و وم، د ماسره د الله ﷻ ډیر غټ امداد وو. خو تا چې د ګناه نه ځان اوساتلو نو دا هم ډیره عجیبه ده، ځکه ته پیغمبر هم نه یې، بلکه یو ولي یې، خو بیا دې هم د زِنا نه ځان بچ کړو).

بهرحال. خبره دا روانه وه: چې کله یو انسان ته د ګناهونو نقصانات معلوم وي او په زړه کې یې د الله ﷻ نه یره وي نو دې بیا د ګناهونو نه په ډیره آسانه طریقې سره ځان ساتلې شي.

او چا ته چې د ګناهونو د نقصاناتو علم نه وي، یا علم ورسره وي خو علمِ نافع ورسره نوي، یا د نفس د خواهشاتو نه مجبور وي، نو دې بیا په ګناهونو باندې ډیر زړه وَر وي او ګناهونه ورنه صادریږي.

---

(۱) احیاء العلوم ج۳ ص ۱۲۲ کتاب کسر الشهوتین.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام غزالي رحمه الله وينا :

امام غزالي رحمه الله ليکلي :

عالم هغه کس دی چې هغه ته د ګناهونو نقصانات معلوم وي. نو څومره چې ورته د ګناهونو نقصانات زيات معلوم وي، دومره دې غټ عالم دی.

د ګناهونو دُنيوي نقصانات :

په قرآن کريم او احاديثو مبارکه وُ کې د ګناهونو دُنيوي او اخروي ډير نقصانات بيان شوي دي. ځکه الله ﷻ حکيم ذات دی، چې د څه شي نه يې انسان منع کړي، يقيني خبره ده چې په دې کې به د ده د دُنيا او آخرت ډير نقصانونه وي.

او علماوُ په دې نقصاناتو باندې مستقل کتابونه هم ليکلي دي. خو زه به درته يو څو مشهور نقصانات بيان کړم.

۱. د الله ﷻ په نزد بې قدره کيدل :

د ګناه کولو اول نقصان دادی : چې دا کس د الله ﷻ په نزد ذليله، بې قدره او خوار شي.

ځکه ګناه انسان هغه وخت کوي چې د ده په زړه کې د الله ﷻ عظمت او قدر پاتې نشي.

ولې. که د ده په زړه کې دالله ﷻ عظمت وي، نو هيڅ کله به يې د هغه نافرماني نه وې کړې.

نو چې کله د ده په زړه کې د الله ﷻ عظمت پاتې نه شي، نو بيا دې هم د الله ﷻ په نزد ذليله او خوار شي.

او کوم کس چې د الله ﷻ په نزد ذليله شي نو بيا په مخلوق کې هم د ده عزت نه پاتې کيږي، د ده دوستان هم د ده دشمنان اوګرځي.

الله رب العزت فرمائي :

﴿ وَمَن يُهِنِ اللهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ ﴾. (۱)

ترجمه : او څوک چې الله ﷻ ذليله کړي، نو ده له بيا څوک عزت ورکوونکې نشته.

---

(۱) الحج آيت ۱۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت جبريل عليه السلام ته د الله ﷻ فرمان :

امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله د نبي كريم صلى الله عليه وسلم يو حديث شريف رانقل كړي :

...... وَإِذَا أَبْغَضَ عَبْدًا دَعَا جِبْرِيلَ فَيَقُوْلُ : إِنِّي أُبْغِضُ فُلَانًا فَأَبْغِضْهُ . قَالَ فَيُبْغِضُهُ جِبْرِيلُ. ثُمَّ يُنَادِي فِيْ أَهْلِ السَّمَآءِ إِنَّ اللهَ يُبْغِضُ فُلَانًا فَأَبْغِضُوْهُ . قَالَ : فَيُبْغِضُوْنَهُ ثُمَّ تُوْضَعُ لَهُ الْبَغْضَاءُ فِي الْأَرْضِ . (۱)

كله چې الله ﷻ د يو بنده سره بُغض كول اوغواړي (يعنى د ده د ګناهونو په وجه ده ته عذاب وركول اوغواړي (۲)) ، نو حضرت جبريل عليه السلام را اوغواړي او ورته اوفرمائي :

چې زه د فلانكي سړي سره بُغض كوم ، نو ته هم ورسره بُغض كوه . نو حضرت جبريل عليه السلام هم ورسره بُغض شروع كړي .

بيا حضرت جبريل عليه السلام د آسمان په مخلوقاتو كې آواز وكړي : چې الله ﷻ د فلانكي كس سره (د ده د ګناهونو په وجه) بُغض كوي ، نو تاسو هم ورسره بُغض كوئ . نو هغوى هم ورسره بُغض شروع كړي (او په ده لعنت راليږي) . بيا د زمكې واله خلق هم د ده سره بُغض كوي (او په خلقو كې ذليل او رسوا شي ، نيكان او اولياء الله ورسره محبت نه كوي) .

د حضرت ابوالدرداء رضى الله عنه وينا :

امام احمد بن حنبل رحمه الله دا روايت رانقل كړې : چې كله قُبرَص فتح شو ، نو حضرت جُبَير بن نفير رضى الله عنه حضرت ابوالدّرداء رضى الله عنه اوليده چې څانله ناست دى او ژاړي . حضرت جُبَير رضى الله عنه فرمائي : چې ما ورنه پوښتنه وكړه :

اې ابوالدّرداء ! په داسې مباركه ورځ تاسو ولې ژاړې ؟ چې الله ﷻ پكې اسلام او مسلمانانو ته عزت وركړو (فتح يې وركړه) ؟ نو هغه جواب وركړو :

(۱) اخرجه البخاري في الادب باب المقت في الله تعالى ۶۰۴۰ وفي التوحيد ۷۴۸۵ . واخرجه المسلم ۶۶۶۴ . و الترمذي في تفسير سورة مريم ۳۱۶۱ . ومالك في الشعر .

(۲) ذكره النووي شرح صحيح مسلم ۱۶/ ۱۸۲ ، ۱۸۳ ، تكلمة فتح الملهم ج۵ ص ۲۳۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې جُبيره ! (رضي الله عنه) افسوس ، چې ته نه پوهېږې . کله چې يو قوم د الله ﷻ حکم ضائع کړي ، نو هغه د الله ﷻ په نزد څنګه ذليله او بې قدره شي .

اوګوره دا قوم (دقبرص واله) چې دحکومت خاوندان وو ، خو چې د الله ﷻ حکم يې او نه منل ، نو څنګه خوار او ذليل شو ، کوم چې ته نن (پخپله د دوی رسوائي) ګورې . (۱)

د حضرت عائشې رضي الله عنها وينا :

حضرت عائشې رضی الله عنها (يو ځل) حضرت معاوية رضی الله عنه ته په خط کې اوليکل : چې کله بنده د الله ﷻ حکم نه مني (نو هغه د الله ﷻ په نزد دومره بې قدره شي چې) د هغه تعريف کوونکي پخپله د ده هَجوه (بدي) بيانول شروع کړي . (۲)

د مجاهد بن عوض رحمه الله وينا :

مجاهد بن عوض رحمه الله فرمائي : چې کله هم د مانه دالله ﷻ په حکم منلو کې کوتاهي شوې ، نو ما دهغې اثر په خپله ښځه ، خپل آس ، او خپلې وينځې کې هم ليدلې ، چې دوی هم بيا زما نافرماني کوي . (۳)

د يو شاعر وينا :

عزيزې که هر که درش سر بتافت ✱ به هر در که شد هيچ عزت نه يافت (۴)

کوم عزت مند بنده چې د الله ﷻ د دَربار نه سَر واړول ، بيا چې د چا دروازې ته تللې هيڅ عزت يې نه دې موندلې .

---

(۱) رواه احمد .

(۲) رواه احمد .

(۳) اشرف علي تهانوي رحمه الله جزاء الاعمال ص ۱۲ .

(۴) بوستان ص ۱ شعر نمبر ۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ . په زمکه کې فساد خوریدل :

د ګناه دویم نقصان دا دی چې د دې په وجه په زمکه باندې مختلف قسمه آفتونه او مصیبتونه راځي .

الله تعالی فرمائي :

﴿ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ ﴾ . (۱)

ترجمه : ظاهر شو فساد په اُوچه او لمده (دریاب) کې ، د خلقو د بدو اعمالو په وجه .

یعنی هر ځای چې فساد خور دی ، نو د دې اصلي وجه د خلقو بد اعمال او ګناهونه دي .

تفسیر روح المعاني او نور مفسرین د دې آیت د لاندې لیکي : چې د فساد نه مراد قحط سالي ، وبائي امراض ، اُور لګیدل ، طوفان راتلل ، په اُوبو کې غرقیدل ، او د هر شي برکت ختمیدل دي . (۲)

همدا مضمون په یو بل آیت کې هم الله ﷻ ذکر کړې :

﴿ وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ ﴾ . (۳)

ترجمه : او تاسو ته چې کوم مصیبت در رسي ، نو د خپل عمل د لاسه به در رسي ، او ډیر ګناهونه خو درته الله ﷻ معاف کوي .

د دواړو آیتونو خلاصه داده چې کوم مصیبتونه په ټولې دنیا یا په ټول ملک یا په ټولې علاقې عام راشي (لکه قحط سالي ، وبائي امراض ، قیمتي ، او بی برکتي وغیره) ، نو داسې مصیبتونه اکثر د ګناهونو اثرات وي .

البته انفرادي تکلیفونه کله د امتحان دپاره وي (خو چې دې ورباندې صبر وکړي نو دده دَرجې ورباندې اوچتولې شي ، او ګناهونه یې معاف کولې شي .

(۱) الروم آیت ۴۱ .

(۲) روح المعاني الروم آیت ۴۱ ، قرطبي ج ۱۴ ، زاد المسیر ج۳ ، تفسیر کبیر ج۹ الروم آیت ۴۱ .

(۳) الشوری آیت ۳۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا مصيبتونه په نيكانو خلقو ډير راځي. (۱))

او كله انفرادي مصيبتونه عذاب هم وي خو چې دې ورباندې صبر اونكړي او جَزع ، فَزع پرې وكړي.

دا معلومول ، چې دا مصيبت عذاب دى او كه امتحان ؟

د شاه ولي الله رحمه الله تحقيق :

شاه ولي الله رحمه الله په حجّة الله البالغة كې ذكر كړي : چې كوم تكليفونه په نيكانو خلقو راځي ، او دوى ورباندې صبر وكړي ، زړه يې مطمئن وي ، او دا مصيبت داسې برداشت كوي لكه مريض چې تَرخه دارو برداشت كوي. نو دا علامه ددې ده چې دا تكليف عذاب نه دې ، بلكه دا د انسان د مرتبو اوچتولو او ګناهونو معاف كولو يو ذريعه ده.

او كه دې پدې مصيبت راتلو سره سخت خفه او پريشانه شي ، د خُلې نه يې د ناشكرى يا كفري كلمات اووتل ، نو بيا دا علامه ددې ده چې دا تكليف عذاب دى.

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تحقيق :

حكيم الامت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله ددې علامه داخودلې :

چې كه په يو انسان باندې مصيبت راشي ، او دې په دې وخت كې استغفار وايي ، توبه اوباسي او الله ﷻ ته راجع شي ، نو دا غټه نښه ددې ده چې دا تكليف عذاب نه دى ، بلكه دده د ګناهونو ختمولو دپاره په ده يو امتحان دى.

او كه دې د دې مصيبت په وخت ډيرې چغې او سُورې وهي ، او ګناهونو كې مبتلاء شي ، نو دا غټه نښه ددې ده چې دا مصيبت پده د الله ﷻ قهر او عذاب دى. (۲)

---

(۱) يو صحابي د نبي عليه السلام نه پوښتنه وكړه : يَارَسُوْلَ اللهِ أَيُّ النَّاسِ أَشَدُّ بَلَآءً ؟ اى د الله ﷻ رسوله ! په خلقو كې ډير امتحانات په چا راځي ؟ نو نبي عليه السلام ورته اوفرمايل : اَلْاَنْبِيَاءُ ثُمَّ الْاَمْثَلُ فَالْاَمْثَلُ . يُبْتَلَى الرَّجُلُ عَلَى حَسْبِ دِيْنِهٖ فَإِنْ كَانَ فِيْ دِيْنِهٖ صُلْبًا اِشْتَدَّ بَلَاءُهٗ وَاِنْ كَانَ فِيْ دِيْنِهٖ رِقَّةٌ اِبْتَلَاهُ اللهُ عَلَى حَسْبِ دِيْنِهٖ . فَمَا يَبْرَحُ الْبَلَاءُ بِالْعَبْدِ حَتّٰى يَمْشِيْ عَلَى الْاَرْضِ وَمَا عَلَيْهِ خَطِيْئَةٌ . رواه ابن ماجه كتاب الفتن باب ۲۳ ، وابن ابى الدنيا ، والترمذي وقال حديث حسن صحيح ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۱۴۱ .

(۲) معارف القرآن الروم آيت ۴۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ . د زړه اطمينان ختميدل ، او ژوند تنګيدل :

د ګناه کولو دريم نقصان دادی : چې په دې سره د انسان د زړه اطمينان او سکون ختمېږي، اګر چې دده سره به مال و دولت زيات وي ، بچي به يې زيات وي او د ژوند اسباب به هم ورسره برابر وي ، خو د زړه اطمينان او سکون به يې ختم وي ، خوب به د نشې په ګولو سره کوي ، ژوند به يې تنګ وي او هميشه به پريشانه وي .

الله تعالی فرمائي :

﴿ وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا ﴾ . (۱)

ترجمه : څوک چې زما د ذکر (قرآن) نه مخ واړوي ، نو بيشکه د هغه ژوند به تنګ وي.

ځکه چې کوم کس ګناهونه کوي ، نو هر وخت ورسره دا يره وي چې څوک راباندې خبر نه شي ، حياء او عزت مې خراب نه شي او څوک رانه بدل وانخلي .

نو د زړه سکون او اطمينان يې ختم شي او په زړه کې يې د الله ﷻ نه وحشت (وارخطائي) پيدا شي ، محبت يې ختم شي . بيا د نيکانو خلقو سره په محفل کې تنګيږي ، نيک اعمالو ته يې زړه نه کيږي ، او د قرآن کريم او احاديثو خبری ورباندې بنې نه لږي .

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمائي :

إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا كَانَتْ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ فِي قَلْبِهِ فَإِنْ تَابَ وَنَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ صُقِلَ مِنْهَا وَإِنْ زَادَ زَادَتْ حَتَّى يُغْلَفَ بِهَا قَلْبُهُ . فَذٰلِكَ الرَّانُ الَّذِي ذَكَرَ اللهُ فِي كِتَابِهِ :

﴿ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ (۲) ﴾ . (۳)

مؤمن چې کله يو ګناه وکړي ، نو ددې په وجه دده په زړه يو تور داغ اولږي . نو که دې توبه اوباسي ، ګناه پريږدي او استغفار ووايي نو زړه يې صفا شي .

---

(۱) طه آيت ۱۲۴ .

(۲) المطففين آيت ۱۴ .

(۳) اخرجه الترمذي في التفسير . تفسير سورة ۸۳ باب ۱ ، والنسائي وابن ماجه ، وابن حبان في صحيحه ، والحاکم ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۷ کتاب التوبة والزهد .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او که دې (توبه اونه باسي او) نور ګناهونه هم کوي ، نو هغه تور داغ زياتيږي ، تر دې چې ده ټول زړه راګير کړي . او دا هم هغه زنګ دی چې د دينه ئه الله ﷻ تعبير کړې په :

﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ....﴾ سره

ترجمه : داسې نده ، بلکه د دوی بدو اعمالو د دوی په زړونو زنګ لږولې .

چا يو بزرګ ته شکايت وکړو : چې زه په خپل زړه کې يو وَحشت (وار خطائي) محسوسوم ، نيک اعمالو ته مې زړه نه کيږي . آخِر د دې څه علاج دی ؟ هغه ورته وويل :

إِذَا كُنْتَ قَدْ أَوْحَشَتْكَ الذُّنُوبُ ❁ فَدَعْهَا إِذَا شِئْتَ وَاسْتَأْنِسْ .

کله چې ګناهونه تا په وَحشت کې واچوي ، او ته دا وحشت لری کول غواړې ، نو بيا ګناهونه پريږده ، او اُنس (محبت) حاصل کړه (نيک اعمال او عبادات شروع کړه) .

٤ . د عبادت نُورانيت ختميدل :

د ګناهونو څلورم نقصان دادی چې په دې سره د عبادت نُورانيت ختميږي ، او ثواب کې يې کمې راځي .

تاسو دا تجربه وکړئ چې کوم کس د الله ﷻ د نافرمانۍ نه ځان ساتي ، او عبادت کوي . نو ده په دې عبادت کې ډير زيات نورانيت او برکت وي .

او که بل طرفته يو کس نيک اعمال هم کوي ، خو ورسره ورسره ګناهونه هم کوي . نو دې سره د عبادت هغه نورانيت ختم شي .

د دې يو څو مثالونه تاسو ته پيش کوم :

اول مثال :

که چيرته يو غټ روغ بالټې وي ، هيڅ سُوری پکې نه وي ، او په دې بالټي کې يو يو څاڅکي اُوبه راغورځيږي ، نو څه وخت پس به دا بالټې د اُوبو نه ډک شي . ځکه اُوبه ورنه چيرته نه ضائع کيږي .

ليکن که بل طرفته يوه وړه لوټه وي ، خو په هغې کې لاندې د څوخکي سره نژدې غټ سوری وي ، نو که چيرته په دې لوټه باندې ښه ډيرې اوبه راپريدې ، او پوره ګنهټه يې اوبو ته کيدې ، نو هيڅ کله به دا لوټه ډکه نشي . ځکه په دې کې لاندې غټ سوری دی ، اُوبه ورنه واپس ضائع کيږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه شان کوم کس چې عبادت کوي، خو د ګناهونو نه ځان ساتي، نو د دې عبادت په وجه د زړه د نورانيت نه ډک شي، او لوي بزرګ او وليُ الله ورنه جوړ شي.

او که يو طرفته عبادت هم کوي، خو بل طرفته مختلف ګناهونه هم کوي، نو په دې سره هغه جمع شوې نورانيت واپس ختم شي.

همدغه وجه ده چې خلق د الله ﷻ عبادات ښه ډير کوي، خو اولياءُ الله او بزرګان پکې ډير کم پيدا کيږي.

دويم مثال :

د دې خبرې د ښه وضاحت دپاره درته يو دويم مثال هم پيش کوم هغه دا چې:

که چيرته په يوه کمره کې ايئرکنډيشن لږيدلې وي، او د دې کمرې کړکۍ، دروازه او روشندان بَند وي نو کومه يخني چې ايئرکنډيشن جوړوي، هغه محفوظه وي، ختميږي نه. نو څه وخت پس به دا کمره يخه شي.

او که چيرته يو طرفته ايئرکنډيشن هم لږيدلې وي او بل طرفته دروازه هم خلاصه وي، کړکۍ هم خلاصه وي، روشندان هم خلاصه وي. نو دا کمره هيڅکله نه يخيږي. ځکه کومه يخني چې ايئرکنډيشن جوړوي، هغه واپس په دې دروازه او کړکۍ اوځي. بلکه اَلټه به د بهر نه ګرمه هوا راننوځي.

همدغه شان انسان چې عبادات او نيکۍ کوي خو ورسره يې د لاس، خپو، غوږونو او سترګو نه ګناهونه نه کيږي. نو د عبادت هغه نورانيت د ده په زړه کې جَمعه کيږي او ضائع کيږي نه.

او که د دې د عبادت سره سره د لاس، خپو او سترګو ګناهونه هم کوي، نو کوم نورانيت چې جَمعه شوې وي هغه واپس ختم شي.

د امام مالک رحمه الله وصيت :

امام مالک رحمه الله امام شافعي رحمه الله ته وصيت کړې وُ:

إِنِّيْ أَرَى اللهَ تَعَالَى قَدْ أَلْقَى عَلَى قَلْبِكَ نُوْرًا فَلَا تُطْفِئْهُ بِظُلْمَةِ الْمَعْصِيَةِ.

زه ګورم چې الله تعالی ستا په زړه کې يوه رڼا اچولې ده، نو ته دا رڼا د ګناهونو په تيارې سره مه مړه کوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ د لعنت مستحق کېدل:

د ګناهونو پنځم نقصان دادی چې د دې په وجه انسان د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ د لعنت مستحق ګرځي. ځکه ډېر ګناهونه داسې دي چې د هغې په کوونکي د شارع له خوا لعنت رالېږل شوې دی، د نمونې د پاره درته يو څو ګناهونه پېش کوم:

په کافرانو او ظالمانو لعنت:

الله ﷻ د کافرانو باره کې فرمائي:

﴿ فَلَعْنَةُ اللهِ عَلَى الْكَافِرِيْنَ ﴾. (۱)

ترجمه: د الله لعنت دی په کافرانو باندې.

د ظالمانو باره کې فرمائي:

﴿ أَلَا لَعْنَةُ اللهِ عَلَى الظَّالِمِيْنَ ﴾. (۲)

ترجمه: خبردار! د الله ﷻ لعنت دی په ظالمانو باندې.

په شرابي لعنت:

حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائي:

سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ يَقُوْلُ: أَتَانِيْ جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ! إِنَّ اللهَ لَعَنَ الْخَمْرَ وَعَاصِرَهَا وَمُعْتَصِرَهَا وَبَائِعَهَا وَمُبْتَاعَهَا وَشَارِبَهَا وَآكِلَ ثَمَنِهَا وَحَامِلَهَا وَالْمَحْمُوْلَةَ إِلَيْهَا وَسَاقِيَهَا وَمُسْتَقِيَهَا. (۳)

ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اورېدلي دي چې فرمايل يې: ما ته حضرت جبريل عليه السلام راغې او وی فرمايل:

---

(۱) البقرة آيت ۸۹.

(۲) هود آيت ۱۸.

(۳) رواه الامام احمد بسند صحيح المسند ۳۱۶/۱، ۹۷/۲، وابن حبان في صحيحه، والحاكم، وقال صحيح. كتاب الكبائر الكبيرة التاسعة عشرة شرب الخمر ص ۹۲، الترغيب والترهيب ج ۳ ص ۱۷۵ الترهيب من شرب الخمر.....

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې محمد ! (صلی الله علیه وسلم) الله ﷻ لعنت لیږلې : په شراب څکونکي ، نچوړونکي ، په بل نچوړونکي ، خرڅوونکي ، اخیستونکي ، ددې قیمت خوړونکي ، چې څوک دا راوړي ، د چا دپاره چې راوړل شي ، په بل څکونکي او په خپله څکونکي . (په دې ټولو باندې الله ﷻ لعنت رالیږلی) .

په سُود اخیستونکي او ورکونکي لعنت :

حضرت جابر رضی الله عنه فرمائي :

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ اٰكِلَ الرِّبَا وَمُؤْكِلَهُ وَكَاتِبَهُ وَشَاهِدَيْهِ ، وَقَالَ : هُمْ سَوَاءٌ . (۱)

نبي علیه السلام لعنت لیږلی په سُود اخیستونکي ، سود ورکوونکي ، د سود لیکونکي ، او ددې په ګواه باندې . او نبي ﷺ او فرمایل : چې دوی ټول په ګناه کې برابر دي (ځکه امداد په مَعصیت کې هم معصیت دی) .

په رشوت اخیستونکي او ورکوونکي لعنت :

حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرمائي :

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّاشِيَ وَالْمُرْتَشِيَ . (۲)

نبي علیه السلام لعنت ویلی په رشوت ورکوونکي او رشوت اخیستونکي باندې .

په بعضو روایاتو کې ورسره دا الفاظ هم شته :

وَالرَّائِشَ : يَعْنِيْ الَّذِيْ يَمْشِيْ بَيْنَهُمَا . (۳)

او په هغه کس هم نبي علیه السلام لعنت لیږلی چې څوک د دوی په مینځ کې د رشوت ورَل راوړَل کوي .

---

(۱) مسلم باب لعن اکل الربا وموکله ۴۰۶۳ ، ابوداؤد رقم ۳۳۲۳ باب فی اکل الربا وموکله ، ترمذي باب ماجاء في اکل الربا رقم ۱۲۰۶ ، ابن ماجه رقم ۲۲۷۷ .

(۲) اخرجه ابوداؤد فی الاقضية باب ۴ ، والترمذي فی الاحکام باب ۹ ، وابن ماجه فی الاحکام باب ۲ ، الترغيب والترهيب ج ۳ ص ۱۲۵ ترهيب الراشي والمرتشي والساعي بينهما ، الكبائر اخذ الرشوة على الحكم ص ۱۳۹ .

(۳) رواه الامام احمد المسند ۱۶۳/۲ ، ۱۹۰ . والبزار والطبراني . الترغيب والترهيب ج۳ ص ۱۲۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بعضو ګناهونو په وجه په ښځو لعنت :

حضرت اسماء رضی الله عنها فرمائي :

لَعَنَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ . (۱)

نبي ﷺ لعنت ليږلي په هغې ښځې چې نورو ښځو له د حُسن د پاره د هغوی د ويښتانو سره نور ويښتان لږوي ، او په هغې ښځه هم نبي عليه السلام لعنت ليږلي چې چاته دا لږولي شي .

په يو بل حديث شريف کې څه نور کارونه هم ذکر دي :

حضرت ابن مسعود رضی الله عنه فرمائي :

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْوَاشِمَاتِ وَالْمُسْتَوْشِمَاتِ وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ الْمُغَيِّرَاتِ خَلْقَ اللهِ . (۲)

نبي عليه السلام لعنت ليږلي په هغه ښځه باندې چې بلې ښځې له (په څرمن) خالونه وهي ، او هغې ښځې باندې چې چاله دا خالونه وهلې شي ، او په هغه ښځې باندې هم نبي عليه السلام لعنت ليږلي چې د ډول د پاره وريځې اوباسي ، او نرۍ کوي يې . او په هغه ښځه باندې هم نبي عليه السلام لعنت ليږلي چې د ډول د پاره د خپلو غاښونو په مينځ کې فُرجې (جدا والې) پيدا کوي . او دا ښځې د الله ﷻ په خلقت کې تغير راوستونکې دي .

نبي عليه السلام فرمائي :

((إِذَا دَعَا الرَّجُلُ إِمْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فَلَمْ تَأْتِهِ فَبَاتَ غَضْبَانَ عَلَيْهَا لَعَنَتْهَا الْمَلَائِكَةُ حَتَّى تُصْبِحَ)) . (۳)

(۱) اخرجه البخاري في اللباس باب ۸۳ ، ۸۵ ، ۸۷ . ومسلم في اللباس حديث ۱۱۵ ، ۱۱۷ ، ۱۱۹ . وابن ماجه في النكاح باب ۵۲ . الترغيب والترهيب ج۳ ص ۸۶ .

(۲) اخرجه البخاري في التفسير سورة ۵۹ باب ۴ ، واللباس باب ۸۲ ، ۸۴ ، ۸۵ ، ۸۷ . ومسلم في اللباس حديث ۱۲۰ . وابوداؤد في الترجل باب ۵ . والترمذي في اللباس باب ۲۵ . والنسائي في الزينة باب ۲۴ ، ۲۶ ، ۷۱ . وابن ماجه في النكاح باب ۵۲ . الترغيب والترهيب ج۳ ص ۸۷ ترهيب الواصلة والمستوصلة .

(۳) اخرجه البخاري في بدء الخلق باب ۷ ، ومسلم في الطلاق حديث ۱۲ ، وابوداؤد في النكاح باب ۴۰ ، الترغيب والترهيب ج۳ ص۳۸ ترغيب الزوج في الوفاء بحق زوجه . . . .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې يو سړی خپله بي بي خپل فراش (د ملاستې ځای. لکه کټ وغيره) ته را وبلي، او دا (بغير د څه شرعي عذر نه) رانه شي، او دا خاوند په خفګان شپه تيره کړي، نو ترسهره پورې فرښتې په دې ښځه لعنت وايي.

د ښځو سره مشابهت کوونکو سړو، او د سړو سره مشابهت کوونکو ښځو باندې لعنت:

حضرت ابن عباس رضی الله عنهما فرمائي:

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلْمُتَشَبِّهِيْنَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَآءِ وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَآءِ بِالرِّجَالِ. (۱)

نبي ﷺ لعنت ويلی په هغه سړو باندې چې د ښځو سره مشابهت کوي (يعنی د ښځو په شکل و صورت ځان جوړوي). او په هغو ښځو يې هم لعنت ويلی چې د سړو سره مشابهت کوي (يعنی د سړو په شکل و صورت ځان جوړوي).

په مړي ژړا کوونکي زنانه و باندې لعنت:

حضرت ابن ابوسعيد خدري رضی الله عنه فرمائي:

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ اَلنَّائِحَةَ وَالْمُسْتَمِعَةَ. (۲)

پيغمبر عليه السلام لعنت ليږلی په هغه ښځه باندې چې په مړي ژاړي (چغې سورې وهي، او خپل ګريوانونه شلوي)، او چې څوک دا اوري (او ورباندې راضي وي) نو په دې هم لعنت دی.

په لوطي او د مور او پلار په نافرماني کوونکي لعنت:

په يو حديث کې نبي عليه السلام فرمائي:

((مَلْعُوْنٌ مَنْ عَمِلَ عَمَلَ قَوْمِ لُوْطٍ)).

---

(۱) اخرجه البخاري في اللباس باب ٦١، وابوداؤد في اللباس باب ۲۷، والترمذي والنسائي، الترغيب والترهيب ج۳ ص ۷۵ الترهيب من تشبه الرجل بالمرءة.

(۲) رواه ابوداؤد كتاب الجنائز باب ۲۵. ورواه البزار والطبراني. الترغيب والترهيب ج۴ ص ۱۸۵ الترهيب من النياحة على الميت....

(c) ketabton.com: The Digital Library

لعنتي دی هغه څوک چې د حضرت لوط عليه السلام د قوم عمل کوي (يعنی لِواطت کوي).

دا پاس الفاظ نبي ﷺ درې (۳) پيرې اوفرمايل.

((مَلْعُوْنٌ مَنْ ذَبَحَ بِغَيْرِ اللهِ)).

لعنتي دی، څوک چې د غير الله په نوم ذبح کوي.

((مَلْعُوْنٌ مَنْ أَتَى شَيْئًا مِنَ الْبَهَائِمِ)).

لعنتي دی، څوک چې د چارپيانو سره خپل شهوت پوره کوي.

((مَلْعُوْنٌ مَنْ عَقَّ وَالِدَيْهِ)). (۱)

لعنتي دی، څوک چې د مور او پلار نافرماني کوي.

((مَلْعُوْنٌ مَنْ أَتَى امْرَأَةً فِيْ دُبُرِهَا)). (۲)

لعنتي دی، څوک چې د خپلې کور واله سره په شا طرف (دُبره) کې کوروالې کوي.

نور د لعنت واله ګناهونه :

محترمو! دا خومې درته صرف يو څو ګناهونه پيش کړه، د کومو په وجه چې په انسان باندې لعنت راورېږي. د دينه علاوه په معتمدو احاديثو کې نور ګناهونه هم ذکر دي، چې د هغې په کوونکي لعنت ليږل شوې.

لکه نبي عليه السلام لعنت ويلې په تصوير جوړوونکي، په هغه چا چې مسلمان ته ضرر رسوي او دهوکه ورسره کوي، او لعنت يې ويلې په هغه چا چې ښځه د خپل خاوند نه يا غلام د خپل مالک نه جدا کوي، او لعنت يې ويلې په هغه چا چې د الله ﷻ حکمونه پټوي او په پاکدامنو ښځو د زِنا تهمت لږوي.

د دينه علاوه په احاديثو نور هم ډير داسې ګناهونه شته چې د هغې په کوونکي باندې نبي ﷺ لعنت ويلې.

(۱) رواه الطبراني في الاوسط والحاكم، الترغيب والترهيب ج۳ ص ۱۹۶.

(۲) اخرجه ابوداؤد في النكاح باب ۵۲ واحمد المسند ۲/ ۴۴۴، ۴۷۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبرت : عزتمندو مسلمانانو ! تاسو ديته سوچ وکړئ چې دا څومره د خفګان خبره ده چې په يو سړي باندې (د ګناه کولو په وجه) الله ﷻ او د هغه رسول ﷺ لعنت ويلې وي .
نو انسان ته په کار دي چې د الله ﷻ د نافرمانۍ نه ځان اوساتي .

په ګناهګار باندې نور مخلوقات هم لعنت وايي :

کله چې انسان ګناهونه کوي ، نو د دې په وجه قحط سالي راځي ، بارانونه بند شي . نو د انسانانو نه علاوه نور مخلوقاتو ته هم د دې اثر اورسي ، نو هغوی هم بيا په دې انسان باندې لعنت وايي .

مجاهد رحمه الله وايي :

چې کله باران بند شي او سخت قحط شي ، نو ځناور هم په نافرماني کوونکو بندګانو باندې لعنت وايي . او دا وايي چې دا د دې انسانانو د ګناهونو نحوست او سپيره توب دی (چې په مونږ باندې هم باران بند شوې) . (۱)

٦ . د الله تعالی د دښمنانو وارث جوړېدل :

د ګناهونو شپږم نقصان دادی چې د دې په وجه انسان د الله ﷻ د دشمنانو نه د يو دشمن وارث جوړېږي . ځکه هره ګناه اکثر د يو چا ميراث دی ، نو دې چې هغه ګناه کوي ، نو خامخا د هغوی وارث جوړېږي :

لکه په ناپ تول کې کمې کول د حضرت شعيب عليه السلام د قوم ميراث دی ، تکبر او ظلم د حضرت هود عليه السلام د قوم ميراث دی ، ځان اوچت ګڼل او فساد کول د فرعون او د ده د قوم ميراث دی ، لواطت د حضرت لوط عليه السلام د قوم ميراث دی .

نو دې انسان چې دا ګناه وکړه ، نو دې هم د هغوي وارث جوړ شو ، د هغوی مشابهت يې اختيار کړو . او حديث کې راځي :

((مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ)) . (۲)

(۱) جزاء الاعمال للتهانوي رحمه الله .
(۲) رواه احمد في المسند .

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک چې د يو قوم سره (د هغوئ په خاصو افعالو او اقوالو کې) مشابهت کوي، نو دې هم د هغوی نه دی.

۷. معيتِ الهي (دالله ﷻ امداد) ختميدل :

د ګناهونو اووم نقصان دا دی چې ددې په وجه د انسان سره معيتِ الهي (د الله ﷻ امداد) ختميږي. او چې د چا سره د الله ﷻ امداد ختم شو، نو هغه بيا هيڅکله نه کاميابيږي اګر چې ظاهري اسباب ده سره ښه ډيروي.

ځکه په اسبابو کې اثر اچوونکې خو الله ﷻ دی، او چې دالله ﷻ معيت ختم شو، نو بيا اسباب اثر نه کوي.

او بل طرفته کوم کس چې د ګناهونو نه ځان ساتي، نو ده سره دالله ﷻ امداد شامل وي، او د چا سره چې د الله ﷻ امداد شاملِ حال وي نو ده ته بيا هيڅوک او هيڅ شي ضرر نشي رسولی. او دا يو لوي نعمت دی.

ددې دپاره درته يو دوه مثالونه پيش کوم:

د نيکانو سره د الله ﷻ د امداد مثالونه :

اول مثال: په غارِ ثور کې د رسول الله ﷺ سره د الله ﷻ د معيت واقعه:

د هجرت په شپه د نبي کريم صلى الله عليه وسلم سره په غارِ ثور کې حضرت ابوبکر صديق رضی الله عنه وو، کله چې مشرکينِ مکه ددوی د تلاش دپاره راووتل، او ددې غار خولې ته را اورسيدل، نو حضرت ابوبکر صديق ﷛ د کافرانو قدمونه اوليده، نو اويريده، چې هسې نه دوی ښکته وګوري، او مونږ او ويني نو نبي عليه السلام ته به تکليف اورسوي.

ده د خپلې پريشانۍ ذکر نبي عليه السلام ته وکړو، پيغمبر عليه السلام ورته اوفرمايل:

﴿ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا ﴾. (۱)

ترجمه: غم مه کوه، بيشکه الله ﷻ د مونږ سره دی. (د هغه نصرت او امداد د مونږ سره دی، او د چا سره چې د الله ﷻ امداد وي هغوي ته هيڅوک هم نقصان نشي رسولی).

(۱) التوبة آيت ۴۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيا همداسې اوشو هم . چې کافران واپس لاړه ، دوی يې اونه ليدل ، او الله ﷻ د دوی حفاظت وکړو .

دويم مثال : د حضرت موسی عليه السلام سره د الله ﷻ د معيت واقعه :

حضرت موسی عليه السلام چې کله خپل قوم بني اسرائيل د ځان سره روان کړه ، او د مصر نه اووت ، نو شاته ورپسې فرعون او د ده لښکر راغې ، په يو ځای کې مخې ته درياب (بحرِ قلزم) راغې ، او شاته د فرعون لښکر وو .

نو د حضرت موسی عليه السلام ملګري (بني اسرائيل) اوويريده ، او موسی عليه السلام ته يې وويل:

﴿ إِنَّا لَمُدْرَكُونَ ﴾ . (۱)

ای موسی ! بيشکه مونږ خو راګير شو (مخې ته درياب دی او شاته د فرعون لښکر دی).
حضرت موسی عليه السلام ورته تسلي ورکړه :

﴿ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴾ . (۲)

ترجمه : هرګز داسې نده ، د ماسره خپل رب دی ، هغه به ماته راهنمائي کوي (او زمونږ د نجات صورت به را اوباسي ، ځکه د مونږ سره د الله ﷻ امداد شاملِ حال دی) .

او همداسې اوشوه ، چې الله ﷻ حضرت موسی عليه السلام ته حکم وکړو :

﴿ اِضْرِب بِّعَصَاكَ الْبَحْرَ ﴾ (۳)

ترجمه : ته په خپله آمسا باندې دا درياب اووهه .

حضرت موسی عليه السلام چې درياب په آمسا اووهلو ، نو دولس (۱۲) لارې پکې جوړې شوې ، او اوبه ځای په ځای اودريدې ، دوی ورباندې پورې وتل ، او چې کله فرعون او د ده لښکر پکې ورننوتل ، نو اوبه واپس يو ځای شوې ، او ټول په کې غرق شو .

---

(۱) الشعرآء آيت ۶۱ .

(۲) الشعرآء آيت ۶۲ .

(۳) الشعرآء آيت ۶۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

وريسې الله ﷻ فرمائي :

﴿ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ﴾ . (۱)

ترجمه : يقيناً په دې واقعه کې لويه نښه د قدرت ده (چې څنګه د نيکانو سره امداد کوم ، او نافرمان څنګه هلاکوم) .

فائده : معلومه شوه چې کوم کس ځان د ګناه نه ساتي د هغه سره د الله ﷻ معيت (امداد) وي ، او چې څوک ګناهونه کوي ، نو د هغه سره د الله ﷻ امداد نه وي .

۸ . د فرښتو د دُعاګانو نه محرومه کيدل :

د ګناهونو اتم نقصان دا دی چې په دې سره انسان د فرښتو د دُعاګانو نه محرومه کيږي.
په قرآن کريم کې ذکر دي : چې فرښتې د هغه خلقو د پاره دعاګانې کوي کوم چې مومنان وي او نيک اعمال کوي .
اوس چې يو سړی ګناهونه کوي ، نو لازمي به دې د فرښتو د دُعاګانو نه محرومه وي .
الله رب العزت د فرښتو دُعاګانې داسې رانقل کوي :

﴿ اَلَّذِيْنَ يَحْمِلُوْنَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهٗ يُسَبِّحُوْنَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُوْنَ بِهٖ وَيَسْتَغْفِرُوْنَ لِلَّذِيْنَ آمَنُوْا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَّعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِيْنَ تَابُوْا وَاتَّبَعُوْا سَبِيْلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيْمِ . رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِيْ وَعَدْتَّهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ . وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَنْ تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهٗ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴾ . (۲)

ترجمه : کومو فرښتو چې عرش اوچت کړی ، او کومې چې د عرش ګير چاپيره دي ، دوی د خپل رب تسبيح او تعريف بيانوي ، په الله ايمان لري او د مومنانو د پاره (داسې) بخښنه غواړي : چې ای ربه زمونږه ! تا احاطه کړې په هر شي باندې په خپل رحمت او علم سره .

(۱) الشعرآء آيت ٦٧ .

(۲) المومن آيت ۷ ، ۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پس کومو خلقو چې توبه او ویسته، او ستا په لاره روان دي، دوی ته بخښنه وکړه، او دوی د عذاب د جهنم نه اوساته.

ای ربه زمونږه! ته داخل کړه دوی په باغونو د همیشه اوسیدلو کې، د کومو چې تا د دوی سره وعده کړې. او (اې الله! ته داخل کړه د دوی سره) د دوی نیکان پلاران، نیکانې بیبیانې او نیکان اولاد. بیشکه ته ډیر زبردست او حکمت واله یې.

او (اې الله!) ته اوساته دوی د تکلیفونو نه. او تا چې څوک په دغه ورځ د تکلیفونو نه بچ کړو، نو بیشکه تا په هغه رحم وکړو، او همدا لویه کامیابي ده.

فائده: معلومه شوه چې د عرش او د عرش ګیر چاپیره فرښتې د مؤمنانو او نیکانو خلقو د پاره ډیرې دُعاګانې غواړي.

او س چې څوک په ګناهونو کې اَخته وي، نو یقیني خبره ده چې دې به د فرشتو د دې دُعاګانو نه محرومه وي.

۱۰. د مخ رونق ختمیدل، او عقل کمزورې کیدل:

لسم نقصان د ګناهونو دا دی چې د دې په وجه د انسان د مخ رونق ختمیږي. ځکه چې د ګناه په وجه د انسان په زړه یو تور داغ اولږي، نو که چیرته دې توبه اونه باسي، او بار بار ګناه کوي نو هغه داغ زیاتیږي، چې د هغې اثر بیا په سترګو او مخ کې هم معلومیږي.

او دا په تجربې سره معلومه ده چې کوم کس په ګناه کې مبتلاء وي، که هغه هرڅومره ښکلې وي، او په ځان ډیرې ګوتې وهي، خو بیا به یې هم په مخ کې د نیکانو خلقو رونق او نُور نوي، بلکه مخ به یې پیکه او سپیره لږي.

د دې برعکس تاسو د نیکانو خلقو مخونو ته اوګورئ، نو ښکاره به درته په کې رونق معلوم شي.

حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما فرمائي:

چې په نیکۍ کولو سره د انسان په مخ کې رونق راځي، په زړه کې رڼا، په رزق کې فراخي، په بدن کې قوت او د خلقو په زړونو کې محبت پیدا کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په ګناه کولو سره په مخ کې بې رونقي پيدا کيږي ، په قبر او زړه کې تياره ، په بدن کې سستي ، رزق کې تنګي ، او د خلقو په زړونو کې بُغض (کينه) پيدا کيږي . (۱)

دغه شان د ګناهونو په وجه د انسان په عقل کې هم نقصان او فساد راځي .

ځکه عقل يو نوراني شي دی ، او د ګناهونو د ککړ والي په وجه په دې کې خامخا کمې راځي .

دامام شافعي رحمه الله خپل استاذ ته د حافظې د کمزورتيا شکايت :

امام شافعي رحمه الله فرمائي : چې ما خپل استاذ وکيع رحمه الله ته د حافظې د کمزورتيا شکايت وکړو ، نو هغه راته دا وصيت وکړو : چې ګناهونه پريده نو حافظه به دې مضبوطه شي ، په اشعارو کې يې دا خبره بيان کړې :

شَكَوْتُ إِلَى وَكِيْعٍ سُوْءَ حِفْظِيْ ✦ فَأَوْصَانِيْ إِلَى تَرْكِ الْمَعَاصِيْ

وَأَخْبَرَنِيْ بِأَنَّ الْعِلْمَ نُوْرٌ ✦ وَنُوْرُ اللّٰهِ لَا يُعْطٰى لِعَاصٍ (۲)

ما خپل استاذ وکيع رحمه الله ته د حافظې د خرابۍ (کمزورتيا) شکايت وکړو ، نو هغه راته وصيت وکړو چې ګناهونه پرېږده (نو حافظه به دې صحيح شي) .

او دا خبر يې راکړو (چې د ګناهونو سره ځکه حافظه کمزورې کيږي) چې علم يو نُور دی ، او ګناهګار ته د الله ﷻ نُور نشي ورکولی .

عزتمندو مسلمانانو ! که چيرته تاسو سوچ وکړئ ، نو کوم کس چې ګناهونه کوي ، دا پخپله د بې عقلۍ غټ دليل دی .

ځکه که يو کس ته دا پته اولږي چې ما يو ماشوم ګوري ، نو هيڅ کله به دې د هغه د وړاندې يو فحش کار اونکړي . اوس چې د يو کس دا يقين وي چې ما الله ﷻ ګوري ، زه د هغه په قدرت کې يم ، د هغه رزق خورم ، هغه مې د دې ناجائز کار نه منع کوي ، د هغه رسول مې منع کوي ، قرآن مې منع کوي ، په ګناه کولو سره الله ﷻ ناراضه کيږي ، پيغمبر عليه السلام ناراضه کيږي ، حفظه ملائکو ته تکليف رسي ، شيطان خوشحاليږي ، مرګ خامخا راروان دی د الله ﷻ د

(۱) جزاء الاعمال للتهانوي رحمه الله .

(۲) ص .

(c) ketabton.com: The Digital Library

وراندی به پيش کيږم ، حساب وکتاب به ورکوم ، د هغه فرشتې به راباندې ګواهي ورکوي ، زما اندامونه به زما خلاف ګواهي ورکوي ، دا ورځ او شپه به ګواهي ورکوي ، په کوم ځای چې ما ګناه شوې هغه به ګواهي ورکوي ، الله ﷻ راباندې په خپله ګواه دی ، د جنت نه محروم کيږم ، او د جهنم مستحق ګرځم .

نو چې يو سړی دا ټولې خبرې ځانته رامخې ته کړي ، او دې بيا هم د عارضي خوشحالی د پاره ګناهونه کوي ، د الله ﷻ حکم ماتوي ، د پيغمبر حکم ماتوي ، د قرآن کريم او احاديثو احکامات د خپو لاندې کوي . نو دا غټ دليل ددې دی چې ددې انسان عقل کمزورې دی ، چې د معمولي فائدې د پاره يې د ومره زيات نقصانونه برداشت کړه .

۱۱ . بار بار ګناه کولو سره د توبې توفيق نه ملاويږي :

د ګناهونو يولسم نقصان دادی چې کله انسان يو ګناه وکړي ، نو دا ګناه بلې ګناه ته دعوت ورکوي ، بيا دې مسلسل ګناهونه کوي . آخر دده د زړه نه ددې ګناه بَديت اووځي ، بيا ورته دسره دا ګناه نه معلوميږي . چې په نتيجه کې ددې انسان نه دتوبې توفيق هم سَلب شي .

مثلاً يو سړې خپل نظر غلط استعمال کړي ، پرَدی ښځې ته اوګوري ، نو ده يو ګناه وکړه . په دې سره دده په زړه کې نورې وسوسې هم پيدا شي ، بيا ورسره خبرې وکړي ...... آخر دا چې دا سړی په زِنا کې مبتلاء شي .

او چې بار بار يې کوي ، نو دې سره دده د زړه نه د زِنا بديت هم ختم شي ، او دا ورته بيا د سره ګناه نه معلوميږي ، بلکه يو عادت يې اوګرځي . چې په دې سره دا انسان نه دتوبې توفيق هم سَلب شي ، آخر د دنيا نه بې توبې لاړ شي .

ډير داسې واقعات پيښ شوي چې په آخيري وخت کې انسان ته د کلمې تلقين ورکړې شوې ، ليکن د هغه په خُله کلمه نه جاري کيده ، بلکه په دُنيا کې به چې په کومه ګناه کې مبتلاء وُ ، د مرګ په وخت يې هم هغه الفاظ د خُلې نه وتلي :

د ډيرو خلقو د خُلې نه د مرګ په وخت سندرې وتلي ، او ډيرو صراحةً د کلمې نه انکار کړې . دا ټول د ګناهونو اثر دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲ . د الله ﷻ د حفاظت نه وتل ،او شیطان پرې مسلط کیدل :

د ګناهونو دولسم نقصان دادی چې ددې په وجه انسان د الله ﷻ د حفاظت نه اووځي او شیطان ورباندې مسلط کیږي . ځکه نیک اعمال د انسان د پاره حفاظتي قلعه ده . او س چې یو سړې ددې قلعی نه اووت ، او په ګناهونو کې مبتلاء شو ، نو خامخا په ده باندې د شیطان غلبه او تسلط راځي . بیا چې د شیطان څه خوښه وي هغه ورسره کوي .

۱۳ . اندامونه باطني نجس او بدبویه کیدل :

د ګناهونو دیارلسم نقصان دادی چې ددې په وجه د انسان هغه اندامونه چې په کوم ګناه کوي باطني نجس کیږي او بدبوئي ترې ځي . ځکه په ګناه کې دننه نجاست پروت دی . مثلاً په لاس ګناه کوي نو لاس حکمًا نجس شي ، په سترګو ګناه کوي دا حکمًا نجسې شي .

ځکه خو حدیث کې راغلي : چې کله یو انسان اودس کوي ، نو کوم اندام چې وینځي نو هغه د نجاست نه پاکیږي .

د اندامونو د نجس کیدو او بدبویه کیدو باره کې درته څو نمونې پیش کوم :

۱ . د دروغو باره کې نبي ﷺ فرمائي :

((إِنَّ الْعَبْدَ لَيَكْذِبُ الْكِذْبَةَ لَيَتَبَاعَدُ الْمَلَكُ عَنْهُ مَسِيْرَةَ مِيْلٍ مِنْ نَتْنِ مَا جَاءَ بِهِ)) . (۱)

کله چې یو بنده دروغ وایي نو فرښتې ددې دروغو د بدبویۍ د وجې یو میل لرې ولاړې وي .

۲. د ګناه بدبویي د انسان نه د مرګ په وخت هم ځي :

حدیث کې راځي : چې کله د یو بنده د وفات وخت رانزدې شي ، نو د ملک الموت سره چې نورې کومې فرښتې راغلې وي ، نو دوی ددې انسان اندامونه بُویوي .

نو په کومو اندامونو چې انسان ګناه کړې وي ، د هغې نه بدبویي ځي ، نو فرښتې په دې سړي باندې راباندې کړي ، او ښه یې اووهي .

او کوم کس چې نیک وي ، توبه یې ویستې وي ، نو د هغه د اندامونو نه بدبویي نه ځي (نو بیا ده ته وهل نه ورکوي) . (۲)

---

(۱) اخرجه الترمذي وقال حسن غریب ، احیاء العلوم ج۳ ص ۱۸۳ کتاب آفات اللسان .

(۲) خطبات فقیر ج۱۰ ص ۱۷۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. د ګناهونو دا بدبوئي به د انسان نه د قيامت په ورځ هم ځي :

نبي ﷺ فرمائي :

((إِنَّ النَّاسَ تُرْسَلُ عَلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رِيْحٌ مُنْتِنَةٌ حَتَّى يَتَأَذَّى مِنْهَا كُلُّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ)).

د قيامت په ورځ به په خلقو باندې ډيره بدبويه هوا راشي ، تردې چې نيک او بد ټولو ته به ددې نه تکليف اورسيږي ، او هر ځای ته به دا هوا اورسي .

بيا به يو آواز کوونکې آواز وکړي :

هَلْ تَدْرُوْنَ هٰذِهِ الرِّيْحُ الَّتِيْ قَدْ آذَتْكُمْ ؟

آيا تاسو ته پته ده چې دا بدبويه هوا د څه شي ده کومې چې تاسو ته تکليف اورسول؟

دوی به ورته جواب ورکړي :

لَانَدْرِيْ وَاللهِ .

په الله قسم ، مونږ ته خو هيڅ پته نشته . بلکه هر کس ته ددينه تکليف اورسيده .

نو دوی ته به وويلې شي :

اَلَا اِنَّهَا رِيْحُ فُرُوْجِ الزُّنَاةِ اَلَّذِيْنَ لَقُوا اللهَ بِزِنَاهُمْ وَلَمْ يَتُوْبُوْا مِنْهُ . (۱)

خبردار ! دا خو د هغه زناکارو د فرجونو (شرمګاهو) بدبويه هوا ده ، کومو چې په دنياکې زِنا کړې وه ، د هغې نه يې توبه نه وه ايستی ، او س د الله ﷻ د وړاندې پيش شو .

په يو بل حديث کې داسې هم راغلي چې کله زِناکارې ښځې په جهنم کې واچولې شي ، نو دا چولو نه روستو به هم ددويي د شرمګاه نه داسې بدبوئي ځي چې ټول جهنميان به ورنه تنګ شي

يُؤْذِيْ اَهْلَ النَّارِ رِيْحُ فُرُوْجِهِمْ . (۲)

جهنميانو ته به د زِناکارو ښځو د شرمګاهونو د بدبويي د وجې سخت تکليف وي .

او ددې ګناه احساس بعضو نيکانو خلقو ته هم کيږي . ځکه دوی په خپل فراست او نُورِايماني سره معلوموي ، چې دا انسان په ګناهونو کې مبتلاء دی لکه :

(۱) الترغيب والترهيب ج۳ ص۱۹۰ الترهيب من الزنا ...

(۲) رواه احمد المسند ۱۶۰/۴ ، الترغيب والترهيب الترهيب من الزنا ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴. د حضرت عثمان رضی الله عنه مجلس ته يو کس راغې، چې په لاره کې يې خپل نظر غلط استعمال کړې ؤ، نو حضرت عثمان رضی الله عنه او فرمايل:

مَا بَالُ اَقْوَامٍ يَتَرَشَّحُ الزِّنَا مِنْ اَعْيُنِهِمْ. (۱)

څه شوي په دې خلقو باندې چې زمونږ مجلس ته راځي او د هغوی د سترګو نه د زِنا آثار څوريږي.

۱٤. د بعضو ګناهونو اثر الته پده او دده په کورنۍ راځي:

د ګناهونو څوارلسم نقصان دادی چې بعض وخت د دې اثرات دده په خپل کور واله پريوځي. لکه يو کس د پردۍ زَنانه حياء او عزت ته نقصان اورسوي، نو د دې اثر دا را اوځي چې دده کور واله ته به هم دغه شان نقصان رسولې شي.

نبي عليه السلام فرمائي:

که چيرته تاسو د نورو د ښځو سره د پرهيزګارۍ معامله کوئ، نو ستاسو ښځو سره به هم د پرهيزګارۍ معالمه کولې شي.

د زَرګر د ښځې واقعه:

امام غزالي رحمه الله په خپل کتاب [اَلتِّبرُالمَسبُوک] کې يو واقعه رانقل کړې: چې په بخارا کې يو مُشکي ؤ، ډير نيک سړې وو، دده يو زَرګر کره د ديرشو (۳۰) کالو نه اُوبه راوړې، دا زَرګر هم ډير نيک سړې ؤ، او دده دا بي بي هم ډيره نيکه ښځه وه.

دې مُشکي به د دروازې پورې اُوبه راوړې، او بيا به واپس لاړ. په دې ديرش کاله کې دده نه څه غلط حرکت نه ؤ شوې.

يو ورځ ده اُوبه راوړې، چې وې کتل نو د زَرګر ښځه په اَنګړ کې اُوده وه، دې ورغی او دهغې په لاس يې خپل لاس راښکلو، او زُور يې پرې وکړو، نور واپس لاړو.

دا ښځه چې راپاځيده، نو ډيره زياته خفه شوه، چې څنګه ديرش کاله پس د دې سړي نيت خراب شو؟ آخر څه وجه خو خامخا شته.

(۱) وعظ غض البصر للتهانوي رحمه الله ص ۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله يې چې د ا خاوند کور ته راغې، او وې ليده چې دا ښځه ژاړي او خفه ده. ده ورته پوښتنه وکړه: چې ولې ژاړې؟ دې ورته وويل: چې تا نن په بازار کې څه خراب کار کړي، چې د هغې اثر ماته هم را رسيدلې. دې زرګر انکار وکړو چې ما هيڅ ندي کړي. دې ښځې ورته وويل: چې دا هيڅ کله کيدې نشي، تا خامخا څه کړي. که صفا حال راته نه وايي نو زه د تا سره هيڅکله پاتې کيږم نه.

آخر زرګر مجبور شو، او ورته وې ويل: چې نن زما دکان ته يوه ښائسته ښځه راغله، بنګړي يې اخيستل، چې کله يې بنګړي واخيستل، او په لاس کې يې واچول، نو لاسونه يې ډير ښکلي وو، زه په ځان پوهه نه شوم، دهغې لاس مې اونيوه، او لږ زور مې ورکړو، بيا هغه ښځه واپس لاړه.

دې ښځې افسوس وکړو چې تا ولې داسې کول؟ د هغې اثر ماته ورسيد. هغه مشکي چې مونږ له يې د ډيرشو کالو نه راپه ديخوا اُوبه راوړې، او نيک سړی ؤ نو نن يې زما لاس له زور ورکړو، او واپس لاړو.

نو زرګر ورته وويل: چې په خدای قسم، د مانه غلطي شوې، زما توبه ده، بيا به هيڅکله داسې نه کوم.

صبا له چې مشکي راغې، اُوبه يې راوړې، نو د دې ښځې نه يې معافي او غوښته، او ډير پښيمانه ؤ، چې زه په ځان پوهه نشوم، شيطان دهوکه کړم، بيا به هيڅکله داسې کار نه کوم.

دې ښځې ورته وويل: چې دا ستا غلطي نه ده، بلکه اول غلطي زما د خاوند نه شوې وه چې د هغې اثر ماته را اُورسيده، او الله ﷻ د هغه نه بدل واخيست.(۱)

دا وو د ګناهونو دُنيوي نقصانات چې ما درته يو څو بيان کړل، د دينه علاوه نور دُنيوي نقصانات هم شته چې د وخت د کمي د وجې نشي ذکر کولې.

(۱) التبر المسبوک باب ۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګناهونو اُخروي نقصانات:

عزتمندو ! په قرآن کريم او نبوي احاديثو کې د ګناهونو اُخروي نقصانات خو ډير زيات ذکر شوي دي، چيرته زه هغه درته تفصيلي بيانوم، نو خبره بيا ډيره اوږديږي.

بلکه زه به درته اجمالا يو څو ذکر کړم:

کله چې يو کس د الله ﷻ نافرماني کوي، نو اول خو دده نه د مرګ په وخت فرشتې ډير په سختۍ سره روح اخلي،

بيا په قبر کې دده دپاره مختلف قسمه عذابونه وي، قبر ورباندې دومره راتنګ شي چې يو پُښتۍ يې په بله کې ننوځي، ماران وي، لړمان وي، د فرشتو وهل وي، او د جهنم د طرفه ورته يوه کړکۍ راخلاصه شي چې په هغې کې ورته د جهنم ګرمائش راځي.

بيا د قيامت په هغه سخته ورځ کې (چې يوه ورځ به يې د پنځوس زره کالو په مقدار اوږده وي، هر انسان به په خپلو خولو کې ډوب وي په دې ورځ کې) به هم په ده باندې د الله ﷻ قهر، غضب او نور قسمه عذابونه وي.

بيا به د پُلِ صراط عذاب وي (چې د جهنم د پاسه لږيدلې دی، او هر کس به په دې تيريږي). دلته هم د کافرانو او ګناهګارانو دپاره ډير سخت عذابونه دي.

بيا د هغې نه روستو د جهنم خوفناکې مرحلې دي: چې د اُور جامې به ده ته وراغوستلې شي، په زنځيرونو کې به تړلې وي، د جهنميانو وينې او زوې به ورباندې څکلې شي، د زقوم بدبوداره اُونه به دده خوراک وي، داسې جوشيدلې اُوبه به په ده څکلې شي چې خُولې ته يې رااوچتې کړي نو د ډير ګرمائش نه به دده د مخ څرمن په دې اُوبو کې را اُوغورځي، او چې کله يې اوڅکي، نو دننه په خيټه کې به يې کولمې ټولې ويلې شي، د پاسه طرف نه به يې فرشتې په ګُرزُونو وهي، لاندې به ورته د اُور څپلۍ واچولې شي چې د هغې په وجه به يې پاس دماغ خوټکيږي.

په جهنم کې د اُوښانو په مقدار غټ غټ زهريله لړمان به په ده باندې مسلط کړې شي، چې يو ټک ورکړي نو تر څلويښتو کالو پورې به هغه درد نه ختميږي.

ددينه علاوه به نور مختلف قسمه عذابونه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(نوټ : دا د کومو عذابونو ذکر چې اوشو ، نو دا ځنې په قرآن کریم او ځنې په صحیح احادیثو کې پوره په تفصیل سره ذکر دي ، خو د وخت د کمي په وجه مې تفصیلا بیان نه کړه).

د هرې ګناه نقصان شته :

محترمو مسلمانانو ! د هرې ګناه نقصان شته ، ده ته به د دې جزاء ورکولې شي .

الله ﷻ فرمائي :

﴿ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ ﴾ . (۱)

ترجمه: څوک چې بد کار وکړي (او دې توبه او نه باسي) نو ده ته به د دې جزاء ورکولې شي.

افسوس : ډیره د افسوس خبره داده چې که چیرته په یو کور کې یو ماشوم پیاله یا څه بل شی مات کړي ، نو دې پرې رټلې او وهلې شي .

لیکن که یو عاقل و بالغ کس د الله ﷻ او د رسول ﷺ احکامات مات کړي ، ګناهونه کوي ، نو ده ته هیڅوک هم څه نه وایي ، حالانکه پلار او مشران یې ښه ګوري ، لیکن بیا هم ورته څه نه وایي .

نو انسان ته پکار دي چې د الله ﷻ د نافرمانۍ نه ځان اوساتي . ځکه کوم کس چې د الله ﷻ د ویرې نه یو ګناه پرېږدي ، نو الله ﷻ د دې انسان ډیره قدرداني کوي ، او ډیر لوی اجر ورته ورکوي .

الله تعالی فرمائي :

﴿ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى . فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى ﴾ . (۲)

ترجمه : او څوک چې د خپل رب په وړاندې د پیښې نه ویریدلې وي ، او خپل نفس یې د خواهشاتو نه منع کړې وي نو جنت د هغه د پاره ځاې د اوسیدو دی .

(۱) النساء آیت ۱۲۳ .

(۲) النازعات آیت ۴۰ ، ۴۱ .

بل ځاى الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴾ (۱)

ترجمه : او ځوک چې د خپل رب په وړاندې د اودريدلو نه ويرېږي ، د هغه د پاره دوه (۲) باغونه دي .

واقعه : د ګناه نه د بچ کيدو په وجه د بدن نه د مُشکو خُوشبوئي تلل :

په اِنډياکې يو بزرګ تير شوې ، خپل نوم يې بل څه وو ، خو مشهور وُ په خواجه مُشکي رحمه الله باندې . هر وخت به يې د جسم نه د مشکو په شان خوشبوئي تلله ، خلق حيران وو ، پوښتنه به يې و... کړو ، خو ده ورته حال نه ويلو . آخر خلقو مجبور کړو چې ددې څه وجه ده چې ستا د جسم نه هر وخت د مشکو په شان خوشبوئي ځي ؟

نو ده ورته خپله واقعه بيان کړه :

چې زه يو ورځې په يو کوڅه تيريدم ، نو يوه بوډۍ ښځه د يو کور دروازې سره ولاړه وه ، ماته يې وويل : چې ته داسې نيک سړې معلوميږې ، په دې کور کې دننه يو مريض دى ، سخت تکليف دى ورته ، نو که ته راسره لاړ شې ، او په هغه څه دَم واچوې نو ډيره به ښه وي ، الله ﷻ به درله اَجر درکړي .

ما وړباندې اعتماد وکړو چې ګني رېښتيا وايي . کله چې کورته ورننوتم ، نو دې بوډۍ دروازه تاله (قلف) کړه ، او ددې کور خپله مالکه ماته راغله ، چې ډيره ښکلې هم وه ، ما ته يې وويل : چې زه روزانه تا ګورم چې ته په دې لاره تيريږې ، نو زما د رسره ډيره مينه پيدا شوې ، او س به زما حاجت پوره کوى .

دې وايي : چې ما ورته ډير عذرونه پيش کړه چې دا يو ناجائز کار دى ، زه دا نشم کولې ، خو دې راته وويل : چې دوه خبرې دي : يا خو به زما حاجت پوره کوې ، يا به تهمت درباندې اولږوم او سنګسار به دې کړم .

دا بزرګ وايي چې زه هم حيران شوم . آخر مې زړه ته يو تدبير راغې ، دې ته مې ...ل : چې ماته د قضائ حاجت (اودس ماتي) ضرورت دى ، بيت الخلا راته اوښايه . چې واپس راشم نو بيا به ګورو .

---

(۱) الرحمن آيت ۴۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه هم خوشحاله شوه چې څه . څه نا څه خو راضي شو ، نو بيت الخلا يې راته او خوده ، ملته چې لاړم ، نو په بيت الخلاکې چې څه اودس ماتې وو ، هغه مې په خپلو جامو او بدن پورې او مږل .

کله چې د بيت الخلا نه را اووتم ، نو د مانه سخته بدبوئي تلله ، دې ښځې چې زه په دې حالت کې اوليدم ، نو نفرت يې رانه پيدا شو ، او بوډۍ ته يې حکم وکړو : چې زر يې اوباسه ، دا دې څه پاګل را ننويستی .

نو زه يې د دروازې نه را اوويستم ، او د زِنا نه بچ شوم . اوس ما سره دا غم پيدا شو چې خلق ته به زما د بدن او جامې نه بَدبُويي ورځي ، نو زَر لاړم ، او په يو غسل خانه کې مې کپړې او بدن او وينځل .

کله چې د غسل خانې نه بهر را اووتم ، لمدې جامې مې اغوستې وې ، نو د همغه وخت نه مې د جسم او جامو نه د مشکو په شان خوشبوئي تلل شروع شو . (۱)

سبحان الله . الله رب العزت د انسان څومره قدرداني کوونکې دی ، چې دې کس د ګناه نه د بچ کيدو د پاره په خپل بدن ګندګي مګلې وه ، نو الله ﷻ يې د جسم نه د مشکو خوشبوئي تلل شروع کړه ، او په خواجه مشکي رحمه الله مشهور شو .

معلومه شوه چې په نيکی کولو سره د جسم نه خوشبوئي ځي او د ګناه کولو په وجه سره د جسم نه بدبوئي ځي .

قدرمنو ! انسان ته دا سوچ په کار دی چې زه د اګناهونه کوم ، نو دا خو د هغه ذات نافرماني کوم چا چې زه پيدا کړې يم ، هغه رزق راکوي ، د هغه په ملک کې اوسيږم ، د هغه را باندې قدرت شته ، او هغه عذاب راکولې شي . نو بيا ولې د داسې عظيم ذات نافرماني اوکړم ؟

د الله ﷻ د نافرمانۍ نه د يو ځوان توبه :

علامه فريد الدين عطار رحمه الله په تذکرة الاولياء کې ذکر کړي دي : چې يو ځوان ابراهيم بن ادهم رحمه الله ته راغې ، او ورته وی ويل چې جناب ! په ګناهونو کې مبتلا يم ، پريښودې يې نه شم ، خو بل طرفته د الله ﷻ د عذاب نه هم ويريږم .

نو ته داسې څه طريقه راته اوښايه چې زه ګناهونه هم کوم ، او د الله ﷻ د عذاب نه هم بچ يم .

---

(۱) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج ۲ ص ۱۴۶ ، خطبات فقیر ج ۱۰ ص ۱۷۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم بن ادهم رحمه الله چې دا خبره واوریده، نو په ځای د دې چې دې دا کس اورټې، او وی شړي، چې دا څنګه خبره کوی؟ (چې هم ګناه کوې او هم د الله ﷻ د عذاب نه بچ شې. دا خو کیدې نشي).

نو ده ورته ډیر په نرمۍ او محبت سره وویل: چې صحیح ده، طریقه درته ښایم، خو ته یو څو کارونه وکړه، د هغې نه روستو بیا ګناه کوه، نو د عذاب نه به بچ ئي.

هغه ځوان خوشحاله شو او رامتوجه شو، چې جناب! هغه طریقه راته اوښایه.

نو ده ورته وویل: چې یو شپږ خبرې عملي کړه، بیا خیر دی ګناه کوه:

۱. چې کله ګناه کوی نو داسې ځای کې یې کوه چې الله ﷻ دې نه ګوري.

هغه ځوان په سوچ کې شو او وې ویل: چې داسې ځای خو نشته چې هلته زه د الله ﷻ نه پټ شم او الله ﷻ ما اونه ګوري؟ دا خو د سره ممکن نده.

۲. چې کله ته ګناه کوی نو د الله ﷻ رزق مه خوره. او الله ﷻ ته ووایه: چې ای الله! نه خو ستا رزق خورم، او نه ستا خبره منم.

هغه ځوان ورته وویل: چې جناب! دا خو هم ممکن نده، چې زه د الله ﷻ رزق پریږدم. ځکه بیا به ژوندې څنګه پاتې کیږم؟

۳. چې کله ته ګناه کوی نو بیا د دې زمکې او آسمان نه اووځه. ځکه دا خو د الله ﷻ په ملکیت کې دي، نو چې ته د الله ﷻ په ملک کې اوسیږې، او د هغه نافرماني کوی نو دا خو ښه خبره نده.

هغه ځوان وویل: چې جناب! دا خو هم ممکن نده چې زه دې د دې زمکې او آسمان د حدودو نه اووځم.

۴. چې کله درته ملک الموت فرښته د روح قبض کولو دپاره راشي، نو ته ورته ووایه: چې لږ انتظار وکړه، زه توبه اوباسم او نیک اعمال کوم، نو بیا به مې روح واخلې.

هغه ورته وویل: جناب! دا خو هم ممکن نده. ځکه الله ﷻ فرمائي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿ إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴾ . (۱)

هر کله چې ددوی نيټه (مرګ) راشي ، نو بيا خو نه يو ساعت روستو کيږي او نه مخکې کيږي .

۵. چې کله وفات شې ، او په قبر کې دې کيدي ، منکر و نکير فرښتې درته راشي ، نو ته ورته ووايه : چې دا تاسو بغير د اجازت نه څنګه راغلې يئ ؟ د چانه مو اجازت اخيستې وو ؟

هغه ځوان ورته وويل : چې جناب ! دا خو هم ممکن نه دی . ځکه هغه فرښتې څوک منع کولې شي ؟

٦ . چې کله د قيامت په ورځ د الله ﷻ دربار ته پيش شې او ستا اعمال او تللې شي ، ګناهونه دې ډير وي ، او الله ﷻ فرښتو ته حکم وکړي : چې دا جهنم ته بوځئ ، او ألته يې جهنم ته اوغورځوئ . نو هغه ځای کې ته خپلې خپې ټينګې کړه ، او ضد شروع کړه ، چې زه خو جهنم ته نه ځم ، ما هيڅوک هم جهنم ته نشي بوتللې .

هغه ځوان وويل : چې جناب ! داخو هم نشي کيدې . ځکه د فرښتو د وړاندې زما څه حيثيت دی چې زه انکار وکړم .

نو ابراهيم بن ادهم رحمه الله ورته او فرمايل :

چې کله ته د الله ﷻ نه پټيدې هم نه شی ، د هغه رزق هم خوری ، د هغه حکومت نه هم نه شې وتې ، د مرګ فرښته هم نشی منع کولې ، منکر او نکير هم نه شی منع کولې ، د قيامت په ورځ انکار هم نشی کولې ، نو بيا ستا څه حيثيت دی چې ته د دومره لوي ذات نافرماني کوی ؟

هغه ځوان ورته وويل : چې جناب ! زما د ماغو ته خبره کوزه شوه ، د دينه پس به هيڅکله د الله ﷻ نافرماني اونکړم ، هم هلته يې توبه اوويسته ، او لاړ . (۲)

محترمو مسلمانانو ورونو ! دا خو يقيني خبره ده چې د ګناه په وجه انسان د الله ﷻ د عذاب مستحق ګرځي ، نو انسان ته دا سوچ په کار دی چې زه د الله ﷻ نافرماني کوم ، نو آيا زه د الله ﷻ عذاب برداشت کولې شم او که نه ؟ آيا زه د جهنم اور برداشت کولې شم او که نه ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعه : د جهنم د ويرې نه د يو غر ژړا :

فقيه ابو الليث سمرقندي رحمه الله يو واقعه رانقل کړې :

چې يو ځل حضرت عيسى عليه السلام په يو کلي تيريده ، په دغه کلي کې يو غر ؤ ، او د هغې نه د ژړا او سُورو آوازونه راوتل . نو حضرت عيسى عليه السلام د دغه کلي د خلکو نه پوښتنه وکړه : چې په دې غر کې دا چغې او ژړا د څه شي ده ؟ هغوي ورته وويل :

چې اى عيسى عليه السلام ! د کوم وخت نه چې مونږ په دې کلي کې اوسيږو ، د هغه وخت نه را په ديخوا مونږ دغه ژړا او چغې آورو .

حضرت عيسى عليه السلام د الله ﷻ نه سوال وکړو :

يَا رَبِّ ! اِئْذَنْ لِهٰذَا الْجَبَلِ اَنْ يُكَلِّمَنِيْ .

اى ربه ! دې غَر ته اجازت وکړه چې د ماسره خبرې وکړي (چې زه ورنه پوښتنه وکړم) .

الله رب العزت ورته غَر ګويا کړو . غر ورته وايي :

اى عيسى عليه السلام ووايه ، د مانه څه پوښتنه کوې ؟

حضرت عيسى عليه السلام ورته اوفرمايل : چې ما ته دا ووايه چې ته ولې دومره ژاړې او چغې سورې وهې ؟ غر ورته وويل :

اَنَا الْجَبَلُ الَّذِيْ كَانَتْ تُنْحَتُ مِنِّيَ الْاَصْنَامُ الَّتِيْ يَعْبُدُوْنَهَا مِنْ دُوْنِ اللهِ فَاَخَافُ اَنْ يَلْقِيَنِيْ اللهُ تَعَالٰى فِيْ نَارِ جَهَنَّمَ . فَاِنِّيْ سَمِعْتُ اللهَ يَقُوْلُ :

﴿ فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِيْ وَقُوْدُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ﴾ . (۱)

اى عيسى ! زه خو هغه غَريم ، چې د ما نه خلق بُتان جوړوي ، او بيا د هغې عبادت کوي ، زه ويريږم د دينه چې هسې نه ما الله ﷻ په اُور کې اوغورځوي . ځکه ما د الله ﷻ دا ارشاد اوريدلې دى ، چې الله ﷻ فرمائي :

تاسو د هغه اُور نه اويريږئ چې د هغې خشاک خلق (کافران او ګناهګاران) ، او کاڼي دي (يعنى د کاڼو نه جوړ شوي بُتان دي) .

(۱) البقرة آيت ۲۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

غَر وويل : چې د ما نه خو هم بتان جوړ شوي دي نو هسې نه چې ما جهنم ته او غورځوي .

الله ﷻ حضرت عيسى ؑ ته وحي وکړه : چې ته دې غر ته تسلي ورکړه ، ما ده ته د جهنم نه پناه ورکړه . (۱)

قدرمنو ! غَر چې څومره سخت شی دی ، خو بيا هم د جهنم د اُور نه ويرېږي ، نو انسان ته خو په کار دي چې په طريقِ اولی سره د الله ﷻ نه اوويرېږي .

د بعضو شبهو جوابونه :

په آخر کې مونږ د عوامو بعضې شبهې او د هغې جوابونه بيانوم . ځکه بعضې خلقو ته چې څوک نصيحت کوي :

چې د ګناهونو نه ځان اوساتئ ، او نيک اعمال کوئ .

نو هغوی څه شبهې پيش کوي ، چې د دې په وجه په خپله هم په ګمراهۍ او دهوکه کې پراته دي ، او نور خلق هم ګمراه کوي .

اوس دا شبهې په دوه قسمه دي :

۱. اول قسم هغه شبهې ، چې د هغې په کولو سره انسان کافر کيږي . لکه :

دنيا نقده ده ، او آخرت قرض دی . او نقد د قرض نه ښه وي .

يا : د دُنيا لذت يقيني دی ، او د آخرت لذت شکي دی . او يقيني شی د شکي په نسبت ښه وي .

دا دواړه شبهې داسې دي چې په دې سره د انسان د اسلام نه د وتلو خطره ده . ځکه د ده د آخرت متعلق عقيده کمزورې شوه ، او شک يې پکې پيدا شو ، چې د مسلمان د شان سره نه ښائي .

(بل دا چې آخرت هم يقيني دی چې په ډيرو دلائلو سره ثابت دی) .

(نوټ : چونکه دا قسم شبهې کمې وي ، نو ځکه يې ډير تفصيل نه بيانوم) .

۲ . دويم قسم هغه شبهې دي چې د هغې سبب غفلت او جهالت دی .

نو زه به درته د داسې قسم شبهو جوابونه ذکر کړم .

---

(۱) تنبيه الغافلين ص

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. الله ﷻ غفور رحیم دی ، توبه به اوباسم :

اوله شبهه دا کیږي : چې ځان څه له سترې کوم ، هیڅ پروا نشته ، الله ﷻ غفور رحیم دی ، توبه به اوباسم ، ټول گناهونه به راته معاف کړي . (دا خبره ډېر زیات خلق کوي) .

جواب دادی : چې دا خبره صحیح ده چې الله ﷻ غفور رحیم دی . خو ورسره الله ﷻ خو قهّار ، منتقم (غضبناک او بدله اخیستونکی) هم دی . تا ته څه پته ده چې خامخا به تا ته بخښنه کوي ؟

کیدې شي جزاء درکړي ، یا تاته د توبې توفیق د سره حاصل نه شي . یا داچې بعضی گناهونه خو تَش په توبه نه معاف کیږي (لکه حقوق العباد) بلکه دې کې به د حق خاوند ته خپل حق سپارل هم لازمي وي .

او که کوم کس په دې نیت گناه کوي چې زه بیا به توبه اوباسم ، نو داسې کس ته ویل په کار دي چې ته خپل لاس لږ په اُور کې وردننه کړه ، که اُوسوزیده ، نو خیر دی څه پروا نشته . ځکه مَلهم به پرې اولږوې ، واپس به ښه شي .

دا خو هیڅوک هم نه خوښوي . نو بیا ځنگه دا خوښوي : چې خیر دی گناه به اوکړم ، بیا به توبه اوباسم ؟

۲. اوس لا ځوان یم ، چې بوډا شم بیا به توبه اوباسم :

دویمه شبه دا کیږي : چې زه تر اوسه پورې ځوان یم ، اوس خیر دی که گناهونه کوم ، کله چې بوډا شم ، نو توبه به اوباسم ، د جُمات په یو گُنج (گُټ) کې به کینم ، او بیا به نیک اعمال شروع کړم .

جواب : چاته دا یقین شته چې زه به لس یا شل کاله نور هم ژوندې پاتې کیږم ؟ کیدې شي زَر مړ شې ، یا د توبې توفیق درته د سره حاصل نشي . ځکه د ډېرو گناهونو په وجه د انسان زړه توریږي ، او اکثر بې توبې مړ شي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمائي :

إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا كَانَتْ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ فِي قَلْبِهِ فَإِنْ تَابَ وَنَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ صُقِلَ مِنْهَا وَإِنْ زَادَ زَادَتْ حَتَّى يُغْلَفَ بِهَا قَلْبُهُ . فَذَلِكَ الرَّانُ الَّذِي ذَكَرَ اللهُ فِي كِتَابِهِ :

﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (۱)﴾ . (۲)

مؤمن چې كله يو ګناه وكړي ، نو ددې په وجه دده په زړه يو تور داغ اولګي . نو كه دې توبه اوباسي ، ګناه پرېږدي او استغفار ووايي نو زړه يې صفا شي .

او كه دې (توبه اونه باسي او) نور ګناهونه هم كوي ، نو هغه تور داغ زياتيږي ، تردې چې دده ټول زړه راګير كړي . او دا هم هغه زنګ دی چې ددېنه نه الله ﷻ تعبير كړې په :

﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ....﴾

ترجمه : داسې نده ، بلكه د دوی بدو اعمالو ددوی په زړونو زنګ لګولې .

۴ . دا ګناه زما په تقدير كې ليكلې وه :

دريمه شبهه : اكثر خلق چې يو ګناه وكړي ، او ته يې پرې ملامته كوی نو دې به درته زَر ووايي: زه څه اوكړم ، دا به راسره همداسې په تقدير كې ليكلې وه ، نو ځكه مې وكړه .

جواب : هيڅوک هم اول په دې نيت دا ګناه نه كوي چې ګني دا د ماسره په تقدير كې ليكلې ده ، دا خو بيا روستو هسې بَانې جوړوي . .

بل دا چې كه ديو سړي په تقدير باندې دومره پخه عقيده برابره وي ، نو بيا په دُنياوي معاملاتو كې هم په تقدير عقيده ساتل په كار دي ، نو كه يو كس درته مالي يا جاني تاوان اورسوي نو بيا ولې غصه كيږې ؟ او د هغه نه ولې خپل بدل اخلې ؟ دلته دې بيا ولې په تقدير عقيده نشته ؟ دانقصان به هم تا سره په تقدير كې ليكل شوې وو . دلته خو د تقدير نه منكريې . عجيبه ده . صرف د ګناه په ځای كې درته تقدير رایاد شي ؟

---

(۱) المطففين آيت ۱۴ .

(۲) اخرجه الترمذي في التفسير . تفسير سورة ۸۳ باب ۱ ، والنسائي وابن ماجه ، وابن حبان في صحيحه ، والحاكم ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۷ كتاب التوبة والزهد .

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤. که په قسمت کې مې جنت وي نو جنت ته به لاړشم ، او که جهنم وي نو جهنم ته به ځم :

بعضې خلق دا **شُبهه** کوي : چې په ځان څه له سختي تيروم ، اعمالو ته هيڅ ضرورت نشته ، خير دی که ګناهونه کوم . ځکه که په قسمت کې مې جنت وي نو جنت ته به لاړ شم ، او که په قسمت کې مې جهنم وي نو جهنم ته به لاړ شم .

جواب : داسې خلقو ته ويل په کار دي ، چې که يقيني ستا دومره پخه عقيده وي ، نو بيا په دُنياوي معاملاتو کې ولې دومره تکليفونه برداشت کوی ؟

نوکري کوې ، مزدوري کوې ، زمينداري کوې ، فصل اوکرې ، بيا يې اُوريبې ، بيا يې ميده کړې ، بيا يې پخه کړې ، بيا يې خُوله کې واچوې ، بيا وربانديې شُخَوند اووهې .

دې تکليفونو ته هم هيڅ ضرورت نشته . که په قسمت کې دې خوراک وي نو پخپله به درله راشي ، او ستا خيټې ته به لاړ شي . دلته خو دې دا عقيده ده چې ظاهري اسباب هم ضروري دي .

نو دغه شان د جنت ګټلو او جهنم نه د بچ کيدلو د پاره هم اعمالِ صالحه ضروري دي ، او د ګناهونو نه بچ کيدل ضروري دي .

٥ . الله ﷻ مستغني دی ، هغه ته زمونږ د اعمالو هيڅ ضرورت نشته :

پنځمه شُبهه عوام دا کوي چې الله ﷻ مستغني ذات دی ، هغه ته زمونږ داعمالو هيڅ ضرورت نشته (که مونږ نيک اعمال کوو نو د هغه په خدائي کې څه زياتې نه راځي ، او که ګناهونه کوو نو د هغه په خدائي کې څه کمې نه راځي) نو بيا ولې ځان ستړی کوو ؟

جواب : دا خبره صحيح ده چې الله ﷻ مستغني ذات دی ، زمونږ اعمالو ته هيڅ ضرورت نه لري . خو د دې نيکو اعمالو فائده خو د انسان د پاره ده ، دې خو مستغني نه دی (يعنی دا نيک

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعمال چې مقرر شوي، نو دا خو د انسان د فائدې د پاره مقرر شوي، چې ددې په عوض کې به ورته الله ﷻ جنت ورکوي).

ددې خو بعينه داسې مثال دی: لکه يو مهربانه حکيم يا ډاکټر په يو مريض رحم وکړي، دوائي ورته اوښائي، چې دا خوره، په دې کې ستا فائده ده، صحت به دې روغ شي. او د فلاني فلاني شي نه پرهيز کوه. ځکه دا ستا د صحت د پاره نقصاني دی.

اوس دا مريض ووايي: چې زه خو دوائي نه خورم، پرهيز نه کوم. ځکه زما په دوائي خوړلو کې د ډاکټر څه فائده ده؟

نو دا خو د ددې مريض بې وقوفتيا ده چې دا خبره کوي. ځکه که د ډاکټر فائده پکې نشته، نو ددې مريض فائده خو پکې شته.

دغه شان الله رب العزت په بندګانو باندې مهربانه دی، نيک اعمال يې ورته خودلي، چې دا کوئ، په دې کې ستاسو فائده ده، ددې په عوض کې به جنت درکوم، خپله رضا به درکوم.

او فلاني فلاني ګناهونو نه ځان ساتئ، ګني جهنم به مو ځای وي.

اوس چې انسان نيک اعمال نه کوي او ګناهونه کوي نو دا خو دده خپل نقصان دی.

۶. مونږ د فلاني بزرګ اولاد يو، يا دهغه مريدان يو:

شپږمه شُبهه عوامو ته دا کيږي: چې مونږ خو د فلاني بزرګ اولاد يو، يا دهغه مريدان يو، د هغه سره مو محبت دی. نو که مونږ نيک اعمال نه کوو نو خير دی.

دغه شان که مونږ ګناهونه کوو نو هم هيڅ پرواه نشته. بلکه زمونږ ذمه وار هم هغه دی.

جواب: که څيرته نيک اعمال کول، او د ګناهونو نه ځان ساتل ضروري نه وي، او ئش نسبتونه کافي وي، نو بيا به هيڅ کله رسول الله ﷺ خپلې لور حضرت فاطمې رضی الله عنها ته نه فرمايل:

ای فاطمې ته خپل ځان د جهنم نه بچ کړه، ځکه زه د الله ﷻ څخه هيڅ کفايت (کافي کيدل) ستا د پاره نه شم کولی. (۱)

(۱) جزاء الاعمال للتهانوي رحمه الله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوکله چې دانسان سره د ايمان او نيکو اعمالو سرمايه نوي نوبيا تش په نسبتونو نه خلاصيږي.

(اوګوره د حضرت نوح عليه السلام ځوي، د حضرت لوط عليه السلام بي بي، دحضرت ابراهيم عليه السلام پلار، او د نبي کريم صلی الله عليه وسلم تره ابو طالب.

د دوی نسبتونه اګر چې د پيغمبرانو سره وو خو چې خپل ايمان او عمل صالح ورسره نه وو، نو نسبتونه يې په کار رانغلل).

البته که د يوانسان سره ايمان او عمل صالح وي، دګناهونو نه ځان ساتي، او دده نسب هم شريف وي، د نېو خلقو سره يې نسبت هم وي، نو بيا دده د پاره دا په کار راځي.

۷. موږ نورو ته نصيحت کوو، يا موږ ته ګناه ختمونکي اعمال معلوم دي:

اوومه شبهه داده کومه چې بعضې خشکه علماؤ ته کيږي: چې زموږ نيکو اعمالو ته هيڅ ضرورت نشته. ځکه موږ دومره ډيرو خلقو ته وعظ ونصيحت کړې چې د هغوی د عملونو کوم ثواب موږ ته رسيږي، دا هم زموږ د پاره کافي دی، په دې سره به زموږ ټول ګناهونه معاف شوي وي.

يا دا شبهه: چې موږ که څومره ګناهونه کوو نو څه پرواه نشته. ځکه موږ ته داسې اعمال معلوم دي چې د هغې په کولو سره د کلونو ګناهونه معاف کيږي:

لکه د عرفې په ورځ روژې سره د دوه (۲) کالو ګناهونو معاف کيږي، د عاشورې روژې سره د يو کال ګناهونه معاف کيږي، يا نور اذکار شو.

جواب: کوم عالم چې نورو ته نصيحت کوي، او خپله پرې عمل نه کوي نو دده دپاره خو په احاديثو کې ډيرې سختې سزاګانې ذکر شوي.

يو حديث کې راځي نبي عليه السلام فرمائي: چې د معراج په شپه زما تيريدل په داسې يو دله اوشو تُقْرَضُ شِفَاهُهُمْ بِمَقَارِيْضَ مِنْ نَارٍ. چې د هغوی شونډې د اور په قينچې پريکولې شوې. ما د حضرت جبريل عليه السلام نه تپوس وکړو: مَنْ هٰؤُلَاءِ؟ دا څوک دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو حضرت جبريل عليه السلام راته او فرمايل :

خُطَبَاءُ أُمَّتِكَ الَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ مَا لَا يَفْعَلُوْنَ .

دا ستا د امت هغه خطيبان دي چې نورو ته به يې نصيحت كولو خو په خپله به يې هغه كارونه كولو (يعنى عمل به يې پرې نه كولو) . (۱)

ددې بلې شبهې **جواب** دادى : چې دا خبره صحيح ده چې بعضى اعمال داسې شته چې انسان د كلونو ګناهونو ورباندې معاف كيږي ، خو ددې د پاره دا ضروري ده چې :

إِذَا اجْتَنَبَ الْكَبَائِرَ . دا اعمال به هلته فائده وركوي چې سړې د غټو ګناهونو نه هم ځان ساتي

بل دا چې كه صرف دا يو څو اعمال كافي وي ، نو ددې نورو احكامو او اَمرو او نواهيو بيا څه ضرورت وو ؟ بس په كال كې به مو صرف يوه يا دوه روژې نيوې ، دا به كافي وي ؟ حالانكه داسې نده ، بلكه په نورو اوَامِرو عمل كول ، او د نواهي ؤ نه ځان ساتل هم ضروري دى .

۸ . د ډيرو چلو او مجاهدو په وجه اوس مونږ ته د اعمالو هيڅ ضرورت نشته :

اتمه شبهه داده : كومه چې بې علمه او جاهل پيرانو ته كيږي چې مونږ دومره چلې ايستلي ، او دومره مجاهَدې مو كړي چې اوس مونږ رسيدلي يو ، مونږ ته د لمونځ ، روژو او نيكو اعمالو هيڅ ضرورت نشته ، اوس زمونږ خوښه ده چې هر څه كوو .

كله وايي : چې مقصود د الله جلّ جلاله ذكر دى ، هغه مونږ كوو ، او دې ظاهري مونځونو او نيكو اعمالو ته زمونږ هيڅ ضرورت نشته .

ددينه نه علاوه نورى داسې كفري خبرې كوي چې سړى پرې د ايمان نه خلاصيږي .

جواب : دوى ته دا ويل په كار دي ، چې د پيغمبرانو عليهم السلام نه خو څوك زيات الله جلّ جلاله ته نژدې نه وو الله تعالى پيغمبرانو ته فرمايلي :

---

(۱) اخرجه البخاري في بدء الخلق باب ۱۰ ، ومسلم في الزهد حديث ۵۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا﴾. [۱]

ترجمه: اې رسولانو ! تاسو ټول پاکيزه څيزونه خورئ، او نيک عمل کوئ.

الله تعالى خپل نزدې بندګان پيغمبران هم د نيکو اعمالو د کولو څخه نه دي مستثنى کړي.

دغه شان د صحابه کرامو نه هم څوک زيات بزرګان او اولياء الله نه وو.

ليکن دوې باوجود هغوى د اذکارو سره سره نور اعمال د شريعت هم په پابندۍ سره کول.

اګر چې دوى ته په دنيا کې د جنت خوشخبري رسيدلې وه، ليکن بيا به ئي هم مونځ، روژه، زکوة، حج، جهاد او نور اعمال په پوره پابندۍ سره کول، هر وخت به يې په زړه کې د الله ﷻ خوف وو، په ژبه به يې استغفار او توبه ويسته [۲]

نو د صحابه وُ نه روستو خو بيا داسې ګجابُودي نشته چې هغه ووايي چې ماته د نيکو اعمالو او عباداتو هيڅ ضرورت نشته، او زه رسيدلې يم.

او که بالفرض پيداشي نو دابه غټ ګمراه، مُلحد او لعنتي وي، چې په خپله به هم ګمراه وي او نور خلق به هم ګمراه کوي.

خلاصه دا چې په ګناهونو کولو کې د انسان د دنيا او آخرت نقصانات دي، انسان د الله ﷻ د غضب او لعنت مستحق ګرځي. د فرشتو د لعنت مستحق ګرځي. او نور بې شماره نقصانات دي پکې.

نو انسان ته په کار دي چې د هر قسمه ګناه نه ځان اوساتي، که هغه وړه ګناه وي او که لويه.

او که دده نه کوم ګناهونه شوي وي نو په کار دا چې د هغې نه په صدقِ دِل سره توبه اوباسي نو الله ﷻ به يې ګناهونه معاف کړي، او که حقوق العباد يې ضائع کړي وي نو د توبې سره سره دې هغه ته خپل حق هم اوسپاري، يا دې ورنه معافي اوغواړي، نو الله ﷻ به دده مخکې ټول ګناهونه معاف کړي. ځکه حديث کې راځي، نبي عليه السلام فرمائي:

((اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَاذَنْبَ لَهُ)). [۳]

---

[۱] سورة المؤمنون آيت ۵۱.

[۲] جزاء الاعمال للتهالويؒ رحمه الله.

[۳] رواه ابن ماجه کتاب الزهد باب ۳۰ والطبراني ورواه ابن ابي الدنيا والبيهقي مرفوعًا، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۸ کتاب التوبة والزهد، مشکوة ج۱ ص۲۲۳ باب الاستغفار والتوبة، کنز العمال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګناه نه توبه کوونکي داسې دی لکه د سره يې چې ګناه نه وي کړي .

الله رب العزت دې مونږ ټول د هر قسم ګناهونو نه محفوظ کړي ، الله ﷻ دې مونږ ته تورد ګناه کولو توفيق نه راکوي ، او که کوم ګناهونه چې رانه شوي نو اې الله ﷻ ته ډير غفوررحيم ذات يې ، ته په خپل فضل وکرم سره زمونږ په ګناهونو قلم د عفوې راکاږه ، او مونږ ته آئنده د نيکو اعمالو توفيق رانصيب کړه ، د داسې اعمالو توفيق راکړه په کومو چې ته راضي کيږې .

آمِيْن يَا رَبَّ الْعَالَمِيْن .

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ګناهګارانو باندې د عذاب د نزول نور معتمد او زړه پورې واقعات:

دا یقیني خبره ده چې د ګناه په وجه انسان د الله ﷻ د غضب او لعنت مستحق ګرځي . او کله چې انسان د حَد نه تجاوز او سرکشي وکړي ، نو الله ﷻ ورته بیا سخته سزا هم ورکوي :

لکه مخکینې قومونو چې کله هم د الله ﷻ نافرماني کړې او د خپل وخت د پیغمبر خبره یې نه وه منلې نو الله ﷻ په مختلف قسمه عذابونو باندې هلاک کړي . الله تعالی فرمائي :

﴿ وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴾ . (۱)

ترجمه : بیشکه دروغ ګڼرلي وو هغه خلقو چې د دوی نه وړاندې وو ، پس څنګه شو زما عذاب (په دوی باندې) ؟

الله ﷻ د فرعون او دده د قوم باره کې فرمائي :

﴿ كَمْ تَرَكُوا مِن جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ، وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ، وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴾ . (۲)

ترجمه : دوی څومره باغونه او چینې پرېښودې ؟ څومره فصلونه او ښائسته محلونه یې پرېښوده ؟ او څومره نعمتونه یې پرېښوده په کوموکې به چې دوی مزې اخیستونکي وو (یعنې دې خلقو چې دالله ﷻ نافرماني وکړه نو الله ﷻ غرق کړه او دا هر څه ورته پاتې شو) .

نو انسان ته په کار دي چې د ددې واقعاتو نه عبرت واخلي او د الله ﷻ د عذاب نه په اَمن نه شي . ځکه الله ﷻ په دې قادر دی چې د نافرمانۍ په وجه په مونږ هم عذاب راولي .

الله تعالی فرمائي :

﴿ أَأَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ ، أَمْ أَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴾ . (۳)

---

(۱) الملک آیت ۱۸ .

(۲) الدخان آیت ۲۵ تا ۲۷ .

(۳) الملک آیت ۱۶ ، ۱۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : آيا تاسو بې ويرې يئ ؟ د هغه الله ﷻ نه کوم چې په اسمان کې دی چې هغه تاسو په زمکه ننباسي . بيا به ناګهانه دا زمکه په لړزيدو شي . آيا تاسو بې ويرې ئي ، د هغه ذات نه کوم چې په اسمان کې دی ، چې دا را اُووروي په تاسو د کاڼو باران ؟ پس تاسو ته به ژر معلوم شي چې زما ويرول څنګه دي ؟

دغه وجه ده چې د قرآن څه حصه د مخکيني امتونو په واقعاتو مشتمله ده ، چې په کې د انسانانو د پاره غټ عبرت او نصيحت پروت دی .

الله ﷻ فرمائي :

﴿ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ﴾ . (۱)

ترجمه : آيا هغوی په زمکه کې ندي ګرځيدلي چې کتلې يې وی چې د هغوی نه د مخکې خلقو انجام څنګه شو ؟

بل ځای الله ﷻ فرمائي :

﴿ كَذَٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ ﴾ . (۲)

ترجمه : (اې پيغمبره !) همدغه شان مونږ بيانوو تاته د تيرو شوو امتونو (خاص) واقعات .

بل ځای الله تعالی فرمائي :

﴿ لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ﴾ . (۳)

ترجمه : يقينا د هغوی په واقعاتو کې د خاوندانو د عقل د پاره لوي عبرت دی .

---

(۱) يوسف آيت ۱۰۹ .

(۲) طه آيت ۹۹ .

(۳) يوسف آيت ۱۱۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مخکینیو امتونو د عذاب بیان:

که چیرته مونږ په قرآن کریم نظر واچوو نو ځای په ځای به راته پکې د هلاک شوو قومونو تذکره او واقعات په نظر راشي.

دې واقعاتو باندې علماو مستقل کتابونه لیکلي. لکه د مولانا حفظ الرحمن سیوهاروي رحمه الله کتاب (قصص القرآن) چې په پوره تفصیل سره په کې دا واقعات ذکر دي.

زه به درته مختصریو څو نمونې پیش کړم.

د حضرت نوح ﷺ د قوم انجام:

د حضرت نوح علیه السلام واقعه په قرآن کریم کې درې څلویښت (۴۳) ځایه ذکر شوې ده [(۱)] ده خپل قوم ته ډیر تبلیغ وکړو، لیکن دې بدبخته قوم دده خبره اونه منله، نو الله ﷻ ورباندې یو لوی طوفان راوست چې بغیر د یو څو کسانو نه (کوم چې د حضرت نوح ﷺ سره په کشتۍ کې وو) نور ټول قوم په اوبو کې غرق شو، تر دې چې د حضرت نوح ﷺ خپل ځوی کنعان او خپله بي بي واهله (کومو چې دده خبره نه منله) دوی هم په دې طوفان کې هلاک شو.

الله ﷻ فرمائي:

﴿ فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُّنْهَمِرٍ ، وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ﴾ . (۲)

ترجمه: پس مونږ پرانیستلې دروازې د آسمان په داسې اوبو سره چې ډیرې راتویدونکې وې، او د زمکې نه مو چینې روانې کړې، بیا ټولې اوبه په هغه کار پسې راجمع شوې کوم چې مقدر (تجویز) شوې وو. (یعنی ټول مو په اوبو کې هلاک کړل).

ورپسې روستو الله ﷻ فرمائي:

﴿ وَلَقَدْ تَّرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ، فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴾ . (۳)

(۱) خو ډیر تفصیل یې په سورة اعراف، هود، مومنون، شعراء او سورة نوح کې ذکر شوې.
(۲) القمر آیت ۱۱، ۱۲.
(۳) القمر آیت ۱۵، ۱۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه: او بيشکه مونږ پريښنوده دا واقعه يوه نخښه د عبرت دپاره، پس آيا څوک نصيحت اخيستونکې شته؟ (چې د دې واقعې نه عبرت واخلي؟) پس څنګه وو زما عذاب او زما ويرول؟

د حضرت صالح عليه السلام د قوم (ثموديانو) انجام:

د حضرت صالح عليه السلام د قوم (ثموديانو) ذکر په قرآن کريم کې په نهه سورتونو کې شوی. (۱)

ده هم خپل قوم (ثموديانو) ته ډير نصيحت وکړو خو دوی هم د ده خبره اونه منله. آخر قوم ورنه مطالبه وکړه چې که ته يقيني پيغمبر يې نو د دې غر نه دلسو (۱۰) مياشتو بلاربه اُوښه رااُوباسه. حضرت صالح عليه السلام دُعا وکړه، په غره کې حرکت راپيدا شو، يو غټ کاڼړې اوشليده، او د هغې نه د لسو (۱۰) مياشتو بلاربه اوښه را اوتله.

ليکن دې بدبخته قوم بيا هم خبره اونه منله. بيا ورته حضرت صالح عليه السلام ووېل: چې دې اُوښې ته نقصان مه رسوئ.

آخر په دې قوم کې يو بدبخته کس دا اُوښه قتل کړه. کله چې حضرت صالح عليه السلام خبر شو نو قوم ته يې اوفرمايل:

﴿ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ذَٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴾. (۲)

تاسو په خپلو کورونو کې د ژوند نه درې (۳) ورځې فائده واخلئ (درې ورځې روستو به دربانديې د الله ﷻ عذاب راځي، خو ياد ساتئ) دا داسې وعده ده چې بالکل دروغ پکې نشته.

دې بدبخته قوم په ځای د دې چې توبه يې ايستې وی اَلټه يې د حضرت صالح عليه السلام د قتل کولو کوشش کولو.

حضرت صالح عليه السلام ورته د عذاب علامه هم خودلې وه: چې صبا د زيارت (جمعرات) په ورځ به ستاسو د ټولو مخونه ټک زيړ شي، د جُمعې په ورځ به د ټولو مخونه سره شي، او د خالي (هفتې) په ورځ به د ټولو مخونه ټک تور شي او همدا ورځ به ستاسو د ژوند آخيري ورځ وي. (۳)

---

(۱) په سورة اعراف، هود، حجر، نمل، فصلت، النجم، القمر الحاقة، او الشمس کې.

(۲) هود آيت ۶۵.

(۳) معارف القرآن.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او همدا شي بيا اوشو چې د زيارت په ورځ د ټولو مخونه تَک زيړ شو، خو بيا هم دوی الله ﷻ ته متوجه نه شو او ألتّه ټول قوم د حضرت صالح ﷺ د قتلولو په فکر کې وو، په دويمه ورځ د ټولو مخونه سَره شو، او په دريمه ورځ د ټولو مخونه تَک تور شو، دوی د خپل ژوند نه مايوسه شو او د عذاب په انتظار وو چې په دې حالت کې په زمکه باندې يوه تيزه زلزله راغله، او ورسره يو ويروونکې تيز اواز اوشو (حضرت جبريل عليه السلام ورباندې د الله ﷻ په حکم يوه تيزه چغه اووهله) . چې د هغې په نتيجه کې ټول قوم ځای په ځای هلاک شو .

الله رب العزت فرمائي :

﴿ وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ . كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا ... ﴾ .(۱)

ترجمه : ظالمان يوې تيزې غيبي چغې اونيوه، نو د سهَر په وخت په خپلو کورونو کې داسې پړمخې پريوتل ګويا چې دوی دغلته د سره اوسيدلي نه وو .

د حضرت هود ﷺ دقوم (عاديانو) انجام :

په قرآن کريم کې د حضرت هود عليه السلام دقوم تذکره په نهه (۹) سورتونو کې شوې .(۲)

ده هم خپل قوم ته ډير نصيحتونه وکړه، دده قوم بُت پرست او ظالمان وو . الله ﷻ دوی ته ډير قوت ورکړی وو، خو دوی د خپل طاقت په نَشه کې ډير مست وو، او د حضرت هود عليه السلام خبره يې اونه منله، ايمان يې رانه وړو، او دظلم نه وانه اُوخت .

الله ﷻ په دوی دا عذاب راواست چې اووه (۷) شپې او اته (۸) ورځې پرې مسلسل داسې سخته تيزه هوا اوچليده چې انسانان او ځاوري يې به په هوا کې اَلوتل او په زمکه به واپس راغورځيده، او ورسره حضرت جبريل عليه السلام ورباندې تيزه چغه هم اووهله چې په نتيجه کې (د حضرت هود ﷺ او دده د څو ملګرو نه علاوه نور) ټول قوم تباه شو .

الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ . سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا

---

(۱) هود آيت ۶۷، ۶۸ .

(۲) په سورة اعراف، هود، مومنون، شعراء، فصلت، احقاف، الزاريات، القمر او الحاقه کې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ . فَهَلْ تَرَى لَهُم مِّن بَاقِيَةٍ ﴾ . (١)

ترجمه : او هر چې عاديان وو نو دوی په داسې تيز باد هلاک کړې شو چې دا باد ډېر تُند وو . الله تعالى په دوی باندې دغه تيز باد اووه (٧) شپې او اته (٨) ورځې پرله پسې مقرر کړی وو پس تا به دغه قوم کتلو چې په دې باد کې په زمکه پرمخې داسې راپرېوتلي وو ګويا چې د غورځيدلو قجورو ډډې تنې دي .

آيا ته په دوی کې څوک باقي پاتې وينې ؟ (يعنی داسې تباه شو چې يو کس هم په دې ظالمانو کې بچ پاتی نه شو) .

د حضرت لوط ﷺ د قوم انجام :

د حضرت لوط عليه السلام واقعه هم په قرآن کريم کې په څو سورتونو کې ذکر ده . (٢)

دا د حضرت ابراهيم عليه السلام وراره وو ، دې د سَدُوم علاقې ته تللې وو ، او هلته يې خلقو ته د دين دعوت ورکولو ، خو دده قوم ډېر سَرکشه ، متکبِره او بداخلاقه وو ، چې په کې ډېره خطرناکه بيماري هم وه : چې د هلکانو سره به يې لواطت کولو ، او دا به يې شرم نه ګڼړله ، بلکه په ښکاره او فخر سره به يې دا کار کولو .

حضرت لوط ﷺ ډېر نصيحت ورته وکړو خو دوی منع نه شو .

(دا واقعه په تفصيل په سورة حِجر پنځمه رکوع او سورة هود کې الله ﷻ بيان کړی) .

چې کله فرشتې حضرت لوط ﷺ ته په انساني (د ځوانانو په) شکل کې راغلې ، او دده ميلمنې شوې . حضرت لوط عليه السلام چې دا اُوليدې نو وې نه پيژندې چې ګني دا فرښتې دي ، نو ويره ورسره پيدا شوه چې هسې نه زما قوم ددې ميلمنو بې عزتي وکړي .

قوم يې چې خبر شو نو په منډه راغې او د حضرت لوط ﷺ نه يې دا مطالبه کوله چې داهلکان مونږ ته حواله کړه . ده ورته ډېر نصيحت وکړو چې دا زما ميلمانه دي ، تاسو ما مه رَسوا کوئ . تاسو ولې په داسې قبيح عمل کې مبتلاء يئ .

(١) الحاقة آيت ٦ تا ٨ .

(٢) لکه په سورة حجر ، اعراف ، هود ، عنکبوت ، او الشعراء کې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی ورته وويل : چې تاته به پته ده چې مونږ د دې شوقيان يو ، مونږ ته نصيحت مه کوه ، خو دا هلکان مونږ ته حواله کړه .

حضرت لوط ﷺ ډير خفه شو ، فرښتو ورته وويل :

چې ته ويريږه مه ، مونږ فرښتې يو ، دا خلق تاته هيڅ نقصان نشي در رسولې ، خو ته دا سې وکړه چې کله د شپې څه حصه تيره شي نو د خپل کور خلقو سره د دې ځای نه اووځه ، او شاته مه راګورځ . باقي ټول قوم به تباه کيږي چې ورسره به ستا بي بي هم وي ، دا به هم په عذاب کې هلاکيږي .

حضرت لوط ﷺ د شپې ورنه اووت ، د ده بي بي د نيمائي لارنه واپس راغله ، او د قوم سره په سدُوم کې پاتې شوه .

چې کله سهر شو نو اول وربان دې يوه تيزه چغه اووهل شوه ، بيا حضرت جبريل ﷺ دا ټول قوم سره د آبادۍ پورته کړو ، او اُلټه يې را اُوغورځول ، او د پاسه نه پرې الله ﷻ د کاڼو باران هم راأوورُول . چې په نتيجه کې ټول قوم تباه شو .

الله ﷻ فرمائي :

﴿ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِيْنَ . فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّنْ سِجِّيْلٍ . إِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِيْنَ ﴾ . (۱)

ترجمه : پس د نمر ختو په وخت دوی يو هيبت ناکې چغې اونيوه ، بيا مو د دې کلي پاسنۍ برخه لاندې کړه (يعنى اُلټه مو راګوزار کړه) ، او د بَره نه مو پرې ګټ کاڼي (د پخې خاورې کاڼي) اُووَرول ، بيشکه په دې واقعه کې نخې د عبرت دي فکر کوونکو دپاره .

(۱) الحجر آيت ۷۳ تا ۷۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت شعيب عليه السلام د قوم انجام :

په قرآن کريم کې د حضرت شعيب عليه السلام او دهغه د قوم واقعه په تفصيل سره په سورة اعراف، هود او شعراء کې ذکر ده، ددينه علاوه په نورو سورتونو کې هم دا واقعه ذکر ده. (۱)

حضرت شعيب عليه السلام چې کوم قوم ته ليږل شوې وو قرآن کريم په بعضو ځايونو کې هغه په اصحابِ مدين سره ذکر کړي، او بعض ځايونو کې يې د اصحاب الايکة (د بڼ خلق) په نوم سره ذکر کړي.

دې قوم په حضرت شعيب عليه السلام ايمان رانه وړو، حقوق الله او حقوق العباد يې ضائع کول، لوټ مار به يې کولو، او غټه بيماري په کې دا وه چې په ناپ تول کې به يې ټگي کوله.

حضرت شعيب عليه السلام ورته ډير نصيحت وکړو خو دوی اونه منل.

تفسيرِ بحرِ محيط ليکلي چې آخر کې الله تعالیٰ په دوی دا عذاب راوست چې په دويې دومره سخته گرمي راغله گويا چې د جهنم نه دروازه ورته راکلاو شوې، په هيڅ ځای کې ورته آرام نه ملاويده، نو دا خلق ټول ځنگل ته اوتختيده. الله جل جلاله هلته يوه وريځ را اوليږله چې د هغې لاندې يخه هوا چليده.

د حضرت شعيب عليه السلام او دده د ملگرو نه علاوه نور ټول قوم هلته په دې نيت راجمع شو چې ددې نه به باران رااوورېږي، الله تعالیٰ په دوی باندې د وريځې نه اُور رااووروُل، او ورسره زلزله هم پرې راغله. چې په نتيجه کې ټول قوم تباه شو.

الله جل جلاله فرمائي :

﴿ فَأَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ إِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ . إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً .... ﴾ . (۲)

ترجمه : پس اونيوه دوی لره عذاب د ورځې د سُوري، بيشکه چې دغه د عذاب ډيره سخته ورځ وه. بيشکه په دې واقعه کې (د خلقو د پاره) نښه د قدرت ده (چې سوچ په کې وکړي نو عبرت ورنه حاصلولی شي).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرعون او دده د ملګرو انجام :

د حضرت موسى عليه السلام واقعه په قرآن کريم کې په مختلفو سورتونو کې ذکر ده . کله چې ده ته نبوت ملاؤ شو ، نو الله ﷻ ورته حکم وکړو : چې فرعون ته لاړ شه ، هغه سرکشي کړې ده (د خدائي دعوه يې کړې ، ته ورته د توحيد تبليغ وکړه . تفصيل يې په سورة طه کې دی)

حضرت موسى عليه السلام فرعون ته ډير دعوت ورکړو ، معجزې يې هم ورته اوخودې خو ده خبره او نه منله .

اول خو ورباندې الله ﷻ مختلف قسمه عذابونه راوستل لکه : قحط سالي ، طوفان ، د ملوخانو عذاب ، د سپږو عذاب او د چينډخانو عذاب . دا عذابونه به يو محدود وخت پورې وو بيا به ختم شو ، څه مهلت به ورکړې شو خو دوی به بيا هم خبره اونه منله ....

د ډيرو مقابلو نه روستو الله ﷻ حضرت موسى ته حکم وکړو چې بني اسرائيل د ځان سره کړه ، او د مصر نه هجرت وکړه ، شام ته لاړ شه .

(تفسير روح المعاني پوره په تفصيل سره دا خبره ذکر کړې) .

نو حضرت موسى عليه السلام خپل قوم بني اسرائيل د ځان سره روان کړه ، تقريبًا شپږ لکه (۶۰۰۰۰۰) خلق وو ، او د شپې په اوله حصه کې شام طرفته روان شو . فرعون ته چې پته اولګيده چې حضرت موسى عليه السلام اووت ، او ورسره بني اسرائيل هم لاړه ، نو خپل ټول فوج يې راجمع کړو تقريبًا اووه لکه (۷۰۰۰۰۰) سواره وو ، او اويا زره (۷۰۰۰۰) اسونو واله وو ، دوی د حضرت موسى عليه السلام پسې روان شو .

کله چې بني اسرائيلو اوليده چې د شا ته نه يو لوې فوج راپسې راغې او مخې ته بحرِ قلزم دی نو يَره ورسره پيدا شوه ، حضرت موسى عليه السلام ته يې وويل :

﴿ إِنَّا لَمُدْرَكُونَ ﴾ . (۱)

ترجمه : مونږ خو ګير شو .

---

(۱) الشعراء آيت ۶۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت موسی علیه السلام ورته تسلي ورکړه :

﴿ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴾ . (۱)

ترجمه : هرګز داسې نده ، د ماسره خپل رب دی ، هغه به ماته راهنمائي کوي (او زمونږ د نجات څه صورت به راوباسي) .

الله ﷻ حضرت موسی علیه السلام ته حکم وکړو :

﴿ اِضْرِب بِّعَصَاكَ الْبَحْرَ ﴾ . (۲)

ترجمه : ته په خپله امسا دریاب اووهه .

نو چې حضرت موسی ﷺ په امساباندې دریاب اووهلو نو دولس (۱۲) لارې په کې جوړې شوې . (ځکه بني اسرائیل دولس قبیلې وی) .

ټول په حفاظت سره په دې اوبو کې پورې وتل . کله چې فرعون او دده لښکر دلته را اورسیدو او ددوی دا حیرانوونکې نظاره یې اولیده (چې اوبه ولاړې دي او لارې په کې جوړې شوې دي) نو فرعون زر خپل لښکر ته وویل :

دا اوبه چې ولاړې دي نو دا زما د هیبت او یرې د وجې ولاړې دي . دا یې وویل او په دریاب کې ورګډ شو ، په دې لارو کې دوی هم روان وو ، خو چې کله ټول لښکر په دریاب کې داخل شو نو الله جل جلاله اوبو ته د روانیدو حکم وکړو ، اوبه روانې شوې ، فرعون او ټول لښکر یې په اوبو کې غرق شو . (۳)

الله ﷻ فرمائي :

﴿ فَغَشِيَهُم مِّنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ﴾ . (۴)

ترجمه : پس پټ کړل دوی د سمندر هغه چې پټ یې کړل دوی (یعنی د سمندر غټ غټ موجونه او څپې په دوی راغلې او ټول یې ډوب کړل) .

(۱) الشعراء آیت ٦٢ .
(۲) الشعراء آیت ٦٣ .
(۳) روح المعاني .
(۴) طه آیت ۷۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ابرهه او دده د ملګرو انجام :

په قرآن کريم ، سورة فيل کې الله ﷻ د اصحاب الفيل واقعه ذکر کړې .

دا واقعه تفسير ابن کثير او نورو مفسرينو پوره په تفصيل سره ذکر کړې ، خو زه به يې درته مختصر بيان کړم :

آبرهه چې د يمن ګورنر وو ، ډير ظالم سړې وو ، ده په يمن کې يوه ګرجه جوړه کړې وه او خلقو ته يې حکم کړې وو چې اوس به څوک د يمن نه خانه کعبې ته د حج د پاره نه ځي ، بلکه دلته به راځي ، او د دې ګرجې نه به طواف کوي .

عرب اګر چې بُت پَرست وو ، خو په زړونو کې يې د خانه کعبې او حضرت ابراهيم ﷺ سره ډيره مينه وه . نو د عربو يو کس يمن ته لاړ ، او په هغه ګرجه کې يې اودس ماتې (قضای حاجت) وکړو .

په بعضو رواياتو کې راځي : چې ځنې عربو مسافرو هلته د ګرجې سره په څنګ کې اُور بَل کړې وو چې د هغې په وجه ګرجې ته هم نقصان اورسيده .

ابرهه چې خبر شو نو قَسم يې وکړو چې زه به خامخا خانه کعبه لوټې لوټې کوم ، او يو لوي فوج يې د ځان سره تيار کړو .

د حبشې بادشاه ورته هاتيان هم رااُوليږل ، چې په کې يو غټ هاتي وو خاص د آبرهه د پاره . چې په دې هاتيانو سره به د خانه کعبې چَت او ديوالونه په زنځيرونو اُوتړي ، او د هاتيانو په زور به يې راکاږي او ختمه به يې کړي .

اَبرهه غټ فوج او ډير هاتيان د ځان سره روان کړه (اوږده واقعه ده) ، په لاره کې اګر چې بعضو خلقو يې مقابله هم وکړه ، خو کامياب نه شو . ځکه دوی ډير زيات وو .....

آخر دا چې ځانونه يې خانه کعبې ته اورسول .

الله ﷻ د خپل قدرت کرشمه اوخوده او دا عذاب يې پرې راوستو چې د سمندر له طرفه ډلې ډلې مرغان راغله چې د ګونټرې نه په جسم کې واړه وو ، پنجې يې سرې وې . د غه شان مرغان مخکې چيرته نه وو ليدل شوي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هر مرغه سره درې (۳) کاڼي وو : يو کاڼي په يو پنجه کې ، دويم کاڼي په دويمه پنجه کې، او دريم په خُله کې . دا ټول مرغان د ابرهه په لښکر راخواره شو ، او په هغوی يې کاڼي وَرول شروع کړه . هر يو کاڼي به داسې کار کولو چې ټوپک هم هغه شان کار نشي کولې .

په چا به يې چې وَرګوزار کړو نو د بدن نه به يې اووت ، او په زمکه کې به ورننوت . چې په نتيجه کې ټول لښکر ځای په ځای تباه شو .

اَبرهه چونکه ډير ظالم وو ، نو الله ﷻ ورته داسې سزا ورکړه چې هم هلته هلاک نه شو خو په بدن يې داسې زهر ورننوت چې د بدن هر هر اندام يې رژيدو او غورځيدو . يمن ته په داسې حالت کې راوړی شو چې ټول بدن يې ټوټې ټوټې ، رژيدلی او مردار وو . (۱)

الله جل جلاله فرمائي :

﴿ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ . أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ . وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ . تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ . فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ ﴾ . (۲)

ترجمه : آيا تا اونه ليده چې ستا رب د هاتيانو واله سره څنګه معامله وکړه ؟ آيا د هغوی تدبيرونه يې ناکامه نه کړل ؟

او الله تعالی په هغوی باندې ټولي ټولي مرغان را اوليږل ، چې ويشتل به يې دوی په داسې کاڼو باندې چې د پخې ختې نه جوړ شوي وو . نو الله ﷻ دوی د خوړل شوو بُوسو په شان اوګرځول (يعنی ټول يې تباه کړه) .

د قوم سبا د هلاکت واقعه :

قوم سبا ته الله ﷻ ډير ښه ښه باغونه او نور بې شماره نعمتونه ورکړي وو ، خو چې کله دوی د نعمتونو شکريه اداء نکړه ، او د الله ﷻ نافرماني يې وکړه . نو الله ﷻ فرمايي :

﴿ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ ﴾ . (۳)

ترجمه : مونږ ورباندې زُوردار سيلاب رااوليږه .

(۱) تفسيرابن کثير و معارف القرآن سورة فيل .

(۲) سورة الفيل .

(۳) سورة سبا آيت ۱٦ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو الله ﷻ ټول قوم، کورونه او باغونه د اوبو په طوفان هلاک کړه.

وروسته الله ﷻ فرمائي:

﴿ ذَٰلِكَ جَزَيْنَاهُم بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكَفُورَ ﴾ .(۱)

ترجمه: دا سزا مونږ دوی ته د ناشکرۍ په وجه ورکړه، او مونږ دا سې سزاګانې صرف ناشکره خلقو ته ورکوو.(۲)

ددې نه علاوه په قرآن کريم کې نور د عبرت واقعات هم ذکر شوي لکه:

د قارون په زمکه کې دننوتلو واقعه.

د اصحاب السبت واله واقعه چې د الله ﷻ حکم يې او نه منلو نو الله ﷻ ورنه بيزوګان او خنزيران جوړ کړه.

---

(۱) سورة سبا آيت ۱۷.

(۲) مظهري، ابن کثير.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿ وَقُلْ رَّبِّ زِدْنِيْ عِلْمًا ﴾ . طه ۱۱۴.

﴿ يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ آمَنُوْا مِنْكُمْ وَالَّذِيْنَ أُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ ﴾ . المجادلة ۱۱.

دعِلم فضیلت او اَهمیت

تالیف :

اَبُوالشَّمْس مولانا نُوْرُالْهُدیٰ عُفِیَ عَنْهُ
مُدَرِّس دَارُالعلوم فیضُ القرآن اکاخیل کالونی مردان

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د علم فضيلت او اهميت:

نَحْمَدُهُ وَنُصَلِّيْ عَلٰى رَسُوْلِهِ الْكَرِيْمِ .

اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ . قَالَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ :

﴿ وَقُلْ رَّبِّ زِدْنِيْ عِلْمًا ﴾ . (۱)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : مَنْ سَلَكَ طَرِيْقًا يَلْتَمِسُ فِيْهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللهُ لَهُ طَرِيْقًا إِلَى الْجَنَّةِ . (۲)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : مَنْ يُّرِدِ اللهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّيْنِ . (۳)

رَضِيْنَا قِسْمَةَ الْجَبَّارِ فِيْنَا * لَنَا عِلْمٌ وَلِلْجُهَّالِ مَالٌ

فَإِنَّ الْمَالَ يَفْنِيْ عَنْ قَرِيْبٍ * وَإِنَّ الْعِلْمَ يَبْقٰى لَا يَزَالُ

صَدَقَ اللهُ الْعَظِيْمُ .

زما خوږو قدرمنو او عزت منډو مسلمانانو ورونو ! د انسان د پاره د ايمان نه روستو په ټولو نعمتونو کې لوي نعمت عِلم دی ، د دينه بل لوي نعمت نشته . نو چاته چې الله ﷻ دا نعمت ورکړي يا يې د دې نعمت د حصول د پاره قبول کړي نو په کار ده چې دا کس په دې باندې د الله ﷻ

---

(۱) طه ۱۱۴ .

(۲) اخرجه البخاري في العلم ۱۰ ، والترمذي في القرآن ۱۰ وفي العلم ۱۹ ، ۳۵ ، وابن ماجه في المقدمة ۱۷ ، واحمد ۲، ۲۵۲ ، ۳۲۵ ، ۴۰۷ . ابوداود (۳۶۴۱) ، (۳۶۴۲) ، وابن ماجه (۲۲۳) و ابن حبان (۸۰) ورواه الترمذي (۲۶۸۳) . مشكوة كتاب العلم .

(۳) رواه البخاري في العلم ۱۰ ، ومسلم في الامارة ۱۷۵ ، والترمذي في العلم ۴ ، ورواه الهيثمي في مجمع الزوائد ۱/۱۲۸ ، مشكوة كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډيره شکريه اداء کړي. [۱]

د همدې مناسبت په وجه غواړم چې په نن مجلس کې درته د علم په اهميت او فضيلت باندې رڼا واچوم، چې د الله ﷻ په نزد د علم څومره لوړه مرتبه او مقام دې.

د حضرت آدم ﷺ د خلافت او تعظيم وجه علم وُ

د همدې علم په وجه الله ﷻ حضرت آدم عليه السلام ته خلافتِ ربّاني ورکړو، او مسجود الملائکة يې اوګرځول، ددې نه هم معلوميږي چې علم بهترين شئ دې.

قدرمنو! انسان ته دا سوچ په کار دې چې فرشتې اګرچې د نُور نه پيدا شوي، هر وخت د الله ﷻ په عبادت کې مشغوله وي، د الله ﷻ نافرماني نه کوي [۲] او حضرت آدم عليه السلام د خټې نه پيدا شوې، خو بيا هم الله ﷻ فرشتو ته دا حکم کوي چې تاسو حضرت آدم عليه السلام ته سجده د تعظيم وکړئ. آخر ددې څه وجه وه؟

نو ددې وجه صرف دا وه چې حضرت آدم عليه السلام ﷺ ته عِلمُ الْأَسْمَاء (يعنی د شيانو نومونه، د هغې صفات او خواص عِلم) حاصل وُ، او فرشتو ته دا عِلم حاصل نه وُ.

---

(۱) امام رازي رحمه الله په خپل تفسير کې ليکلي: چې کله حضرت يوسف عليه السلام د خوبونو د تعبير د عِلم په وجه په خپل ځان باندې د الله ﷻ لوي احسان ګڼل (او فرمايل يې: وَعَلَّمْتَنِي مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ. يوسف آيت ۱۰۱) فأنتَ يا عالمُ! أمَا تذكرُ منّةَ الله على نفسك حيث علّمك تفسيرَ كتابه. فأيّ نعمةٍ أجلّ ممّا أعطاك الله حيث جعلك مفسّراً لكلامه وسميّاً لنفسه وَ وارثًا لنبيّه و داعيًا لخلقه و واعظًا لعباده وسِراجًا لِأهل بلاده وقائدًا للخلق إلى جنّته وثوابه، و زاجرًا لهم عن نارِه وعقابه كما جاء في الحديث: اَلعُلَمَاءُ سَادَةٌ وَالفقهاءُ قادةٌ ومجالِسُهم زيادةٌ. تفسير كبير ج۱ ص۴۰۲ آيت ۳۱.

(۲) ﴿ وَمَنْ عِندَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ. يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ﴾. الانبياء آيت ۲۰، ۲۲.

(علمي نُکته : حضرت آدم عليه السلام ته چې د کومو شيانو علم خودل شوی وُ په هغې کې مفسرينو مختلف اقوال ذکر کړي. (۱))

د امام رازي رحمه الله وينا :

امام رازي رحمه الله په خپل تفسير کې ډيره عجيبه خبره ليکلې : چې کله آدم عليه السلام ته د مخلوقاتو د نومونو د عِلم په وجه دومره عزت حاصل شو چې فرشتو ده ته د تعظيم سجده وکړه ، نو اوس چې کوم سړي ته د خالقِ کائنات د ذات او صفاتو علم وي نو آيا هغه به د فرشتو د تعظيم مستحق نه ګرځي ؟ (خامخا به ګرځي) بلکه دې خو به د الله ﷻ د طرفه هم د اعزاز و اکرام مستحق ګرځي .

او حضرت يوسف عليه السلام چې د خوبونو د تعبير د علم په وجه د جيل (قيد خانې) نه نجات اوموندو ، نو اوس چې يو سړي ته د الله ﷻ د کتاب (قرآن کريم) عِلم وي نو آيا هغه به د شهواتو د جيل نه نجات نه مومي ؟ (بلکه مومي به يې) . (۲)

بل ځای امام رازي رحمه الله د آيت : ﴿ وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ﴾ لاندې ليکلي : چې کله الله ﷻ د حضرت آدم عليه السلام شرافت د علم په وجه ښکاره کړو نو که چيرته په کائناتو کې د

(۱) وَعَلَّمَ آدَمَ الأَسْمَاءَ كُلَّهَا .(البقرة ۳۱ .) اي علّمه صفاتَ الأشياءِ ونعوتَها وخواصَّها . تفسير كبير ج۱ ص ۳۹۷ آيت ۳. قال ابن عباس وعكرمة وقتادة ومجاهد وابن جُبير : عَلَّمه أَسماءَ جميعِ الأشياء كلّها جليلها وحقيرها . قرطبي ج۱ ص ۳۲۳ آيت ۳، په تفسير ابن کثير کې دي: علّمه اسماء جميع المخلوقات . ابن كثير ج۱ ص ۷۳ ،
په تفسير کشاف کې دي : اى أَسماء المسمّيات وعلّمه احوالها ومايتعلّق بها من المنافع الدينيّة والدُنيويّة . ج۱ ص۲۷۲ ، په تفسير بيضاوي کې دي : ألهمه معرفة ذوات الاشياء وخواصها وأسماءها وأصول العلم وقوانين الصناعات وكيفية آلاتها. ج۱ ص ۶۱ ،
په احکام القرآن کې دي : علّمه ايّاها بمعانيها اذ لا فضيلة للاسماء دون المعاني ، وهي دلالة على شرف العلم وفضيلته . احكام القرآن ج۱ ص۳۱ .
(۲) مَن علم اسماء المخلوقات وَجَدَ التحيّة من الملائكة فمَن علم ذات الخالق وصفاته أمَا يَجِدُ تحيّة الملائكة ؟ بل يَجد تحيّةَ الرب ﴿ سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ . يس ۵۸ ﴾ . كبير ج۱ ص ۴۰۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ﷻ په نزد د علم نه بل شی اشرف وې نو بيا به يې د حضرت آدم عليه السلام شرافت د هغې په وجه ښکاره کړې وې. (۱)

اولنۍ وحي :

د علم د اهميت اندازه د دېنه هم کېدې شي چې د الله ﷻ په نزد علم د ومره محبوب عمل دی چې دې امت ته چې د الله ﷻ د طرفه اولنې کوم پيغام (وحي) راغلې د هغې اولنۍ لفظ هم "إِقْرَءْ" دی، چې د دې مطلب دی "اولوله".

يعنی دې امت ته د الله ﷻ د طرفه اولنې پيغام د "لوستلو" تلقين دی.

که په ظاهره باندې او کتې شي نو د حضرت عيسی عليه السلام او د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په مينځ کې تقريبًا پنځه سوه او يو اويا (۵۷۱) کاله زمانه تيره شوې وه.

په عربو کې بُت پرستي او شرک عام وُ، جهالت دومره عام وُ چې ژوندۍ لورانې به يې خښولې، يوبل به يې ظلمونه کول، د يوبل حقوق به يې ضائع کول.

ليکن د دې ټولو خبرو باوجود بيا هم اوله وحي د توحيد متعلق رانغله، د حقوق العباد متعلق رانغله، د آخرت متعلق رانغله بلکه اوله وحي "إِقْرَءْ" يعنی د لوستلو متعلق راغله، چې په دې سره د علم اهميت او عظمت ته غټه اشاره ده. (۲)

ځکه علم خو داسې يو صفت دی چې د دې په وجه انسان د حيواناتو نه ممتاز کرځي، او د جهالت د تيارو نه رڼا طرفته راکرځي. دغه وجه ده چې اسلام د علم په حصول باندې ډير زور اچولې، او د دې يې ډير فضيلتونه بيان کړی دی.

---

(۱) هذه الاية دالّة على فضل العلم فانّه سبحانه ما أظهر كمال حكمته في خلقة آدم عليه السلام إلّا بأن أظهر علمه، فلوكانَ فى الامكان وجود شيء من العلم أشرف لكان من الواجب اظهار فضله بذلك الشيء لا بالعلم. تفسير كبير ج ۱ ص ۳۹۹ آيت ۳۱.

(۲) نداے ممبر ومحراب ج ۳ ص ۱۲۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نبي ﷺ ته هم د علم د زياتوالي طلب کولو حکم شوی وُ :

د الله ﷻ په نزد د علم مقام او مرتبه د دینه هم معلومیږي چې رسول الله ﷺ ته يې د علم د زياتوالي طلب کولو حکم کړی وُ . الله تعالی فرمايي :

﴿ وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا ﴾ . (۱)

ترجمه : او وايه (اې پيغمبره !) چې اې ربه ! زما علم زيات کړه .

نو که چيرته د الله ﷻ په نزد د علم نه اوچت او محبوب بل شی وې نو بيا به يې خپل پيغمبر ته د هغې د زياتوالي حکم کړی وې (معلومه شوه چې د الله ﷻ په نزد د علم ډيره لويه مرتبه) . (۲)

د علم د اهمت په باره کې واقعه :

امام رازي رحمه الله په خپل تفسر (تفسير کبير) کې يوه واقعه ذکر کړې : چې يو ځل نبي کريم صلی الله عليه وسلم د يو کس سره د مازيګر د لمانځه نه روستو خبرې کولې ، نو الله ﷻ ورته وحي وکړه : چې د تا سره دا کوم کس ناست دی دده په عُمر کې صرف يو ساعت وخت پاتې دی (بيا به دې وفات کيږي) ، نو نبي عليه السلام ده ته ددې خبر ورکړو ، دې کس سره ډير فکر پيدا شو ، نبي ﷺ ته يې وفرمايل :

يَا رَسُوْلَ اللهِ ! دُلَّنِيْ عَلٰى اَوْفَقِ عَمَلٍ لِيْ فِيْ هٰذِهِ السَّاعَةِ .

اې د الله ﷻ رسوله ! زما د پاره چې په دې وخت کې کوم بهترين عمل وي هغه راته اوښايه (يعنی داسې عمل راته اوښايه چې په دې لږ وخت کې ماته ډيره فائده راکړي او د آخرت خوشحالي راته نصيب شي) .

نبي عليه السلام ورته وفرمايل : اِشْتَغِلْ بِالتَّعَلُّمِ . د علم په زده کړه کې مشغول شه .

نو هغه د علم په زده کړه کې مشغول شو ، او د ماښام نه مخکې وفات شو .

(۱) طه ۱۱۴ .

(۲) امام رازي رحمه الله فرمائي : وفيه أدلّ دليل على نفاسة العلم وعلوّ مرتبته وفرط محبّة الله تعالى ايّاه ، حيث أمر نبيّه بالازدياد منه خاصّةً دون غيره . تفسير كبير ج ۱ ص ۴۰۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوي وائي :

فَلَوْكَانَ شَيْءٌ أَفْضَلُ مِنَ الْعِلْمِ لَأَمَرَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهِ فِيْ ذٰلِكَ الْوَقْتِ.

که چيرته د علم نه بهترين شئ وې نو نبي کريم صلى الله عليه وسلم به دهٔ ته په دې لږ وخت کې د هغې د کولو حکم کړې وې. (۱)

نبي عليه السلام د تعليم او تدريس مجلس غوره کړو

عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ مَرَّ بِمَجْلِسَيْنِ فِيْ مَسْجِدِهٖ فَقَالَ كِلَاهُمَا عَلٰى خَيْرٍ وَأَحَدُهُمَا أَفْضَلُ مِنْ صَاحِبِهٖ أَمَّا هٰؤُلَاءِ فَيَدْعُوْنَ اللهَ وَيَرْغَبُوْنَ إِلَيْهِ فَإِنْ شَاءَ أَعْطَاهُمْ وَإِنْ شَاءَ مَنَعَهُمْ وَأَمَّا هٰؤُلَاءِ فَيَتَعَلَّمُوْنَ الْفِقْهَ أَوِ الْعِلْمَ وَيُعَلِّمُوْنَ الْجَاهِلَ فَهُمْ أَفْضَلُ وَإِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا ثُمَّ جَلَسَ فِيْهِمْ. (۲)

حضرت عبدالله بن عمرو رضي الله عنه فرمايي : چې يو ځل نبي ﷺ په مسجد نبوي کې په دوه (۲) مجلسونو تيرشو (يو ډلې خلقو د الله جل جلاله عبادت کولو او د الله جل جلاله نه يې دُعاګانې غوښتې، او دې دويمې ډلې علم زده کولو) پيغمبر عليه السلام اوفرمايل : دواړه ډلې د خير او فضيلت والا دي، خو په دې کې دا يوه ډله خلق د دې نورو نه ډير بهتر دي.

ځکه دا اوله ډله خلق د الله جل جلاله عبادت کوي، د الله جل جلاله نه دُعاګانې غواړي او د الله تعالى سره چې څه اجرونه او ثوابونه دي د هغې رغبت او اميد لري، نو اوس که الله جل جلاله اوغواړي نو دغه اجرونه او ثوابونه به ورته ورکړي، او که يې وغواړي نو ورنه منع به يې کړي.

او هر چې دا دويمه ډله ده نو دوی خو (اول) فقه يا علم زده کوي، بيا يې ناپوهه او جاهل خلقو ته ښايي، نو دوی افضل دي (ځکه دوی دوه عبادتونه کوي : ۱. د علم زده کړه هم عبادت دی، او بل ته خودل هم عبادت دی. مرقات شرح مشکوة)

---

(۱) انه عليه السلام كان يحدث انسانا فاوحى الله اليه انه لم يبق من عمر هذا الرجل الذي تحدثه الاساعة، وكان هذا وقت العصر فاخبره الرسول بذلك فاضطرب الرجل وقال: يارسول الله ادلني على اوفق عمل لي في هذه الساعة، قال اشتغل بالتعلم، فاشتغل بالتعلم وقبض قبل المغرب. تفسير كبير ج۱ ص ۲۱۰ آيت ۳۱.

(۲) رواه الدارمي ، مشكوة كتاب العلم ص۳۶ ط قديمي كتب خانه كراچي، تنبيه الغافلين ص ۱۹۹ ط بيروت لبنان.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيا نبي عليه السلام او فرمايل :

إِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا . بيشکه زه چې دُنيا ته مبعوث شوې يم نو هم د مُعلِم په حيثيت سره .

بيا نبي کريم ﷺ د دغه (علم حاصلوونکو او خودونکو) د ډلې سره کيناست . (۱)

فائده: د دې واقعې نه د عِلم د مجلس څومره زيات فضيلت ښکاره شو چې نبي عليه السلام صراحةً او فرمايل چې دا د عِلم والا مجلس ډير بهتر دی او بيا يې د عابدينو مجلس پريښود او په خپله د دې علماو په مجلس کې کيناست .

دا ځکه چې د عابد عبادت خو صرف د خپل ځان د فائدې د پاره وي او د عالِم نه ټول امت ته فائده رسي .

د علمي مجلس فضيلت :

نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

مَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللهِ يَتْلُونَ كِتَابَ اللهِ وَيَتَدَارَسُونَهُ بَيْنَهُمْ إِلَّا حَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ وَنَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ وَذَكَرَهُمُ اللهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ . (۲)

هر کله چې يو قوم د الله ﷻ د کورونو نه په يو کور (جومات يا مدرسه) کې راجمع شي او د الله ﷻ کتاب (قرآن کريم) لولي او خپل مينځ کې يې يو بل ته ښايي ، نو فرښتې (د دوی د عزت او د دوی سره د محبت په وجه) ترې چاپيره کيږي ، سکينه (اطمينان او سکون قلبي) وربانديې نازليږي ، رحمتِ خداوندي وربانديې راوريږي ، او الله تعالى د دغو خلکو ذِکر د هغه (مقربو کريينو) فرښتو د وړاندې کوي کومې چې د الله ﷻ سره دي .

---

(۱) دلته ملاعلي قاري رحمه الله په مرقات شرحه د مشکوة کې ليکلي دي : اشعاراً بأنهم منه وهو منهم ومن ثمّ جلس فيهم . كذا قاله الطيبي . مرقات شرح مشكوة ج۱ ص ۳۰۷ كتاب العلم .

(۲) اخرجه مسلم في الذكر حديث ۳۸ ، وابوداود في الادب باب ۶۰ ، والترمذي في البرّ باب ۹۱ ، وابن ماجه في المقدمة باب ۱۷ ، وابن حبان في صحيحه والبيهقي ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۱ كتاب العلم الترغيب في العلم وطلبه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فائده : د علم دا فضيلت کافي دی چې فرښتې د وی ته وزرې غوړوي ، په د وی اطمينان او سکون نازليږي او الله ﷻ د د وی تذکره په ملاء اعلیٰ کې د مقربو فرښتو د وړاندې کوي. (۱)

د حضرت لقمان عليه السلام خپل ځوي ته نصيحت

نبي کريم ﷺ فرمايي : چې حضرت لقمان عليه السلام خپل ځوي ته دا نصيحت کړې ؤ :

يَا بُنَيَّ عَلَيْكَ بِمَجَالِسَةِ الْعُلَمَاءِ وَاسْمَعْ كَلَامَ الْحُكَمَاءِ فَإِنَّ اللهَ لَيُحْيِي الْقَلْبَ الْمَيِّتَ بِنُورِ الْحِكْمَةِ كَمَا يُحْيِي الْأَرْضَ الْمَيْتَةَ بِوَابِلِ الْمَطَرِ . (۲)

اې بچوړيه ! ته په ځان باندې د علماو مجلس لازم کړه (يعنی د هغوی سره کينه) او د حکماؤ خبرې اَوره ، ځکه الله ﷻ د حکمت په رڼا سره مړ زړه داسې ژوندې کوي لکه څرنګ چې د باران په اُوبو باندې مړه (غيرآباده) زمکه راژوندۍ کوي .

حَيَاةُ الْقَلْبِ عِلْمٌ فَاغْتَنِمْهُ ✽ وَمَوْتُ الْقَلْبِ جَهْلٌ فَاجْتَنِبْهُ

علم د انبياو ميراث دی

يو ورځ حضرت ابوهريرة رضي الله عنه د مديني منورې په بازار تيريده ، هلته او دريده ،او خلقو ته يې وويل : چې اې د بازار خلقو ! په تاسو څه شوي چې تاسو دلته يئ او د رسول الله ﷺ ميراث تقسيميږي ، آيا ورځئ نه ؟ چې تاسو هم ورنه خپله حصه واخلئ ؟

هغوی ورنه پوښتنه وکړه چې دا ميراث چيرته تقسيميږي ؟ ده ورته وويل : په جُمات کې. نو خلق په منډه جُمات ته لاړه ، او حضرت ابوهريرة رضي الله عنه هم هلته ولاړ ؤ . څه وخت پس خلق واپس راغلل ، ده ورنه پوښتنه وکړه چې څه مو وکړه ؟

هغوی ورته وويل : چې اې ابوهريرة رضي الله عنه مونږ خو جُمات ته ننوتو ، په هغې کې خو مونږ او نه ليده چې څه شی تقسيميږي .

(۱) الرسول والمعلم ص ۱۰ .

(۲) رواه الطبراني في الكبير ، الترغيب والترهيب ج ۱ ص ۶۳ ، الترغيب في مجالسة العلماء ، احياء العلوم ج ۱ ص ۲۰ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت ابوهريرة ﷺ ورنه پوښتنه وکړه :

وَمَا رَأَيْتُمْ فِي الْمَسْجِدِ أَحَدًا ؟ تاسو په جُمات کې هیڅوک اونه لیده ؟

هغوی ورته وویل :

بَلْ رَأَيْنَا قَوْمًا يُصَلُّوْنَ وَقَوْمًا يَقْرَؤُوْنَ الْقُرْآنَ ، وَقَوْمًا يَتَذَاكَرُوْنَ الْحَلَالَ وَالْحَرَامَ .

آو ، مونږ څه خلق اولیده چې لمونځونه یې کول ، او څه خلقو د قرآن مجید تلاوت کولو او څه خلقو د حلال او حرام تذکره کوله (یعني علم یې حاصلول او د حلالو او حرامو متعلق تذکره یې کوله) .

حضرت ابوهريرة ﷺ ورته اوفرمایل :

وَيْحَكُمْ فَذٰلِكَ مِيْرَاثُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . (۱)

تعجب دی په تاسو ، همدا د رسول الله ﷺ میراث دی .

فائده : معلومه شوه چې علم د انبیاو میراث دی او علماء د انبیاو وارثان دي .

نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

إِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ وَإِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُوَرِّثُوْا دِيْنَارًا وَلَا دِرْهَمًا إِنَّمَا وَرَّثُوا الْعِلْمَ فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَ بِحَظٍّ وَافِرٍ . (۲)

عُلماء د انبیاو وارثان دي ، او انبیاء کرامو په میراث کې درهم او دینار نه دي پریښي ، بلکه هغوی علم په میراث کې پریښې ، پس چاچې دا حاصل کړو هغه ډیره لویه حصه حاصله کړه .

(۱) رواه الطبراني في الاوسط باسناد حسن ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۸ كتاب العلم ، تنبيه الغافلين ص ۲۰۶ .

(۲) اخرجه ابوداود في العلم باب ۱ وابن ماجه في المقدمة باب ۱۹ وابن حبان ۸۰ ، ورواه الترمذي في العلم باب ۱۹ ، مشكوة ص ۳۴ كتاب العلم .

په یو روایت کې داسې الفاظ دي : اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ أَلَا إِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُوَرِّثُوْا دِيْنَارًا وَلَا دِرْهَمًا وَلٰكِنَّهُمْ وَرَّثُوا الْعِلْمَ فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَهُ بِحَظِّهِ . اخرجه ابوداود في العلم باب ۱ ، والترمذي في العلم باب ۱۹ ، وابن ماجه في المقدمة باب ۱۷ وابن حبان في صحيحه ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۶۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم یو باب زده کول د زرو(۱۰۰۰) رکعتو قبول شوو نفلو نه ډیر بهتر دي

نبي کریم صلی الله علیه وسلم حضرت ابوذر رضی الله عنه ته فرمايي :

يَا اَبَا ذَرٍّ لَأَنْ تَغْدُوَ فَتَتَعَلَّمَ آيَةً مِّنْ كِتَابِ اللهِ خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ تُصَلِّيَ مِائَةَ رَكْعَةٍ وَلَأَنْ تَغْدُوَ فَتَتَعَلَّمَ بَابًا مِّنَ الْعِلْمِ عُمِلَ بِهِ أَوْ لَمْ يُعْمَلْ خَيْرٌ مِّنْ أَنْ تُصَلِّيَ أَلْفَ رَكْعَةٍ . (۱)

اې ابوذره ! (ﷺ) که ته چیرته د سهر په وخت لاړشې او د قرآن کریم یو آیت زده کړې، نو دا ستا دپاره د سلو (۱۰۰) رکعتونو نفلو نه ډیر بهتر دی، او که ته لاړ شې او د علم یو باب زده کړې، که په دې عمل شوې وي او که نه، خو دا ستا د پاره د زرو (۱۰۰۰) رکعتونفلو نه ډیر بهتر دی .

فائده : په دې حدیث کې هم د علم ډیر فضیلت بیان شوې ، چې یو باب د علم زده کول د زرو رکعتونو قبول شوو نفلو سره برابر نه دي ، بلکه د هغې نه ډیر بهتر دي .

او ورسره دویمه خبره دا هم واضحه شوه چې بعض خلق وايي چې په کوم علم عمل نه وي نو دداسې عِلم په زده کولو کې هیڅ فائده نشته ، نو د دوی دا خبره غلطه ده .

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تحقیق

مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله په " حيوة المسلمين " کې د دې حدیث په تشریح کې لیکلي : چې په دې حدیث کې نبي کریم صلی الله علیه وسلم په واضحه طریقې سره او فرمایل: عُمِلَ بِهِ أَوْ لَمْ يُعْمَلْ . که په دې علم دده عمل وي او که نه ، خو یو باب د علم زده کول د زرو رکعتونو نفلو نه ډیر بهتر دی . او ددې د پاره تهانوي صاحب درې (۳) وجوهات ذکر کړي :

۱. د دین د خبرې په زده کولو سره خودې دجهالت او ناپوهۍ نه اووت . نو داهم لوي نعمت دی .

۲ . چې کله ورته د دین دا خبره معلومه شوه نو که اوس يې پرې عمل نشته نو آینده وخت کې خو به چیرته پرې عمل وکړي .

---

(۱) رواه ابن ماجه في سننه باسناد حسن الحديث ۲۱۹ ، وابن عبدالبر في جامع البيان ۱/ ۲۵ ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۲ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. بل کس ته خو به يې اوښايي، او دا هم د ثواب کار دی. (۱)

لږ علم د ډير عمل نه بهتر دی

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي:

قَلِيْلُ الْعِلْمِ خَيْرٌ مِنْ كَثِيْرِ الْعِبَادَةِ. (۲)

لږ علم د ډير عبادت نه بهتر دی.

ضروري علم په هر مسلمان باندې فرض عين دی

دومره علم زده کول چې په هغې باندې انسان خپل ژوند د الله ﷻ او د رسول ﷺ د احکاماتو مطابق تيروي، دا په هر مسلمان نارينه او زنانه باندې فرض دی.

پيغمبر عليه السلام فرمايي:

طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيْضَةٌ عَلٰى كُلِّ مُسْلِمٍ. (۳)

د علم طلب کول (يعنی د هغې د حاصلولو کوشش کول) په هر مسلمان فرض دی.

په يو روايت کې ورسره د "مُسْلِمَة" لفظ هم شته. (۴)

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فِيْ قَوْلِهٖ: ﴿ قُوْا اَنْفُسَكُمْ وَاَهْلِيْكُمْ نَارًا ... (۵) ﴾ قَالَ: عَلِّمُوْا اَهْلِيْكُمُ الْخَيْرَ. (٦)

حضرت علي رضي الله عنه د دې آيت ﴿ قُوْا اَنْفُسَكُمْ وَاَهْلِيْكُمْ نَارًا ﴾ په تفسير کې فرمايي: چې تاسو خپل کور والاؤ ته د خير (يعنی د دين) خبرې اوښايئ.

---

(۱) حيوة المسلمين ص ۳۲ الروح الثاني في تحصيل علم الدين وتعليمه.

(۲) رواه الهيثمي في المجمع ۱/۱۲۰ والسيوطي في الدرالمنثور ۱/۳۵۰، والمنذري في الترغيب والترهيب ۱/۱۳.

(۳) رواه ابن ماجه، مشكوة كتاب العلم ص ۳۴، ابن ماجه ص ۲۰ باب فضل العلماء والحث على طلب العلم، وروى البيهقي في شعب الايمان الى قوله: مُسلِم. وقال هذا حديث متنه مشهور (على السنة الناس) واسناده ضعيف وان كان معناه صحيحا. مرقات شرح مشكوة ص ۲۸۴.

(۴) مرقاة شرح مشكوة.

(۵) التحريم آيت ٦.

(٦) رواه الحاكم موقوفا وقال صحيح على شرطهما، الترغيب والترهيب ص ۷۰ الترهيب في نشر العلم والدلالة على الخير.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضروري تنبيه

حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله په خپل خطبات کې دا خبره ډير په تفصيل سره ذکر کړې چې بعضې خلق د علم فضائل بيانوي ، د قرآن کريم آيتونه او احاديث ذکر کوي خو بيا غلطي دا کوي چې دا ټول فضايل په انګريزي تعليم تطبيقوي او خلقو ته د انګريزي زده کولو ترغيب ورکوي .

نوخبردار ! دا سخته دهوکه ده ، ځکه د علم چې څومره فضايل په قرآن کريم او احاديثو کې بيان شوي نو ددينه د شريعت علم مراد دی ، هغه علم مراد دی چې په هغې سره انسان ته د الله ﷻ معرفت حاصلېږي او په آخرت کې د انسان د پاره فائده مند وي ، انګريزي تعليم مراد نه دی (۱)

(البته که چا معتمد عالم په انګريزي کې د قرآن کريم يا احاديثو ترجمه وکړه او يو کس هغه لولي نو بيا په دې کې ثواب شته) . (۲)

نو نن صبا چې په سکولونو او کالجونو کې کوم فنون خودلې شي نو دا دغه فرضي علم نه دی ، بلکه په دې فنونو کې چې کوم د مسلمانانو د فائدې د پاره وي او په خلاف شرعه امورو مشتمل نه وي نو دا صرف د جواز په مرتبه کې دي . البته که په خلاف شرعه امورو مشتمل وونو بيا د هغې حصول نا جائز دی . (۳)

د علم حقيقت

حکيم الاسلام قاري محمد طيب رحمه الله وايي : انسان ته چې انسان وايي دا هلته چې په ده کې داسې علم نافِع راشي چې د هغې په وجه دې د حلالو او حرامو ، جائز او ناجائز په مينځ کې تميز کولې شي ، يعنې په ده کې تقوی ، پرهيزګاري او په شريعت باندې عمل راشي .

---

(۱) دکوم علم فضايل او تاکيد چې په احاديثو کې راغلې د هغې نه علم د شريعت مراد دې : په فتح الباري شرح صحيح البخاري کې ذکر دي : والمرادُ بالعلمِ اَلعِلمُ الشرعيّ الذي يفيد معرفة مايجب على المكلّف من أمر دينه في عباداته ومعاملاته . والعلم بالله وصفاته ومايجب له من القيام بأمره وتنزيهه عن النقائص ،ومدار ذلک على التفسير والحديث والفقه . (فتح الباري ج۱ ص ۱۹۲ كتاب العلم، مقدمه شامي زكريا ۱/ ۱۲٦ قبيل مطلب في فرض الكفاية وفرض العين ، فتاوى محموديه ج٦ ص ۳۲ باب اول : علم كا بيان) .

(۲) خطباتِ حكيم الامت ج۲ ص ۱۹۲ موضوع تعميم العلم .

(۳) كشف الباري ج۳ ص ۴۲ كتابُ العلم باب فضل العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه که صرف د يو څو لږو معلوماتو نوم علم وي نو بيا خو په کار ده چې حيوانات هم علماء وي، ځکه بعضو حيواناتو ته هم څه نا څه معلومات وي. الله ﷻ په قرآن مجيد کې فرمايي:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَل لَّكُمْ فُرْقَانًا ﴾. (۱)

ترجمه: اې مومنانو! که چيرته تاسو د الله ﷻ نه او ويريږئ او متقيان جوړ شئ نو الله ﷻ به په تاسو کې فُرقان پيدا کړي.

(فُرْقَان: دا هغه داخلي قوت دی چې د دې په وجه انسان د حق او باطل په مينځ کې تميز کولې شي). (۲)

په علم او معلوماتو کې فرق دې

حکيم الامت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله فرمايي چې علم ځانله شی دی، او معلومات ځانله شی دی، علم د زياتو معلوماتو نوم نه دی، بلکه علم هغه دی چې د هغې په وجه د انسان نه انسان جوړيږي، سړې پرې د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ پيژندګلي کولې شي، او د دغه معلوماتو په وجه انسان صحيح نتيجې ته رسيدې شي، يعنی په ده کې تقوی، پرهيزګاري او د سنتو تابعداري پيدا شي، او په خپل علم يې عمل وي نو بيا دا علم دی.

ځکه که صرف په معقولاتو معلومولو سره سړې عالِم کيدې نو بيا خو په کار وه چې اَرسطو او جالينوس لوي لوي علماء وې، که صرف په ادب او عربي ويلو سره سړې عالم کيدې نو په کار دا وه چې ابو جهل او ابولهب لوي لوي علماء وې ځکه دوی په عربۍ ښه پوهيده او ډير فصاحت او بلاغت يې لرل. لهذا معلومه شوه چې علم فقط د ډيرو معلوماتو نوم نه دی.

مثال: د مثال په ذريعه دا خبره ښه واضح کيدې شي چې دوه کسان د سيل د پاره ووت، يو يې ډير زيات اوګرځيده او ډيرې علاقې يې اوکتې، خو د ده د سترګو نظر کمزورې دی، او دويم کس لږ اوګرځيده، لږې علاقې يې اوکتې خو د ده د سترګو نظر ښه تيز دی.

نو دا اول کس اګر چې ډير ګرځيدلې، ځايونه يې ډير ليدلي خو چونکه د نظر د کمزورتيا په وجه د يو شي په حقيقت هم پوره نه دی پوهه شوې، او دا دويم کس اګر چې د لږو علاقو په باره

---

(۱) الانفال آيت ۲۹.

(۲) جواهر حکمت، ...المدارس ج۱ ص ۳۹۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې معلومات لري خو د نظر د تيز والي په وجه د هرشي په حقيقت پوره پوهه شوي او د هرې علاقې پوره معلومات ورته شته.

دغه شان چې د کوم سړي سره معلومات وي خو بصيرتِ قلبي، تقوى او لِلّهيت ورسره نوي نو دې د اَشياؤ په حقيقت پوره نه پوهيږي او ددې معلوماتو نه کما حقهٗ فايده نشي اخيستې، ځکه دده بصيرتِ قلبي نشته.

او د چا سره چې بصيرتِ قلبي وي، زړه کې يې تقوى او پرهيزګاري وي او علمِ نافع ورسره وي نو بيا دې د دغه معلوماتو نه پوره فايده اخيستې شي، ځکه دې د اشياؤ په حقيقت باندې ښه پوهيږي. (۱)

دغه وجه ده چې نبي کريم صلى الله عليه وسلم به د علمِ نافع سوال کولو (اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْئَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا ..... يا الله! زه تانه د علمِ نافع سوال کوم (۲)).

او د علمِ غير نافع نه به يې پناه غوښته. حکماء وايي:

علمے که راهِ حق ننمايد جهالت است:

کوم علم چې انسان ته حق لاره نه ښايي هغه جهالت دی.

علم لوی نعمت دی

حضرت سليمان عليه السلام سره د ټولې دُنيا بادشاهي وه (ځکه هغه دُعا کړې وه:

﴿ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَّا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴾ (۳)

---

(۱) التبليغ، تحفة المدارس ج۱ ص ۳۵۰.

(۲) **دعلمِ نافع تعريف**: امام غزالي رحمه الله د علمِ نافع تشريح داسې کړې: اَلْعِلْمُ النَّافِعُ مَا يَزِيْدُ فِيْ خَوْفِكَ مِنَ اللهِ... علمِ نافع هغه دی چې په هغې سره ستا په زړه کې د الله ﷻ خوف او ويره زياته شي. او ددې په وجه تا ته په خپلو عيبونو باندې بصيرت حاصل شي، د الله ﷻ معرفت درته نصيب شي، په عباداتو درته توفيق ملاؤ شي، د دُنيا سره دې مينه کمه شي، او آخرت طرف ته دې رغبت پيدا شي، د کومو کارونو په وجه چې ستا نيک اعمال ختميږي په هغې باندې ستا د بصيرت سترګې کلاؤ شي او د شيطان په مکرونو باندې خبردار شې. (تحفة المدارس ج۱ ص ۳۵۴).

(۳) سورة ص آيت ۳۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه: اې ربه! ماته بخښنه وکړه او داسې بادشاهي راله راکړه چې (په دې زمانه کې) د ما نه روستو بل هيچاته حاصله نه شي، بيشکه ته ډير هبه کوونکې ذات يې.)

ليکن د دې دومره لوي حکومت باوجود هغه بيا هم په حکومت باندې فخر نه کولو بلکه په خپل علم يې فخر کولو (ځکه هغه ويلي وو:

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنطِقَ الطَّيْرِ وَأُوتِينَا مِن كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ ﴾. (۱)

ترجمه: اې خلقو! مونږ ته د مرغانو ژبه خودل شوې، او مونږ ته هر قسم څيزونه راکړل شوي، بيشکه همدا ښکاره فضل دې).

نو چې کله حضرت سليمان عليه السلام د مرغانو په ژبه پوهيدلو عِلم باندې فخر کولو، نو اوس که يو مسلمان سره د الله جل جلاله د کتاب او احاديثو علم وي نو بيا خو په طريقِ اولی باندې د ده د پاره د خوشحالۍ ذريعه ده او لوي نعمت دی. (۲)

نو چاته چې الله جل جلاله دا لوي نعمت ورکړې وي نو ده ته په دې باندې د الله جل جلاله ډيره شکريه په کار ده. د عِلم په فضيلت کې حضرت علي رضی الله عنه څه اشعار ويلي:

۱. رَضِينَا قِسْمَةَ الْجَبَّارِ فِينَا * لَنَا عِلْمٌ وَلِلْجُهَّالِ مَالُ

۲. فَإِنَّ الْمَالَ يَفْنٰي عَنْ قَرِيبٍ * وَإِنَّ الْعِلْمَ يَبْقٰي لَايَزَالُ. (۳)

۱. مونږ د الله جل جلاله په تقسيم راضي يو، چې هغه مونږ ته علم راکړې او جاهلو ته يې مال ورکړې.

۲. ځکه مال به عنقريب فناء شي، او علم به همشه باقي وي.

د الله جل جلاله په نزد د علم مقام

د الله جل جلاله په نزد د علم، علماو او طلباو ډير لوي مقام دی نو که دُنيادار خلق د علم اهميت نه

(۱) النمل آيت ۱٦.

(۲) فَافْتَخَرَ (سليمان عليه السلام) بكونه عالمًا بمنطق الطير. فإذا حَسن من سليمان أَنْ يفتخرَ بذلک العلم. فلان يحسن بالمؤمن أن يَفتخِرَ بمعرفة ربِّ العالمين كان أحسن. تفسير كبير ج۱ ص ۲۵۷ آيت ۳۱.

(۳) تعليم المتعلم فصل في الجدّ والمواظبة والهمّة، كامياب طالب علم ص ۱۸، طلباء کے لے مثالي تحفه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پيژني ، عالِم يا طالب العلم ته په ښه سترګه نه ګوري نو هيڅ پروا ه نشته ، ځکه مونږ چې د قيامت په ورځ د کوم پروردګار د وړاندې پيش کيږو هغه خو د دې اهميت پيژني .

د يو طالب العلم واقعه :

يو طالب مدرسې ته د سبق د پاره روان ؤ ، په لاره کې ورسره د يو دُنيادار ، انګريزي خوان ملاقات وشو ، ورته وې ويل : چې طالبه ! هسې ځان مه ستړې کوه که مُلا شې نو نه خو تا ته څوک نَوکري درکوي ، او نه به درسره څه سهولتونه وي ، او نورې ډيرې خبرې يې ورته وکړې .

طالب چې دا خبرې واوريدې نو زړه يې مات شو ، حوصله يې د لاسه ورکړه . بيا به سبق ته نه تللو ، په کور کې به ناست ؤ .

استاذ يې خبر شو چې دې طالب د انګريزي خوان د غلطو خبرو په وجه علم پريښې ، نو ځکه سبق ته نه راځي . نو دا استاذ يې ډير هوښيار ؤ ، راغې ، او دې طالب ته يې يو کاڼړې ورکړو او ورته وې ويل چې لاړ شه او هغه مخامخ د سبزۍ دُکان ته ورشه ، د هغه نه دوه کلو ګازرې راوړه ، که روپۍ يې غوښتې نو دا کاڼړې ورکړه .

دې چې هلته ورغې او هغه دُکاندار ګازرې او تللې ، نو د روپو په عوض کې ده ورته دا کاڼړې ورکړو ، هغه دُکاندار ورته وويل : چې يا خو روپۍ راکړه او يا دا ګازرې واپس کيده ، زه په دې کاڼړي څه شی کوم .

دې واپس راغې ، کاڼړې يې راوړو ، استاذ ته يې خبره وکړه ، استاذ ورته وويل چې ته لاړ شه او د فلاني مَنياري والا دُکاندار ته ورشه چې هغه درله په دې کاڼړي څومره شيان درکوي .

دې چې هلته ورغې ، نو هغه ورته وويل چې زه به دې کاڼړي په عوض کې د زرو (۱۰۰۰) روپو شيان درکړم . دې حيران شو ، واپس راغې او استاذ ته يې دا خبره وکړه .

استاذ ورته وويل : چې ته اوس لاړ شه ، او د فلاني زَرګر دُکان ته ورشه چې هغه درله په دې کاڼړي څومره روپۍ درکوي ، دې چې هغه ته ورغې نو هغه ورته وويل چې زه به درله د دې کاڼړي په عوض کې پنځوس زره (۵۰۰۰۰) روپۍ درکړم . دې نور هم حيران شو .

استاذ ته راغې ، او ورته وې ويل چې جناب ! زه خو په دې راز پوهه نه شوم چې د همدې کاڼړي په عوض کې د سبزۍ والا دُکاندار دوه (۲) کلو ګازرې نه راکولې ، د مَنياري والا راله پرې د زرو روپو شيان راکول ، او زرګر راله پرې پنځوس زره (۵۰۰۰۰) روپۍ راکولې . دا ولې ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاذ ورته وويل : چې طالبه ! دا عام کاڼړی نه دی ، بلکه دا قيمتي کاڼړی (هيره) دی . د سبزۍ واله دُکاندار نه پيژندو نو ځکه يې پرې درله دوه کلو گاززرې هم نه درکولې ، د منيارۍ واله دُکاندار څه لږ پيژندو نو ځکه يې پرې د زرو روپو شيان درکول ، او زرګر پوره پيژندلو نو ځکه يې پرې پنځوس زره (۵۰۰۰۰) روپۍ درکولې .

اې طالبه ! دغه شان عِلم هم دی ، دُنيا دار او انګريزي خوان ته ددې د قدر څه پته ده چې د علم څومره لوی اهميت دی ؟

د طالب په پوهه کې خبره راغله ، او دوباره يې د علم زده کړه شروع کړه .

د خدای شان ګوره چې يو څو ورځې پس د وخت بادشاه ته يوه مسئله پيښه شوه : هغه خپلې ښځې ته ويلي وو : چې که ته د سپوږمۍ نه زياته ښائسته نه يې نو ته دې په ما باندې په درې (۳) کاڼو طلاقه يې .

دا مسئله هيچا ته معلومه نه وه ، بادشاه هم دې اُستاذ ته کس راوليږل ، استاذ هم دغه شاګرد ته وويل : چې ته ورشه ، او بادشاه ته دا مسئله بيان کړه چې دا ښځه په تا باندې نده طلاقه ، ځکه انسان د سپوږمۍ نه ښکلې دی . الله تعالی فرمايي :

﴿ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴾ . (۱)

ترجمه : بيشکه مونږ انسان په ډير ښه صورت پيدا کړی .

دې ورغې ، او د بادشاه د وړاندې يې دا مسئله بيان کړه ، بادشاه خوشحاله شو او ډير لوی انعام يې ورکړو ، سورلي يې ورکړه ، او خلقو ته يې وويل چې دا ډير په عزت سره کور ته ورسوئ شاګرد حيران شو چې بادشاه دومره ډير انعامات راکړه ، او زما يې ډير قدر وکړو .

فائده : بادشاه دده دا دومره عزت ځکه وکړو چې بادشاه ته د علم د قدر پته وه . نو که نن صبا جاهل خلق علم ، علماؤ او طلباؤ ته په ښه سترګه نه ګوري ، نو هيڅ پرواه نشته ، ځکه دوی ته د علم قدر څه معلوم دی ؟ قدرِ زَر زَرګر شناسد ، قدرِ جوهر جوهري

لهذا هر طالب او عالم له دا شکريه پکار ده چې الله جل جلاله په دومره ډيرو مخلوقاتو کې دې د خپل دين د خدمت د پاره وقف کړو . (۲)

---

(۱) التين آيت ۴ .

(۲) خطبات فقير ج ۳۲ ص ۱۱۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم باوجود په احساس کمترۍ کې مبتلاء کیدل نه دي په کار

حکیم الاسلام قاري محمد طیب رحمه الله فرمايي چې اهلِ علمو ته دا سوچ نه دی په کار چې که زه علم حاصل کړم نو بیا به خوراک د کوم ځای نه خورم، او روپۍ به څنګه پیدا کوم؟ ځکه دا ډیر کمزوري او نامناسبه سوچ دی.

وجه داده چې کله یو کس ته الله ﷻ دا عظیم نعمت (علم) ورکړي او دې بیا هم په هغې باندې خوشحاله نه وي، هر وخت د دُنیا پیدا کولو په فکر کې ډوب وي او زړه یې د دُنیا د محبت نه ډک وي نو دا کس خو د قرآن مجید د آیت:

﴿ أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَىٰ بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ ﴾ مصداق ګرځي. ځکه چې کله د ده سره د علم غوندې اشرف شی شته نو دې بیا د ادنیٰ شی (دُنیا) په حاصلولو کې ولې دومره فکرمند دی؟

دې خو بیا ډیر ناقدره انسان دی، چې د عظیم شئ په مقابله کې اَرزل او کمزورې شی غواړي. دا خو بیا د یهودو غوندې قصه ده چې الله ﷻ ورته د " مَنّ " او " سَلْوىٰ " غوندې ښکلي نعمتونه ورکول، لیکن هغوی سَابه (ساګ)، مسور او پیاز غوښته. (۱)

لهذا څوک چې الله ﷻ ددې کار دزده کړې یا خورَولو پاره منتخب کړي نو ده ته په دې باندې د الله ﷻ ډیره شکریه په کار ده، ځکه علم خو د الله ﷻ صفت دی.

علم د الله صفت دی

حکیم الاسلام قاري محمد طیب رحمه الله فرمايي: چې اهلِ علمو ته الله ﷻ ډیر لوي عزت او مقام ورکړی، ځکه علم خو د الله ﷻ صفت دی نو په چا کې چې علم راشي ګویا دې الله ﷻ خپل نماینده مقرر کړی چې ته زما دا صفت په دُنیا کې خور کړه.

او مال خو بدلیدونکې او زائله کیدونکې شی دی، او دا د معدې صفت دی.

بل دا چې علم انسان د الله ﷻ طرفته بوځي، او مال انسان طغیان او سرکشۍ طرفته بوځي.

---

(۱) خطبات حکیم الاسلام ج۱ ص ۴۵۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو اوس چاته چې الله ﷻ دا لوي نعمت ورکړې وي او دې بيا هم په دې باندې د الله ﷻ شکريه نه اداء کوي او هر وخت يې زړه د دُنيا د محبت نه ډک کړې وي نو يقيني چې دا انسان ډير بې قدره، ناشکره او کم عقل دی. (۱)

د علم په برکت زړه ور کيدل

د عِلم په برکت سره په انسان کې داسې قوت پيدا کيږي چې اګرچې دې ښه کمزورې وي خو بيا هم په ده کې دومره زړه وَرتيا راځي چې دې بيا خپله خبره په هر ميدان کې پوره داډه طريقې سره کولې شي.

لکه د حضرت سليمان عليه السلام په باره کې راځي چې کله هُدْهُدْ مارغه غائب و نو حضرت سليمان عليه السلام او فرمايل:

﴿ لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴾. (۲)

ترجمه: زه به خامخا ده ته سخته سزا ورکړم، يا به يې ذبح کړم، او يا به ماته (د غير حاضرۍ) څه ښکاره دليل پيش کوي.

نو چې کله هُدْ هُدْ مارغه راغې، دا اګرچې کمزورې مرغه و خو چونکه ده ده سره د قومِ سبا متعلق عِلم او معلومات ؤ، نو د حضرت سليمان عليه السلام په وړاندې يې په ډير زړه وَرتيا سره خبره وکړه، او وې ويل:

﴿ أَحَطتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ ﴾. (۳)

ترجمه: ما احاطه کړې په داسې خبره باندې چې تا احاطه نده کړې په هغې باندې (يعنى ماته داسې يوه خبره معلومه ده چې تاته د سره معلومه نده).

---

(۱) خطبات حکيم الاسلام ج ۱، تحفة المدارس ج ۱ ص ۴۵۶.

(۲) النمل ۲۱.

(۳) النمل ۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

فايده : اوګوره ! هُدهُد چې د لږو معلوماتو په وجه يې د حضرت سليمان د وړاندې په کوم انداز کې خبره وکړه ؟ نو که چيرته دده سره د قوم سبا متعلق معلومات نه وې ، نو چيرته هُدهُد ، او چيرته د حضرت سليمان عليه السلام د وړاندې داسې زړه وره خبره کول ؟ (۱)

علم يو قوت دی

علم يو طاقت او يو قوت دی ، چاته چې الله ﷻ دا قوت ورکړې نو هغه بيا الله ﷻ په دُنيا کې سرلوړې او کاميابه ګرځولې .

حضرت سليمان عليه السلام ته چې د بلقيس راتلو پته اولږيده نو خپلو درباريانو ته يې وويل:

﴿ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَن يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴾ . (۲)

ترجمه : اې سردارانو ! څوک به له تاسو نه ماته د هغې (مَلکې) تخت راوړي ، وړاندې ددې نه چې دوی ماته تابعدار راشي ؟

نو په جِنّاتو کې يو مضبوط جِن (عفريت) وويل :

﴿ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن تَقُومَ مِن مَّقَامِكَ ﴾ . (۳)

ترجمه : زه به تاته د هغې تخت راوړم ، وړاندې ددې نه چې ته د خپل ځای نه پاڅې .

(حضرت سليمان عليه السلام اوفرمايل دا خو ډير وخت دی)

﴿ قَالَ الَّذِي عِندَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ ﴾ . (۴)

ترجمه : وويل هغه کس چې د هغه سره علم د کتاب وُ ، زه به تاته دا تخت ستا د سترګو د رپ نه هم وړاندې راوړم .

(اکثر مفسرين لکه قرطبي او ابن جرير وايي : چې داد حضرت سليمان عليه السلام دوست وُ ، يا د هغه د تره ځوي وُ ، اسم اعظم ورته ياد و) .

---

(۱) فلولا انّ العلمَ أشرفُ الاشياء والّا فمن أين [illegible] هُد أنْ يتكلّمَ في مجلس سليمان بمثل هذا الكلام ، ولذلک يَرى الرجلُ الساقِطُ اذا تَعلّم العلمَ صارَ نافذَ القولِ عندَ السلاطينِ وما ذلک الابِبرکةِ العلم . تفسير کبير ج ۱ ص ۴۰۷.

(۲) النمل آيت ۳۸ .

(۳) النمل آيت ۳۹ .

(۴) النمل آيت ۴۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنو د عِلم په برکت سره الله تعالی ده ته دومره لوي قوت ورکړې ؤ چې د سترګو په رَپ کې يې د بلقيس تخت راأورسول . (۱)

د علم زده کوونکي د پاره د جنت بشارت

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

مَنْ سَلَكَ طَرِيْقًا يَلْتَمِسُ فِيْهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللّٰهُ لَهٗ طَرِيْقًا إِلَى الْجَنَّةِ . (۲)

څوک چې د علم په طلب کې په يوه لاره باندې ځي نو الله تعالی به ده د پاره د جنت لاره آسانه کړي .

په يو بل حديث کې نبي عليه الصلوة والسلام فرمايي :

مَنْ غَدَا يُرِيْدُ الْعِلْمَ يَتَعَلَّمُهٗ لِلّٰهِ فَتَحَ اللّٰهُ لَهٗ بَابًا إِلَى الْجَنَّةِ . (۳)

څوک چې د علم د زده کړې په اراده باندې اُووځي او خالص د الله ﷻ د رضا دپاره علم حاصلوي نو الله ﷻ به ده ته د جنت دروازه خلاصه کړي .

ابونعيم په رياضة المتعلّمين کې د نبي کريم صلی الله عليه وسلم يو حديث مبارکه رانقل کړې نبي عليه السلام فرمايي :

مَا مِنْ رَجُلٍ تَعَلَّمَ كَلِمَةً أَوْ كَلِمَتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا أَوْ أَرْبَعًا أَوْ خَمْسًا مِمَّا فَرَضَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ فَيَتَعَلَّمُهُنَّ وَيُعَلِّمُهُنَّ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ .

څوک چې د الله تعالی د فرائضو نه يوه خبره ، يا دوه ، يا درې ، يا څلور ، يا پنځه خبرې زده کړي ، او بيا يې بل ته هم اوښايي ، نو دا کس به ضرور جنت ته داخليږي .

راوي د حديث حضرت ابو هريرة رضی الله عنه فرمايي :

---

(۱) معارف القرآن .

(۲) اخرجه البخاري في العلم ۱۰ ، والترمذي في القرآن ۱۰ وفي العلم ۱۹ ، ۳۵ ، وابن ماجه في المقدمة ۱۷ ، واحمد ۲، ۲۵۲ . ۳۲۵ . ۴۰۷ . ابوداود (۳۶۴۱) ، (۳۶۴۲) ، وابن ماجه (۲۲۳) و ابن حبان (۸۰) ورواه الترمذي (۲۶۸۳) ، مشكوة ص ۳۲ كتاب العلم ، الترغيب ج۱ ص ۵۹ الترغيب في الرحلة في طلب العلم .

(۳) اخرجه ابوداود في العلم باب ۱ والترمذي في العلم باب ۱۹ وابن ماجه في المقدمة باب ۱۷ وابن حبان في صحيحه ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۶۰ كتاب العلم الترغيب في الرحلة في طلب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَمَا نَسِيتُ حَدِيثًا بَعْدَ إِذْ سَمِعْتُهُنَّ مِنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (۱)

د دې نه پس چې ما د نبي كريم صلى الله نه كومه خبره اوريدلې ، هغه مې هيڅكله نه ده هيره كړې.

د علم زده كړه د نفلي عباداتو نه بهتره ده

حضرت ابن عباس رضى الله تعالى عنهما فرمايي :

تَدَارُسُ الْعِلْمِ سَاعَةً مِنَ اللَّيْلِ خَيْرٌ مِنْ إِحْيَاءِهَا . (۲)

د شپې لږ ساعت د علم دَرس كول د ټولې شپې د عبادت نه بهتر دى .

يعنى د شپې په لږه حصه كې تعليم او تعلّم د ټولې شپې د عبادت نه ډير بهتر دى .

حضرت ابو الدرداء رضى الله عنه فرمايي :

لَأَنْ أَتَعَلَّمَ مَسْأَلَةً أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ قِيَامِ لَيْلَةٍ . (۳)

زه چې د علم يوه مسئله زده كړم دا ماته د ټولې شپې د عبادت ډيره خوښه ده .

حضرت ابو الدرداء رضى الله عنه فرمايي :

مَنْ رَأَى أَنَّ الْغُدُوَّ إِلَى الْعِلْمِ لَيْسَ بِجِهَادٍ فَقَدْ نَقَصَ فِي رَأْيِهِ وَعَقْلِهِ .

څوک چې دا ګمان كوي چې د علم د پاره سفر كول جهاد نه دى نو دده په رايه او عقل كې نقصان دى .

حضرت ابو هريرة ﷺ فرمايي :

لَأَنْ أَجْلِسَ سَاعَةً فَأَفْقَهَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُحْيِيَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ . (۴)

زه چې د لږ ساعت د پاره كينم او علم زده كړم ، نو دا ماته د ليلة القدر د ټولې شپې د عبادت نه ډيره خوښه ده .

---

(۱) رواه ابو نعيم واسناده حسن والهندي فى الكنز ۲۸۸۵۸ ، الترغيب والترهيب ج۱ ص۵۴ كتاب العلم الترغيب فى العلم وطلبه وتعلمه وتعليمه .

(۲) رواه الدارمي مشكوة ص ۳۶ كتاب العلم الفصل الثالث ، احياء العلوم ج۱ ص ۱۹ كتاب العلم .

(۳) تنبيه الغافلين ص ۱۹۹ باب فضل طلب العلم ، احياء العلوم ج۱ ص ۲۱ .

(۴) رواه الدارقطني والبيهقي ، الترغيب والترهيب ج۱ ص۵۸ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام شافعي رحمه الله وايي: طَلَبُ الْعِلْمِ أَفْضَلُ مِنَ النَّافِلَةِ. (۱)
د علم زده کول د نفلي عبادت نه ډير بهتر دي.

ځکه د نفلي عبادت نفع صرف ده ته رسي او د علم زده کولو او خورولو نفع ده ته په دې ژوندکې هم رسي او دده دوفات کيدو نه پس هم ده ته رسي، او چاته چې يې خودلې وي او هغوی پرې عمل کوي نو د هغې اجرهم ده ته رسي.

حديث کې راځي:

مَنْ عَلَّمَ عِلْمًا فَلَهُ أَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهِ لَا يَنْقُصُ مِنْ أَجْرِ الْعَامِلِ. (۲)

چاچې بل چا ته علم اوخوده، او په دې علم څوک هم عمل کوي نو دا معلِّم به هم د هغه سره په ثواب کې شريک وي او د عمل کوونکي په اجر کې به څه کمې هم نه راځي.

په يو بل حديث کې دا شان الفاظ ذکر دي:

مَنْ دَعَا إِلَى هُدًى كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ أُجُوْرِ مَنْ تَبِعَهُ لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ أُجُوْرِهِمْ شَيْئًا. (۳)

چاچې د نيکۍ کار ته بلنه وکړه، نو چاچې دده تابعداري وکړه ده ته به د هغوی د ثواب هومره ثواب حاصليږي، او د هغوی په ثوابونو کې به څه کمې نه کيږي.

د علم زده کړه او بل ته خودل بهترينه صدقه ده

نبي عليه السلام فرمايي:

أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ أَنْ يَتَعَلَّمَ الْمَرْءُ الْمُسْلِمُ عِلْمًا ثُمَّ يُعَلِّمُهُ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ. (۴)

---

(۱) احياء العلوم ج۱ ص ۲۱ كتاب العلم.

(۲) رواه ابن ماجه في المقدمة ۲۰، واحمد ۵/۲۶۹

(۳) هذا الحديث اخرجه ابوداود في السنة باب لزوم السنة ۴۶۰۹، ومسلم باب من سنّ سنّة حسنة او سيّئة ومن دعا الى هدى او ضلالة، والترمذي في العلم ۲۶۷۶، وابن ماجه في المقدمة باب من سنّ سنة حسنة او سيئة ۱۹۴.

ځکه نبي عليه السلام فرمايي: مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً فَعُمِلَ بِهَا بَعْدَهُ كُتِبَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ عَمِلَ بِهَا وَلَا يَنْقُصُ مِنْ أُجُوْرِهِمْ شَيْءٌ. مسلم باب من سنّ سنّة حسنة او سيّئة ۶۷۵۶ / ۱۵، نسائي باب التحريض على الصدقة ۲۵۵۴، ابن ماجه باب من سنّ سنّة حسنة او سيّئة ۱۹۱.

(۴) رواه ابن ماجه الحديث ۲۴۳، والمنذري في الترغيب ۹۸۸ والسيوطي في الدر المنثور ۱/ ۳۳۸، والهندي في الكنز ۶۲۵۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهترينه صدقه داده چې يو مسلمان بنده علم زده کړي او بيايې بل ورور مسلمان ته وښايي.

نبي کريم صلی الله عليه وسلم حضرت علي رضی الله عنه ته او فرمايل :

لَأَنْ يَهْدِيَ اللهُ بِكَ رَجُلًا وَاحِدًا خَيْرٌ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ . (۱)

که چيرته ستا په وجه الله ﷻ يو کس ته هدايت وکړي ، نو دا ستاد پاره د سرو اوښانو (خيرات کولو) نه ډير بهتر دی .

علمي مجالس د جنت باغيچې دي

يو ځيره رسول الله صلی الله عليه وسلم صحابه کرامو ته او فرمايل :

إِذَا مَرَرْتُمْ بِرِيَاضِ الْجَنَّةِ فَارْتَعُوا .

چې کله تاسو د جنت په باغيچو باندې تيريږئ نو ښه او څريږئ (يعنی ښه فائده ورنه واخلئ)

صحابه کرامو پوښتنه وکړو :

مَا رِيَاضُ الْجَنَّةِ ؟

رياض الجنة څه شی دی ؟

نبي عليه السلام ورته او فرمايل :

مَجَالِسُ الْعِلْمِ . (۲)

د علم مجلسونه دي .

د علم خوَرولو فائده انسان ته د مرګ نه پس هم رسيږي

نبي کريم ﷺ فرمايي :

إِذَا مَاتَ ابْنُ آدَمَ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ : صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ ، أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ . (۳)

(۱) اخرجه البخاري (۲۷۸۳) ومسلم (۲۳۰۲)، وابوداود في العلم ۱۰ ، نزهة الناظرين .

(۲) رواه الترمذي كتاب الدعوات باب ۸۲ ، الحديث ۳۵۰۹ ، ۳۵۱۰ ، واحمد في مسنده ۳/ ۱۵۰ ، والبيهقي ۱/ ۳۲۲ ، الترغيب والترهيب ج۲ ص ۲٦۲ الترغيب في حضور مجالس الذكر والاجتماع على ذكر الله .

(۳) رواه مسلم في الوصية ۱۴ و ابوداود في الوصايا ۱۴ والترمذي في الاحكام ۳٦ ، واحمد ۲/ ۳۷۲ ، والنسائي في الوصايا ۸ .

کله چې يو انسان مړ شي نو د عمل د ثواب سلسله د ده نه منقطع شي، مگر د دري (۳) شيانو د ثواب سلسله بيا هم باقي وي (يعنی د ده د مرگ نه روستو هم د ده پسې د هغې ثواب وررسي):
اول صدقه جاريه، دويم هغه عِلم چې د هغې نه نفعه حاصلولې شي، او دريم هغه نيک اولاد چې د ده ته دُعاگانې کوي.

په يو بل حديث کې څه نور تفصيل هم ذکر دې، نبي کريم ﷺ فرمايي:

إِنَّ مِمَّا يَلْحَقُ الْمُؤْمِنَ مِنْ عَمَلِهِ وَحَسَنَاتِهِ بَعْدَ مَوْتِهِ عِلْمًا عَلَّمَهُ وَنَشَرَهُ. وَوَلَدًا صَالِحًا تَرَكَهُ أَوْ مُصْحَفًا وَرَّثَهُ. أَوْ مَسْجِدًا بَنَاهُ. أَوْ بَيْتًا لِابْنِ السَّبِيلِ بَنَاهُ. أَوْ نَهْرًا أَجْرَاهُ. أَوْ صَدَقَةً أَخْرَجَهَا مِنْ مَالِهِ فِي صِحَّتِهِ وَحَيَاتِهِ تَلْحَقُهُ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهِ. (۱)

بيشکه مؤمن ته چې د مرگ نه پس هم د کوم عمل يا د نيکيو ثواب رسيږي، په هغې کې اول هغه عِلم دی چې دې يې زده کړي او بيا يې نورو ته هم اورسوي،
دويم: هغه نيک اولاد دی چې ده د خپل ځان نه روستو پريښې وي (او هغه د ده د پاره دُعاگانې کوي)، دريم: هغه قرآن مجيد دی چې ده د وارثانو د پاره يې پريښې وي (او هغوی په دې کې تلاوت کوي)،
څلورم: هغه جُمات (مسجد) دی چې ده په خپل ژوند کې جوړ کړې وي، پنځم: هغه کور دی چې د مسافرو د پاره يې جوړ کړې وي، شپږم: هغه نهر دی چې ده جاري کړې وي (يعنی ده کِنستې وي)، اووم: هغه صدقه ده چې ده د تندرستی په حالت کې په خپل ژوند کې د خپل مال نه ويستې وي، نو د دې ټولو شيانو آجر او ثواب به انسان ته د مرگ نه پس هم رسيږي.

د علم په طلب کولو سره گناه معاف کيدل

نبي کريم ﷺ فرمايي:

مَا مِنْ عَبْدٍ يَطْلُبُ الْعِلْمَ إِلَّا كَانَ كَفَّارَةً مَا تَقَدَّمَ. (۲)

کوم بنده چې علم طلب کوي نو دا د ده د پاره د مخکيني گناهونو کفاره گرځي.

(۱) رواه ابن ماجه باسناد حسن المقدمة باب ۲۰ والبيهقي و رواه ابن خزيمة في صحيحه، الترغيب والترهيب ج ۱ ص ۵۵ الترغيب في العلم وطلبه وتعلمه وتعليمه، مشكوة ص ۳٦ كتاب العلم الفصل الثالث.
(۲) رواه الترمذي في كتاب العلم باب ٦ والطبراني في الكبير، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۳ الترغيب في العلم وطلبه وتعلمه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عطاء رحمه الله وايي :

مَجْلِسُ عِلْمٍ يُكَفِّرُ سَبْعِيْنَ مَجْلِسًا مِنْ مَجَالِسِ اللَّهْوِ . (۱)

د علم يو مجلس د اويا و (۷۰) لهوه مجالسو كفاره گرځي .

د علم زده كړه بهترين عمل دى

يو كس د نبي كريم صلى الله عليه وسلم نه پوښتنه وكړه :

. أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ ؟

په عملونو كې كوم يو عمل ډير افضل دى ؟

نبي كريم ﷺ ورته اوفرمايل : اَلْعِلْمُ . يعنى علم بهترين عمل دى .

هغه كس په دويمه پيره او په دريمه پيره همدغه پوښتنه وكړه ، نبي كريم صلى الله عليه وسلم ورته همدغه جواب وركړو . بيا هغه سړي عرض وكړو :

يَا رَسُوْلَ اللهِ ! عَلَيْكَ السَّلَامُ إِنِّيْ أَسْئَلُكَ عَنِ الْعَمَلِ .

اى د الله رسوله ! په تاسو دې سلامتيا وي زه خو پوښتنه درنه د عمل كوم (او تاسو راته جواب كې علم يادوئ).

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

هَلْ يَقْبَلُ اللهُ الْأَعْمَالَ إِلَّا بِالْعِلْمِ . (۲)

الله ﷻ خو صرف هغه عمل قبلوي چې كوم د علم په رڼا كې شوې وي .

په يو روايت كې داسې الفاظ دي :

إِنَّ الْعِلْمَ يَنْفَعُكَ مَعَهُ قَلِيْلُ الْعَمَلِ ، وَإِنَّ الْجَهْلَ لَا يَنْفَعُكَ مَعَهُ كَثِيْرُ الْعَمَلِ . (۳)

بيشكه علم به تاته نفعه دركوي اگر چې د دې سره لږ عمل وي (يعنى كه لږ عمل هم د علم په رڼا كې اوكړې نو دا به تاته نفعه دركوي) ، او جهل به تاته هيڅ نفعه نه دركوي اگر چې د دې سره ډير عمل وي .

---

(۱) احياء العلوم ج۱ ص ۲۱ كتاب العلم .

(۲) بستان العارفين لابي الليث لسمرقندي ۳۰۴ .

(۳) المستطرف في كل فن مستظرف ص ۲۶ الباب الرابع في العلم والادب وفضل العالم والمتعلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله د مرګ په حالت کې په بستره پروت ؤ، او يو کس ورسره ناست ؤ، هغه د ده د پاره علمي مضمونونه ليکل، چا ورنه پوښتنه وکړه چې په دې حالت کې هم تاسو په دې علمي مشغله کې ځان مصروفه کړې؟ ده ورته وويل: چې کيدې شي داسې يو فايده منده خبره راته ملاؤ شي چې د دينه مخکې ما نوې اوريدلې. (۱)

علم د مال نه په اووه(۷) وجوهاتو سره بهتر دی

حضرت علي رضی الله عنه فرمايي:

اَلْعِلْمُ أَفْضَلُ مِنَ الْمَالِ بِسَبْعَةِ أَوْجُهٍ:

أَوَّلُهَا: اَلْعِلْمُ مِيْرَاثُ الْأَنْبِيَاءِ، وَالْمَالُ مِيْرَاثُ الْفَرَاعِنَةِ.

اَلثَّانِيْ: اَلْعِلْمُ لَايَنْقُصُ بِالنَّفَقَةِ، وَالْمَالُ يَنْقُصُ.

وَالثَّالِثُ: يَحْتَاجُ الْمَالُ إِلَى الْحَافِظِ، وَالْعِلْمُ يَحْفَظُ صَاحِبَهُ.

وَالرَّابِعُ: إِذَا مَاتَ الرَّجُلُ يَبْقَى مَالُهُ، وَالْعِلْمُ يَدْخُلُ مَعَ صَاحِبِهِ قَبْرَهُ.

وَالْخَامِسُ: اَلْمَالُ يَحْصِلُ لِلْمُؤْمِنِ وَالْكَافِرِ، وَالْعِلْمُ لَايَحْصِلُ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ.

وَالسَّادِسُ: جَمِيْعُ النَّاسِ يَحْتَاجُوْنَ إِلَى صَاحِبِ الْعِلْمِ فِيْ أَمْرِ دِيْنِهِمْ وَلَايَحْتَاجُوْنَ إِلَى صَاحِبِ الْمَالِ.

وَالسَّابِعُ: يَقْوِى الرَّجُلُ عَلَى الْمُرُوْرِ عَلَى الصِّرَاطِ، وَالْمَالُ يَمْنَعُهُ. (۲)

علم د مال نه په اووه (۷) وجهو سره افضل دی:

اول: علم د انبياو ميراث دی، او مال د فرعونيانو ميراث دی.

دويم: علم خرچ کولو سره نه کميږي، او مال خرچ کولو سره کميږي.

(۱) نزهة الناظرين في الاخبار والاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۱۲، تنبيه الغافلين ص ۲۰۰ باب فضل طلب العلم.

(۲) تفسير كبير ج۱ ص۲۰۳ آيت ۳۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم : مال يو حفاظت كوونكي ته محتاج وي (چې د دې حفاظت وكړي) ، او علم د خپل صاحب (اهلِ علم) حفاظت په خپله كوي .

څلورم : چې كله انسان مړ شي نو د ده مال د ده نه پاتې شي ، او علم د خپل صاحِب (عالم) سره قبر ته هم داخليږي (او په قبر كې هم د ده حفاظت كوي) .

پنځم : مال مؤمن او كافر دواړو ته حاصليږي ، او علم صرف مؤمن ته حاصليږي .

شپږم : ټول خلق عالِم ته د دين په معامله كې محتاج دي ، او اهلِ علم مالدارانو ته محتاج نه دي .

اووم : د علم په وجه انسان په پُلِ صراط باندې په آسانه تيريږي ، او مال يې منعه كوي (ځكه د ده سره به حساب كتاب كولې شي) .

امام شافعي رحمه الله فرمايي :

لَيْسَ بَعْدَ الْفَرَائِضِ أَفْضَلُ مِنْ طَلَبِ الْعِلْمِ . (۱)

د فرائضو نه روستو د علم نه بهترين شی بل نشته .

علم الله ﷻ خپلو خاصو بندګانو ته وركوي

قدرمنو ! په دنيا كې يو څو شيان ډير مشهور دي : ډاكټري ، انجينري ، او عِلم . خو په دې كې ډاكټري او انجينري په حيواناتو كې هم شته . (۲) ځكه بعضې مرغۍ په اُونو كې داسې نا اشنا ، محفوظې او مضبوطې جالې جوړوي چې يو ماهِر او هوښيار انسان يې په مشينرۍ سره هم نشي جوړولې .

د غه رنګې په اطرافو كې يو بوټې دی چې سُنبل ورته وايې او د دې جرړې ته چُوبِ چيني وايي ، دا د زخم د پاره ډير فائده مند دی ، كله چې ځنګلي مرغۍ زخمي شي (په خپه اولږي) نو دا مرغۍ دغه بوټې رااُوباسي او خپلې جالې ته يې راوړي ، دهغې سره خپل زخم لړوي ، چې په دې سره د هغې زخم بند كيږي .

---

(۱) نزهة الناظرين في الاخبار والاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۱۲ .

(۲) وشرفُ العلمِ لايَخفى على أحدٍ إذ هو مختصٌ بالانسانيةِ ، لِأنَّ جميعَ الخِصَالِ سِوَى العِلمِ يَشْتَرِكُ فِيهَا الإنسانُ وسائرُ الحيواناتِ : كالشجاعةِ ، والجرأةِ ، والقوّةِ والجُودِ ، والشَّفقةِ وغيرها سِوَى العِلمِ . وبه أظْهَرَ اللهُ تعالى فَضْلَ آدَمَ عليه السلام على الملائكةِ وأمَرَهم بالسجودِ لَهُ . تعليم المتعلم فصل في ماهية العلم والفقه وفضله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حيوة الحيوان کې ليکلي دي چې د ابابيل مرغۍ (په عربۍ کې ورته خطاف وايي، په ځوماتونو کې اکثره ځانله د ختو نه جاله جوړوي، د دې مرغۍ) بچو ته چې کله د يرقان بيماري اولېږي نو دا مرغۍ يو قسم کاڼې دې هغه راوړي او په خپله جاله کې يې کيدي، چې په دې سره دغه بيماري ختمه شي (ډير خلق دغه جالې لټوي او د دې نه دغه کاڼې را اوباسي).

معلومه دا شوه چې انجينري او ډاکټري په حيواناتو کې هم شته.

البته صرف علم داسې يو شی دی چې داد الله ﷻ صفت دی، دا په حيواناتو کې نشته، بلکه په انسانانو کې هم هرچا ته الله ﷻ دا نه ورکوي، صرف هغه بندګانو ته يې ورکوي څوک چې الله ﷻ ته خوښ وي.

د علم د حصول جذبه فطري ده

د علم د حصول جذبه په هر انسان کې فطرتًا موجوده ده، مثلاً په يو ځای کې څه خلق را جمع وي، نو اوس چې هر څوک راځي نو دا پوښتنه ضرور کوي چې دلته څه شوي؟

نو دا پوښتنه کول دا هم د عِلم د حصول يوه جذبه ده. بلکه که يو سړی په څه کار کې مشغوله وي، نو ډير کرت يو ماشوم راشي او هغه هم دا معلومول غواړي چې دې دا څه کوي؟ نو دا هم د علم د حصول يوه جذبه ده.

د دينه علاوه د عِلم نور ډير فضيلتونه هم په قرآن کريم او احاديثو کې راغلي دي. لهذا عقلمند کس هغه دی چې هغه د عِلم په زينت سره ځان مزيّن کړي، او خپل زړه د عِلم په رڼا سره منوّر کړي، او د علم د حصول د پاره همت او کوشش وکړي.

ځکه د استقامت، همت او کوشش په وجه انسان خپل منزلِ مقصود ته رسيدې شي او مشکلې مرحلې په آسانه پاس کولې شي.

د علم د حصول د پاره کوشش په کار دی

الله تعالی فرمايي:

﴿وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا فِيْنَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا﴾.(۱)

(۱) العنکبوت آيت ٦٩.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : کوم خلق چې زمونږ په لاره کې کوشش کوي نو مونږ به په هغوی د هدايت دروازې خلاصې کړو . (۱)

﴿ إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ ﴾ . (۲)

ترجمه : که چيرته تاسو د الله (د دين) مدد وکړئ نو الله ﷻ به ستاسو مدد وکړي . (۳)

د عربي مقوله ده : مَنْ طَلَبَ شَيْئًا وَجَدَّ وَجَدَ ، وَمَنْ قَرَعَ الْبَابَ وَلَجَّ وَلَجَ . (۴)

څوک چې څه شی طلب کړي او کوشش (جدّو جهد) وکړي نو دې به دا شی بيامومي ، او څوک چې دروازه او ټکوي او په دې کې اقدام وکړي (يعنې ورورانډې شي) نو دې به په دې (کور) کې داخل شي .

زمونږ علماو او اسلافو د دين د زده کړې د پاره دومره تکليفونه او مشقتونه برداشت کړي چې د نيا د هغې مثال پيش کولو نه عاجزه ده .

امام ابويوسف رحمه الله فرمايي :

اَلْعِلْمُ عِزٌّ لَا ذِلَّ فِيْهِ ، يَحْصِلُ بِذِلٍّ لَا عِزَّ فِيْهِ .

په علم کې داسې عزت دی چې ذلت په کې نشته ، خو حاصليږي په ذلت سره چې عزت پکې نشته . (يعنی تواضع او عاجزي به په ځان کې پيدا کوې ، او تکليفونه برداشت کوې).

حضرت عبد الله بن عباس ﷺ فرمايي :

ذَلَلْتُ طَالِبًا فَعَزَزْتُ مَطْلُوْبًا . (۵)

ما د طلب په وخت کې ذِلت اختيار کړو نو ماته د مطلوب په حاصليدو عزت حاصل شو .

---

(۱) حضرت فضيل بن عياض رحمه الله د دې آيت معنی داسې بيانوي : وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا فِي طلب العلم لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَ العمل به . کوم خلق چې د علم په طلب کې کوشش کوي نو مونږ به دوی ته په دې باندې د عمل کولو لارو طرفته راهنمايي وکړو . تفسير مظهري سورة عنكبوت آيت ۶۹ ، ومعارف القرآن .

(۲) سورة محمد آيت ۷ .

(۳) دعوات حق ج۱ ص ۶۱۱ .

(۴) تعليم المتعلم ص ۲۹ .

(۵) احياء العلوم ج۱ ص ۲۱ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت اصمعي رحمه الله وايي: چې څوک د علم حاصلولو ذلت نه برداشت کوي هغه به تول عُمر د جهالت او ناپوهۍ ذِلت برداشت کوي. (١)

د علم د حصول د پاره تکليفونه برداشت کول

د علم حصول چونکه يو عظيم مقصد دی او په دې مقصد کې د کاميابۍ او ددې د حصول دپاره د ډيرو قربانيو او کوششونو ضرورت دی.

د دنيا د خلقو په زړونو کې صدارت او وزارت يو لوی مقام لري، ددې د حصول د پاره شپ و روز څومره کوششونه کوي، تکليفونه برداشت کوي، تردې چې جيلونو (محبسونو) ته هم په کې لاړ شي، خو بيا هم په سلو کې نهه نوي فيصده خلق دې مقصد ته او نه رسي، اکثر په کې پانسي (اِعْدَام) شي. حالانکه که حقيقت ته سوچ وکړې شي نو د الله ﷻ په نزد د دُنيا وَمَافِيْهَا هيڅ حيثيت نشته، خو بيا هم دا خلق ددې دپاره څومره کوششونه کوي.

او بل طرفته د علم خو دالله ﷻ په نزد ډير لوی مقام دی: علماء د انبياؤ وارثان دي، او کوم خلق چې علم زده کوي اګر چې په شليدلو او کمزورو جامو (کپړو) کې وي خو بيا هم د الله ﷻ په نزد د ډير قدر او عزت خاوندان دي.

تردې پورې حديث کې راځي که چيرته دوی په الله ﷻ باندې د يو کار متعلق قسَم وکړي چې دا کار به کيږي نو الله ﷻ به هغه کار کوي ددې دپاره چې دې په دې قسَم کې دروغجن ثابت نه شي.

نبي عليه السلام فرمايي:

رُبَّ اَشْعَثَ اَغْبَرَ مَدْفُوْعٍ بِالْاَبْوَابِ لَوْ اَقْسَمَ عَلَى اللهِ لَاَبَرَّهُ. (٢)

ډير کرت خوَرو وَرو ويښتانو واله، ګرد آلود کس چې د دروازو نه شړلې شي (يعنی داسې پراګنده حال او په خاورو ککړ کس چې په ظاهره ډير غريب او کمزورې معلوميږي خو دالله ﷻ په نزد به دده دومره لوي مقام وي) که چيرته دې په الله ﷻ باندې قسَم اوکړي (چې دا کار به

---

(١) اساتذه کرام کې آداب وحقوق ص ٥٥. نوټ: همدغه شان قول د امام شافعي رحمه الله نه هم نقل دې. کشکول ص ١٧٤

(٢) رواه مسلم کتاب البر حديث ١٣٨، والجنة حديث ٤٨. والبخاري ٧ / ١٠. الترغيب والترهيب ج٤ الترغيب في الفقر وقلة ذات اليد وما جاء في فضل الفقراء والمساکين......

(c) ketabton.com: The Digital Library

کيږي) نو الله ﷻ به د هغه قسم ضرور پوره کوي ، (دديٰ د پاره چې ديٰ په ديٰ قسم کې حانث نه شي) .

نو چې کله علم يو عظيم مقصد دی نو په کار ده چې انسان دديٰ د حصول د پاره هم ډير محنت او خواري وکړي ، او په ديٰ لاره کې که ده ته څه مشکلات رامخې ته شي نو په کار داده چې ديٰ د استقامت او همت نه کار واخلي او دا مشکلات په خوشحالي برداشت کړي .

علماؤ د علم د زده کړې په وخت داسې تکليفونه او مشقونه برداشت کړي چې نن صبا د هغې تصور هم نشي کيدي ، د نمونې د پاره درته د يو څو علماء کرامو واقعات ذکر کوم :

د امام بخاري رحمه الله تکليفونه برداشت کول

۱ . خطيب بغدادي رحمه الله په تاريخ بغداد کې ليکلي چې عمر بن حفص اشقر وايي چې : يو وخت امام بخاري رحمه الله په بصره کې د احاديثو ليکلو په وخت کې څو ورځې مسلسل په سبق کې غير حاضر شو ، مونږ د هغه د معلوماتو د پاره ورغلو ، چې او مو کتلو نو هغه په يوه کوټه کې بربنډ ناست ؤ ، معلومات مو چې وکړو نو پته ! ولږيده چې کله ديٰ د کور نه راتلو نو اُوچه ډوډی (روټۍ) يې د ځان سره راوړې وه ، په هره ورځ به يې ورنه يوه يوه ډوډۍ خوړه ، او په ديٰ يې گزاره کوله ، چې کله ډوډۍ ختمې شوې ، نو بيا ورسره نوره څه خرچه نوه ، نو خپلې جامې (کپړې) يې مجبوراً خرچ کړې ، او په هغې به يې ځان له خوراک اخيستو ، کله چې هغه جامې هم ختمې شوې ، او صرف د خپل وجود جامه يې پاتې شوه نو د ډيرې ولږې نه يې هغه هم خرڅه کړه ، نو بيا ورسره د اغوستلو کپړې نه وې نو ځکه په سبق کې غير حاضر و .

عمر بن حفص رحمه الله وايي : چې بيا مونږ ملګرو څه روپۍ راغونډې کړې او دده د پاره مو پرې جامې واخيستې ، د هغې نه پس به ديٰ بيا سبق ته راتلو ، او احاديث به يې ليکل . (۱)

۲ . د امام بخاري رحمه الله په باره کې دا هم نقل دي چې تر شلو (۲۰) کالو پورې يې دا معمول و چې په شوا روز کې به يې صرف اووه (۷) دانې بادام خواره ، او صرف په همدې به يې گزاره کوله . او نوره ټوله توجه به يې د علم د زده کړې طرفته وه ، نو الله رب العزت بيا دومره لوي مقام ورکړو چې دده کتاب " صحيح البخاري " اَصَحُّ الْكُتُبِ بَعْدَ كِتَابِ الله اوگرځيده .

---

(۱) تاريخ بغداد ج۲ ص ۱۳ ، دعوات حق ج۱ ص ۶۱۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام شافعي رحمه الله د دين د پاره مشقت برداشت کول

امام محمد رحمه الله په يوه علاقه کې درس کولو ، نو ديو بل کلي واله خلق ورپسې راغلل ، او ورته وې ويل چې: ته مونږ ته هم د درس د پاره راځه ، ده ورته وويل چې هغه ځای ډير لرې دی ، او د ماسره دومره وخت نشته چې زه پياده هلته درځم او بيا واپس راځم ، هغوی ورته وويل چې مونږ به درته د يو سورلۍ انتظام وکړو ، تاسو په دې سورلۍ ځئ او راځئ ، نو وخت به مو ډير نه بنديږي . ده ورته وويل چې : ډيره ښه ده . نو دې به په دې سورلۍ باندې هلته هم د درس د پاره تللو . په دې ورځو کې امام شافعي رحمه الله هم دده خدمت کې حاضر شو او عرض يې وکړو چې جناب ! که تاسو ماته فلانې کتاب ووايئ نو ډيره به ښه وي ، ده ورته وويل چې زه خو دلته هم درس کوم ، بيا هلته هم ځم ، نو د ماسره خو نور وخت نشته ، تا ته زه دا کتاب په کوم وخت کې ووايم ؟

امام شافعي رحمه الله ورته وويل چې : کله چې تاسو په سورلۍ باندې سوريږئ ، او هغه کلي ته د درس د پاره ځئ ، نو تاسو د سورلۍ د پاسه سبق وايئ ، زه به درسره لاندې پياده منډه وهم ، او ستاسو سبق به اورم ، او ياد وم به يې .[1]

سبحان الله د دنيا په تاريخ کې هيڅوک هم د علم د طلب باره کې دومره اعلی مثال نه شي پيش کولې بلکه دا خو صرف د اسلام حُسن دی .

د شاه عبدالقادر رائي پوري رحمه الله واقعه :

شاه عبدالقادر رائي پوري رحمه الله وايي چې کله زه دارالعلوم ته د داخلې د پاره لاړم ، نو داخلې بندې شوې وې ، ناظم تعليمات انکار وکړو ، او وی ويل چې مونږ تا ته داخله نه شو درکولې ، ما ورنه پوښتنه وکړه چې آخر ولې داخله نه راکوئ ؟

هغه راته وويل چې د مونږ سره دلته په مدرسه کې د مَطبخ او خوراک انتظام نشته ، بلکه ددې خوا او شاؤ کورونو واله چا د يو ، چا د دوه طالبانو د خوراک ذمه واري اخيستې ده ، نو چې څومره خوراک دلته راځي په همغومره مقدار کې طالبان مونږ داخل کړي دي . بل داسې څه کور نه دې پاتې چې هغه ستاسو د خوراک ذمه واري واخلي . لهذا د مونږ سره ستا د پاره د داخلې څه گنجائش نشته .

---

(۱) خطبات فقير ج۱۱ ص ۱۹۲ ، اهل دل ج۱ ص ۲۵۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه عبدالقادر راي پوري رحمه الله وايي چې ما ورته وويل : که چيرته د خوراک انتظام زه د خپل ځان د پاره پخپله وکړم ، نو آيا بيا به راته تاسو په درس کې د ناستې اجازت راکړئ؟

هغوی وويل چې بيا خو صحيح ده . نو داخله يې راله راکړه .

دې وايي چې زه به تهوله ورځ د طالبانو سره ناست ووم ، او سبق به مو وويل ، او د شپې تر ناوخته پورې به مو تکرار او مطالعه کوله ، خو چې کله به طالبان ټول اُوده شو نو ما به د استاذ نه اجازت واخيسته او د مدرسې نه بهر به ووتم ، په دې کلي کې د سبزي يا فروټو دوه دُکانونه وو ، دا به هم بند شوي وو ، نو زه به هلته لاړم ، او د دُکانونو مخې ته به چې کوم د اُمونو ، خربوزو يا کيلو پوستکي پراته وو هغه به مې را واخيسته ، را به مې وړه ، په اُوبو به مې او وينځل ، او بيا به مې خوړل .

نو په شوا روز کې به زما ټول خوراک صرف همدا و ، ټول کال مې په دې پوستکو خوړلو تير کړې ، خو ليکن خپل سبق مې نه دې قضاء کړې . (۱)

دا هغه طلباء وو چې د دوی سينې د علم په رڼا سره منوّرې وې ، او د دوی په زړه کې د علم زده کړه د هر شي نه بهتره او قيمتي وه .

د تقرير خلاصه

د غونډ تقرير خلاصه دا را اووته چې علم يوه رڼا ده او داسې يو عظيم صفت دی چې د دې په وجه انسان ته د الله ﷻ معرفت نصيبه کيږي ، د حلالو او حرامو ، جائز او ناجائز تميز پيدا کيږي ، انسان ته د دواړو جهانونو کاميابي ، خوشحالي او ترقي نصيبه کيږي او آخرت طرف ته يې توجه پيدا کيږي .

الله تبارک وتعالی دې مونږ ټولو ته اول د علم حاصلولو توفيق راکړي ، او بيا دې راته پدې علم باندې د عمل کولو او په دې دين باندې د استقامت توفيق راکړي .

آمِيْن يَا رَبَّ الْعَالَمِيْن .

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

وَصَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّآلِهٖ وَأَصْحَابِهٖ أَجْمَعِيْن

---

(۱) خطبات فقير ج۱۱ ص ۱۹۰ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۱ ص ۲۶۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقهي مسائل

اوله مسئله : د فرضِ عين علم تعين

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيْضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ . (۱)

د علم طلب کول (يعنی د هغې د حاصلولو کوشش کول) په هر مسلمان باندې فرض دي .

په يو روايت کې ورسره د "مُسْلِمَةٍ" لفظ هم شته . (۲)

د رسول الله ﷺ د دې فرمان مطابق په هر مسلمان (نارينه او زنانه) باندې دومره علم فرضِ عين دی چې د دې پرې د دين د بُنيادي ضرورتونو نه خبردار شي ، لکه :

۱. د اهلِ سنت والجماعت بُنيادي عقايد پيژندل فرضِ عين دي .

۲. د طهارت ، لمونځ او روژې علم فرضِ عين دی . او په مالدار باندې د زکوة او حج علم هم فرضِ عين دی .

۳. په کومه معامله کې چې انسان د داخليدو اراده لري (لکه : تجارت ، زراعت ، تزوّج وغيره) د دې علم هم په ده باندې فرضِ عين دی . (د دې د پاره چې د ې د حرامو او شبهاتو نه ځان محفوظ کړي) .

۴. د آفاتِ نفساني (لکه رِيا ، حسد ، عجب او تکبر وغيره) پيژندګلي ، او د دې نه د بچ کيدلو طريقې معلومولو علم هم فرضِ عين دی (ځکه د رِياء په وجه خو انسان د عبادت د ثواب نه محرومه کيږي ، او حسد خو د انسان نيک اعمال داسې سوزوي لکه اُور چې خشاک سوزوي) ،

همدارنګې د اخلاص علم هم ضروري دی ، ځکه د عمل صحت په اخلاص باندې موقوف دی

(۱) رواه ابن ماجه ، مشکوة کتاب العلم ص ۳۴ ، ابن ماجه ص ۲۰ باب فضل العلماء والحث على طلب العلم ، وروى البيهقي في شعب الايمان الى قوله : مُسلِم . وقال هذا حديث متنه مشهور (على السنة الناس) واسناده ضعيف وان كان معناه صحيحا . مرقات شرح مشکوة ص ۲۸۴ .

(۲) مرقاة شرح مشکوة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاصه دا چې د دې مذکوره شیانو علم په قدر د ضرورت په هر مسلمان نارینه او زنانه باندې فرض عین دی. البته په دې کې تَبَحُّر (یعنې پوره مهارت حاصلول) مستحب دي. (۱)

دویمه مسئله: که والدین بچې د علم نه منع کوي د شغې حکم

ضروري علم په هر مسلمان نارینه او زنانه باندې فرض عین دی (لکه حدیث کې راځي:

(۱) قال ابن عابدين: وَاعلم اَنّ تعلّم العلمِ ... اى العِلمُ الموصِل اِلى الاخرة او الاعم منه قال العلامي في فصوله مِن فرائضِ الاسلام تعلّم ما يحتاج اليه العبد في اقامة دينه واخلاص عملِه لله تعالى ومعاشرة عباده، وفرضٌ على كل مكلّفٍ ومكلّفة بعد تعلّمه علمِ الدّين والهداية تعلّم علمِ الوضوء والغُسل والصّلوةِ والصومِ وعلمِ الزكوة لمن له نصابٌ. والحجّ لمن وَجَبَ عليه، والبيوع على التجّار ليحترزوا عن الشبهات والمكروهات في سائرِ المعاملات، وكذا اهل الحرف وكلّ من اشتغل بشيء يفرض عليه علمه وحكمه ليمتنعَ عن الحرام فيه. وفي تبيين المحارم لاشكّ في فرضية علم الفرائض الخمس وعلم الاخلاص لانّ صحةَ العمل موقوفة عليه. وعلم الحلال والحرام، وعلم الرّياء لانّ العابدَ محرومٌ من ثواب عملِه بالرّياء. وعلم الحسد والعجب اِذ هما يأكُلانِ العَمَل كما تأكل النارُ الحطبَ ...... قوله وهو التَّبَحُّر في الفقه (مندوب) اى التوسّع فيه، والاطلاع على غوامضه. وكذا غيره من العلوم الشرعية وآلاتها. (رد المحتار على الدر المختار ج۱ ص ۳۱، ۳۲ مقدمه، فتاوى فريديه ج۱ ص ۲۰۶ كتاب العلم.

اِعلم اَنّ تعلّم العلم يكونُ فرض عينٍ وهو بقدر ما يحتاج لدينه، وفرضُ كفايةٍ وهو ما زاد عليه ومندوبًا والتبحّر في الفقه وعلم القلب (درمختار على هامش الشامي نعمانيه ص ۲۹، ۳۰ في المقدمة، فتاوى محموديه ج۶ ص ۴۷ باب اول: علم کا بیان).

په فتح الباري شرح صحيح البخاري کې ذکر دي:

والمراد بالعلم العلمُ الشرعي الّذي يفيدُ معرفة ما يجب على المكلّف من أمر دينه في عباداته ومعاملاته، والعلم بالله وصفاته وما يجب له من القيام بامره وتنزيهه عن النقائص ومدار ذلك على التفسير والحديث والفقه. (فتح الباري ج۱ ص ۱۹۲ كتاب العلم، مقدمه شامي زكريا ۱/ ۱۲۶ قبيل مطلب في فرض الكفاية وفرض العين، فتاوى محموديه ج۶ ص ۳۳ باب اول: علم کا بیان).

د فرضِ کفایة علم تعین: قال ابن عابدين قال في تبيين المحارم وأمّا فرضُ الكِفاية من العلم فهو كلّ علمٍ لايستغني عنه قِوَام امورِ الدّنيا كالطّبّ والحساب والنّحوِ واللغةِ والكلام .... والمعاني والبديع والبيان...... وكل هذه آلة لعلم التفسير والحديث. (ردالمحتار على الدر المختار ج۱ ص ۳۲ مقدمه).

طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيْضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ. (۱) د علم طلب كول په هر مسلمان باندې فرض دي
لهذا كه والدين خپل بچي د فرضِ عين حاصلولو نه منع كوي نو د دوى اطاعت ضروري نه دى (ځكه نبي عليه السلام فرمايي: لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوْقٍ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ. (۲)
د الله ﷻ په نافرمانۍ كې د مخلوق اطاعت صحيح نه دى).

البته تَبَحُّرِ علمي په ټولو علومو كې فرضِ كفايي دى. نو كه والدين سړي منع كوي نو بيا د ده د والدينو خبره منل ضروري ده. (۳)

دريمه مسئله: د دين تبليغ فرضِ كفايه دى

خلقو ته د اَوامرو حكم كول او د نَواهيو نه منع كول فرضِ كفايه دي چې د بعضو په كولو سره د نورو غاړه خلاصيږي. په هركس باندې د فرضِ عين كيدلو رايه خطاء ده. البته د رزايلو او ګناهونو نه ځان ساتل په هر كس باندې فرضِ عين دي. (۴)

څلورمه مسئله: دُنياوي فنون علم نه دي

په قرآن كريم او احاديثو مباركه ؤ كې چې د كوم عِلم فضيلت بيان شوې د هغې نه د شريعت

---

(۱) رواه ابن ماجه، مشكوة كتاب العلم ص ۳۴، ابن ماجه ص ۲۰ باب فضل العلماء والحث على طلب العلم، وروى البيهقي في شعب الايمان الى قوله: مُسلِمٍ. وقال: هذا حديث متنه مشهور (على السنة الناس) واسناده ضعيف وان كان معناه صحيحا. مرقات شرح مشكوة ص ۲۸۴.

(۲) رواه في شرح السنّة، مشكوة ۳۲۱/ ۲ كتاب الامارة الفصل الثاني.

(۳) فتاوى محموديه ج۶ ص ۳۶ باب اول: علم كا بيان)

(۴) كما قال حجةُ الاسلام ابوبكر احمد بن علي الرازي الجصاص رحمه الله: قال ابوبكر قد حَوَتْ هذه الاية معنيين: احدهما وجوب الامر بالمعروف والنهي عن المنكر والاخر اَنّه فرضٌ على الكفاية. ليس بفرضٍ على كلّ اَحدٍ في نفسه اذا قال به غيره لقوله تعالى (ولتكن منكم امة) وحقيقتُه تقتضي البعض دون البعض فدلّ على انّه فرضٌ على الكفاية اذا قام به بعضهم سقط عن الباقين. (احكام القرآن ج۲ ص ۳۱۵ باب فرض الامر بالمعروف ......

وقال العلامة شهاب الدين آلوسي رحمه الله: منشاءُ الخلاف في ذلك انّ العلماء اِتّفقُوا اَنّ الامر بالمعروف والنهي عن المنكر من فروض الكفاية. (روح المعاني ج۴ ص ۲۱ سورة آل عمران ومثله في الاكليل في استنباط التنزيل ص ۵۶ سورة آل عمران). فتاوى حقانيه ج ۲ ص ۴۲۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علم مراد دی ، هغه علم مراد دی چې په هغې سره انسان ته د الله ﷻ معرفت حاصلیږي او د الله ﷻ د راضي کولو طريقې پرې معلوميږي ، په فتح الباري شرح صحيح البخاري کې ذکر دي

وَالْمُرَادُ بِالْعِلْمِ : اَلْعِلْمُ الشَّرْعِيُّ الَّذِيْ يُفِيْدُ مَعْرِفَةَ مَايَجِبُ عَلَى الْمُكَلَّفِ مِنْ أَمْرِ دِيْنِهٖ فِيْ عِبَادَاتِهٖ وَمُعَامَلَاتِهٖ، وَالْعِلْم بِاللهِ وَصِفَاتِهٖ وَمَايَجِبُ لَهٗ مِنَ الْقِيَامِ بِأَمْرِهٖ وَتَنْزِيْهِهٖ عَنِ النَّقَائِصِ، وَمَدَارُ ذٰلِكَ عَلَى التَّفْسِيْرِ وَالْحَدِيْثِ وَالْفِقْهِ . (۱)

البته که چا معتمد عالم په انګريزي کې د قرآن کريم يا احاديثو ترجمه وکړه او يو کس هغه لولي نو بيا په دې کې ثواب شته . (۲)

نو نن صبا چې په سکولونو او کالجونو کې کوم فنون خودلې شي نو دا دغه فرضي عِلم نه دی، بلکه دا د فنونو په مرتبه کې دي ، او س په دې فنونو کې چې کوم د مسلمانانو د فائدې د پاره وي او په خلاف شرعه امورو مشتمل نه وي نو دا صرف د جواز په مرتبه کې دي . البته که په خلافِ شرعه امورو مشتمل وو نو بيا د هغې حصول نا جائز دی . (۳)

نوټ : دُنياوي علوم فنون زده کول څه منعه نه دي بلکه دا هم د ژوند ضرورت دی ، ددې زده کول هم د ضرورت په درجه کې جائز دي . بلکه امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې ذکر کړي دي چې د کومو دُنياوي علومو او فنونو د نه زده کولو په وجه چې اجتماعي خرابي لازميږي او د مسلمانانو د کمزورتيا سبب ګرځي نو دا زده کول هم فرضِ کفايي دي لکه علمِ طب، حساب، زميندار ي . سياست او د کپړو جوړول وغيره . (۴)

البته دا د ژوند مقصد ګرځول نه دي په کار، ځکه مقصودي عِلم خو صرف د شريعت عِلم دی چې په دې سره انسان ته د دواړو جهانو کاميابي نصيبه کيږي.

---

(۱) فتح الباري ج۱ ص ۱۹۲ کتاب العلم، مقدمه شامي زکريا ۱/ ۱۲۶ قبيل مطلب في فرض الکفاية وفرض العين ، فتاوى محموديه ج٦ ص ۳۴ باب اول : علم کا بيان .

(۲) خطبات حکيم الامت ج۲ ص ۱۹۴ موضوع تعميم العلم .

(۳) کشف الباري ج۳ ص ۴۴ کتاب العلم باب فضل العلم .

(۴) احياء العلوم ص ۱٦ بحواله اسلام کي نشأة ثانيه قرآن کي نظر مين ، لداي ممبر ومحراب ج۳ ص ۱۲۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د علم د اهميت متعلق نور معتمَد واقعات

نوټ : د علم د اهميت متعلق مې نور بهترين ، د عبرت نه ډک او معتمَد واقعات رانقل کړي ، چې هره واقعه د سرو زرو په اُوبو د ليکلو لائقه ده . اميد دی چې مقررين حضرات د دې واقعاتو نه هم استفاده وکړي ، او د دې په بيانولو سره په خلقو کې علمي جذبه راپورته کړي او د خلقو په زړونو کې د علم اهميت او قدر پيدا کړي .

دا ټول واقعات مې د درې (۳) غټو عنوانونو په ضمن کې ذکر کړي دي ، هغه عنوانات دا دي :

۱ . د علم د حصول شوق . ۲ . د علم د زده کړې د پاره سفرونه کول .

۳ . د علم په زده کړه کې خواري او محنت کول .

اوس راځو د واقعاتو تفصيل ته .

د علم د حصول شوق

د امام ابو يوسف رحمه الله د علم سره شوق

د امام ابو يوسف رحمه الله په باره کې راځي چې کله ده د امام ابو حنيفه رحمة الله نه د فقهې زده کړه کوله نو په دې زمانه کې د ده ځوي وفات شو ، د ده سره فکر شو چې که زه په دې کې ځان مصروفه کړم نو بيا خو رانه سبق قضاء کيږي .

نو ده خپلو ورونو ته وويل چې : زه به يې جنازه وکړم ، خو بيا به يې دفن تاسو کړئ ، ځکه زه غواړم چې د مانه د خپل استاذ سبق قضاء نه شي .(۱)

د زنکدن په حالت کې علمي مشغله

ابراهيم بن الجراح رحمه الله وايي چې کله امام ابو يوسف رحمه الله بيمار و (په کومه بيمارۍ کې چې دې وفات شوی وُ) نو زه د هغه بيمار پُرسۍ ته ورغلم ، ما اوکته چې په هغه باندې بې هوشي راغلې وه ، څه وخت پس يې سترګې راوغړولې نو زه يې وليدم ، د مانه يې پوښتنه وکړه

(۱) آداب المتعلمين ص ٦٢ ، طلبه کے لئے تربيتي واقعات ص ۱۲۲ ، اهل دل کے تڑپا دينے والے واقعات ج۳ ص ۱۹۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې اې ابراهيم! د حاجي دپاره رَمْيُ الجِمَار (د شيطانانو ويشتل) د سورلۍ په حالت کې بهتر دي، او که پياده حالت کې؟

ما ورته وويل: رَاكِبًا (يعنی د سورلۍ په حالت کې بهتر دي)، ده راته وويل:

لَا. (داسې نده). ما ورته وويل: مَاشِيًا (يعنی پياده حالت کې ويشتل افضل دي). هغه راته وويل: لَا (داسې نده). بيا هغه په خپله وويل چې د کومې رَمْي (ويشتلو) نه روستو بله رَمْي وي نو هغه پيدل کول بهتر دي، او دکومې رَمْي نه روستو چې بله رَمي نه وي هغه د سورلۍ په حالت کې بهتره ده.

ابراهيم وايي چې: ماته د مسئلې معلوميدو په نسبت ډير تعجب په دې خبره پيدا شو چې امام ابويوسف رحمه الله ددې دومره سختې بيمارۍ باوجود هم د علمي مذاکرې سره څومره شوق لري.

ددې نه پس زه ورنه راروان شوم، چې څنګه دروازې ته را ورسيدم، نو د کور نه د ښځو د ژړا آواز راغې، معلومات مو چې وکړو نو امام ابويوسف رحمه الله وفات شوې وُ. (۱)

(دلته علماو ليکلي چې ده په دې وخت کې دا مسئله ځکه چيړله چې ده ته پته وه چې شيطان انسان ته په آخري وخت کې راځي او د ګمراه کولو کوشش يې کوي، نو ده ځان ديو علمي مسئلې په معلومولو کې مصروفه کړې وُ (۲)).

د امام محمد رحمه الله د علم د حصول شوق

امام محمد رحمه الله د امام شافعي رحمه الله استاذ دی، امام شافعي رحمه الله وايي چې يوه شپه زه د امام محمد رحمه الله سره ميلمه شوم، نو ده د ماخوستن د لمانځه نه پس ډيوه بَله کړه، او کتاب يې خلاص کړو، مطالعه يې وکړه، بيا يې ډيوه مړه کړه، او څملاست.

څه وخت پس بيا راپاڅيد، ډيوه يې بَله کړه او د کتاب څه حصه يې اوکته، بيا يې ډيوه مړه

(۱) تعليم المتعلم فصل في التوكل، تحفة المدارس ج۲ ص ۴۸۳، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۱ ص ۲۵۹.

(۲) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۱ ص ۲۵۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه او څملاست.(۱)

امام شافعي رحمه الله وايي چې زه تول شپه ويخ وم، ما وشمارل چې دې اوولس (۱۷) پيرې د شپې راپاڅيد، ډيوه به يې ولږوله، کتاب به يې اوکت، او بيا به يې ډيوه مړه کړه او څه به ملاستو.

کله چې سهر شو نو ما ورنه پوښتنه وکړه چې جناب! تاسو خو د شپې اوولس (۱۷) پيرې راپاڅيدلي وئ نو تاسو به خُوب څنګه کړې وي؟

ده راته وويل چې زه خو دشپې اوده شوې نه يم، بلکه ما به چې کتاب وکتلو او بيا به څملاستم نو په دې وخت کې به ما د مسائلو استنباط کولو، نو نن شپه ما د زرو (۱۰۰۰) مسائلو جوابونه تلاش کړه.

الله أكبر كبيراً. ديته د علم شوق وايي چې د خُوب په نسبت ورته په علمي مشغله کې مزه زياته معلوميږي، نو الله ﷻ خو څکه بيا دومره غټ مقام هم ورکړې وُ.

د بقيع بن مخلد رحمه الله د علم شوق

بقيع ابن مخلد رحمه الله چې کله د اندلس نه شپږ (٦) مياشتې په مشقت سره سفر وکړو او د احاديثو زده کولو دپاره د امام احمد بن حنبل رحمه الله ښار ته داخل شو، نو ورته معلومه شوه چې د وخت بادشاه په امام احمد رحمه الله باندې د احاديثو په بيانولو پابندي لږولې ده.

ابن مخلد رحمه الله د امام احمد رحمه الله د کور پوښتنه وکړه، کله چې هلته ورغې، هغه ورته وويل چې: په ما باندې خو د حديثو بيانولو پابندي لږيدلې ده.

ده ورته وويل چې: جناب! ما خو شپږ مياشتې په ډير تکليف سره سفر راکړې، صرف د دغې احاديثو د زده کړې د پاره، نو ته څه طريقه وکړه، او ماته احاديث ووايه.

امام احمد بن حنبل رحمه الله ورته وويل چې: ددې خو بل هيڅ صورت نشته، صرف دا صورت دی چې ته د سوال ګري په شکل راځه، حديث اوره، او بيا واپس ځه.

(۱) **نوټ**: دا ډيوه يې ددې د وجې مړه کوله چې تيل عبث و نه سوزي، څکه چې ددې څملاستو په وخت کې به ده د مسائلو استنباط کولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابن مخلد به په هره ورځ د سوال کري په شکل راتلو او احاديث به يې اوريده ، ده په دغه طريقې سره درې سوه (۳۰۰) احاديث ياد کړه ، بيا چې کله د امام احمد بن حنبل رحمه الله د پابندي ختمه شوه نو باقي احاديث يې ورنه بيا ياد کړل. (۱)

د امام مسلم رحمه الله د مطالعې شوق

د امام مسلم رحمه الله متعلق مشهوره واقعه ده چې يو پيره دده نه چا د درس په دوران کې د يو حديث متعلق پوښتنه وکړه ، ده ته په هغه وخت کې دا حديث ياد نه ؤ ، کورته چې راغې ، نو د حديث د تلاش کولو دپاره کيناست ، او مطالعه يې کوله ، دې وخت کې دې اوړې هم ؤ ، په څنګ کې ورسره د کهجورو غټه ټوکرۍ پرته وه ، ده به د هغې نه يوه يوه کهجوره راخيسته او خوړه به يې ، په مطالعه کولو کې دومره مستغرق شوې ؤ چې ده ته د سره دا پته او نه لګيده چې ما څومره کهجورې وخوړې .

د ډيرو قجورو خوړلو په وجه بيمار شو ، آخر دا چې وفات شو .

سبحان الله ! د مطالعې کولو دومره شوقي ؤ چې د خوراک اندازه هم ورته نه لګيده چې ما څومره کهجورې او خوړې . (۲)

د علامه ابن جوزي رحمه الله د مطالعې شوق

۱. د علامه ابن جوزي رحمه الله هم د مطالعې سره ډير شوق ؤ ، دې وايي چې ما د مدرسه نظاميې د غونډې کُتب خانې مطالعه کړې ده ، حالانکه په هغې کې شپږ زره (۶۰۰۰) کتابونه وو ، دغه شان ما کتب الحنفية ، کتب الحميدي ، کتب عبدالوهاب او کتب ابي محمد چې څومره کتب خانې زما په وَس کې وې ما د هغې ټولو مطالعه کړې ده . (۳)

۲. ابن جوزي رحمه الله پخپله وايي چې د طالبۍ په زمانه کتابونو مطالعه کولو سره دومره شوق و که چيرته زه ووايم چې ما په طالبۍ کې شل زره (۲۰۰۰۰) کتابونه مطالعه کړي نو دا څه بعيده نه ده ، ما ته به په دې کتابونو کې د خپلو اسلافو حالات ، اخلاق ، عالي همت ، د

---

(۱) تحفة المدارس ج۱ ص ۴۸۶ .

(۲) ظفر المحصلين، تحفة المدارس ج۱ ص ۴۱۳ ، خطبات فقير ج۸ ص ۱۰۳ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج ۱ ص ۲۵۷ .

(۳) تحفة المدارس ج۲ ص ۵۳۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبادت ذوق او داسې نادر علوم حاصلیده چې دا به بغیر د مطالعې کولو نه نشو حاصلیدې. (۱)

د علامه جاحظ بصري رحمه الله علمي شوق

علامه جاحظ رحمه الله د لغت لوي امام او مشهور عالم ؤ، دده د علم او مطالعې سره دومره شوق و چې ټول عمر یې په مطالعه کولو کې تیر کړې ؤ، په آخیري عُمر کې چې کله فالج ووهلو، نو بیا یې هم د مطالعې کولو نه زړه نه صبریده. د ځان نه ګیر چاپیره به یې ډیر کتابونه د یو بل د پاسه ایښي وو، او د کتابونو لوي اَمبار یې جوړ کړې ؤ، ده به د هغې نه یو یو کتاب راخیسته او د هغې مطالعه به یې کوله، یوه ورځ دا کتابونه په ده راوُلویده، او د هغې لاندې ګیر شو او هم هلته وفات شو. سبحان الله. د یته دعلم او مطالعې شوق وایي. (۲)

د یو طالب العلم د مطالعې سره سخته مینه

په کتابونو کې د یو طالب واقعه لیکلې ده چې یوه شپه دده سره په کور کې د ډیوې تیل نه ؤ، دې ډیر خفه ؤ، اتفاقًا په دې لاره باندې د بادشاه جلوس (قافله) تیریده، د هغوی سره رناګانې او فانوسونه وو، ده کتاب راواخیست او د هغوی سره ملګرې شو، په لاره باندې یې کتاب کتلو، تردې پورې چې دا جلوس د بادشاه محل ته اورسیده، دې هم محل ته ورننوت، (ځکه په ځان پوهه نه و او مطالعه کولو کې مستغرق و)، بادشاه چې دې ولیده، نو خادمینو ته یې حکم وکړو، چې دې مه منعه کوئ، پرې یې دئ چې دې خپل کتاب وګوري.

تر دې پورې چې دا جلوس د بادشاه خاص خلوت خانې ته اورسیده، دې هم هلته وراورسیده او همداغه شان په خپله مطالعه کولو کې مصروف ؤ، بادشاه چې دده د مطالعې دا شوق وکتلو نو ډیر حیران شو.

کله چې دا طالب د مطالعې نه فارغ شو، کتاب یې بند کړو او اخوا دیخوا یې اوکته، نو خپل ځان یې د بادشاه په محل کې اولیده، دې ډیر ووېریدو، بادشاه ورته تسلي ورکړه چې یریږه مه.

ما چې ستا د مطالعې شوق او استغراق ولید، نو دتا سره مې ډیره مینه پیدا شوه او س زه غواړم چې ستا د پاره پوره وظیفه (تنخواه) مقرر کړم، ددې د پاره چې ته په فارغه زړه سره خپله زده کړه وکړې.

(۱) تذکرة الحفاظ. طلباء کےلیے مثالی تحفه ص.

(۲) تحفة المدارس ج۲ ص ۵۳۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طالب ورته وويل چې زه د تنخواه په اخيستلو خپل ځان نه پابند کوم ، بلکه زه آزاد ژوند خوښوم ، البته که ته ماته فائده رارسول غواړې او دما سره احسان کول غواړې ، نو ماته کلدنا کله دا تکليف وي چې د ماسره دډيوې تيل ختم شي نو بيا د مانه مطالعه پاتې کيږي ، لهذا ته يو دُکاندار ته حکم وکړه چې ماته د ډيوې تيل راکوي او هغه به بيا مياشت پس د روپو مطالبه د تا نه کوي ، بادشاه همداسې وکړه او طالب يې ډير په عزت رخصت کړو . (۱)

د شاه عبدالعزيز رحمه الله علمي شوق

د حضرت شاه ولي الله محدث دهلوي رحمه الله آخيري عُمر وُ ، يوه ورځ دده ځوي حضرت شاه عبدالعزيز رحمه الله د قرآن کريم دَرس ورکولو ، د دَرس په دوران کې ده د ځکلو اُوبه وغوښتې ، يو طالب په منډه کورته راغې او وې ويل چې شاه عبدالعزيز صاحب د ځکلو اوبه غواړي . شاه ولي الله مجدث دهلوي رحمه الله چې دا واوريده ، نو ډير خفه شو ، او ډير په خفګان يې ووېل : افسوس ! زما د خانګدان نه د علم نُور او ادب ختم شوې (ځکه د قرآن کريم د درس په وخت بلاضرورته اُوبه څکل د ادب خلاف دي) .

د کور والا (بي بي) ورته وويل چې جناب ! ته دومره زر فيصله مه کوه ، زه به اوس اندازه ولږوم ، نو په يو ګلاس کې يې اُوبه واچولې او په هغې کې يې سَرکه هم واچوله (سَرکه چونکه تُروشه وي او خوَند يې هم بدل وي) دا يې دې طالب ته ورکړې ، طالب چې کله دا اُوبه وَروړې او شاه صاحب ته يې ورکړې نو هغه وڅکلې .

کله چې د درس نه روستو کورته راغې نو مور ورنه پوښتنه وکړه : بچيه ! اُوبه دې وڅکلې ؟ ده ورته وويل چې آو . مور ورته وويل چې خوَند يې څنګه و ؟ ده ورته وويل چې مورې زه خو يې په خوند نه يم پوهه شوې ، ځکه زه په درس کې مشغول وم .

نو دې مور يې شاه ولي الله محدث دهلوي رحمه الله ته وويل چې : وګوره . ما درته نه ويل چې ده د بې ادبئ د وجې نه اُوبه نه دي څکلي ، بلکه سخته تنده ورته لږيدلې وه ، او ضرورت يې ورته وُ ، او دا ورته جائزوې ، لهذا زمونږ د خاندان نه آدب نه دې ختم شوې ، شاه ولي الله چې دا واوريده نو ډير خوشحاله شو او دا دُعا يې وکړه :

---

(۱) تحفة المدارس ج۲ ص ۵۴۰ ، ۵۴۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې الله ! زما په خاندان کې علم او ادب همیشه باقي وساته .(۱)

د علامه ابن تيميه رحمه الله دسبق سره مینه

علامه ابن تیمیه رحمه الله د طالب علمۍ په زمانه کې د علم د زده کړې سره دومره شوق ؤ چې کله به ده د خپلو ملګرو سره د سبق تکرار کولو ، او ده ته به د قضاء حاجت ضرورت پېښ شو ، نو ده به خپلو ملګرو ته وویل : چې زه بیت الخلاء ته ځم ، تاسو مهرباني وکړئ او تکرار په اوچت آواز سره کوئ ، ځکه په بیت الخلاء کې خو زه په ژبه سبق نه شم ویلې ، نو کم از کم په غوږونو خو به ستاسو سبق اورَم ، نو تکرار به هم رانه ځي او وخت به مې هم نه ضائع کیږي .(۲)

د مولانا انورشاه کشميري رحمه الله علمي حرص

علامه انورشاه کشمیري رحمه الله په خپل مرضِ وفات کې دومره سخت بیمار او کمزوری شوې ؤ چې ډاکټرانو دې د ناستې نه منعه کړې ؤ (ځکه ډاکټرانو ورته ویلي وو چې په ناستې سره به ستا تکلیف نور هم زیاتیږي) .

خو لیکن ده به د دې تکلیف باوجود بیا هم د ډیوې رڼا ته د کتاب مطالعه کوله ، کوم شاګردان چې ورسره ناست وو هغوی ورته وویل : جناب ! چې کله تاسو ډاکټرانو منعه کړي یئ او تکلیف هم دې درته ، نو بیا ولې دومره ځان سترې کوئ ؟ تاسو ته خو څه داسې دَرس هم نه دې درپه غاړه چې ګڼي د هغې دپاره مطالعه کوئ ، او کومه عِلمي نُکته خو هم د تاسو نه پټه نه ده چې ګڼي تاسو هغه ګورئ ؟ او که کومه مسئله تاسو خامخا ګورئ نو مونږ ته ووایئ ، مونږ به یې درله وګورو او تاسو ته به یې بیان کړو .

نو علامه انورشاه کشمیري رحمه الله ورته په جواب کې وویل : ستاسو خبره صحیح ده چې څه خاص نُکته او مشکله مسئله نشته چې ګڼي زه هغه ګورم ، خو دا خپله عِلمي تنده مې نه ماتیږي ، د دې سره څه وکړم ؟

نو د علم داسې تنده ده چې ټول عمر نه ختمیږي ، حدیث کې راځي :

---

(۱) خطبات فقير ج۸ ص ۱۰۲ ، اهل دل کے تڑپادینے والے واقعات ج۱ ص ۲٦۱ .

(۲) ذيل طبقات الحنابلة ۱ / ۲۷۸ ، الترجمة الذهبية لاعلام آل تيمية ۱۵ ، اهل دل کے تڑپادینے والے واقعات ج۳ ص ۱۹۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

مَنْهُوْمَانِ لَايَشْبَعَانِ مَنْهُوْمٌ فِي الْعِلْمِ لَايَشْبَعُ مِنْهُ ، وَمَنْهُوْمٌ فِي الدُّنْيَا لَايَشْبَعُ مِنْهَا .(۱)

دوه (۲) حرص كوونكي سړي داسې دي چې د هغوی خیټې نه ډکیږي : ۱. په علم کې حرص کوونکې ، چې د هغه خيټه هيڅ كله نه ډكيږي . ۲. د دُنیا حرص کوونکې ، چې د هغه خيټه هم هيڅ كله نه ډكيږي .

د علامه منذري رحمه الله د احاديثو سره مينه

د علامه حافظ منذري رحمه الله په باره کې راځي چې ده به د احاديثو درس ورکولو ، يو ورځ د ده ځوي وفات شو ، نو خلقو ته يې وويل چې : د ده جنازه به همدلته په مدرسه کې وکړو ، ځکه زه بيا د احاديثو درس كوم .

علماء ليکي چې د جنازې کولو نه روستو د سنتو په نيت باندې د مدرسې دروازې پورې ورسره لاړ ، ده په سترګو کې اُوښکې راغلې او وې ويل چې : د احاديثو دَرس او شوق ما منعه کوي چې زه د دې سره مخکې لاړشم ، بيا راواپس شو او د احاديثو درس يې وكړو . (۲)

---

(۱) رواه البيهقي ، مشكوة كتاب العلم .

(۲) طبقات الشافعية الكبرى ۸ / ۲۶۰ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۳ ص ۱۹۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم د زده کړې د پاره علمي سفرونه کول

زمونږ اسلافو د علم د زده کړې د پاره اوږده اوږده سفرونه کړي او ډیر مشقتونه یې برداشت کړي، بلکه د یو یو حدیث زده کولو د پاره یې په سوونو میله لرې سفر کړي، کله به یې چې د هغه استاذ نه حدیث واوریده، نو واپس به خپل ځای ته راغي.

د حضرت ابو ایوب انصاري ﷺ د یو حدیث د پاره څلویښت ورځې سفر کول

د احادیثو په کتابونو کې ذکر دي چې کله حضرت ابو ایوب انصاري ﷺ (کوم چې لس ۱۰ کاله د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت کې هم پاتې شوي ؤ) ته دا پته ولږیده چې یو حدیث فلاني صحابي ته معلوم دی او ماته نه دی معلوم (دده په زړه کې دا شوق ؤ چې د هغه نه دا حدیث واورم) هغه صحابي چونکه ډیر لرې اوسیده، نو ده د ځان د پاره اُوښه واخیسته، په هغې یې څلویښت (۴۰) ورځې مسلسل سفر وکړو، هلته چې ورورسیدو نو د هغه صحابي نه یې هغه یو حدیث واوریده، او واپس د هغې ځای نه راروان شو، هغه حدیث دا دی:

اَللّٰهُ فِيْ عَوْنِ الْعَبْدِ مَادَامَ الْعَبْدُ فِيْ عَوْنِ أَخِيْهِ.(۱)

الله تعالی تر هغه وخته پورې د بنده مدد کوي، ترڅو پورې چې بنده د خپل ورور مسلمان مدد کوي.

همدا رنګې حضرت جابر رضی الله عنه جلیل القدر صحابي دی، ده هم صرف د یو حدیث معلومولو د پاره دمشق ته سفر کړې ؤ.(۲)

صرف د حدیث سَند اوچتولو د پاره نهه سوه میله لرې سفر کول

یو محدث وایي چې د یو حدیث په باره کې ماته دا معلومه شوه چې دا حدیث فلاني عالم ته معلوم دی، همدا حدیث اګر چې ماته هم معلوم ؤ خو چونکه د هغه سَند اوچت ؤ (یعنی د هغه او د نبي کریم ﷺ په مینځ کې واسطې کمې وې)، لهذا زه صرف د سَند اوچتولو د پاره د هغه

---

(۱) حواله د حدیث داده: اخرجه مسلم في الذكر حديث ۳۷، وابوداود في الادب باب ۶۰، والترمذي في الحدود باب ۳ وابن ماجه في المقدمة باب ۱۷، الترغيب والترهيب ج۳ ص ۲۶۲ الترغيب في قضاء حوائج المسلمين.

دعوات حق لمولانا عبدالحق رحمه الله ج۱ ص ۶۱۰.

(۲) دعوات حق لمولانا عبدالحق رحمه الله ج۱ ص ۶۱۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پسې روان شوم ، تقريبًا نهه سوه (۹۰۰) ميله مزل مې وكړو ، چې كله هغه ته ورا ورسيدم ، د هغه نه مې حديث واوريده ، او دوباره راروان شوم . (۱)

د امام ابوحاتم رازي رحمه الله علمي سفرونه كول

امام ابوحاتم رازي رحمه الله په خپلو حالاتو كې ليكلي چې كله ما په اول ځل باندې د شلو (۲۰) كالو په عُمر د خپل كلي (رَيْ) نه عِلمي سفر شروع كړو ، نو اووه (۷) كاله مسلسل مې عِلمي سفرونه كول ، او دا سفرونه مې ټول پياده كړي .

اووه (۷) كاله پس چې كله خپل وطن (رَيْ) ته راغلم ، څه وخت پس مې بيا دوباره علمي سفر شروع كړو ، او درې (۳) كاله مې نور هم سفرونه وكړه .

تقريبًا شپږ زره (۶۰۰۰) كلوميټره پياده سفر ما شمار كړې دى ، د دې نه روستو ما بيا د سفر شمار ل پريښوده .

څو څو پيرې د كوفې نه بغداد ته پياده تللې يم ، دغه رنګې د مكې نه مدينې ته ، او د مدينې نه مصر ته هم بار بار پياده تللې يم ، همدغه شان د مصر نه رَملې ته ، او د رَملې نه مختلفو علاقو لكه بيت المقدس ، عسقلان ، او طبريې ته پياده تللې يم .

همدارنګې د رملې نه دمشق ته ، د دمشق نه حمص ته ، د حمص نه انطاكيه ته ، او د انطاكيه نه طرطوس ته پياده تللې يم .

بيا د طرطوس نه دوباره حمص ته صرف د دې د پاره راغلم چې په حمص كې د ابواليمان د حديث څه حصه د اوريدو نه رانه پاتې شوې وه ، هغه مې چې واوريده نو د حمص نه دوباره بيستان ته راروان شوم ، بيا د بيستان نه رُقې ته ، او د رُقې نه بغداد ته راغلم .

او دا ټول سفرونه مې پياده كړي وو . (۲)

(۱) خطبات فقير ج۱۱ ص ۱۹۲ .

(۲) سير اعلام النبلاء ۱۳ /۲۵۵ ، صبر و استقامت كے پيكر ، طالب كے ليے مثالي تحفه ص ۲۷۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم په زده کړه کې خواري او محنت کول

علم چونکه یو عظیم نعمت دی او دا نعمت انسان ته هله حاصلیږي چې دې په دې کې ښه خواري او محنت وکړي . ځکه بغیر د خوارۍ او محنت نه انسان ته نه خو په دُنیا کې کامیابي ممکن ده ، او نه په آخرت کې ، الله تعالی فرمایي :

﴿ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴾ . (۱)

ترجمه : نشته د انسان دپاره مګر هغه څه چې ده یې کوشش وکړو .

بل ځای الله ﷻ فرمایي :

﴿ وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا... ﴾ . (۲)

ترجمه : څوک چې زمونږ د دین په لاره کې کوشش کوي نو مونږ به ورته خپلې لارې وښایو .

امام مالک رحمه الله فرمایي :

اَلْعِلْمُ شَيْءٌ لَا يُعْطِيكَ بَعْضَهُ حَتَّى تُعْطِيَهُ كُلَّكَ .

علم داسې یو شی دی چې دې به تا ته بعضې حصه د هغه وخته پورې درنه کړي ترڅو چې تا ده ته غونډ ځان نه وي وقف کړی .

د محنت په باره کې یو شاعر وايي :

۱. بِقَدْرِ الْكَدِّ تُكْتَسَبُ الْمَعَالِيْ ❁ مَنْ طَلَبَ الْعُلٰى سَهِرَ اللَّيَالِيْ

۲. تَرُوْمُ الْعِزَّ ثُمَّ تَنَامُ لَيْلًا ❁ يَغُوْصُ الْبَحْرَ مَنْ طَلَبَ اللَّآلِيْ

۳. عُلُوُّ الْكَعْبِ بِالْهِمَمِ الْعَوَالِيْ ❁ وَعِزُّ الْمَرْءِ فِيْ سَهَرِ اللَّيَالِيْ

۴. وَمَنْ رَامَ الْعُلٰى مِنْ غَيْرِ كَدٍّ ❁ أَضَاعَ الْعُمْرَ فِيْ طَلَبِ الْمُحَالِ (۳)

---

(۱) النجم آیت ۳۹.

(۲) العنکبوت آیت ۶۹ . حضرت فضیل بن عیاض رحمه الله ددې آیت معنی داسې بیانوي : وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا فِي طلب العلم لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَ العمل به . کوم خلق چې د علم په طلب کې کوشش کوي نو مونږ به دوی ته په دې باندې د عملی کولو لارو طرفته راهنمایي وکړو . تفسیر مظهري سورة عنکبوت آیت ۶۹ ، ومعارف القرآن .

(۳) تعلیم المتعلم فصل فی الجدّ والمواظبة والهمّة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. د محنت (او مشقت) په اندازه باندې اوچت مقام حاصلولې شي، پس څوک چې اوچت مرتبه طلب کوي نو هغه به شپې ويښې تيروي.

۲. ته اراده د عزت (او اوچتوالي) لرې، خو (عجيبه داده چې) ته بيا اوده کيږې، (خوبوند کوې، داسې خو هيڅ کله نه شي کيدې چې انسان بغير د شب بيدارۍ او محنت نه اوچته مرتبه حاصله کړې) ځکه کوم کس چې ملغلرې طلب کوي نو هغه په درياب کې غوپې وهي.

۳. اوچتوالې د شرافت (او بزرګۍ) په اوچتو همتونو سره وي، او د انسان عزت په شب بيدارۍ (د شپې محنت کولو) کې دې.

۴. کوم کس چې بغير د محنت (او خوارۍ) نه اراده د اوچتوالي لري، نو دې انسان دير محال شي په طلب کې خپل عمر ضايع کړو.

امام شافعي رحمه الله فرمايي:

اَلْجِدُّ يُدْنِيْ كُلَّ اَمْرٍ شَاسِعٍ * وَالْجِدُّ يَفْتَحُ كُلَّ بَابٍ مُغْلَقٍ (۱)

کوشش هر مشکل کار آسانوي، او کوشش هره بنده دروازه خلاصوي.

د حضرت ابوهريرة ﷺ ولږه برداشت كول

د تعليم په دوران کې حضرت ابوهريرة رضی الله عنه د ډيرې ولږې د لاسه څو څو پيرې بې هوشه شوې ؤ، خلقو به ورباندې دا ګمان وکړو چې ګنې په ده باندې د مِرګو بيماري راغلې ده، نو دوی به کوشش کولو چې دې په هوش کې راشي (حالانکه په ده باندې به د مِرګو بيماري نه وه، بلکه د ډيرې ولږې د لاسه به بې هوشه شوې ؤ).

دامام بخاري رحمه الله مشقت برداشت كول

د امام بخاري رحمه الله کتاب (صحيح البخاري) ته چې د اَصَحُّ الْكُتُبِ بَعْدَ كِتَابِ اللهِ شرف حاصل شوې دی، نو ده هم د طالب علمۍ په دوران کې ډير تکليفونه او مشقتونه برداشت کړي دي، يو ځل په يو سفر کې ورباندې دومره غربت راغې چې د خوراک ورته نور هيڅ نه

(۱) تعليم المتعلم فصل في الجد والمواظبة والهمة. تحفة الطلباء والعلماء ص ۱۵۶، طلباء کےلیے مثالي تحفه ص ۷۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصلیده ، درې (۳) ورځې مسلسل يې دځنګل د اُونو په پاڼو او بوټو خوړلو باندې ګزاره کوله .(۱)

زمونږ اسلافو او مشائخو ته چې الله ﷻ دومره لوي مقام ورکړې وُ ، دوی هم دعلم د حصول په وخت ډېر محنت ، مشقتونه او تکاليف برداشت کړي دي ، د همدغه محنت په برکت سره دوی غټ غټ کتابونه ليکلي چې تر قيامته پورې خلق ورنه استفاده کوي .

د امام طبري رحمه الله محنت

دامام طبري رحمه الله نه چا پوښتنه وکړه چې حضرت ! تاسو ته دا بې شماره علوم څنګه حاصل شو ؟ نو ده ورته وويل :

كُنْتُ أَنَامُ عَلَى الْبَرَارِيْ ثَلَاثِيْنَ سَنَةً .

ديرش (۳۰) کاله چيرته زه په بستره نه يم اُوده شوې ، بلکه ما به د بسترې په ځای ځانته بورۍ اچوله ، او په هغې به اوده کيدم .

د امام ابوحاتم رازي رحمه الله مشقت برداشت کول

۱. د فنِّ حديث اوچت امام علامه ابوحاتم رازي رحمه الله خپله واقعه بيانوي چې زه د طالب علمۍ په زمانه کې څوارلس (۱۴) کاله په بصره کې پاتې شوې يم ، يو پيره دومره غُربت راباندې راغې چې خپلې جامې (کپړې) مې خرڅې کړې ، او په هغې مې ګزاره کوله ، کله چې کپړې راسره ختمې شوې ، نو دوه ورځې راباندې مسلسل ولږه تيره شوه ، آخر مجبور شوم او يو دوست ته مې خپل حال ښکاره کړو ، نو د خوش قسمتۍ نه د هغه سره يو درهم و ، هغه ماته نيم درهم راکړو نو ما بيا په هغې ګزاره وکړه .(۲)

۲. دامام ابوحاتم رازي رحمه الله په حالاتو کې راځي ، دې په خپله د دې بيان کوي ، چې يو ځل مونږ درې (۳) ملګري په علمي سفر باندې ووتو ، د ځان سره مو د خوراک څه شيان راواخيستل ، مونږ سمندري سفر شروع کړو ، په کشتۍ کې کيناستو ، درې مياشتې مونږ سفر کولو ، د خوراک چې راسره څه وو هغه هم ختم شو ، دعاګانې مو کولې ، آخر دا چې يوې اُوچې

---

(۱) للدائے ممبرومحراب ج۳ ص ۱۳۵ .

(۲) تذکرة الحفاظ ، للدائے ممبرومحراب ج۱ ص ۱۲۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

علاقې ته ورسیدو ، مونږ د کشتۍ نه ښکته شو او پیدل سفر مو شروع کړو ، د خوراک هم راسره څه نه وو ، آخر د ډیرې وَلږې او تندې د وجې زمونږ یو ملګرې بیهوشه شو ، او راپریوت ، مونږ چې هرڅو مره هغه وخوَزول خو هغه په هوش کې نه راتلو ، مونږ مجبورًا هغه په هماغه ځای پریښود ، او مخکې روان شو ، (چې که چیرته څه کورونه په نظر راشي نو د هغوی نه به ددې کس د پاره څه خوراک او څکاک راوړو) .

مزل مو کولو ، آخر دا چې زه هم د ډیرې وَلږې او تندې د لاسه راپروتم ، په خپو کې مې هیڅ قوت د تللو نه و .

زمونږ هغه دریم ملګري زه هم پریښودم او په وړاندې یې سفر شروع کړو (ددې د پاره چې که چیرته څوک پیدا شي او ددوی د پاره ورنه خوراک او اُوبه راوړي) .

کله چې دا دریم ملګرې څه مخکې لاړو ، نو هغه ډیر لرې څه کسان ولیده چې هغوی د سمندري کشتۍ نه د لږ وخت د پاره راکوز شوي وو ، ده هغوی ته په څادر خوَزولو سره اشاره وکړه ، هغوی چې ده ته راغله ، نو ده ورته خبره وکړه (چې زما دوه ملګري د وَلږې او تندې نه بې هوشه دي) .

ابوحاتم رازي رحمه الله وايي چې ما وکتل چې خلق ماته په خُوله کې اُوبه راچوي ، ما چې څه اُوبه وڅکلې ، نو په ماکې څه نا څه قوت راپیدا شو او راپورته شوم .

ما هغوی ته وویل چې : شاته د مونږ نه یو بل ملګرې هم د وَلږې او تندې د لاسه بې هوشه پروت دی ، دوی هغه له هم ورغله ، هغه ته یې هم په خُوله کې اُوبه واچولې او څه خوراک یې ورته ورکړو ، هغه هم چې کله په هوش کې راغې ، نو مونږ دړې واړه ددې کشتۍ والاو سره لاړو ، دوی زمونږ ډیر عزت وکړو ، او څه خوراک یې هم راله راکړو . (۱)

د شیخ عبدالقادر جیلاني رحمه الله مشقت برداشت کول

شیخ عبدالقادر جیلاني رحمه الله د خپلې طالبۍ واقعه بیانوي چې کله ما سبق ویل نو په بغداد کې دومره ګراني وه ، او په ما باندې دومره غُربت و چې څو څو ورځې به ما خوراک او نه کړو خو خپل سبق مې بیا هم نه دی قضاء کړې .

(۱) صبر و استقامت کے پیکر ، طلباء کے لئے مثالي تحفه ص ۲۷۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کله به راباندې وَلږه زياته شوه نو بيا به مې په لاره کې کتل چې که چا څه شي خوړلې وي او د هغې پوستکي پراته وي نو زه به هغه راواخلم ، او به يې وينځم ، او په هغې به ګوزاره وکړم ، مابه دا پوستکي راواخيسته ، هغه به مې اووينځل او د هغې په خوراک به مې خپله ګوزاره کوله .

يوه ورځ چې کله ډير وږې شوم نو په دې نيت راووتم چې په لاره کې به څه پيدا کړم او راوابه يې خلم ، خو چې هر څومره وګرځيدم هيڅ شی مې پيدا نه کړو ، ماته پته ولږيده چې د مانه مخکې کوم بل غريب په دې لاره تير شوې او د شيانو پوستکي هغه راټول کړي دي .

شيخ عبدالقادر جيلاني رحمه الله وايي چې کله زه په بغداد کې "عطر بازار" ته ورسيدم او هلته يو جُمات (مسجد ياسين) ته ورننوتم ، نو د ډيرې ولږې د لاسه مې نور هيڅ حرکت نه شو کولې ، زه د جُمات په يو ګُنج (ګُټ) کې کيناستم او د خپل مرګ انتظار مې کولو .

نا څاپه دې جُمات ته يو ځوان راننوت چې په لاس کې ورسره تازه روټۍ او سَره کړې غوښه هم وه ، دې هم په جُمات کې ماته مخامخ کيناست او خوراک يې شروع کړو .

کله به چې هغه خپلې خُولې ته نَوړۍ اوچتوله نو د ډيرې ولږې د لاسه به بې اختياره زما خُوله هم کلاويده ، مابه ځان ښه کنټرول کړو او خپل ځان مې ښه ملامته کړو چې اې عبدالقادره ! دا ته څه کوې ؟

دا دُعا مې وکړه چې يا الله ! يا خو زما د خوراک انتظام وکړې ، او يا راته په حياء او پَرده کې مرګ راولې .

ناڅاپه د دې ځوان په ما باندې نظر اولږيده ، او راته وې ويل چې ورور ه ! راشه ، ډوډۍ اُوخوره . ما اِنکار وکړو . هغه راته قَسَم راکړو چې راشه ډوډۍ اوخوره . زه ورغلم او په قلاره قلاره مې ورسره ډوډۍ خوړه .

هغه رانه پوښتنه وکړه چې ته د کوم ځای يې ؟ ستا څه نوم دی ؟ او دلته څه کوې ؟

ما ورته وويل چې زه د "جيلان" يم ، او دلته د علم حاصلولو د پاره راغلې يم .

هغه راته وويل چې زه خو هم د جيلان يم . او پوښتنه يې رانه وکړه : چې آيا ته خو د عبدالقادر په نوم يو کس نه پيژنې ؟ چې د جيلان اوسيدونکې دی ، او د ابوعبدالله صومعي درويش نمسې دی ؟ ما ورته وويل چې هغه کس زه په خپله يم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې هغه دا خبره واوريده نو رنګ يې زيړ شو ، او وې ويل : په الله قسم ، ستا مور ماته ستا د پاره څلوېښت دينار راکړي وو ، خو زه چې بغداد ته راغلم نو ما ته ډير تلاش کړې خو ما هيڅ رته هم ته پيدا نه کړې ، آخر دا چې د ما سره خپله خرچه هم ختمه شوه ، او نن دريمه ورځ ده چې ما هم څه نه دي خوړلي ، دومره وږې راخيستې ووم چې ماته مرداره خوراک هم جائز وه ، خو نن مې ستا په دې دينارو کې په يو څو ديناره باندې ځان له خوراک راواخيستو ، نو زه د تا نه معذرت غواړم ، دا همدا ستا په روپو اخيستل شوې خوراک دی ، نو ته دا ډير په اطمينان او خوره ، او دا باقي مانده دينار درواخله .

عبدالقادر جيلاني رحمه الله وايي چې ما هغه ته تسلّي ورکړه چې خفه کيږه مه ، تا ډير ښه کار کړې . کله چې مونږ دواړو ډوډۍ او خوړه نو ما بيا هغه ته د خرچې د پاره څه ديناره هم ورکړه او هغه مې په ډير عزت سره رخصت کړو .[1]

د امام ابن جوزي رحمه الله محنت

امام ابن جوزي رحمه الله يو کرت په ممبر باندې وويل چې ما په دې خپلو ګوتو باندې دوه زره (۲۰۰۰) جلدونه کتابونه ليکلي دي .

ده به د احاديثو ليکلو په وخت کې چې کله د کړکې (لرګي) قلم ځان له جوړول نو هغه پوستکي به يې جَمع کول ، ددې نه دومره ډير پوستکي جَمعه شوي وو چې د مرګ په وخت يې وصيت وکړو چې ماته د غُسل اوبه په دې پوستکو ګرمې کړئ . کله چې دې وفات شو نو ده له يې د غُسل اُوبه په دې پوستکو ګرمې کړې ، او پوستکي دومره ډير وو چې بيا هم زياتي شو .[2]

په درې ديرش (۳۳) کاله کې صرف اته (۸) مسئلې زده کول

امام غزالي رحمه الله په خپل مشهور کتاب " احياء العلوم " کې د حاتم اصم رحمه الله واقعه ذکر کړې ، چې يوه ورځ دده نه خپل استاذ شقيق بلخي رحمه الله پوښتنه وکړه ، چې اې حاتمه ! تا د ماسره څومره وخت د عِلم په زده کړه کې تير کړو ؟

(۱) صبر واستقامت کے پیکر ص ۱۰۷ .

(۲) علمائے سلف بلدائے ممبر ومحراب ج۳ ص ۱۳۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده ورته وویل چې درې دیرش (۳۳) کاله. استاذ ورنه پوښتنه وکړه چې په دې درې دیرش کاله کې تا د مانه څه زده کړه؟ ده ورته وویل: اته (۸) مسئلې.

استاذ ویل: إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ. زما خو د تا سره غونډ عمر تیر شو، او تا صرف د مانه اته (۸) مسئلې زده کړې؟

ده ورته وویل چې استاذ صاحب! دروغ درته نه شم ویلې، په دې دومره زمانه کې مې صرف همدغه اته مسایل زده کړي دي نور مې هیڅ نه دي زده کړې.

استاذ ورته وویل چې ته هغه اته (۸) مسایل بیان کړه چې زه یې واورم.

نو حاتم اصم رحمه الله ورته شروع شو:

۱. ما چې کله دې مخلوقاتو ته اوکته، نو هر چا د يو شي سره محبت کول، خو چې کله به دې مړ شو نو هغه شئ به ورنه پاتې شو، نو ما د نیکو اعمالو سره محبت شروع کړو (او نیک اعمال مې کول)، ځکه که زه وفات شم نو دا نیک اعمال به د ما سره قبر ته هم ځي. (د ما نه به نه جدا کیږي).

استاذ ورته وویل چې دا خو دې ډیره ښه مسئله زده کړې. خو نورې دې کومې مسئلې زده کړې؟ هغه هم راته ووایه. ده ورته وویل:

۲. کله چې ما چې د الله ﷻ دې قول ته نظر وکړو چې الله تعالی فرمایي:

﴿ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى . فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى ﴾ (۱)

ترجمه: پس څوک چې د خپل رب د وړاندې د اودریدلو نه ویریدلې وي، او خپل نفس یې د خواهشاتو نه منعه کړې وي نو یقینًا دده دپاره جنت ځای د اوسیدو دی.

نو ما د ځان سره سوچ وکړو چې د الله جل جلاله په کلام کې هیڅ شک وشبه نشته، لهذا ما هم په زړه کې د الله ﷻ نه ویره پیدا کړه، د خواهشاتو نه مې ځان منعه کړو، او نیک اعمال مې شروع کړه. (چې الله ﷻ ماله هم جنت راکړي).

۳. ما چې دې مخلوقاتو ته نظر وکړو، نو ما ولیده چې د هر چا سره څه قیمتي شی وي نو دې د هغې ډیر حفاظت کوي او په یو محفوظ ځای کې د ځان دپاره ږدي، خو ما چې د قرآن کریم دې آیت ته وکتل چې الله تعالی فرمایي:

---

(۱) النازعات آيت ۴۰، ۴۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿ مَا عِندَكُمْ يَنفَدُ وَمَا عِندَ اللَّهِ بَاقٍ ﴾ . (۱)

ترجمه : څه چې د تاسو سره دي نو هغه به ختم (فناء) شي ، او څه چې د الله ﷻ سره دي هغه باقي پاتې کيدونکي دي .

لهذا د ماسره چې څه قيمتي شی ؤ ، ما هغه الله ﷻ ته حواله کړو (يعنی خيرات مې کړو) د دې دپاره چې دا زما د پاره محفوظ شي .

۴ . ما په دې مخلوقاتو کې نظر وکړو نو چا په مال سره فخر کولو ، چا په حسَب و نسَب سره فخر کول او دا يې د ځان د پاره د عزت شی ګڼلو چې ګنې په دې سره به زه معزز شم ، خو ما چې د الله ﷻ دې قول ته وکته چې الله تعالی فرمايي :

﴿ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ﴾ . (۲)

ترجمه : بيشکه په تاسو کې د الله ﷻ په نزد زيات عزت مند هغه کس دی ، چې هغه په تاسو کې زيات پرهيزګار وي .

نو ما هم تقوی په ځان کې پيدا کړه چې زه هم د الله ﷻ په نزد عزت مند شم .

۵ . ما چې په دې مخلوقاتو کې نظر وکړو نو دوی کې بعضې په بعضې نورو باندې لعنت وايي ، د يو بل سره عداوت کوي ، او د بل مسلمان سره چې څه نعمت او ګوري نو دې دا نه برداشت کوي . د دې ټولو خبرو جرړه حسَد دی ، نو ما د الله جل جلاله دې قول ته وکته چې الله تعالی فرمايي :

﴿ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ﴾ (۳)

ترجمه : هم مونږ د دوی روزي په دُنيا کې د دوی په مينځ کې تقسيم کړې ده .

نو زه پوهه شوم چې کله تقسيم د الله ﷻ د طرفه دی نو بيا زه د خلقو سره حسَد او عداوت ولې وکړم ، لهذا ما حسَد او عداوت پريښود .

---

(۱) النحل آيت ۹۶ .

(۲) الحجرات آيت ۱۳ .

(۳) الزخرف آيت ۳۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦. ما په دې مخلوقاتو کې نظر وکړو نو په دوی کې بعضې په بعضې نورو باندې ظلم و زياتې کوي، يو بل په ناحقه قتلوي، او د يو بل سره سخته دشمني کوي. نو ما د الله جل جلاله دې قول ته وکتـه چې الله تعالى فرمايي:

﴿ إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا ﴾. (۱)

ترجمه: بيشکه شيطان ستاسو د پاره دُشمن دی، نو تاسو دې په دُښمنۍ ونيسئ (يعنی دشيطان سره دښمني کوئ).

نو زه پوهه شوم چې زما اصلي دُښمن شيطان دی، ځکه الله تعالی فرمايي چې دې ستاسو ښکاره دشمن دی نو ماد خلقو سره دښمني پرېښوده، او صرف دا شيطان مې په دُښمنۍ ونيوه.

٧. ما چې دې مخلوقاتو ته نظر وکړو نو ما وليده چې هر کس د رزق په تلاش کې د و مره ځان مشغوله کړې چې د حلال و حرام، جائز او ناجائز تميز نه کوي، بلکه شپه او ورځ يې په ځان يوه کړې وي، خو صرف ځان له څه راپيدا کوي. نو ما د الله تعالی دې قول ته اوکتـه چې الله ﷻ فرمايي:

﴿ وَمَا مِن دَآبَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا ﴾ (۲)

ترجمه: او د زمکې په مخ هيڅ تلونکې جاندار (ذي روح) داسې نشته چې د هغه روزي د الله ﷻ په ذمه نه وي. (يعنی د هر جاندار روزي د الله ﷻ په ذمه ده).

نو زه پوهه شوم چې زه خو هم د هغه ذي روح (سادار) نه يم چې د هغوی د روزی ذمه داري الله ﷻ په خپله ذمه اخيستې ده.

لهذا په ما باندې چې د الله تعالی کوم فرائض او احکام وو نو ما ځان هغې طرف ته متوجه کړو، او چې زما کوم شی د الله ﷻ په ذمه و نو ما د هغې ذير فکر پرېښود.

٨. ما چې په مخلوقاتو کې نظر وکړو نو ټولو خلقو په مختلفو شيانو توکّل کولو: چا په خپل اولاد توکّل کولو، چا په تجارت توکّل کولو، او چا په زراعت توکل کولو، يعنی هر مخلوق په يو بل مخلوق باندې توکّل کولو.

---

(۱) سورة فاطر آيت ٦.

(۲) سورة هود آيت ٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ما د الله ﷻ دې قول ته وکته چې الله تعالی فرمايي :

﴿ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ﴾ . (۱)

ترجمه : او څوک چې په الله ﷻ باندې توکّل (بهروسه) کوي ، نو الله تعالی يواځې هغه ته کافي دی .

لهذا ما يواځې په الله ﷻ باندې توکّل او اعتماد وکړو ، او الله ﷻ زما د پاره کافي هم دی .

شقيق بلخي رحمه الله چې کله د خپل شاګرد (حاتم اصم رحمه الله) دا اته (۸) خبرې واوريدې کومې چې ، ده په درې ديرش (۳۳) کاله کې زده کړې وې ، نو ورته وې ويل :

اې حاتمه ! تا ته دې الله تعالی په دې باندې د عمل کولو توفيق درکړي ، ما د تورات ، انجيل ، زبور او د قرآن مجيد په ټولو علومو باندې نظر اچولې نو دا اته خبرې (د عمل په اعتبار سره) د ټولو کتابونو نچوړ او خلاصه ده ، چا چې په دې باندې عمل وکړو ګويا ده په ټولو کتابونو باندې عمل وکړو . (ځکه دا اته خبرې د ټولو نيکو کارونو د پاره اساس دی) . (۲)

نو په کار ده چې هر طالب العلم د حاتم اصم رحمه الله غوندې په خپل علم باندې عمل وکړي او د خپل ژوند د پاره دغه شان قيمتي خبرې مشعلِ راه او ګرځي .

د طالب علمۍ په دوران کې اکثر تکليفونه وي

د طالب عِلمۍ په دَوران کې اکثر په طالب باندې ډير تکليفونه او مصيبتونه راځي ، کله مالي تکليفونه وي ، او کله بدني . بعض وخت خو ديته خبره اورسي چې انسان ته قُوْت لَا يَمُوْت رزق هم نه ملاويږي . وَلږه ، تنده او د خلقو خبرې طالب ديته مجبور کړي چې د ده زړه مات شي او همت يې کمزورې شي .

خبردار ! په داسې موقعو کې انسان ته صبر ، استقامت ، استقلال او کلک همت په کار دی ، ځکه چې کله د انسان حوصله اوچته وي نو کَه اوس په ده باندې هر څو مره تکليفونه راځي په دې سر ددے په عَزم او اراده کې نور هم مضبوطتيا راځي ، او نور هم مقصود طرف ته متوجه کيږي .

---

(۱) الطلاق آيت ۳ .

(۲) احياء العلوم ج۱ ص ۹٦ کتاب العلم الباب السادس .

(c) ketabton.com: The Digital Library

قدرمنو ! که چيرته زمونږ اسلافو دغه محنتونه او مشقتونه نه وې برداشت کړي نو اهلِ اسلام ته به څنګه د امام بخاري ، امام ابوحنيفه او تهانوي رحمهم الله غوندې کسان نصيبه شوي وو ؟ دا خو د هغوی د محنت برکت دی چې د هغوی د کتابونو نه نن هم خلق استفاده کوي.

علماء فرمايي :

لَايُسْتَطَاعُ الْعِلْمُ بِرَاحَةِ الْجِسْمِ . (۱)

د جسم په راحت سره علم نه حاصليږي .

د نابينا کسانو علمي کارنامې

د همدغه علمي جذبې او عالي همت په برکت باندې د اُمت هغه خلقو هم غټې کارنامې کړې کوم چې په سترګو باندې معذوره وو .

ابوالعباس رازي رحمه الله نابينا ؤ ، ځان سره يې سوچ وکړو چې که ستا سترګې نشته نو خپې خو دې شته ، راشه د علم پسې ووځه ، او علم حاصل کړه ، نو د خپل وطن نه د علم زده کولو پسې اووت او د دوه زرو (۲۰۰۰) ميله نه زيات علمي سفرونه يې وکړه .(الله ﷻ ورنه ډير لوي عالم جوړ کړو) . (۲)

همدارنګې يو بل نابينا مشهور شاعر ابوالعلاء معرّی کوم چې د څلورو کالو په عمر کې ړوند شوې ؤ ، ده هم ډير علمي سفرونه کړي وو ، او ډير کتابونه يې هم ليکلي . صرف په فنِ ادب کې يې يو کتاب " الايا والغصون " په سلو (۱۰۰) جلدونو کې ليکلې . (۳)

همدارنګې حمّاد بن زيد نابينا عالم ؤ ، څلور زره (۴۰۰۰) احاديث ورته داسې ياد وو چې يو روايت کې به هم نه خطاء کيده . (۴)

---

(۱) تحفة العلماء والطلباء ، طلباء کے لئے مثالي تحفه ص ۲۷۴.

(۲) نابينا علماء ص ۲۹ ، ندائے ممبر ومحراب ج۳ ص ۱۳۷ .

(۳) نابينا علماء ص ۲۳ ، ندائے ممبر ومحراب ج۳ ص ۱۳۷ .

(۴) نابينا علماء ص ۱۷ ، ندائے ممبر ومحراب ج۳ ص ۱۳۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الَّذِيْنَ يَعْلَمُوْنَ وَالَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴾. الزمر آيت ۹ .

﴿ يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ آمَنُوْا مِنْكُمْ وَالَّذِيْنَ أُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ ﴾ . المجادلة ۱۱ .

﴿ إِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ ﴾ . فاطر ۲۸ .

د عُلماو او طلباو مقام

تالیف :

أَبُو الشَّمْس مولانا نُورُ الْهُدیٰ عُفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُ العلوم فیض القرآن اکاخیل کالونی مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د علماو او طلباو مقام :

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهٗ وَنَسْتَعِيْنُهٗ وَنَسْتَغْفِرُهٗ وَنُؤْمِنُ بِهٖ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ، وَنَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُوْرِ اَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ اَعْمَالِنَا مَنْ يَّهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهٗ وَمَنْ يُّضْلِلْهُ فَلَا هَادِيَ لَه، وَنَشْهَدُ اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهٗ لَا شَرِيْكَ لَهٗ وَنَشْهَدُ اَنَّ سَيِّدَنَا وَنَبِيَّنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدًا عَبْدُهٗ وَرَسُوْلُه ،

اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ. قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ :

﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الَّذِيْنَ يَعْلَمُوْنَ وَالَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴾ . (۱)

وقال تعالى : ﴿ يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ آمَنُوْا مِنْكُمْ وَالَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ ﴾ . (۲)

وقال تعالى : ﴿ اِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُا . ﴾ . (۳)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : مَنْ يُّرِدِ اللّٰهُ بِهٖ خَيْرًا يُّفَقِّهْهُ فِي الدِّيْنِ . (۴)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْاَنْبِيَاءِ وَاِنَّ الْاَنْبِيَاءَ لَمْ يُوَرِّثُوْا دِيْنَارًا وَلَا دِرْهَمًا اِنَّمَا وَرَّثُوا الْعِلْمَ فَمَنْ اَخَذَهٗ اَخَذَ بِحَظٍّ وَافِرٍ (۵)

صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيْمُ .

---

(۱) الزمر آيت ۹ .

(۲) المجادلة ۱۱ .

(۳) سورة فاطر ۲۸ .

(۴) رواه البخاري في العلم ۱۰ ، ومسلم في الامارة ۱۷۵ ، والترمذي في العلم ۴ ، ورواه الهيثمي في مجمع الزوائد ۱ ، ۱۲۸ ، مشكوة كتاب العلم .

(۵) اخرجه البخاري في العلم ۱۰ ، والترمذي في القرآن ۱۰ وفي العلم ۱۹ ، ۳۵ ، وابن ماجه في المقدمة ۱۷ ، واحمد ۲ ، ۲۵۲ ، ۳۲۵ ، ۴۰۷ . ابوداود (۳۶۴۱) ، (۳۶۴۲) ، وابن ماجه (۲۲۳) وابن حبان (۸۰) ورواه الترمذي (۲۶۸۴) مشكوة كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

محترمو مسلمانانو وروڼو ! علم داسې يو عظيم صفت دی چې د دې په وجه انسان په ټولو مخلوقاتو کې معزز او مشرّف ګرځي، زړه يې د معرفتِ الهي په مقدّسه رڼا باندې منوّر ګرځي او انسان ته په دُنيا او آخرت کې خوشحالي، ترقي او کاميابي نصيب کيږي .

لهذا د دې علم سره چې د چا هم، او د څه شي هم واسطه راغلې نو الله تعالی هغه ته ډير لوی مقام او لويه مرتبه ورکړې . د دې د وجې نه په قرآن کريم او احاديثو کې د علماو او طلباو ډير زيات فضيلت بيان شوې :

د علماو مقام

الله ﷻ د علماؤ درجې اوچتوي

الله تبارک وتعالی فرمايي :

﴿ يَرْفَعِ اللهُ الَّذِيْنَ آمَنُوْا مِنْكُمْ وَالَّذِيْنَ أُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ ﴾ . (۱)

ترجمه : الله تعالی به په تاسو کې د مومنانو او اهل علمو درجې اوچتې کړي .

په دې آيت مبارکه کې د علماو فضيلت بيان شوې، ځکه په دې کې الله ﷻ اول د عامو مومنانو د درجو اوچتوالې ذکر کړې چې پکې علماء هم داخل دي، بيا يې د تعميم نه روستو په خصوصيت سره د اهلِ علمو د درجو اوچتوالې ذکر کړې، چې دا د اهلِ علمو دپاره لوي فضيلت دی .(۲)

دلته امام رازي رحمه الله فرمايي :

فَوَجَبَ أَنْ يَّكُوْنَ الْعُلَمَاءُ أَفْضَلُ النَّاسِ . (۳)

دا خبره واجب (او ثابته) ده چې علماء دې په ټولو خلقو کې افضل وي .

د عالم درجه په عامو مومنانو باندې اووه سوه (۷۰۰) درجې زياته ده

حضرت ابن عباس رضي الله عنهما فرمايي :

لِلْعُلَمَاءِ دَرَجَاتٌ فَوْقَ الْمُؤْمِنِيْنَ بِسَبْعِ مِائَةِ دَرَجَةٍ مَابَيْنَ الدَّرَجَتَيْنِ مَسِيْرَةُ خَمْسِ مِائَةِ عَامٍ (۴)

(۱) المجادلة آيت ۱۱ .

(۲) کشف الباري ج۳ ص ۴۳ کتاب العلم باب فضل العلم .

(۳) تفسير کبير ج۱ ص ۴۰۰ آيت ۳۱ .

(۴) احياء العلوم ج۱ ص ۱۵ الباب الاول في فضل العلم والتعليم والتعلم . . .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علماو فضيلت په عامو مومنانو باندې اووه سوه (۷۰۰) درجې زيات دى ، او د هرو دوه درجو په مينځ کې د پنځه سوه (۵۰۰) کاله په مقدار مسافت دی .

د عالِم فضيلت په عابِد باندې زيات دى

نبي کريم ﷺ فرمائي:

فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ سَبْعُونَ دَرَجَةً بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ حُضْرُ الْفَرَسِ سَبْعِيْنَ عَامًا . (۱)

د عالم فضيلت په عابد باندې اويا (۷۰) درجې زيات دى ، او د هرې دوه درجو په مينځ کې د آس د اَويا (۷۰) کاله منډې په اندازه مسافت دی .

ددې وجه داده چې په معاشره کې کله بدعات او رسومات پيداشي نو په هغې باندې صرف عالم پوهيږي نو خلق به ورنه منع کړي ، او د عابد توجّه خو صرف خپل عبادت ته وي ، او دې په دې بدعاتو او رسوماتو پوهيږي هم نه . لهذا د عالم مرتبه د عابد نه اوچته ده . (۲)

نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِيْ عَلَى أَدْنَاكُمْ . (۳)

دعالم فضيلت په عابد باندې دومره دى لکه زما فضيلت په تاسو کې په يو ادنٰى کس باندې.

بل حديث کې راځي :

فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ . (۴)

د عالم فضيلت په عابد باندې داسې دى لکه د څوارلسمې شپې سپوږمۍ فضيلت په باقي ستورو باندې .

(۱) رواه الهيثمي فى المجمع ۱ ۱ ۱۲۲ ، والزبيدي فى الاتحاف ۲۸۳۱۱ ، ۷ ۲۵۷۱ ، والتبريزي في مشكاة المصابيح ۲۱، ۲۱۲ ، الترغيب والترهيب ج ۱ ص ۵۷ كتاب العلم ، تفسير كبير ج۱ ص ۴۰۱ ايت ۳۱ ، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۱۸ ابواب العلم ، ثواب العلم والعلماء وفضلهم .

(۲) الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۷ كتاب العلم .

(۳) رواه الترمذي كتاب العلم باب ۱۹ وقال حديث حسن صحيح ، ورواه البزار من حديث عائشة ، الترغيب والترهيب ج ۱ ص ۵٦ ، مشكوة ص ۳۴ كتاب العلم الفصل الثالث .

(۴) اخرجه البخاري فى العلم ۱۰ ، والترمذي فى القرآن ۱۰ وفى العلم ۱۹ ، ۳۵ ، وابن ماجه فى المقدمة ۱۷ ، واحمد ۲، ۲۵۲ ، ۳۲۵ ، ۴۰۷ . ابوداود (۳٦۴۱) ، (۳٦۴۲) ، وابن ماجه (۲۲۳) و ابن حبان (۸۰) ورواه الترمذي (۲٦۸۳) .

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعه :

يو ځل د نبي كريم صلى الله عليه وسلم نه د بني اسرائيلو د يو دوه (۲) كسانو متعلق پوښتنه اوشوه چې په دی کې يو كس عالم ؤ ، ده به چې فرض مونځ وكړو نو بيا به كيناست او خلقو ته به يې د دين تعليم وركولو ، او دې دويم كس به د ورځې هميشه روژه نيوه او د شپې به يې تول شپه د الله ﷻ عبادت كولو . نو آيا په دې دواړو كې كوم كس بهتر و ؟ نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

فَضْلُ هذَا الْعَالِمِ الَّذِيْ يُصَلِّيْ الْمَكْتُوْبَةَ ثُمَّ يَجْلِسُ فَيُعَلِّمُ النَّاسَ الْخَيْرَ عَلَى الْعَابِدِ الَّذِيْ يَصُوْمُ النَّهَارَ وَيَقُوْمُ اللَّيْلَ كَفَضْلِيْ عَلَى أَدْنَاكُمْ . (۱)

د دغه عالم فضيلت كوم چې صرف فرض مونځ وكړي او بيا كيني خلقو ته علم ښائي دده فضيلت په هغه عابد باندې چې د ورځې روژه نيسي او د شپې تول شپه د الله ﷻ عبادت كوي دومره زيات دی لكه زما فضيلت په تاسو كې په يو ادنى كس باندې .

عالم او غير عالم سره برابر نه دي

الله تعالى فرمايي :

﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِيْنَ يَعْلَمُوْنَ وَالَّذِيْنَ لاَ يَعْلَمُوْنَ ﴾ . (۲)

ترجمه : ته ووايه (اې پيغمبره!) چې كوم خلق پوهيږي او كوم نه پوهيږي آيا دوی برابر دي؟

په آيت كې "هَلْ" د پاره د استفهام انكاري دی . يعنی پوه خلق او ناپوهه خلق دواړه برابر نه دي. (۳)

امام رازي رحمه الله فرمايي :

فِيْهِ تَنْبِيْهٌ عَظِيْمٌ عَلَى فَضِيْلَةِ الْعِلْمِ . (۴)

---

(۱) رواه الدارمي ، مشكوة كتاب العلم .

(۲) الزمر آيت ۹ .

(۳) تفسير مظهري الزمر آيت ۹ ، اعراب القرآن ج۵ ص ۱۴۴ الزمر آيت ۹ .

(۴) تفسير كبير ج۱ ص ۴۲۹ الزمر آيت ۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې آيت کې د علم په فضيلت باندې لويه تنبيه ده .

يعنى لکه څرنګ چې رڼا او تياره ، ړوند او بينا برابر نه دي دغه شان عالم او غير عالم هم برابر نه دي ، بلکه عالِم ته الله ﷻ ډير لوي مقام ورکړې .

نبي عليه السلام فرمايي :

إِنَّ مَثَلَ الْعُلَمَاءِ فِي الْأَرْضِ كَمَثَلِ النُّجُومِ يُهْتَدَىٰ بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ فَإِذَا انْطَمَسَتِ النُّجُومُ أَوْشَكَ أَنْ تَضِلَّ الْهُدَاةُ . (۳)

يقيناً د علماو مثال د آسمان د ستورو په شان دى ، د ستورو په وجه خلق په اُوچه او لمده کې لارې معلوموي ، نو که چيرته ستوري بې نُوره شي (يعنى د ستورو رڼا ختمه شي) نو قريبه ده چې د مسافرو نه به لاره ورکه شي . دغه شان که علماء نه وي نو خلق به د هدايت لاره پريږدي او ګمراه به شي .

وجه دا ده چې علم نُور دى ، حديث کې راځي : اَلْعِلْمُ نُوْرٌ . علم رڼا ده . او جهالت تياره ده . نو رڼا او تياره څنګه برابريدې شي ؟

الله ﷻ د خپلې او د فرښتو د ګواهۍ سره د علماؤ ګواهي هم يوځاى ذکر کړې

الله تبارک وتعالى فرمايي :

﴿ شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُوا الْعِلْمِ ... ﴾ . (۲)

ترجمه : الله ﷻ په دې ګواهي ورکړې ده چې د هغه نه سِوا بل هيڅوک معبود نشته او فرشتې او د علم والا هم په دى ګواه دي .

په دې آيت کې هم د علماو ډير فضيلت بيان شوې څکه الله ﷻ د خپلې ګواهۍ سره په دويمه مرتبه کې د فرشتو د ګواهۍ ذکر کړې ، او په دريمه مرتبه کې يې د علماؤ د ګواهۍ ذکر کړې .

(۱) رواه احمد المسند ۳ ا ۱۲٦ الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵٦ کتاب العلم ، کنزالعمال ج۱۰ ص ۱۵۱ .

(۲) آل عمران آيت ۱۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حافظ ابن کثیر رحمه الله وینا

حافظ ابن کثیر رحمه الله وایي :

وَهٰذِهٖ خُصُوْصِيَّةٌ عَظِيْمَةٌ لِلْعُلَمَاءِ فِيْ هٰذَا الْمَقَامِ. (۱)

په دې آیت کې د علماؤ ډیر لوي خصوصیت بیان شوې .(چې الله ﷻ د خپلې او فرښتو د ګواهۍ سره د علماؤ ګواهي هم ذکر کړې). (۲)

د عالم ذکر په دویمه مرتبه کې

په یو بل آیت کې الله ﷻ علماء په دویمه مرتبه کې ذکر کړي ، الله تعالی فرمايي :

﴿ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًا بَيْنِيْ وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهٗ عِلْمُ الْكِتَابِ .. ﴾. (۳)

ترجمه : ورته ووایه اې پیغمبره ! چې الله تعالی زما او ستاسو په مینځ کې کافي ګواه دی ، او هغه کس ګواه دې چې د هغه سره د کتاب علم وي (یعنی علماء) .

د علماؤ مغفرت

نبي علیه ﷺ فرمايي : چې الله رب العزت به د قیامت په ورځ علماو ته او فرمايي :

إِنِّيْ لَمْ أَجْعَلْ عِلْمِيْ وَحِلْمِيْ فِيْكُمْ إِلَّا وَأَنَا أُرِيْدُ أَنْ أَغْفِرَ لَكُمْ عَلٰى مَا كَانَ مِنْكُمْ وَلَا أُبَالِيْ. رواه الطبراني باسناد جيد . (۴)

ما چې تاسو په خپل علم او حِلم سره مشرف کړي وئ نو دا صرف د دې دپاره چې زه ستاسو مخکیني ګناهونه معاف کړم ، او زه د دې هیڅ پرواه نه لرم . (ځکه زه مستغني او بې نیازه یم) .

(۱) تفسير ابن كثير ج۲ ص ۲۲ آل عمران آيت ۱۱۸ .

(۲) معارف القرآن آل عمران آيت ۱۸ .

(۳) الرعد آيت ۴۳ .

(۴) قال في المجمع (۱/ ۱۲۶) : " رواه الطبراني في الكبير ورجاله مؤثقون " ، رواه ابن كثير في التفسير ۵/ ۲۶۷ والسيوطي في الدار ۱/ ۲۶۷ والسيوطي في الدر ۱/ ۳۵۰ ومثل هذا الحديث في احياء العلوم ج۱ ص ۱۸ كتاب العلم آلباب الاول في فضل العلم والتعليم والتعلم ..... الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۷ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام محمد رحمه الله د مغفرت واقعه

مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله يوه واقعه ذكر كړې چې كله امام محمد رحمه الله وفات شو، نو د وفات نه روستو چا په خوب كې اوليده، پوښتنه يې ترې وكړه: چې څه حال دى؟

هغه ورته وويل چې: كله زه د الله ﷻ دوړاندې پيش شوم، نو الله رب العزت راته اوفرمايل: اې محمد! اوغواړه، څه چې غواړې. ما ورته وويل چې اې الله! زما مغفرت وكړه.

الله ﷻ راته اوفرمايل: كه چيرته مونږ تاته عذاب دركول غوښتې نو مونږ به تاته علم نه وو دركړې، مونږ خو تاته علم ددې د پاره دركړې و چې مونږ ستا مغفرت كول غوښتل. لهذا مغفرت خودې شوې، نور څه رانه اوغواړه. (۱)

د سيبويه د مغفرت واقعه

امام سيبويه رحمه الله په عقايدو كې معتزلي ؤ، خو چې كله دې وفات شو، نو يو عالِم دې په خوب كې اوليده، پوښتنه يې ورنه وكړه چې الله ﷻ درسره څه معامله وكړه؟

ده ورته وويل چې الله ﷻ راته اوفرمايل: چې اې سيبويه! د مغفرت مستحِق نه يې، خو صرف د يوې خبرې په وجه مې مغفرت درته وكړو، هغه دا چې تا زما نوم (الله) ته أَعْرَفُ الْمَعَارِفْ ويلې و.

نو تا زما د نوم عزت كړې و (چې ديته دې أعرفُ الْمَعَارِفْ ويلې و) نو مونږ ستا عزت وكړو او مغفرت مو درته وكړو.

حالانكه سيبويه دا خبره د نحوي تحقيق په بناء كړې وه، خو ليكن الله ﷻ دومره قدردان ذات دى چې په دې وړه خبره يې هم دده مغفرت وكړو.

رښتيا ده چې: رحمتِ حَق بهانه مې جُويد. (د الله ﷻ رحمت بهانې گوري). (۲)

---

(۱) خطبات حكيم الامت ج۲ ص ۱۷۷ موضوع تعميم العلم.

(۲) خطبات حكيم الامت ج۲ ص ۳۶۶ موضوع: اكبرالاعمال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علماء د الله ﷻ نه ويريږي

الله تعالى فرمايي :

﴿ إِنَّمَا يَخْشَى اللهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ .. ﴾. (۱)

ترجمه : بيشکه د الله ﷻ په بندګانو کې د الله ﷻ نه علماء ويريږي .

په دې آيت کې هم د علماؤ فضيلت بيان شوی ، چې دوی د الله ﷻ نه ويريږي .

او ورسره دا خبره هم ددې آيت نه معلوميږي : چې علماء جنتيان دي .

ځکه په دې آيت کې په طريقې د حصرسره دا خبره بيان شوې چې علماء د الله ﷻ نه ويريږي (۲)

په يو بل آيت کې الله ﷻ اول د جنت تذکره کړې ، بيا ورپسې فرمايي :

﴿ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴾ . (۳)

ترجمه : دا جنت د هغه چا د پاره دی چې د خپل رب نه ويريږي .

بل ځای الله تعالى فرمايي :

﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴾ . (۴)

ترجمه : څوک چې د خپل رب په وړاندې د اودريدلو نه ويريږي د هغه د پاره دوه باغونه دي.

نو د اول آيت نه معلومه شوه چې علماء د الله ﷻ ويريږي ، د دويم او دريم آيت نه معلومه شوه چې د چا په زړه کې د الله ﷻ ويره وي هغه د جنت مستحق دی .

---

(۱) فاطر ۲۸ .

(۲) ځکه په آيت کې إِنَّمَا استعمال شوی، او إِنَّمَا د حصر د پاره راځي . تفسير کبير ج۱ ص ۲۰۲ .

(۳) البينة آيت ۸ .

(۴) الرحمن آيت ۴۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو معلومه شوه چې علماء د جنت مستحقين دي . (۱)

اهل علمو ته دُعا

نبي عليه السلام فرمايي :

إِنَّ اللهَ وَمَلٰئِكَتَهُ وَأَهْلُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ حَتَّى النَّمْلَةَ فِي جُحْرِهَا وَحَتَّى الْحُوْتَ فِي الْبَحْرِ لَيُصَلُّوْنَ عَلَى مُعَلِّمِي النَّاسِ الْخَيْرَ . (۲)

بيشکه الله تعالى ، د هغه فرښتې ، او د آسمانونو او زمکې ټول مخلوقات ، تر دې چې ميږې په خپلې سوړې کې ، او مَيَان (کبان) په سمندر کې د هغه کس د پاره د خير دُعا کوي کوم چې خلقو ته د خير (علم) ښودنه کوي .

په يو روايت کې دي :

وَإِنَّ الْعَالِمَ لَيَسْتَغْفِرُ لَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ حَتَّى الْحِيْتَانِ فِي الْمَاءِ . (۳)

(۱) دا خبره امام رازي رحمه الله په خپل انداز کې داسې بيان کړې چې : علماء جنتيان دي . لانّ العلماءَ مِنْ اَهلِ الخشيةِ ، ومَنْ كانَ مِن اَهلِ الخَشيةِ كَانَ مِنْ اَهلِ الجنةِ . فَالعُلَمَاءُ مِنْ اَهلِ الجَنّةِ . فَبَيَانُ اَنّ العلماءَ مِنْ اَهل الخشيةِ قوله تعالى ﴿ إِنَّمَا يَخْشَى اللهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ ﴾ . وَبَيَانُ اَنّ اهل الخَشيةِ مِن اهلِ الجنةِ قولُهُ تعالى : ﴿ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴾ وقوله تعالى : ﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴾ ، تفسير كبير ج۱ ص ۴۰۶ آيت ۳۱ ،

وروسته بيا امام رازي رحمه الله فرمايي : اَنّ ظاهرَ الايةِ يَدُلُّ على اَنّهُ ليس لِلجنةِ اهلٌ اِلّا العلماءُ . وذلک لِاَنّ كلمةَ اِنّما لِلحصر فهذا يَدلُّ على اَنّ خشيةَ اللهِ لاتحصلُ اِلّا لِلعلماءِ . وَالايةُ الثانيةُ وهي قوله : ﴿ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴾ دالةٌ على اَنّ الجَنّةَ لِاَهلِ الخَشيةِ ، وَكَونُهَا لِاَهلِ الخَشيةِ يُنافي كَونَهَا لِغيرِهِمْ . فَدَلّ مجموعُ الايتَيْنِ على اَنّه ليس لِلجَنّة اهلٌ الّا العُلَمَاءُ . تفسير كبير ج۱ ص ۴۰۷ آيت ۳۱ .

(۲) رواه الترمذي ۲۶۸۶ ، وقال حسن صحيح ، ورواه الطبراني في المعجم الكبير ۸/ ۲۷۸ ، والدارمي ۱/ ۷۷ ، مشكوة ص ۳۴ كتاب العلم .

(۳) اخرجه ابوداود في العلم باب ۱ ، والترمذي في العلم باب ۱۹ ، وابن ماجه في المقدمة باب ۱۷ ، وابن حبان في صحيحه والبيهقي في الشعب ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۱ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیشکه دعالم د پاره د مغفرت دُعاغواړي هغه (مخلوقات) کوم چې اسمانونو کې دي (يعني فرشتې) ، او هغه (مخلوقات) کوم چې په زمکه کې دي ، تردې چې کوم مَيان (کَبان) په اُوبو کې دي (هغوی هم دده دپاره د مغفرت دُعا غواړي) .

رسول الله ﷺ هم اهلِ علمو ته دُعا کړې

نبي کريم صلی الله عليه وسلم اهلِ علمو ته دا دُعا کړې :

نَضَّرَ اللّٰهُ امْرَأً سَمِعَ مِنَّا شَيْئًا فَبَلَّغَهُ كَمَا سَمِعَهُ فَرُبَّ مُبَلَّغٍ أَوْعَىٰ مِنْ سَامِعٍ . (۱)

الله تعالی دې تروتازه (يعنی خوشحاله او باعزته) لري هغه کس چاچې زما څه خبره واوريده ، او څنګه يې چې اوريدلې وه هم هغه شان يې بل ته اورسوله ، ځکه اکثر هغه خلق چې چاته دا خبره رسولې شي هغه د اوريدونکي نه زيات ياد لرونکې وي .

په يو بل حديث کې داسې دُعا راغلې :

نَضَّرَ اللّٰهُ عَبْدًا سَمِعَ مَقَالَتِيْ فَحَفِظَهَا وَ وَعَاهَا وَأَدَّاهَا فَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ غَيْرُ فَقِيْهٍ وَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ إِلَىٰ مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ . (۲)

الله ﷻ دې هغه بنده تروتازه لري چاچې زما څه خبره واوريده ، بيا يې هغه ياده کړه او محفوظه يې اوساتله ، او چې څنګه يې اوريدلې وه ، هم هغه شان يې نورو خلقو ته اورسوله ، ځکه دير کرَت اوچتوونکې د عِلم فقيه نه وي (يعني پوهه نه وي) ، او دير کرَت اوچتوونکې د علم دا حديث هغه چاته ورأورسوي چې هغه دده نه زيات فقيه (پوهه) وي .

حضرت عبدالله بن عباس ﷠ فرمايي چې په يو موقع نبي کريم ﷺ داسې دُعا وکړه :

اَللّٰهُمَّ ارْحَمْ خُلَفَائِيْ . اې الله ! زما په خلفاؤ رحم وکړې .

مونږ ورنه پوښتنه وکړه : يَارَسُوْلَ اللّٰهِ ! وَمَنْ خُلَفَاءُكَ ؟

اې د الله ﷻ رسوله ! ستا خليفه ګان څوک دي ؟

(۱) اخرجه ابوداود في العلم باب ۱۰ ، والترمذي في العلم باب ۷ وقال الترمذي حديث حسن صحيح ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۶۱ الترغيب في سماع الحديث وتبليغه ، ورواه ابن حبان وابن ماجه والدارمي عن ابي الدرداء ، مشكوة ص ۳۵ كتاب العلم .

(۲) رواه احمد والترمذي وابوداود وابن ماجه والدارمي عن زيد بن ثابت ورواه الشافعي والبيهقي في المدخل ، مشكوة ص ۳۵ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو نبي عليه السلام او فرمايل :

اَلَّذِيْنَ يَأْتُوْنَ مِنْ بَعْدِيْ يَرْوُوْنَ اَحَادِيْثِيْ وَيُعَلِّمُوْنَهَا النَّاسَ . (۱)

(زما خلفاء هغه خلق دي) كوم چې زما نه روستو راځي، زما احاديث (او زما سنت) روايت كوي، او بيا يې نورو ته ښايي.

د قيامت په ورځ به د علماؤ سياهي د شهيدانو په وينې دَرنه وي

نبي عليه السلام فرمايي :

يُوْزَنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِدَادُ الْعُلَمَاءِ وَدَمُ الشُّهَدَاءِ فَيَرْجَحُ مِدَادُ الْعُلَمَاءِ عَلٰى دَمِ الشُّهَدَاءِ . (۲)

د قيامت په ورځ به د علماؤ (د قلم) سياهي او د شهيدانو وينې تَللې (تول كولې) شي، نو د علماو سياهي به د شهيدانو په وينو دَرنه شي.

ددې وجه يو عالم دا ذكر كړې چې دا سياهي به ځكه دَرنه وي چې يو خو د جهاد فضيلت په علم معلوميږي، دويم دا چې د جهاد شروط او حدود هم د علم په وجه معلوميږي، دريم دا چې په جهادِ شرعي او د بل چا سره په جګړه كولو كې فرق هم د علم په وجه معلوميږي، څلورم دا چې د جهاد فرضِ عين او فرضِ كفايي په مينځ كې فرق هم صرف د علم په وجه معلوميږي. (۳)

په معاشره كې د علماؤ مقام

حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمايي :

لَوْلَا الْعُلَمَاءُ لَصَارَ النَّاسُ كَالْبَهَائِمِ . (۴)

كه چيرته علماء نه وې نو خلق به د چارپيانو غوندې ګرځيدلي وې.

ځكه د دوی د تعليم په وجه خلق د حيوانيت د حَد نه اوځي او انسانيت په كې راځي.

(۱) رواه الطبراني في الاوسط، الترغيب والترهيب ج۱ ص ٦۲ الترغيب في سماع الحديث وتبليغه... كنزالعمّال ج۱ ص ۲۲۱.

(۲) رواه مسلم ۲۲۸۲، واحمد ۴/ ۳۹۹ والسيوطي في الدر المنثور ۳ ۱ ۲ ۷۲، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص .

(۳) الرسول والعلم ص ۲۹ دكتور يوسف لدهيانوي).

(۴) قزويني مفيدالعلوم ومفيدالهموم ص ۲۱٦ الباب الثاني في فضيلة السلطان . همدغه رنګې قول د حضرت حسن رحمه الله نه نقل دي: لَوْلَا الْعُلَمَاءُ لَصَارَ النَّاسُ مِثْلَ الْبَهَائِمِ . احياء العلوم ج۱ ص ۲۴ فضيلة التعليم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بعضې علماء فرمايي :

اَلْعُلَمَاءُ سُرُجُ الْأَزْمِنَةِ ، كُلُّ وَاحِدٍ مِصْبَاحُ زَمَانِهٖ يَسْتَضِيْءُ بِهٖ أَهْلُ عَصْرِهٖ . (۱)

علماء د خپلې زمانې ډيوې دي ، هر عالم د خپلې زمانې د پاره (روښانه) ډيوه ده چې دده نه د دغه زمانې خلق رڼايي حاصلوي (يعنى دده د هدايت په وجه خلق په اسلامي احكاماتو منوّر او روښانه وي) .

يحى بن معاذ رضى الله عنه فرمايي :

اَلْعُلَمَاءُ أَرْحَمُ بِأُمَّةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأُمَّهَاتِهِمْ .

علماء د رسول الله ﷺ په امت باندې د دوى د پلارانو او مورانو نه هم زيات مهربانه دي . چا ورنه پوښتنه وكړو چې دا څنگه ؟ نو ده ورته وويل :

لِأَنَّ آبَاءَهُمْ وَأُمَّهَاتِهِمْ يَحْفَظُوْنَهُمْ مِنْ نَارِ الدُّنْيَا ، وَهُمْ يَحْفَظُوْنَهُمْ مِنْ نَارِ الْاٰخِرَةِ . (۲)

ځكه د دوى پلاران او موراني دوى د دُنيا د اُور نه بچ كوي ، او علماء دوى د آخرت د اُور نه بچ كوي . (يعنى د علماو په وجه دوى د جهنم د اُور نه محفوظ پاتې كيږي) .

حضرت موسى عليه السلام الله ﷻ ته عرض وكړو :

اَلٰهِيْ مَنْ أَحَبُّ النَّاسِ إِلَيْكَ ؟

اې الله ! تاته په خلقو كې ډير محبوب څوک دى ؟

الله ﷻ ورته اوفرمايل : عَالِمٌ يَطْلُبُ الْعِلْمَ . (۳)

هغه عالم چې علم طلب كوي .

د علماو ضرورت

دا دُنيا د اَضدادو مجموعه ده : كه دلته گرمي شته نو يخني هم شته ، كه دلته خزان شته نو بهار هم شته ، كه دلته اَزغي شته نو گل هم شته ، كه دلته كافر شته نو مؤمن هم شته .

---

(۱) احياء العلوم ج ۱ ص ۲۴ فضيلة التعليم ، تنبيه الغافلين .

(۲) احياء العلوم ج ۱ ص ۲۴ فضيلة التعليم .

(۳) المستطرف في كلّ فنّ مستظرف ص ۲۵ الباب الرابع في العلم والادب وفضل العالم والمتعلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهذا که دلته جاهل شته نو د عالِم وجود هم ضروري دې ، که دلته گمراهۍ طرفته رابلونکي خلق شته نو حق طرفته د رابلونکو علماو وجود هم ضروري دې ، که دلته د فرعون او قارون وارثان شته نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وارثانو (علماؤ) وجود هم ضروري دی .

بلکه که زه دا ووایم چې د دُنیا دبقاء دپاره هم د علماو وجود ضروري دې نو دا به څه بې دلیله خبره نه وي .

ځکه دا دُنیا چې آباده ده نو دا د الله ﷻ د عبادت په وجه آباده ده ، (لکه څرنګ چې په حدیث کې راځي : لَاتَقُوْمُ السَّاعَةُ حَتّٰى يُقَالَ اَللّٰه اَللّٰه) .

او عبادت بغیر د عِلم نه نشي کیدې ، او علم بغیر د علماو نه نشي حاصلیدې .

معلومه شوه چې د دُنیا او آخرت د کامیابۍ دپاره د علماو وجود ډیر ضروري دی .

عالم به د قیامت په ورځ شفاعت کوونکې وي

نبي کریم ﷺ فرمایي :

يُجَاءُ بِالْعَالِمِ وَالْعَابِدِ فَيُقَالُ لِلْعَابِدِ اُدْخُلِ الْجَنَّةَ وَيُقَالُ لِلْعَالِمِ قِفْ حَتّٰى تَشْفَعَ لِلنَّاسِ . (۱)

د قیامت په ورځ به عالم او عابد راوستې شي ، عابد ته به وویل شي چې جنت ته داخل شه ، او عالم ته به وویل شي چې ته اودریږه ، او د خلقو دپاره شفاعت وکړه .

په یو بل حدیث کې ورسره دا هم شته چې عالم ته به وویل شي :

اُثْبُتْ حَتّٰى تَشْفَعَ بِمَا اَحْسَنْتَ اَدَبَهُمْ . (۲)

ته په خپل ځای اوسه او د خلقو سفارش کوه ، ځکه چې تا په دُنیا کې د دوی ښه اصلاح کړې وه

د فقیه درجه

نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي :

فَقِيْهٌ وَاحِدٌ اَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنْ اَلْفِ عَابِدٍ . (۳)

(۱) رواه الاصبهاني وغيره ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۷ الترغيب في العلم وطلبه وتعلمه وتعليمه .

(۲) رواه الاصبهاني وغيره ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۷ الترغيب في العلم وطلبه وتعلمه وتعليمه .

(۳) اخرجه الترمذي في العلم باب ۱۹ ، وابن ماجه في المقدمة الحديث ۲۲۲ والطبراني في المعجم الكبير ۱۱/ ۷۸ ، الترهيب والترهيب ج۱ ص ۵۷ كتاب العلم ، مشكوة ص ۳۴ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو فقيه (عالمِ دين) په شيطان باندې د زرو (۱۰۰۰) عابدانو نه زيات سخت او درُوند دی.
يعنی که يو طرفته زر (۱۰۰۰) عبادت گزاروي او بل طرفته يو عالم وي نو بيا هم ددې يو عالم مرتبه په دوی اوچته ده.

ځکه د عالم زړه د نُورِ الهي په مقدسه رڼا سره مُنوّر وي، دده ذهن د علم او معرفت د طاقت نه ډک وي، نو که چيرته شيطان په خلقو باندې د خپل مکرو فريب جال خور کړي، خلق په خواهشاتِ نفسانيو کې مبتلاء کړي او د خلقو د گمراه کولو کوشش اوکړي، نو چې عالِم د شيطان په دې مکرو فريب باندې خبر شي نو دې خلق د شيطان د دې گمراهۍ نه خبردار کړي، او داسې تدبيرونه ورته اوښايي چې په هغې سره خلق د شيطان د هرې حملې نه محفوظ شي.
ددې برخلاف هغه عابد چې صرف عبادت کوي او د علم او معرفت نه په ميلونو لرې وي، نو ده ته دا پته نه وي چې شيطان انسان په څه طريقې سره گمراه کوي؟ نو دې خو په ظاهره عبادت کوي خو د لاعلمۍ په وجه د شيطان په مکرو فريب کې نښتې وي او دده ټول کوشش اکثر د شيطان د گمراهۍ په وجه ضايع شي.(۱) نو ځکه د يو عالم مرتبه په زرو عبادت کوونکو باندې اوچته ده.

بل دا چې علم د الله ﷻ صفت دی، او الله ﷻ خو بادشاه حقيقي دی نو په چا کې چې علم راغې نو په ده کې د بادشاه صفت راغې، او عبادت خو د غلامانو صفت دی.
اوس که يو طرفته زر (۱۰۰۰) غلامان وي او بل طرفته يو بادشاه وي نو دا زر واړه غلامان د بادشاه مرتبې ته نه شي رسيدې.(۲)
نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي:
مَنْ يُّرِدِ اللّٰهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّيْنِ.(۳)

---

(۱) مظاهرِ حق شرح مشکوٰة ج۱ کتاب العلم.
(۲) خطبات فقير ج۸ ص ۷۱.
(۳) رواه البخاري في العلم ۱۰، ومسلم في الامارة ۱۷۵، والترمذي في العلم ۴، ورواه الهيثمي في مجمع الزوائد ۱/۱۲۸، مشکوٰة کتاب العلم.
علامه سندهي رحمه الله فرمايي چې په ''خَيْرًا'' کې تنوين د تعظيم دپاره دی، يعنی: من يرد الله به خيرًا عظيمًا يفقهه في الدين. حاشية السندي على صحيح البخاري ج۱ ص ۴۴، ۴۵، وحاشية السندي على ابن ماجه ج۱ ص ۱۴۳ المقدمة باب فضل العلماء والحث على طلب العلم رقم الحديث ۲۲۰، کشف الباري ج۳ ص ۲۹۰ باب من يرد الله به خيرًا يفقهه في الدين.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاته چې الله ﷻ د خير (او نيکی) اراده وکړي نو ده ته په دين کې پوهه ورکړي.

ددې حديث نه هم د علم او علماو ډير فضيلت معلوميږي، چې الله تعالی کوم سړي ته د خير او ښيګړې اراده وکړي نو هغه ته د علم او په دين کې د پوهې دا لوی نعمت ورپه بَرخه کړي.

په مخ د زمکه فقهاء او علماء اولياء الله دي

د امام ابوحنيفه او امام شافعي رحمهما الله نه دا سې نقل دي:

إِنْ لَّمْ يَكُنِ الْعُلَمَاءُ أَوْلِيَاءَ اللهِ تَعَالٰى فَلَيْسَ لِلّٰهِ وَلِيٌّ. (١)

که چيرته علماء د الله ﷻ وليان او دوستان نه شي نو بيا خو د الله ﷻ څوک ولي نشته. (بلکه د الله ﷻ وليان يقيني علماء دي).

انسان صرف هغه دی چې علم ورسره وي

د حضرت عبد الله بن مبارک رحمه الله نه چا پوښتنه وکړه:

مَنِ النَّاسُ؟ انسانان څوک دي؟

ده ورته وويل: اَلْعُلَمَاءُ. (انسانان) علماء دي. (٢)

ددې قول د لاندې امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې څه عجيبه خبره ذکر کړې: چې حضرت عبد الله بن مبارک رحمه الله غيرِ عالم (جاهل) د انسانانو نه او نه ګرځول، ځکه انسان چې د نورو حيواناتو نه ممتاز او اشرف ګرځي نو دا صرف د علم په وجه اشرف ګرځي.

ځکه که د جسم د قوت په اعتبار سره اوګورې نو بيا خو اوښ د انسان نه قوي دی، که د هډوکو مضبوطتيا په اعتبار سره اوګورې نو بيا خو د هاتي هډوکي دده نه مضبوط دي، که د زړه وَرتيا په اعتبار سره اوګورې نو زمرې خو دده نه ډير زړه وَر دې، که د خوراک په اعتبار سره اوګورې نو ليوه (ثور) خو دده نه ډير خوراک کوي. (٣)

معلومه دا شوه چې انسان د نورو حيواناتو نه ممتاز دی نو هغه صرف د علم په وجه سره ممتاز دی

(١) نزهة الناظرين فی الاخبار والآثار المروية عن الانبيآء والصالحين ص ١٣.

(٢) احياء العلوم ج١ ص ١٩ كتاب العلم، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص١٩ ابواب العلم.

(٣) نزهة الناظرين فی الاخبار والآثار المروية عن الانبيآء والصالحين ص ١٣.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نبي عليه السلام فرمايي :

اَلنَّاسُ كُلُّهُمْ مَوْتَىٰ اِلَّا الْعَالِمُوْنَ . (۱)

خلق ټول مړه دي مګر علماء ژوندي دي (يعنى د كومو خلقو سره چې علم نه وي هغوى په منزله د مړو دې او علماء په منزله د ژوندو دى) .

د علماؤ تعظيم په كار دې

نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

تَعَلَّمُوا الْعِلْمَ وَتَعَلَّمُوْا لِلْعِلْمِ السَّكِيْنَةَ وَالْوَقَارَ وَتَوَاضَعُوْا لِمَنْ تَعَلَّمُوْنَ مِنْهُ . (۲)

علم زده كړئ ، او د علم دپاره سكينه او وقار زده كړئ ، او د چا نه چې علم زده كوئ د هغه د وړاندې عاجزي او ادب كوئ .

په دې حديث شريف كې د علم د زده كولو او د استاذانو د ادب كولو امر دى . (۳)

قدرمنو ! دا خبره په تجربې سره ثابته ده چې څومره د انسان په زړه كې د استاذ ادب زيات وي او استاذ دده نه خوشحاله وي نو دومره دې انسان ته ډير علم نصيبه كيږي او دده په علم كې به بركت وي . (۴)

نو د علماؤ ادب ډير ضروري دى ، حديث كې راځي :

لَيْسَ مِنْ اُمَّتِيْ مَنْ لَمْ يُجِلَّ كَبِيْرَنَا ، وَيَرْحَمْ صَغِيْرَنَا ، وَيَعْرِفْ لِعَالِمِنَا . (۵)

څوك چې زمونږ د مشرانو تعظيم نه كوي ، زمونږ په كشرانو رحم نه كوي او زمونږ د عالمانو قدر نه كوي نو هغه زما اُمّتي نه دې (يعنى كامل امتي نه دى) .

د نبي كريم صلى الله عليه وسلم د حقوقو په باره كې الله ﷻ مومناتو ته حكم كړې :

﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا لَا تُقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيِ اللهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاتَّقُوا اللهَ اِنَّ اللهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ،

---

(۱) تفسير كبير ج۱ ص ۴۱۰ آيت ۳۱ .

(۲) رواه الطبراني في الاوسط ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۶۵ الترغيب في اكرام العلماء واجلالهم وتوقيرهم .

(۳) اصلاح القلاب ص ۲۸۲ .

(۴) اصلاح القلاب ص ۲۸۲ ، اساتذه كرام كې آداب وحقوق ص ۲۳ .

(۵) رواه احمد في البر باب ۱۵ باسناد حسن ، والطبراني والحاكم الا انه قال : '' لَيْسَ مِنَّا ''

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ﴾ . (۱)

ترجمه : اې مومنانو ! تاسو د الله (ﷻ) او د هغه د رسول (ﷺ) نه (په هيڅ کار کې) ځان مه وړاندې کوئ ، او د الله ﷻ نه اوويريږئ ، بيشکه الله ﷻ ډير اوريدونکې ، ښه پوهه دی .

اې مومنانو ! تاسو خپل آوازونه د نبي کريم صلى الله عليه وسلم د آواز د پاسه مه اوچتوئ ، او مه د هغه سره (داسې) په زوره خبرې کوئ ، لکه (څرنګ) چې تاسو د يو بل سره په زوره خبرې کوئ ، هسې نه چې ستاسو ټول عملونه ضايع شي او تاسو پرې خبر هم نه يئ .

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّى يَسْتَأْذِنُوهُ﴾ . (۲)

بشکه مؤمنان هغه خلق دي چې د الله او د هغه په رسول يې ايمان راوړې ، او هر کله چې دوی د پيغمبر عليه السلام سره په يو اجتماعي کار راجمع شوي وي نو تر څو يې چې د نبي عليه السلام نه اجازت نه وي اخيستې تر هغې وخته پورې دوی نه ځي .

﴿لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا﴾ . (۳)

(اې مومنانو !) تاسو د رسول الله ﷺ بلنه داسې (معمولي) مه ګڼړئ ، لکه څرنګ چې تاسو په خپل مينځ کې يو بل رابلئ .

په دې پاس آيتونو کې د نبي کريم صلى الله عليه حقوق بيان شوي ، او علماء خو هم د نبي کريم ﷺ وارثان دي ، د دې د وجې د علماو هم ادب په کار دی . (۴)

امام قرطبي رحمه الله په خپل تفسير (تفسير قرطبي) کې د آيت : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ﴾ .... د لاندې ليکلي چې په دې آيتونو کې مسلمانانو ته د

---

(۱) الحجرات آيت ۱ ، ۲ .

(۲) النور آيت ۶۲ .

(۳) النور آيت ۶۳ .

(۴) التبليغ کولر العلوم ج ۱۲ ص ۱۴۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پيغمبر عليه السلام د تعظيم امر دی .... او د نبي عليه السلام د وړاندې آواز ښکته ساتلو امر دې ، بيا روستو فرمايي :

وَكَرِهَ بَعْضُ الْعُلَمَاءِ رَفْعَ الصَّوْتِ فِيْ مَجَالِسِ الْعُلَمَاءِ تَشْرِيْفًا لَهُمْ إِذْ هُمْ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ .(۱)

بعضې علماء وايي : چې علماء چونکه د انبياؤ وارثان دي لهذا د ددې علماو د شرافت د وجې نه ددوی په مجلس کې هم آواز اوچتول (او په زوره خبرې کول) مکروهه دي .

صحابه کرامؓ او د استاذ ادب

صحابه کرامو او تابعينو هم د خپلو عالمانو او استاذانو ډير ادب کړی .

لکه په بخاري شريف کې د حضرت ابن عباس ﷺ نه نقل دي چې کله به ما د يو عالم صحابي نه څه حديث معلومول غوښتل نو چې د هغه کورته به ورغلم ، نو هغه ته د دروازې ټکولو نه به مې ځان ساتلو ، آواز به مې هم ورته نه کولو ، د دروازې نه بهر به مې ورته انتظار کولو ، کله به چې هغه پخپله بهر تشريف راووړو ، هغه وخت به مې ترې حديث معلوم کړو ، هغه به چې زه په داسې حالت کې اوليدم نو راته به يې اوفرمايل : اې د نبي کريم ﷺ د تره ځويه ! دروازه دې راته ولې نه ټکوله ؟

نو ما به ورته اوفرمايل : عالم په خپل قوم کې داسې وي لکه نبي په خپل امت کې ، او الله تعالی د نبي عليه السلام په شان کې دا هدايت فرمايلی دی :

﴿ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوْا حَتّٰى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ﴾ (۲)، (۳)

ترجمه : که چيرته دوی صبر کړی وی ، تر دې پورې چې (اې پيغمبره !) ته دوی ته راووتلې وې نو دا به د دوی په حق کې ډيره بهتره وه .

وَذَكَرَ أَبُوْحَيَّانَ كَرَاهَةَ الرَّفْعِ أَيْضًا بِحَضْرَةِ الْعَالِمِ .(۴)

---

(۱) قرطبي ج۱٦ ص ٢٦٠ الحجرات آيت ۲ .

(۲) پوره آيت داسې دی ، الله تعالی فرمايي :﴿إِنَّ الَّذِيْنَ يُنَادُوْنَكَ مِنْ وَّرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُوْنَ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوْا حَتّٰى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ﴾ . الحجرات آيت ۴ ، ۵ .

(۳) معارف القرآن بحواله قرطبي الحجرات آيت ۴ ، ۵ .

(۴) روح المعاني ج۱۳ ص۲۰۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو حيان هم دا خبره ذکر کړې چې د علماو په مجلس کې آواز اوچتول (او په زوره خبرې کول) مکروهه دي.

د پاس آيت: ﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ ﴾ نه دا خبره هم معلومه شوه چې طالب العلم به د استاذ د خدمت نه د هغه د اجازت نه بغير نه ځي. (۱)

مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله هم دا خبره واضحه کړې چې د اهلِ علمو سره هم دد ې آدابو لحاظ په کار دی. (۲)

په خبرو کې هم د ادب لحاظ په کار دي

الله جل جلاله مومنانو ته فرمايي:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انظُرْنَا ﴾. (۳)

ترجمه: اې مومنانو تاسو (د پيغمبر ﷺ خپل ځان طرفته ته رامتوجه کولو دپاره) د "رَاعِنَا" لفظ مه وايئ، بلکه (ددې په ځای) د "وَانْظُرْنَا" لفظ وايئ.

اگرچې د "رَاعِنَا" او "اُنْظُرْنَا" دواړو معنی په عربۍ کې يو ده، خو چونکه يهودو دا لفظ د غلط مطلب دپاره استعمالول، ځکه په عبراني ژبه کې ددې معنی خيرې دي.

يا به دې يهوديانو ورسره "ي" پيدا کړه نو "رَاعِيْنَا" به يې ورنه جوړ کړو، بيا به هم معنی غلطه راوته، د مسلمانانو خو دا مطلب نه و، خو بيا هم الله ﷻ د ظاهري ادب لحاظ ساتلو د وجې مسلمانان د "رَاعِنَا" لفظ ويلو نه منع کړه. (۴)

معلومه شوه چې په شريعت کې د ادب ډير لحاظ ساتل شوي.

---

(۱) اصلاح القلاب ص ۲۷۷، اساتذه کرام کې آداب وحقوق ص ۲۹.

(۲) بيان القرآن سورة حجرات.

(۳) البقرة آيت ۱۰۴.

(۴) معارف القرآن البقرة آيت ۱۰۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت موسی علیه السلام ته تنبیه

حضرت موسی علیه السلام یو پیره خپل قوم ته تقریر کولو ، ډیر فصیح وبلیغ او معجزانه انداز کي تقریر یې وکړو او خلق هم ډیر متأثره شو ، په دې کې یو کس دده نه پوښتنه وکړه :

مَنْ أَعْلَمُ النَّاسِ الْيَوْمَ . نن صبا په مخ د زمکه د ټولو نه لوي عالم څوک دی ؟

(حضرت موسی علیه السلام سوچ وکړو که زه او وایم چې د مانه ښه عالم بل کس شته ، نو بني اسرائیل خو هسې هم بهانه ګر قوم دی ، نو بیا به دوی وایي چې کله د تانه لوي عالم شته نو مونږ به د هغه نه راهنمایي حاصلوو ، نو بیا به دا خلق د علم او وحي نه محرومه شي)

نو حضرت موسی علیه السلام جواب ورکړو : أَنَا أَعْلَمُ . زه د ټولو نه لوي عالم یم .

او دا خبره د حضرت موسی علیه السلام صحیح هم وه ، ځکه د حضرت موسی علیه السلام مقصد دا ؤ چې په علمِ شریعت او احکامو کې زه لوي عالم یم ، او دا خبره صحیح هم وه ، ځکه دې پیغمبر ؤ ، او په هغه وخت کې دده نه لوي پیغمبر بل نه ؤ ، او د حضرت خضر علیه السلام مرتبه په علمِ باطن کې هم دده نه زیاته نه وه .

ځکه د حضرت خضر علیه السلام سره علمِ باطن او علم لدُني ؤ ، او د حضرت موسی علیه السلام سره د شریعت علم ؤ ، او علم باطن خو د شریعت یو جزء دی ، ځکه شریعت خو د احکامِ ظاهره ؤ او احکامِ باطنه و دواړو د مجموعې نوم دی .

نو چې حضرت موسی علیه السلام په علمِ شریعت کې د ټولو نه لوي عالم ؤ ، نو په علمِ باطن کې به هم د حضرت خضر علیه السلام نه لوي عالم و .

بل دا چې د حضرت موسی علیه السلام په زړه کې خو د تکبر او لویی هیڅ احتمال نه و ، او نه یې دا خبره د تکبر د وجې کړې وه بلکه حقیقت و .

خو لیکن الله جل جلاله ته دغه خبره خوښه نه شوه ، ځکه د ادب تقاضا دا وه چې دا یې د الله جل جلاله په علم حواله کړې وې ، او داسې یې ویلي وې :

الله جل جلاله په دې ښه پوهیږي چې په ټول مخلوق کې زیات عالِم څوک دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو حضرت موسی علیه السلام ته په دې زورنه ورکړې شوه [۱] (پوره تفصیل په معارف القرآن سورة کهف کې موجود دی). معلومه شوه چې په شریعت کې د ادب ډیر لحاظ ساتل شوي دی.

د علمي اختلاف باوجود د یو بل ډیر ادب کول

د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه او د حضرت زید رضي الله عنه په مینځ کې اګرچې څه علمي اختلاف هم ؤ، خو بیا به یې هم د یو بل د ادب ډیر لحاظ ساتل.

یو کرت حضرت زید رضی الله عنه راروان و، نو حضرت ابن عباس رضی الله عنه د هغه د سورلی مهار ونیوه او پیاده ورسره لاندې روان ؤ، حضرت زید رضي الله عنه ورته وویل چې اې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د تره ځویه! تاسو مهار پریږدئ، او داسې مه کوئ (ځکه دا خوبې ادبي ده).

حضرت ابن عباس رضی الله عنه ورته وویل: چې مونږ ته همدا خودلي شوي دي چې د علماؤ او مشرانو تعظیم کوئ.

حضرت زید رضي الله عنه ورته وویل چې تاسو خپل لاس رانزدې کړئ، ده چې لاس ورنزدې کړو نو هغه ښکل (چې) کړو، او وې ویل چې مونږ ته هم دا حکم شوې چې د پیغمبر علیه السلام اهلِ بیتو سره به همداسې سلوک کوئ. [۲]

د حضرت علي رضي الله عنه وینا

حضرت علي رضي الله عنه فرمایي:

أَنَا عَبْدُ مَنْ عَلَّمَنِيْ حَرْفًا وَاحِدًا اِنْ شَاءَ بَاعَ، وَإِنْ شَاءَ أَعْتَقَ، وَإِنْ شَاءَ اِسْتَرَقَّ. [۳]

---

(۱) عن ابي بن كعب رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: قَامَ موسى خطيبًا في بني اسرائيل فَسُئِلَ: أَيُّ النَّاسِ أَعْلَمُ؟ فَقَالَ: أَنَا أَعْلَمُ. فَعَتَبَ اللهُ عَلَيْهِ، إِذْ لَمْ يَرُدَّ العِلْمَ إِلَيْهِ. فَأَوْحَى اللهُ إِلَيْهِ أَنَّ عَبْدًا مِنْ عِبَادِيْ بِمَجْمَعِ البَحْرَيْنِ هُوَ أَعْلَمُ مِنْكَ .... الترغيب والترهيب ج۱ كتاب العلم، الترهيب من الدعوى في العلم والقرآن. ومثل هذا الحديث اخرجه البخاري في العلم باب ۴۴، والانبياء باب ۲۶، والتفسير سورة ۱۸. ومسلم في الفضائل حديث ۱۸۰.

(۲) كنزالعمال ۷ / ۳۷، عيون الاخبار ۱ / ۱۱۲ مختصر تاريخ دمشق ۲۲۷۱۳، البداية والنهاية ۸ / ۳۳۱.

(۳) تعليم المتعلم ص ۳۱ فصل في تعظيم العلم واهله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د هغه چا غلام يم چا چې ما ته يو حرف ښودلې ، او س د هغه خوښه ده که هغه ما خرڅوي يا ما آزاده وي يا ما همداسې (د خدمت دپاره) غلام ساتي (دا اختيار هغه ته حاصل دی).

حديث د جبريل ؑ

د حديث د جبريل نه هم دا ښلو ميږي چې حضرت جبريل عليه السلام هم د صحابه کرامو د وړاندې نبي کريم صلی الله عليه وسلم ته د اَلتَّحيّات په شکل کې په ادب سره ناست ؤ ، او صحابه کرامو ته يې دا اوخوده چې د استاذ د وړاندې دغه شان کيناستل په کار دي.

د صحابه کرامو په باره کې راځي : چې دوی به هم د نبي کريم صلی الله عليه وسلم د وړاندې داسې په ادب ناست وو ګويا چې د دوی په سَرونو باندې مرغۍ ناستې دي.

امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله او د استاذ ادب

دامام اعظم ابوحنيفه رحمه الله په زړه کې د خپل استاذ (حماد رحمه الله) دومره قدر او احترام و چې ترڅو پورې امام صاحب ژوندې و تر هغې وخته پورې يې د خپل استاذ کور ته خپې نه وې غزولې . حالانکه د امام صاحب او حماد رحمه الله د کور په مينځ کې ډيره فاصله وه (تقريبًا اووه کوڅې په مينځ کې وې) خو بيا به هم ده دهغه د ادب لحاظ ساتلو. (۱)

دامام صاحب د استاذ (حمادبن سلمه رحمه الله) بي بي (عاتکه) وايي چې امام ابوحنيفه رحمه الله به مونږ له د بازار نه سبزي راوړه ، مالوچ به يې راله صفا کول ، او نور ډير خدمتونه به يې کول. (۲)

مولانا عبدالقدوس ګنګوهي رحمه الله او د استاذ ادب

حضرت مولانا شاه عبدالقدوس ګنګوهي رحمه الله چې وړوکې ؤ ، نو د وړوکوالي نه يې په زړه کې د خپل استاذ ډير زيات ادب ؤ ، استاذ هم ده ته د خپل ځوي په سترګه کتل ، دې به کورته دننه تلو راتلو.

(۱) امام ابوحنيفه کے حيرت انگيز واقعات ص ۱۳۱ بحواله عقود الجمان ص ۲۹۳ ، اساتذه کرام کے آداب وحقوق ص ۷۵

(۲) آداب المتعلمين ص ۳۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه شپه كورته شپې پيشو راغله ، تموله ډوډۍ (روټۍ) يې اوخوړه ، او لوخي يې هم رااوغورځول . سهار د استاذ بي بي استاذ ته وويل : چې د كوم طرف نه بيګاه د شپې پيشو راغلې وه او تموله ډوډۍ يې خوړلې .

استاذ صاحب عبدالقدوس ته وويل : بچيه ! ته اوګوره ، چې په كوم ځاى دا پيشو راننوځي هغه ځاى بند كړه ، ده چې اوكتل نو د دروازې سره يو سورې وُ ، ده داګمان وكړو چې ګني پيشو په دې ځاى راننوځي ، نو ده هغه سورې بند كړو .

په دويمه شپه بيا پيشو راغله او بيا يې هم تموله ډوډۍ اوخوړه ، او لوخي يې هم رااوغورځول ، سهار د استاذ بي بي بيا استاذ ته شكايت وكړو چې بيګاه خو بيا پيشو راغلې وه .

نو استاذ صاحب بيا عبدالقدوس ته وويل چې بچيه ! ته يو نظر واچوه چې دا پيشو په كوم ځاى راننوځي ؟ ځكه دا خو بيګاه بيا راغلې وه او نقصان يې كړې دى .

عبدالقدوس ډير خفه شو او تلاش يې شروع كړو چې د ځاى معلوم كړي ، بل ځاى چيرته سورې نه وُ ، خو صرف يو ځاى كې يو سورې و چې په هغې به د كورنه د باران اُوبه وتلې .

ده چې دا اوليده نو پوهه شو چې پيشو په همدې سوري كورته ننوځي . ماسخوتن چې خلق اوده شو (دې چونكه بهر جُمات كې څملاستو) ، نو ده ته دا خبره وريادة شوه ، دې راغې او څه شي يې كتلو ، چې په دې سوري كې يې كيدي ، خو هيڅ شئ پيدا نه شو .

آخر دا چې ده د بهر طرفنه دې سوري ته خپل سَر كينښود ، او همدلته اوده شو ، ځكه د ده په زړه كې د خپل استاذ دومره ادب و چې ده دا نه غوښتل چې نن شپه دې بيا پيشو د ننه كورته لاړه شي او ده ته دې نقصان اورسوي .

د خداى شان ګوره چې په دغه شپه ډير باران اوشو ، په كوم سوري چې به د كور اُوبه وتلې هغه سورې خو ده بند كړې و (ځكه ده ورته د بهر طرفنه خپل سَر ايښې و) نو د كور اُوبه د ننه جمعه شوې ..

د استاذ بي بي چې اوكته چې اُوبه جَمعه دي ، او سورې د بهر طرف نه بند دې ، نو دې دا ګمان وكړو چې ګني بهر دې سوري ته څه كانړې يا بل شئ ايښې دې ، نو د بانړس يو لرګې يې رااوخيست ، او په دې سوري كې يې اووهلو ، خو بيا هم اُوبه رواني نه شوې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل طرفته دې طالب دا سوچ وکړو چې ګنې پيشو دننه کورته ننوتې ، اوس دوباره د وتلو او تيختې کوشش کوي ، نو ځکه په خپلو پنجو باندې زما سَر وهي . نو ده خپل سَر ته نور هم زُور ورکړو چې پيشو او نه تختي .

دې طرفته د استاذ بي بي دا ګمان وکړو چې ګنې دې سوري ته د آخوا طرفنه غټ کانړې دی ځکه نه لرې کيږي .

آخر دا چې دې بي بي په زوره سره دا بانړس په دې سوري کې ور اووهل ، چې په دې سره د عبدالقدوس سَر زخمي شو او وينه ورنه روانه شوه ، د سَر د زخمي کيدو په وجه ده خپل سَر راديخوا کړو ، او د سخت زخم د وجې نه په ژړا شو ، سلګۍ يې وهلې او د دروازې سره ولاړ ؤ ، استاذ يې چې دا سلګۍ واوريدې نو په منډه ورته راغې ، او آواز يې ورته وکړو :

عبدالقدوس بچيه ! څه اوشو ؟ ولې ژاړې ؟

عبدالقدوس په تياره کې ولاړ ؤ ، استاذ ته رانزدې شو ، استاذ چې اوکته چې په تياره کې يخنۍ ته ولاړ دې اوسختې سلګۍ وهي ، نو حيران شو چې آخر څه وجه ده چې دومره سختې سلګۍ وهي ؟

نو په سَر يې ورله لاس راښکود ، چې وې کته نو سَر يې سخت زخمي ؤ ، پوښتنه يې ورنه وکړه چې دا ولې ؟ هغه ورته خپله خبره وکړه .

استاذ پوهه شو چې ددې وړوکي طالب په زړه کې د خپل استاذ د خدمت دومره غټه جذبه ده چې خپل سَر يې سوري ته ايښې ؤ ، چې ګنې بيا چيرته پيشو کورته داخله نه شي او استاذ ته تکليف اُونه رسوي ، تردې چې دده سَر هم په کې زخمي شو .

نو استاذ دې طالب ته د زړه د اخلاصه څه دُعاګانې وکړې ، يوه په کې دا هم وه چې :

اې الله ! زما دې رُوحاني بچي ته داسې عزت او عظمت ورکړې چې په ټوله دُنيا کې دده مثل نه وي .

نو الله ﷻ دغه دُعا داسې قبوله کړه ، چې روستو ددې عبدالقدوس نه داسې يو لوي عالم ، متّقي ، پرهيزګار او ولي الله جوړ شو چې مثال يې هم نه ؤ ، چې هر کس يې د حضرت مولانا عبدالقدوس ګنګوهي رحمه الله په نوم سره پيژني . (۱)

(۱) اهلِ علم کي زندګي ص ۳۷۰ ، اهلِ دل کے تڑپادينے واقعات ج ص ، اساتذه کرام کے آداب وحقوق ص ۸۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا استاذ د ځوي ادب کول

صاحب د هدايې امام برهان الدين رحمه الله يو واقعه بيان کړې چې د بخارى په علماؤ کې يو لوي عالم ؤ ، طالبانو ته يې درس ورکول ، خو د درس په دوران کې به ناګهانه پاڅيده ، بيا به کيناست ، څو ځله يې داسې وکړه .

شاګردانو ورنه پوښتنه وکړه چې تاسو ولې د درس په دوران کې پاڅئ او کينئ ؟

هغه ورته وويل چې زما د استاذ وړوکي ځوي دی هغه بهر د هلکانو سره په کوڅه کې لوبې کوي ، خو چې کله هغه دروازې ته را اورسي ، ماته رامخامخ شي ، او زه يې اوګورم ، نو زه د خپل استاذ د تعظيم په وجه د هغه ځوي ته اودريږم . (۱)

يو شاعر وايي :

کن ابن من شئت واکتسب ادبًا ❖ يغنيک محموده من النسب

إنّ الفتى من يقول ها أنا ذا ❖ ليس الفتى من يقول كان ابي .(۲)

د عالم سره د ناستې فضيلت

فقيه ابو الليث سمرقندي رحمه الله فرمايي چې څوک د يو عالم مجلس ته لاړ شي او دې د هغه نه څه زده هم نه کړي ، خو بيا هم ده ته اووه (۷) عزتونه حاصليږي :

۱. د طالب علمانو درجه ورته حاصليږي .(دا هم لوي سعادت دی) .

۲. ترڅو پورې چې دی په دې مجلس کې ناست وي تر هغه وخته پورې دې د ګناهونو نه بچ وي .

۳. کله چې دې د کورنه را ووځي نو په ده باندې د الله ﷻ رحمتونه راوريږي .

۴. کله چې دې په دې مجلس کې کيني نو په علماو چې کوم رحمتونه راوريږي د هغوی په برکت ده ته هم دا رحمت رسيږي .

(۱) تعليم المتعلم ص ۲۷ ، اساتذه كرام كے آداب وحقوق ص ۸۰ .

(۲) المستطرف في كل فن مستظرف ص ۲۹ .

۵. ترڅو پورې چې ده غوږ نيولې وي تر هغې وخته پورې د ده د پاره نيکۍ ليکلې کيږي.

٦. فرښتې د خوشحالۍ نه په دې مجلس واله باندې خپلې وزرې خورَوي نو دې هم په هغوی کې شامل وي.

٧. دې چې کوم قدم اوچتوي او ږدي، هغه د ده د پاره د ګناهونو کفاره ګرځي، درجې يې پرې اوچتيږي، او په نيکيو کې يې اضافه کيږي. (١)

د عالم مخ ته کتل عبادت دی

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي:

اَلنَّظَرُ فِيْ وَجْهِ الْعَالِمِ عِبَادَةٌ، وَالنَّظَرُ فِي الْكَعْبَةِ عِبَادَةٌ، وَالنَّظَرُ فِي الْمُصْحَفِ عِبَادَةٌ. (٢)

د عالم مخ ته کتل عبادت دې، کعبې ته کتل عبادت دی، او قرآن کريم ته کتل عبادت دی.

فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله د دې حديث نه روستو ليکلي: که چيرته د علم په مجلس کې د عالم د ملاقات نه علاوه بله هيڅ فايده نه وي نو بيا هم هر عقلمند د پاره لازم دي چې د دې حرص وکړي (او د عالم په مجلس کې حاضر شي) ځکه د عالم مخ ته کتل ځانله مستقل عبادت دی.

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي: چې ما د حضرت جبريل عليه السلام نه پوښتنه وکړه:

أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ لِأُمَّتِيْ؟ زما د امت د پاره بهترين عمل کوم يو دی؟

نو هغه راته او فرمايل: اَلْعِلْمُ. علم بهترين علم دې. ما بيا ورته پوښتنه وکړه:

ثُمَّ أَيُّ؟ بيا ورپسې کوم عمل بهتر دی؟ هغه راته او فرمايل:

اَلنَّظَرُ إِلَى الْعَالِمِ. عالم ته کتل. ما بيا ورته پوښتنه وکړه:

ثُمَّ أَيُّ؟ بيا د دې پسې بل کوم عمل بهتر دی؟ هغه راته او فرمايل:

---

(١) قال الفقيه رحمه الله: مَنِ انْتَهى الى العالم وجلس معه ولا يقدرُ على أنْ يحفظَ العلمَ فله سبع كراماتٍ: اولها ينال فضل المتعلمين. والثاني: مادام جالسًا كان محبوسًا عن الذنوب والخطايا. والثالث: اذا خَرَجَ من منزله تَنْزِلُ عليه الرحمة. والرابع: اذا جلس عنده فتنزلُ عليهم الرحمةُ فتصيبه ببركتهم. والخامس مادام مستمعًا تُكْتَبُ له الحسنةُ. والسادس: تحفّ عليهم الملائكةُ باجنحتها رفًا وهو فيهم. والسابع: كلُّ قدمٍ يَرفعُه ويَضَعُه يكونُ كفارةً للذنوب ورفعًا للدرجات له وزيادة في الحسنات. (تنبيه الغافلين ص ٢٠٥ باب فضل مجالس العلم).

(٢) تنبيه الغافلين ص ٧٠٧ باب فضل مجالس العلم، المقاصد الحسنة ص ٢٥١،

(c) ketabton.com: The Digital Library

زِيَارَةُ الْعَالِمِ . د عالم ملاقات كول.

بيا يې او فرمايل :

وَمَنْ كَسَبَ الْعِلْمَ لِلّٰهِ وَأَرَادَ بِهِ صَلَاحَ نَفْسِهِ وَصَلَاحَ الْمُسْلِمِيْنَ وَلَمْ يُرِدْ بِهِ عَرَضًا مِنَ الدُّنْيَا فَأَنَا كَفِيْلُهُ بِالْجَنَّةِ . (۱)

کوم کس چې د الله ﷻ د رضا دپاره علم حاصل کړي ، او دده اراده په دې علم سره د خپل ځان او د مسلمانانو اِصلاح وي ، او څه دُنيوي عرض يې نه وي نو زه دداسې کس د پاره د جنت ضامن يم

د علماؤ سره د محبت فائده

کوم کس چې د اهلِ علمو سره محبت او تعلق ساتي نو اګر چې دده اعمال به د هغوی په شان نه وي خو بيا به هم د قيامت په ورځ ددې انسان حشر ددې علماو سره کيږي . دا خبره زه د ځان نه نه کوم بلکه دا سردارِ دوجهان محمّدٌ رّسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: چې د انسان حشر به د قيامت په ورځ د هغه چا سره وي چې د چاسره يې محبت وي .

حضرت انس بن مالک ﷺ فرمايي چې يو کس رسول الله ﷺ ته راغې او ورته وې ويل :

يَارَسُوْلَ اللهِ ! مَتَى السَّاعَةُ ؟ اې د الله ﷻ رسوله ! قيامت کله دی ؟

نبي عليه السلام ورته او فرمايل : مَا أَعْدَدْتَ لِلسَّاعَةِ ؟ تا قيامت ته څه تيار کړي دي ؟

ده ورته وويل : حُبُّ اللهِ وَرَسُوْلِهِ . (نور مې څه خاص نه دي تيار کړي خو) په زړه کې مې د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ سره محبت شته .

نبي عليه السلام ورته او فرمايل :

أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ . ته به د قيامت په ورځ د هغه چا سره يې د چا سره چې دې په دُنيا کې محبت وي .

حضرت انس رضی الله عنه فرمايي :

فَمَا فَرِحْنَا بَعْدَ الْإِسْلَامِ فَرَحًا أَشَدَّ مِنْ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "فَإِنَّكَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ"

---

(۱) تفسير کبير ج۱ ص ۲۰۹ آيت ۳۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام راوړو نه روستو مونږ په بل هيڅ شيئ دومره نه وو خوشحاله شوي څومره چې د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په دې وينا خوشحاله شو چې " ته به د قيامت په ورځ د هغه چا سره يې د چا سره چې دې محبت وي ". بيا حضرت انس رضی الله عنه او فرمايل :

فَأَنَا أُحِبُّ اللهَ وَرَسُولَهُ، وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ. فَأَرْجُوا أَنْ أَكُونَ مَعَهُمْ وَإِنْ لَمْ أَعْمَلْ بِأَعْمَالِهِمْ.(۱)

زه د الله جل جلاله او د هغه رسول صلی الله عليه وسلم سره محبت کوم، او د حضرت ابوبکر صديق رضی الله عنه او حضرت عمر رضی الله عنه سره هم محبت کوم، نو زه دا اميد لرم چې د قيامت په ورځ به زه هم د دوی سره يم اګر چې ما د دوی په شان اعمال نه دي کړي.

د عالم وفات کيدل لويه حادثه ده

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

مَوْتُ الْعَالِمِ مُصِيبَةٌ لَاتُجْبَرُ. وَثُلْمَةٌ لَاتُسَدُّ وَهُوَ نَجْمٌ طُمِسَ. مَوْتُ قَبِيلَةٍ أَيْسَرُ مِنْ مَوْتِ عَالِمٍ (۲)

د عالم مرګ داسې مصيبت دی چې د هغې تدارک نه شي کيدې، او داسې نقصان دی چې نه شي پوره کيدې، او هغه داسې ستورې دی چې رڼا يې ختمه شي. د غوندې قبيلې مرګ د يو عالم د مرګ نه آسان دی (يعنې د پوره قبيلې مرګ دومره غټ نقصان او خفګان نه دی لکه د يو عالم مرګ).

نبي عليه السلام فرمايي :

إِنَّ اللهَ لَايَقْبِضُ الْعِلْمَ انْتِزَاعًا يَنْتَزِعُهُ مِنَ الْعِبَادِ وَلَكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِمَوْتِ الْعُلَمَاءِ حَتَّى إِذَا لَمْ يَبْقَ عَالِمٌ. اتَّخَذَ النَّاسُ رُءُوسًا جُهَّالًا فَسُئِلُوا فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا. (۳)

(۱) مسلم كتاب البر والصلة والاداب، باب المرء مع من احب ۶۶۷۲ / ۱۶۴. په بخاري شريف کې دا رنګې حديث ذکر دي:
عَنْ عَبدِ اللهِ (بن مسعود رضی الله عنه) قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُوْلِ اللهِ صلی الله عليه وسلم فَقَالَ: يَارَسُوْلَ اللهِ كَيْفَ تَرَى فِي رَجُلٍ أَحَبَّ قَوْمًا وَلَمَّا يَلْحَقْ بِهِمْ؟ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صلی الله عليه وسلم " اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ ". اخرجه البخاري في الادب باب علامة الحب في الله عزوجل ۶۱۶۸، و ۶۱۶۹، مسلم باب المرء مع من احب ۶۶۷۵ / ۱۶۵.

(۲) اخرجه ابوداود في العلم باب ۱، والترمذي في العلم باب ۱۹، وابن ماجه ماجه في المقدمة باب ۱۷، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۶۰ الترغيب في الرحلة في طلب العلم.

(۳) اخرجه البخاري في العلم باب كيف يقبض العلم؟ (۱۰۰) ومسلم باب رفع العلم وقبضه وظهور الجهل والفتن في آخر الزمان ۶۷۵۲، (۲۶۷۳)، والترمذي في العلم باب ماجاء في ذهاب العلم ۲۶۵۴، وابن ماجه في المقدمة باب اجتناب الرای والقياس ۴۰، مشكوة كتاب العلم، نزهة الناظرين ص ۱۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تعالی به په (آخیري زمانه کې) علم داسې نه اُوچتوي چې کني د خلقو (د زړه او دماغو) نديې اُوباسي، بلکه علم به د علماو په ختميدلو اوچت کړي، تر دې چې هیڅوک عالم به (په مخ د زمکه) پاتې نه شي، نو خلق به جاهلان خپل پیشوایان جوړ کړي، د هغوی نه به د مسئلو پوښتنې کوي، هغوی به په غیر د علم نه فتویٰ ورکوي، نو په خپله به هم ګمراه شي او نور خلق به هم ګمراه کړي.

حضرت عمر رضی الله عنه فرمایي:

مَوْتُ اَلْفِ عَابِدٍ قَائِمِ اللَّيْلِ صَائِمِ النَّهَارِ اَهْوَنُ مِنْ مَوْتِ عَالِمٍ بَصِيْرٍ بِحَلَالِ اللهِ وَحَرَامِهِ.(۱)

زر (۱۰۰۰) هغه عابدان چې هغوی ټوله شپه د الله ﷻ عبادت کوي او د ورځې روژې نیسي، د دوی ټولو مرګ د هغه یو عالم په نسبت آسان دی کوم چې حلال او حرام پیژني. (یعنی د دې زرو عبادت کوونکو مرګ د ومره غټ نقصان او غم نه دی څومره چې د دې یو عالم مرګ نقصاني او لوي غم دی).

ځکه د عابد عبادت د خپل ځان د پاره وي او د عالم ژوند د ټولو انسانانو د دُنیا او آخرت د کامیابی د پاره وي.

د حضرت سعید بن جبیر رحمه الله نه پوښتنه اوشوه:

مَا عَلَامَةُ هَلَاكِ النَّاسِ؟ د خلقو د هلاکت نښه څه ده؟

ده ورته وویل: هَلَاكُ عُلَمَائِهِمْ. چې کله د دوی علماء وفات شي، (او خلق په ګمراهۍ کې مبتلاء شي، نو دا غټه نښه د دوی د هلاکت ده). (۲)

د علماو پورې ټوقې کوونکې کس منافق دی

په مخ د زمکه داسې بدبخته خلق هم شته چې علماو ته په سپک نظر ګوري، نو خبردار! کوم کس چې عالم ته د علم په وجه یا حافظ ته د حفظ په وجه سپک ګوري نو دا خو کُفر دی، د ده ته د ایمان تازه کول په کار دي، ځکه علم او قرآن کریم ته سپک کتل خو کفر دی.(۳)

(۱) احیاء العلوم ج۱ ص ۲۱ کتاب العلم؛ نزهة الناظرین فی الاخبار والاثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۴۱.

(۲) نزهة الناظرين ص ۱۴.

(۳) **نوټ**: د دې خبرې پوره تفصیل روستو په "فقهي مسایلو" کې اوګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

ثَلَاثٌ لَا يَسْتَخِفُّ بِهِمْ إِلَّا مُنَافِقٌ : ذُوالشَّيْبِ فِي الْإِسْلَامِ وَذُوالْعِلْمِ وَإِمَامٌ مُقْسِطٌ . (۱)

درې (۳) کسان داسې دي چې د دوی سپکاوی صرف منافق سړی کوي (يعنی دا دې درې کسانو پورې چې څوک ټوقې او مسخرې کوي هغه منافق دی) هغه درې کسان دا دي :

(اول) هغه کس چې په اسلام کې سپين ګيری شي . (دويم) : عالم . او (دريم) عادل بادشاه .

کوم کس چې په دُنيا کې علماؤ ته نقصان رسوي ، نو الله ﷻ داسې کس ته په دُنيا کې هم سخته سزا ورکوي ، ځکه علماء خو د انبياؤ وارثان دي (اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ).

علماء د الله ﷻ وليان او بزرګان دي . او د الله ﷻ ولي ته نقصان رسول د انسان د اخيرې خاتمې د خرابيدو خطره لري ، حديث قدسي دی الله تعالی فرمايي :

مَنْ عَادَىٰ لِيْ وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ . (۱)

څوک چې زما د يو دوست سره دشمني کوي زه داسې کس ته اعلانِ جنګ کوم .

لهذا علماؤ ته د نقصان رسوونکو خلقو انجام به درته د يو څو واقعاتو په رڼا کې بيان کړم :

علماؤ ته د تکليف رسوونکو خلقو سزا

فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله ذکر کړي دي چې حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه فرمايي :

ما يو ځل خوب وليده چې رسول الله صلی الله عليه وسلم راغي او زه يې د لاس نه اونيوم او راته وې فرمايل : خپل نظر اوچت کړه او دوزخ ته اوګوره . ما چې پورته اوکته ، نو ما اوليده چې د ګناهګارانو يو جماعت په عذاب کې مبتلاء دی ، مخونه يې د خنځير په شکل کې وو ، د جهنميانو وينې او زوې يې څکلې او په اُور کې سوزيدل .

(۱) رواه الطبراني في الکبير وقد حسنها الترمذي لغير هذا المتن ، الترغيب والترهيب ج ۱ ص ۶۵ .

(۲) بخاري شريف . په يو حديث کې داسې الفاظ دي : مَنْ آذَىٰ لِيْ وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ . اخرجه البخاري ۶۱۳۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما د نبي عليه السلام نه پوښتنه وکړه چې اې د الله رسوله ! دا څوک دي چې په دومره لوی عذاب کې گرفتار دي ؟ نبي عليه السلام راته اوفرمايل : چې دا هغه خلق دي چې دوی به علماؤ ته تکليف رسول ، او په غير د توبې نه مړه شوي دي ، نو ځکه يې اوس دا انجام دی .

د مرزا مظهر جانِ جانان د قاتل بدترين انجام

د دهلي د بادشاه يو وزيرؤ ، چې رافضي المذهب ؤ ، هغه د قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله پير او مرشد مرزا مظهر جانِ جانان په ناحقه باندې په تمانچه اوويشتو ، مرزا صاحب په هماغه ځای شهيد شو ، د هغه د وفات نه پس د دهلي بادشاه د شپې خوب اوليده چې زه په يو ځنګل کې ولاړيم ، او د ماسره دا وزير هم دی ، مونږ کته چې ناڅاپه د ځنګل د يو طرف نه دُوړې او گرد را پورته شو ، کله چې دا گرد ختم شو نو ما اوليده چې په يوه سورلۍ باندې يو کس سور دې او ددې سورلۍ واګې مرزا صاحب نيولي دي ، کله چې دوی ماته رااورسيده ، او ما معلومات وکړو چې دا د سورلۍ واله کس څوک دی ؟ نو راته وويل شو چې دا خو حضرت حسين رضی الله عنه دی .

حضرت حسين ﷺ د مرزا صاحب نه پوښتنه وکړه چې ستا قاتِل څوک دی ؟ ده وزير طرفته اشاره وکړه چې زما قاتِل دا وزير دی ، حضرت حسين ﷺ يو غشي رااوويست ، او دا وزير يې په دې غشي باندې په ځيګرا اوويشت .

بادشاه د شپې د خوب نه راپاڅيده ، حيران ؤ ، په تادۍ يې يو کس اوليږل چې ته لاړشه ، او وزير په جلتۍ راوله چې زه ورنه معلومات وکړم ، چې دا څه تماشه ده ؟

هغه کس چې هلته ورغې ، نو خلقو ورته وويل چې د وزير په ځيګر کې ناڅاپه درد پيدا شوې ، نشي تللې ، کله چې سهر شو نو وزير مړ شوې .

امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله پسې د بد رد ويلو سزا

د يو کس په باره کې راځي چې ده تقرير کولو ، او د استهزاء په شکل يې وويل چې د امام صاحب نه خو زه هم ښه يم ، هغه په څه پوهيده ، هغه ته خو صرف اويا (۷۰) احاديث ياد وو ، ماته خو د هغه نه ډير ياد دي .

يو چا بل نيک عالم ته دا خبره وکړه ، هغه فورًا وويل چې ددې کس آخيري انجام به دا وي چې دې به مرتد کيږي ، يوه جُمعه روستو دغه کس مرزايي شو ، د خلقو د وړاندې ذليل و رسوا شو او خلقو اوشړل .

ددې نه پس خلق دې نيک عالم ته راغله او پوښتنه يې ورنه وکړه چې تاته څنګه معلومه شوې وه چې دا سړې به کافر کيږي ؟ هغه ورته وويل چې کله تاسو ماته وويل چې دې سړي د امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله ډيره ګستاخي کړې ، نو زما په نزد خو امام صاحب د الله ﷻ ولي دې ، او حديث قدسي دې ، الله رب العزت فرمايي :

مَنْ عَادَىٰ لِيْ وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ. (۱)

څوک چې زما د يو ولي سره دشمني کوي نو زه هغه ته اعلانِ جنګ کوم .

نو چې کله دې سړي ته د الله ﷻ د طرفه اعلانِ جنګ اوشو ، او په جنګ کې هر فريق دا غواړي چې د مقابل نه اعلى شی قبض کړي ، او د الله ﷻ په نزد خو د ايمان نه بل اعلى شی نشته ، نو ما د ځان سره سوچ وکړو چې اوس ددې کس سره ايمان نشي پيدا کيدې . نو ځکه مې تاسو ته ويلي وو چې دا سړې به آخر مرتد کيږي . (۲)

د عالم د توهين سخته سزا

د دارالعلوم ديوبند مهتمِم حضرتِ مولانا قاري محمد طيب رحمه الله وايي : چې يو کرت حضرت مولانا نانوتوي رحمه الله شاه جهان پور ته تشريف وړې وړو ، او د اسلام د حقانيت په باره کې يې خلقو ته ډير ښه وعظ او نصيحت وکړو .

کله چې د هغه ځای بې دينه خلقو ته پته اولږيده چې د خلقو په زړونو کې د مولانا نانوتوي رحمه الله ډير قدر وعزت پروت دی ، نو دده د بدنامولو د پاره يې مختلف طريقې وکړې خو کامياب نه شو .

آخر دوی داسې پروګرام جوړ کړو چې په خپلو ملګرو کې يې يو کس ته کفن ورواغوست ، او هغه کس ته يې وويل چې کله د جنازې دوه تکبيرونه اوشي نو ته به زَر راپاڅې ، نو د نانوتوي

---

(۱) بخاري شريف .

(۲) کتاب مولوي داؤد غزنوي ص ۱۹۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحمه الله پورې په خلق اوخاندي، او دې به او شرمیږي چې د ژوندي سړي جنازه یې وکړه.

کله چې دوی داسې ترتیب برابر کړو نو دا کس یې په کټ کې واچول، رایې وړو، او نانوتوي رحمه الله ته یې وویل چې جناب! تاسو په دې مړي باندې جنازه وکړئ.

ده ورته ډیر عُذر پیش کړو چې ما دپاره دا جنازه مناسب نه ده، زه یې نه کوم. خو هغوی د خُولې چالاکي وکړه او ورته وې ویل چې تاسو به یې خامخا کوئ.

د هغه ځای ګواه خلق وایي چې مولانا صاحب یو طرفته ولاړ ؤ، مونږ د هغه مخ ته کتل، نو مخ یې د غصې نه تک سور ؤ، او په مخ یې د خفګان اثرات ښکاریده.

کله چې هغوی ډیر اصرار وکړو نو دې جنازې ته ورمخکې شو، کله چې ده دوه (۲) تکبیره وکړه، نو د شاته نه خپلو ملګرو دې کس ته ټوخي کول چې راپاڅه، خو دې نه راپاڅیدو.

کله چې جنازه ختمه شوه نو مولانا صاحب په غصه کې وویل چې دا اُوس نه شي راپاڅیدې. او نور ورنه روان شو.

کله چې خلقو هغه اوکتلو نو واقعي مړشوې ؤ، زړ ټولو رامنده کړه، او د مولانا صاحب نه یې معافي اوغوښته، او ډیرو خلقو په هماغه ځای توبه وویسته. (۱)

نو د علماو او نیکانو د بې عزتۍ نه ځان ساتل په کار دي. نبي کریم ﷺ فرمایي:

رُبَّ أَشْعَثَ أَغْبَرَ مَدْفُوعٍ بِالْأَبْوَابِ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللهِ لَأَبَرَّهُ. (۲)

ډیر کرت خوَرو وَرو ویښتانو واله، ګرد آلود کس چې د دروازو نه شړلې شي (یعنی داسې پراګنده حال او په خاورو ککړ کس چې په ظاهره ډیر غریب او کمزورې معلومیږي خو دالله ﷻ په نزد به دده دومره لوي مقام وي) که چیرته دې په الله ﷻ باندې قسَم اوکړي (چې دا کار به کیږي) نو الله ﷻ به د هغه قسَم ضرور پوره کوي، او دې به قسَم کې د حانِث کیدلو نه بچ کوي. (۳)

---

(۱) سوانح قاسمي ۲/ ۷۰، عبرت الکیز والعات ص ۱۵۲.

(۲) رواه مسلم کتاب البر حدیث ۱۳۸، والجنّة حدیث ۴۸. والبخاري ۷ / ۱۰. الترغیب والترهیب ج ۴ الترغیب في الفقر وقلة ذات الید وما جاء في فضل الفقراء والمساکین......

(۳) دعواتِ حق لمولانا عبدالحق ج ۱ ص ۵۹۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو شاعر وايي :

هر بيشه گمان مبر که خاليست * شايد که پلنگ خفته باشد

په هر ځنګل دا ګمان مه کوه چې ګني دا خالي دې ، کيدې شي په دې کې زمرې اُوده وي .

نو دغه رنګې دې غريب علماؤ او طلباؤ ته هم په غلط نظر مه ګوره ، ځکه په دوی کې لوي لوي بزرګان او اولياء الله شته ، دوی ته په نقصان رسولو سره به خپل آخرت برباد کړې .

د بزرګانو او نيکانو نه د مخ اړوونکي ګس انجام

د هند مشهور عالم مولانا خواجه غريب نواز رحمه الله فرمايي چې يو کس ؤ ، کله به يې چې څوک بزرګ يا نيک سړې اوليده نو خپل مخ به يې ورنه واړول . ځکه د ده د نيکانو او علماو سره سخت عداوت ؤ ، هغوی ته يې کتل هم نه خوښول .

کله چې دې مړ شو او قبر ته يې کوز کړو ، نو خلقو په قبر کې د ده مخ قبلې طرف ته واړول ، خو د ده مخ به واپس د قبلې نه راواګرځيده ، خلقو ډير کوشش وکړو خو قبلې ته به يې مخ نه برابريده ، خلق ډير خفه وو ، په دې کې يو هاتفي آواز ورباندې اوشو :

اې خلقو ! تاسو هسې ځان مه سترې کوئ ، دې په همدې حالت کې پريږدئ . ځکه ده به په دُنيا کې زما د محبوب بندګانو (نيکانو خلقو) نه مخ اړولو او د هغوی سره به يې بُغض کولو ، نن د ده همدا سزا ده چې زما د رحمت نه به لرې وي ، او د قيامت په ورځ چې راپاځي نو په داسې شکل کې به راپاځي چې د ده صورت به د خَر وي .

فائده : معلومه شوه چې علماو ته سپک کتل يا د دوی توهين کول غټه بختي ده .

محترمو ! که چيرته دغه اهلِ حق علماء نه وې نو بيا به خلق د حلال او حرام ، جائز او ناجائز مسائلو نه چا خبرول ؟

که دغه علماء نه وې نو بيا د ملحدينو او باطلو ډلو مقابله چا کوله ؟

که دغه علماء نه وې نو بيا به دغه ظالم بادشاهان د دين د تحريف نه چا منعه کول ؟

دا خو د علماو برکت دی چې په هر دور کې دوی د باطل مقابله کړې ، او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په ښائسته تعليماتو يې دُنيا منوّره او روښانه کړې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اهلِ علمو سره دُ احسان کولو فایده

په شریعت کې د داهلِ علمو سره د احسان کولو ډیر زیات فضایل راغلي ، هم دُنیوي فایدې ، او هم أخروي فایدې .

دُنیوي یوه فایده یې داده چې کوم کس د اهلِ علمو سره احسان کوي نو الله ﷻ به ددې کس ځوي یا نمسې عالِم کوي .

امام سدید الدین شیرازي رحمه الله فرمايي چې زمونږ مشائخو ویلي دي :

مَنْ أَرَادَ أَنْ يَكُونَ إِبْنُهُ عَالِمًا فَيَنْبَغِيْ أَنْ يُرَاعِيَ الْغُرَبَاءَ مِنَ الْفُقَهَاءِ وَيُكْرِمَهُمْ وَيُطْعِمَهُمْ وَيُعَظِّمَهُمْ وَيُعْطِيَهُمْ شَيْئًا . فَإِنْ لَمْ يَكُنْ إِبْنُهُ عَالِمًا كَانَ حَفِيْدُهُ عَالِمًا . (۱)

څوک چې دا اراده لري چې دده ځوي دې عالم شي نو ده له په کار دي چې د غریبانانو فقهاؤ او علماؤ خیال اوساتي ، د دوی عزت او تعظیم وکړي او دوی ته (د خوراک د پاره) څه ورکړي . نو که په څه وجه دده ځوي عالِم نه شي نو دده نمسې به عالِم کیږي .

(۱) تعليم المتعلم فصل في تعظيم العلم واهله ص ۳۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د طالب العلم مقام

محترمو مسلمانانو ! زمونږ په شريعت کې د علم زده کوونکي (طالب العلم) هم ډير غټ مقام دي :

فرښتې طالب العلم ته خپلې وزرې غوړوي

نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَضَعُ أَجْنِحَتَهَا لِطَالِبِ الْعِلْمِ رِضًا بِمَا يَصْنَعُ . (۱)

بيشکه فرښتې د طالب العلم د پاره خپلې وزرې غوړوي (يعنى دده دوړاندې عاجزي او تواضع کوي (۲)) ځکه دوی د طالب ددې کار نه راضي او خوشحاله وي .

د امام قرطبي رحمه الله تحقيق

امام قرطبي رحمه الله په خپل تفسير کې د آيت ﴿ قَالَ يَا آدَمُ أَنبِئْهُم بِأَسْمَائِهِمْ ﴾ د لاندې ليکي : چې د حضرت آدم عليه السلام د علم په وجه چې کله الله ﷻ فرښتو ته د سجدې کولو حکم وکړو نو فرښتو هغه ادب اخيستې ، نو اوس هم چې فرښتې په يو انسان کې علم او ګوري نو دوی د هغه د وړاندې عاجزي کوي ، او خپلې وزرې ورته غوړوي ، ځکه دوی د طالب العلم ددې کار نه راضي او خوشحاله وي . (۳)

---

(۱) اخرجه البخاري في العلم ۱۰ ، والترمذي في القرآن ۱۰ وفي العلم ۱۹ ، ۳۵ ، وابن ماجه في المقدمة ۱۷ ، واحمد ۲، ۲۵۲ ، ۳۲۵ ، ۴۰۷ . ابوداود (۳۶۴۱) ، (۳۶۴۲) ، وابن ماجه (۲۲۳) و ابن حبان (۸۰) ورواه الترمذي (۲۶۸۳) .

(۲) لَتَضَعُ اَجْنِحَتَهَا : اي تخضع وتتواضع . قرطبي ج ۱ ص ۳۳۰ .

قال الخطابي في معنى " وضعها أجنحتها " ثلاثة اقوال : احدها : انه بسط الاجنحة . الثاني : انه بمعنى التواضع تعظيماً لطالب العلم . الثالث : أنّ المرادَ به النزول عند مجالس العلم وترک الطيران . نزهة الناظرين في الاخبار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۸ .

(۳) امام قرطبي رحمه الله فرمايي ؛ وانما تفعلُ ذلک لاهلِ العلمِ خاصةً من بين سائر عيال الله . لانّ الله تعالى ألزمها ذلک في آدم فتأدّبَتْ بذلک الادب . فلمّا ظهَرَ له علم في بشرٍ خضعَتْ له وتَوَاضَعَتْ وتذلّلتْ إعظامًا لِلعلم واهله ورضًى منهم بالطلب له والشغل به . قرطبي ج۱ ص ۳۳۰ آيت ۳۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړسې امام قرطبي رحمه الله فرمايي :

هٰذا فِي الطُّلَّابِ مِنْهُمْ فَكَيْفَ بِالْأَحْبَارِ مِنْهُمْ وَالرَّبَّانِيِّيْنَ مِنْهُمْ . (۱)

دا د فرښتو وزرې غوړول او عاجزي کول خو د طالب العلم د عزت او تعظيم دپاره دي نو اوس د علماو او خداپرستو اهلِ علمو به څومره لوی شان وي ؟

حضرت صفوان بن عسّال المراديّ رضی الله عنه فرمايي چې يو ورځ زه نبي کريم صلی الله عليه وسلم ته راغلم ، دې په جُمات کې ناست وُ ، او يو سُور څادر ته يې تکيه وهلې وه ، ما ورته وويل :

يَا رَسُوْلَ اللهِ ! إِنِّيْ جِئْتُ أَطْلُبُ الْعِلْمَ . اې د الله رسوله ! زه راغلی يم د علم د زده کړې دپاره .

نو نبي عليه السلام راته او فرمايل :

مَرْحَبًا بِطَالِبِ الْعِلْمِ إِنَّ طَالِبَ الْعِلْمِ لَتَحُفُّهُ الْمَلَائِكَةُ بِأَجْنِحَتِهَا ثُمَّ يَرْكَبُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا حَتّٰى يَبْلُغُوْا السَّمَاءَ الدُّنْيَا مِنْ مَحَبَّتِهِمْ لِمَا يَطْلُبُ . (۲)

د طالب العلم د پاره مبارکي ده ، بيشکه طالب العلم فرښتې په خپلو وزرو کې راګيروي ، بيا دا فرښتې دومره ډيرې راشي چې يو بل د پاسه تر آسمانه پورې اورسيږي ، دا ځکه چې دا طالب کوم شئ (علم) طلب کوي فرښتې د هغې سره محبت کوي .

فائده : سبحان الله . د علم څومره لوی مقام دی چې ددې په وجه د طالب العلم د تعظيم دپاره فرښتې خپلې وزرې غوړوي .

تنبيه : په مذکوره احاديثوکې هيڅ شک وشُبه نشته ،ځکه چاچې په داسې معتمدو احاديثوکې شک وشُبهه کړې هغوی ته الله ﷻ په دُنياکې هم سخته سزا ورکړې .ددې په باره کې درته يو دوه (۲) واقعې بيانوم :

(۱) قرطبي ج۱ ص ۳۳۰ آيت ۳۳ .

(۲) رواه الطبراني في المعجم الكبير ۸/ ۶۴ ، والهيثمي في المجمع ۱ / ۱۳۱ ، والهندي في الكنز ۲۸۸۲۷ ، وابن ماجه الحديث ۲۲۶ ، واحمد في مسنده ۴ / ۲۴۰ والبيهقي ۲۸۲/۱ والدارقطني ۱۹۷/۱ وابن حبان في صحيحه والحاكم وقال صحيح الاسناد . الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۲ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حديث پورې د مسخره کوونکي سړي سزا

يو عالم د پيغمبر عليه السلام دا حديث مبارکه بيانول چې نبي ﷺ فرمايي :

مَامِنْ خَارِجٍ مِّنْ بَيْتِهِ فِيْ طَلَبِ الْعِلْمِ إِلَّا وَضَعَتْ لَهُ الْمَلَائِكَةُ أَجْنِحَتَهَا رِضًا بِمَا يَصْنَعُ .(۱)

کوم کس چې د علم په طلب کې د کور نه اوځي نو دده ددې کار نه فرښتې دومره خوشحاله وي چې ده ته خپلې وزرې غوړي .

نو يو زنديق کس چې دا حديث واوريده نو هغه د ريشخند او استهزاء په شکل وويل چې زه به نن په خپلو څپلو کې ميخونه لږوم ، او په زوره به خپې په زمکه راپريدم ، ددې دپاره چې د فرښتو وزرې ماتې شي .

کله چې ده دغسې کار وکړو او په زوره يې زمکه په خپو اووهله ، نو ناڅاپه په زمکه رااوغورځيده ، او ځای په ځای يې خپې شَلې (ګډې) شوې ، او يو څو ورځې روستو يې په خپو باندې خوړُونکې خطرناکه بيماري اولږيده .

چاچې دا واقعه نقل کړې هغه وايي چې ما اوليده چې دغه کس د ذِلت په حالت کې په يو ځای کې پروت ؤ ، او په همدغه حالت کې مړ شو .(۲)

لهذا په دې احاديثو کې هيڅ شک و شُبه په کار نه ده .

په حديث کې د شک کوونکي کس انجام

ابن منده اصفهاني رحمه الله چې د علمِ حديث لوي امام دی او ډېر شميره کتابونه يې ليکلي دي ، دې وايي چې زه يو ځل شام کې يو محدِث (د احاديثو استاذ) ته د علم حاصلولو دپاره لاړم، کله چې هغه ته ورغلم نو ما اوليده چې هغه په خپل مخ باندې يوه پَرده اچولې وه ، او احاديث يې بيانول .

ابن منده رحمه الله وايي چې کله ما دا اوليده نو زه حيران شوم چې په دې مخ يې دا پَرده ولې اچولې ده ؟ کله چې هغه د احاديثو درس ختم کړو ، او هغه ته پته اولږيده چې ابن منده راغلې

---

(۱) اخرجه الترمذي فى العلم باب ۱۹ ، وابن ماجه فى المقدمة باب ۱۷ ، وابن حبان في صحيحه والحاكم وقال صحيح الاسناد.
الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۹ الترغيب فى الرحلة في طلب العلم .

(۲) عبرت الکيز والعات ص ۱۴۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي ، نو زه يې را اوغوښتم ، او راته وې ويل چې اې ابن منده ! تاته پته شته چې ما په دې خپل مخ باندې دا پرده ولې اچولې ده ؟

ما ورته وويل چې ماته هيڅ پته نشته . هغه راته وويل : چې يوه ورځ زه د يو مشر استاذ (شيخ الحديث) په درس کې ناست ووم ، هغه د پيغمبر عليه السلام احاديث بيانول ، کله چې هغه دې حديث ته را اورسيده چې نبي عليه السلام فرمايي :

أَمَا يَخْشَىٰ أَحَدُكُمْ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنْ رُكُوعٍ أَوْ سُجُودٍ قَبْلَ الْإِمَامِ أَنْ يَجْعَلَ اللهُ رَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ أَوْ يَجْعَلَ اللهُ صُورَتَهُ صُورَةَ حِمَارٍ . (۱)

کوم کس چې په تاسو کې د امام نه مخکې سَر را اوچتوي نو آيا هغه د الله ﷻ نه نه ويرېږي چې الله ﷻ د ده سَر د خره او گرځوي ، يا د ده صورت په شان د صورت د خره او گرځوي ؟

دې محدث وويل : چې کله ما دا حديث واوريد ، نو زما په زړه کې شک پيدا شو : چې دا څنگه کيدې شي چې د يو انسان سَر د خره او گرځي ؟

نو چې د شپې اوده شوم ، او سَهر راپاڅيدم نو زما سَر د خره گرځيدلې و .

د هغې نه روستو ما هيچاته خپل سَر نه دې ښکاره کړې ، اګر چې طالبانو ته احاديث بيانوم خو هر وخت مې په خپل سَر باندې پرده اچولې وي .

خو اې ابن منده ! ته راته لوي عالم معلوميږې ، زه تاته قَسَم درکوم چې تر څو پورې زه ژوندې يم ته به هيچاته دا حال نه وائې ، او چې کله زه وفات شم نو بيا خلقو ته دا ووايه چې : خبردار ! د احاديثو اوريدو په وخت په ډير ادب کينئ ، او په احاديثو کې هيڅ قسمه شک و شُبه مه کوئ (ګني الله ﷻ به ډيره سخته سزا درکړي) .

ابن منده وايي چې ما ورسره دا کلکه وعده وکړه چې ستا تر ژوند پورې به هيچاته دا حال نه وايم ، نو هغه د خپل مخ نه پرده لرې کړه ، ما اوليده چې لاندې بدن يې د انسان وُ ، او سَر يې د خره وُ . (۲)

(۱) اخرجه البخاري في الاذان باب ۵۳ ، ومسلم في الصلاة حديث ۱۱۵ ، ۱۱۶ ، ۱۱۹ ، وابوداود في الصلاة باب ۷۵ ، والترمذي في الجمعة باب ۵۶ ، والنسائي في الامامة باب ۳۸ ، وابن ماجه في الامامة باب ۴۱ . الترغيب والترهيب ج۱ ص ۱۹۷ الترهيب من رفع المأموم رأسه قبل الامام في الركوع والسجود .

(۲) عبرت الكيز والعات ص ۱۴۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فايده: قدرمنو! تاسو واوريده چې د پيغمبر ﷺ په يو حديث کې يې شک او کړو نو الله رب العزت ورته په دُنيا کې د عبرت د پاره سزا ورکړه.

بهر حال خبره دا شروع وه چې د علم حصول دومره عظيم مقصد دی او دومره زيات فضيلت لري چې طالب العلم ته فرشتې خپلې وزرې غوړوي.

طالب العلم ته دحج ثواب ملاويدل

نبي عليه السلام فرمايي:

مَنْ غَدَا إِلَى الْمَسْجِدِ لَا يُرِيدُ إِلَّا أَنْ يَتَعَلَّمَ خَيْرًا أَوْ يُعَلِّمَهُ كَانَ كَأَجْرِ حَاجٍّ تَامًّا حَجَّتُهُ. (١)

څوک چې جُمات ته صرف د دې د پاره لاړ شي چې دی په جُمات کې د خير خبره (يعنی علم) زده کړي، يا يې بل ته اوښايي، نو ده ته به د يو کامل حج ثواب حاصليږي.

د علم د زده کړې په وخت د وفات کيدونکي کس مرتبه

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي:

مَنْ جَاءَ أَجَلُهُ وَهُوَ يَطْلُبُ الْعِلْمَ لَقِيَ اللهَ وَلَمْ يَكُنْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّبِيِّينَ إِلَّا دَرَجَةُ النُّبُوَّةِ. (٢).

چا ته چې مرګ په داسې حالت کې راشي چې دی علم طلب کوي نو دی به الله تعالی ته په داسې حال کې مخامخ کيږي چې ده او د پيغمبرانو په مينځ کې به صرف يوه درجه فرق وي، هغه درجه د نبوت ده.

---

(١) رواه الطبراني في المعجم الكبير ٨/ ١١٧ والبيهقي في المجمع ١/ ١٢٢، ١٢٣ والهندي في الكنز ٢٨٨٥٩ / قال في المجمع ١/ ١٢٣: رواه الطبراني في الكبير ورجاله كلّه موثقون. الترغيب والترهيب ج١ ص ٥٩ الترغيب في الرحلة في طلب العلم.

(٢) رواه الطبراني في الاوسط، والهيثمي في المجمع ١/ ١٢٣، والزبيدي في الاتحاف ١/ ١٠٠. مشكوة ص ٣٦ كتاب العلم الفصل الثالث، الترغيب والترهيب ج١ ص ٥٣ كتاب العلم، هكذا في احياء العلوم ج١ ص ٢١ كتاب العلم.

په يو روايت کې داسې الفاظ دي: فَبَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّبِيِّينَ دَرَجَةٌ وَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ. ده او د نبيانو په مينځ کې به صرف د يوې درجې فرق وي او هغه فرق مرتبه د نبوت ده. مشكوة كتاب العلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په يو بل حديث کې راځي ، نبي ﷺ فرمايي :

إِذَا جَاءَ الْمَوْتُ لِطَالِبِ الْعِلْمِ وَهُوَ عَلَى هٰذِهِ الْحَالَةِ مَاتَ وَهُوَ شَهِيْدٌ .(۱)

کله چې طالب العلم ته مرګ راشي او دی د علم په طلب کې وي نو دی شهيد دی ، او د ده مرګ د شهادت دی .

نو کله چې د علم د زده کولو دومره ډير فضيلت دی نو په کار ده چې هر کس د علم د زده کولو سره مينه پيدا کړي او دی کې ښه خواري او محنت وکړي .

د علم حاصلولو شوق

د علامه ابن تيميه رحمه الله د ژوند په حالاتو کې علماؤ ليکلي چې د وخت بادشاه د ده نه څه فتوی اوغوښته ، خو ده ورنه کړه ، نو بادشاه دی په جيل کې واچول . درې (۳) ورځې پس يو ځوان د بادشاه دربار ته راغی ، بادشاه دخپلو وزيرانو سره ناست وُ ، دې ځوان ډير په سلګو ژړل ، چاچې به هم د ده مخ ته اوکتل ، نو د ده په مخ کې د علم رڼا ښکاريده ، په دربار کې چې څومره خلق ناست وو د ټولو دا خواهش و چې بادشاه دې د ده تمنّٰی او آرزو پوره کړي ، او د بادشاه زړه هم دا غوښته چې د ده مقصود دې پوره کړې شي .

نو بادشاه ورنه پوښتنه وکړه : چې اې ځوانه ! ولې دومره زيات ژاړې ؟ که تا ته څه تکليف وي چې زه يې لرې کړم ، او که ستا څه ضرورت وي چې زه يې پوره کړم .

نو دې ځوان ورته په ژړا کې وويل : چې ما يو درخواست راوړې دی ، که تاسو دا کار وکړو نو ډيره به ښه وي : هغه دا چې ته ما جيل (محبس) ته اوليږه .

کله چې بادشاه دا خبره واوريده نو ډير حيران شو ، او پوښتنه يې ورنه وکړه : چې ته جيل ته ولې ځې ؟ په جيل کې خو ډير تکليفونه او سختۍ دي .

ده ورته وويل چې جناب ! تاسو زما استاذ (علامه ابن تيميه رحمه الله) په جيل کې اچولی دی ، او نن دريمه (۳) ورځ ده چې زما سبقونه قضاء شوي دي . نو که ته ما جيل ته اوليږې نو خير دی زه خو به د جيل تکليفونه برداشت کړم ، خو د خپل استاذ نه به هلته سبق وايم .

(۱) رواه البزار والطبراني في الاوسط ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۴ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحان الله ! ديته د علم شوق وايي چې د جيل تکليفونو برداشت کولو ته تيار دې خو سبق قضاء کيدل نه خوښوي . (۱)

د طالب العلم مقام

د الله ﷻ په نزد باندې د طالب العلم ډير لوي مقام دې ، ځکه کوم کس چې په دې پُرفتن دَور کې خپل ځان د علم د حصول د پاره وقف کړي نو يقيناً دغه کس ډير زيات خوش نصيبه دی ، او د الله ﷻ په نزد غوره کس دی .

الله رب العزت فرمايي :

﴿ ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا ... ﴾ . (۲)

ترجمه : بيا مونږ د کتاب وارثان هغه خلق جوړ کړه کوم چې مونږ په خپلو بندګانو کې غوره کړي وو .

نبي عليه السلام فرمايي :

مَنْ خَرَجَ فِيْ طَلَبِ الْعِلْمِ فَهُوَ فِيْ سَبِيْلِ اللهِ حَتّٰى يَرْجِعَ . (۳)

کوم کس چې د (کور نه د) علم حاصلولو د پاره اووځي ، نو ترڅو پورې چې هغه کورته را واپس شوې نه وي تر هغې وخته پورې دې د الله ﷻ په لاره کې دې .

يعنی کوم ثواب چې يو مجاهِد ته د الله ﷻ په لار (يعنی جهاد) کې حاصليږي ، نو دغه ثواب د دين طالب العلم ته هم حاصليږي .

ځکه لکه څرنګ چې يو مجاهِد د اِعلاءِ کلمةُ الله او د دين د سَرْبُلندۍ د پاره ميدان جهاد ته را اوځي ، نو دغه رنګې طالب العلم هم د دې مقصد د پاره علم حاصلوي چې د عِلم د رڼا په وجه د

(۱) اهل دل کے تڑپادینے والے واقعات ج۱ ص ۲٦۰ ، وخطبات فقیر ج۱۰ ص ۸٦ .

(۲) سورة فاطر آيت ۳۲ .

(۳) رواه الترمذي كتاب العلم باب ۲ وقال حديث حسن ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ٦۰ الترغيب في الرحله في طلب العلم ، مشكوة ص ۳۴ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

عالم نه د جهالت تياري ختمې کړي، د الله ﷻ دين په ټوله دُنيا کې خور کړي، او خلق د شيطان د مکرو فريب نه خبردار کړي . (۱)

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ . (۲)

په تاسو کې بهترين هغه کس دې چې قرآن کريم زده کړي او بيا يې بل ته اوښايي .

سفيان ثوري رحمه الله فرمايي :

که چيرته نيت صفا وي نو د طالب العلم نه بهترين بل څوک نشته . (۳)

معلومه شوه چې د الله ﷻ په نزد د طالب العلم ډير لوي مقام دی، تردې چې که دې د الله ﷻ نه څه دُعا اوغواړي نو الله ﷻ ددۀ دُعاء هم نه رَد کوي، بلکه قبلوي يې .

د طالب العلم د دُعا قبليدو واقعه:

سلطان محمود غزنوي رحمه الله يو عادل بادشاه تيرشوی دی ، ددۀ په زړه کې د يو درې (۳) خبرو معلوملو باره کې ډير شوق ؤ :

۱. اوله خبره دا چې زه خو د سبکتګين ځوي يم، سبکتګين خو مخکې بادشاه نه ؤ ، بلکه يو فوجي ؤ ، بيا روستو بادشاه شو . نو آيا زه يقيني د هغه ځوي يم او که نه ؟

---

(۱) مظاهرِحق شرح مشکوة ج۱ کتاب العلم .

(۲) رواه البخاري في فضايل القرآن باب ۲۱ ، وابو داود في الوتر باب ۱۴ ، ۱۵ ، ۱۹ ، والترمذي في ثواب القرآن باب ۱۵ ، وابن ماجه في المقدمة باب ۱٦ ، ومسلم ، واحمد ۱/ ۸۵، ۹٦ ، الترغيب والترهيب ج۲ کتاب قراءة القرآن الترغيب في قراءة القرآن ....

علمي نکته: په دې حديث شريف کې د زده کوونکي (طالب) ذکر مخکې شوی ، او د ښوونکي (معلِم) ذکر روستو شوی ، ددې يو څو وجوهات دي : ۱. ظاهري ترتيب دادې چې اول يو شئ زده کولې شي او بيا روستو ښودلې شي ، نو ددې ترتيب په وجه دلته هم د متعلم تذکره مخکې شوې . ۲. طالب تکليفونه ډير برداشت کوي ، څکه استاذ ته څه نا څه تنخواه يا سهولت وي، او طالب ته خو په زده کړې يوه روپۍ هم نه ملاويږي . ۳. متعلِم د زده کړې د پاره سفرونه کوي ، کله يو ځای ته او کله بل ځای ځي . نو طالب د سفر تکليفونه برداشت کوي ، او استاذ خو ډير سفرونه نه کوي. نو ځکه په حديث کې د طالب ذکر مخکې اوشو او د معلم ذکر روستو اوشو . (خطبات فقير ج۳۲ ص ۸۳) .

(۳) خطبات فقير ج۱۱ ص ۱۸۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. دويمه خبره دا چې د دين مختلفې شعبې دي په دې کې د ټولو نه بهترينه شُعبه کومه يوه ده؟ او په امت کې د ټولو نه بهترين خلق څوک دي؟

۳. دريمه خبره دا چې د ډير وخت نه ماته د نبي کريم صلى الله عليه وسلم زيارت په خُوب کې نه دې نصيبه شوې، نو که دا راته حاصل شي نو ډيره به ښه وي.

يو ورځ دې په يوه کوڅه کې ګرځيده، نو يو طالب العلم يې اوليده چې ديو کور مخې ته څه رڼا ده، هغې ته ناست دی، او خپل کتاب ګوري. ده ورنه پوښتنه وکړه چې اې طالبه! ته په جُمات کې ولې کتاب نه ګورې؟

هغه ورته وويل چې په جُمات کې د رڼا څه انتظام نشته، او دلته د دې کور مخې ته رڼا ده نو ځکه دلته کتاب ګورم.

ده ورته وويل چې بچيه! ته لاړشه، او د نن نه پس به زه تا له د رڼا مستقل انتظام وکړم.
طالب العلم چې دا خبره واوريده نو دُعا يې ورته وکړه چې:

يا الله! د دې کس د زړه مرادُونه او آرزو ګانې پوره کړې.

سلطان محمود غزنوي رحمه الله چې کورته راغې او اُوده شو، نو په خوب کې يې د نبي کريم صلى الله عليه وسلم سره ملاقات اوشو، پيغمبر ﷺ ورته اوفرمايل:

اې د سبکتګين ځويه! تا زما د يو وارِث عزت وکړو، الله تعالى دې تا په دُنيا او آخرت کې عزت مند کړي.

سبحان الله! د دې طالب العلم د دُعاؤ په برکت دده درې (۳) واړه مرادونه پوره شو، او درې واړه خبرې يې حَل شوې.

ځکه يو خو يې په خُوب کې د نبي کريم ﷺ سره ملاقات هم اوشو، دويم: دده د خپل نسب باره کې شک و چې زه د سبکتګين ځوي يم او که نه؟ هغه شک يې هم ختم شو، ځکه نبي ﷺ ده ته فرمايلي وو: اې د سبکتګين ځويه!

او دريمه خبره هم ورته معلومه شوه چې د دين بهترينه شُعبه تعليم او تَعلّم ده، او په مخ د زمکه بهترين خلق علماء او طلباء دي، ځکه علماء د انبياء وارثان دي.[1]

معلومه شوه چې د دين زده کوونکو طالبانو د الله ﷻ په نزد ډير لوي مقام دی.

(۱) خطبات فقير ج۱۰ ص ۸۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خواجه باقي بالله رحمه الله د دين د طالبانو نه د دُعا درخواست

خواجه باقي بالله رحمه الله چې د مجدد الف ثاني رحمه الله پير او مُرشد دی ، او ډير لوي بزرګ تيرشوي دی ، يو ورځ دده مريد دده د وړاندې وويل : چې زمونږه شيخ خو دومره لوي بزرګ دی چې بې شميره مريدان يې دي او ډير کرامتونه يې دي .

دې هلته چپ ولاړ ؤ ، او هغه مريد يې د دې تعريف کولو نه منع نه کړو .

ددې نه منع کولو په وجه الله ﷻ په ده دا امتحان راوست چې په ده د قبض کيفيت راغې او ټول کيفيات يې ختم شو .

(ځکه چې د يو چا مرتبه څومره اوچته وي نو که دده نه معمولي غلطي اوشي نو هم ده ته په هغې باندې تنبيه ورکولې شي . ځکه حَسَنَاتُ الْاَبْرَارِ سَيِّآتُ الْمُقَرَّبِيْنَ)

چونکه دده چپ پاتې کيدل او مريد د تعريف نه نه منع کول ظاهري خُود پَسندي معلوميږي اګر چې په حقيقت کې دده په زړه کې څه عُجب او لوي نه وه ، خو الله ﷻ پرې بيا هم امتحان راوست ، څو ورځې مسلسل ده الله ﷻ ته اوژړل ، او دُعا يې وکړه چې يا الله ! د مانه څه غلطي شوې ؟ چې د هغې په وجه په ما باندې دا حالت راغلې ؟

آخر دا چې په خُوب کې ورته اوخودې شو چې ددې خبرې په وجه درباندې دا حالت راغلې . او اوس ددې حَل دا دی چې تاته نزدې يوه مدرسه ده ، په هغې کې واړه واړه طالبان دي ، د قرآن کريم حفظ کوي ، او په ديني زده کړه کې مشغول دي . ته ورشه ، او د هغوی نه د ځان دپاره دُعا اوغواړه ، نو دوباره به درته هر څه نصيبه شي .

کله چې دې سهر راپاڅيد ، او مدرسې ته ورغې ، نو هلته ټول استاذان او شاګردان ده ته د عزت د وجې پاڅيده چې حضرت خواجه صاحب تشريف راوړو .

دې چې هلته کيناست ، نو په سترګو کې يو اُوښکې راغلې او وې ويل : تاسو ته خو زه ډير لوي بزرګ ښکارم او راته پاڅيدئ ، خو زما حالت دا دی چې ماته په خُوب کې دا حکم اوشو چې ته لاړشه او ددې طالبانو نه د ځان دپاره دُعا اوغواړه .

نو اې طالبانو ! د الله ﷻ په نزد ستاسو ډير لوي مقام دی ، تاسو ماته دُعا وکړئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيا دې وړو وړو طالبانو ټولو په شريکه خواجه صاحب ته دُعا وکړه ، او الله تعالى د دوی ته هغه مخکيني کيفيات ټول دوباره ورکړه . (۱)

د احاديثو په طالبانو د انواراتو راوريدل

۱ . شاه ولي الله محدِّث دهلوي رحمه الله فرمايي چې يو کرت زه د حج دپاره لاړم ، بيا د نبي کريم صلى الله عليه وسلم روضې مبارکې ته د سلام دپاره حاضر شوم ، هلته ما اوليده چې کوم د احاديثو طالب العلم به د سلام دپاره روضې مبارکې ته راغې ، نو دنبي کريم ﷺ د زړه مبارک نه به د نمرد شُعاؤ په شان رڼا گانې راوتې او د دې طالب زړه به يې منوّر کولو . (۲)

۲ . ابراهيم بن ادهم رحمه الله يو ډير لوي صوفي او بزرگ تير شوې ، دې د کشَف خاوند وُ ، دې قسَم کوي چې زما دې په الله قسم وي چې کله د قرآن کريم يا احاديثو زده کوونکې وړوکې طالب هم په يوه لاره روان وي ، نو ماته د کشَف په ذريعه دا معلومه شوې چې د دې ديني طالب په وجه په دې ټوله علاقه باندې رحمتونه راوريږي . (۳)

د تقرير خلاصه

خلاصه دا چې عِلم داسې يو عظيم صفت دى چې د دې سره د چا هم او د څه شئ هم واسطه راغلې ، الله تعالى هغه ته ډير لوي عزت و شرافت ورکړې او په مخلوقاتو کې يې معزز او اَفضل کرځولې ؛ دغه وجه ده چې په شريعت کې د علماؤ او طلباؤ ډير لوي مقام بيان شوې .

الله تبارک وتعالى دې مونږ ټولو ته هم د عِلم حاصلولو او په علم باندې د عمل کولو توفيق راپه برخه کړي ، او الله تعالى دې زمونږ د ټولو په زړونو کې د اهلِ علمو او دين سره محبت پيدا کړي او ورسره دې د دين د خدمت توفيق هم رانصيبه کړي .

آمِيْن يَا رَبَّ الْعَالَمِيْن .

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْن

وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّآلِهٖ وَأَصْحَابِهٖ أَجْمَعِيْن

(۱) خطبات فقير ج۱۱ ص۲۰۷ .

(۲) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۳ ص۱۸۳ .

(۳) بحواله ډاکټر شير علي شاه صاحب دامت بركاتهم العالية.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقهي مسائل

اوله مسئله : علماؤ سره د بُغض لرونكي او دوی ته د كنځل كوونكي كس حكم :

د الله ﷻ په نزد د علماؤ ډيره لويه مرتبه او لوي مقام دې . الله رب العزت فرمايي :

﴿قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾ . (۱)

ترجمه : ته ووايه (اې پيغمبره !) چې كوم خلق پوهيږي او كوم نه پوهيږي آيا دوی برابر دي ؟ (يعنی عالم او غير عالم برابر نه دي) .

او نبي كريم صلی الله عليه وسلم علماء د انبياؤ وارثان ګرځولي ، نبي ﷺ فرمايي :

اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ . (۲) علماء د انبياؤ وارثان دي .

لهذا ! بغير د څه دُنيوي سبب او جُرم نه د يو عالم اِهانت كول ، او هغه ته كنځل كول د كفر سبب دې . ملا علي قاري رحمه الله فرمايي :

مَنْ اَبْغَضَ عَالِمًا مِنْ غَيْرِ سَبَبٍ دُنْيَوِيٍّ اَوْ اُخْرَوِيٍّ فَيَكُوْنُ بُغْضُهُ لِعِلْمِ الشَّرِيْعَةِ وَلَاشَكَّ فِيْ كُفْرِ مَنْ اَنْكَرَهُ فَضْلًا عَمَّنْ اَبْغَضَهُ . (۳)

كوم كس چې د يو عالم سره بغير د دُنيوي يا اُخروي سبب نه بُغض كوي نو دده دا بُغض په حقيقت كې د دې علمِ شريعت سره دی ، او كوم كس چې دا علمِ شريعت بَدګڼي نو د هغه په کُفر كې هيڅ شک نشته ، او س چې ورسره بُغض كوي نو هغه خو په طريقِ اولیٰ سره كافر دی .

علامه طاهر بن عبد الرشيد البخاري رحمه الله فرمايي :

مَنْ اَبْغَضَ عَالِمًا مِنْ غَيْرِ سَبَبٍ ظَاهِرٍ خِيْفَ عَلَيْهِ الْكُفْر . (۴)

---

(۱) الزمر آيت ۹ .

(۲) اخرجه ابوداود فی العلم باب ۱ وابن ماجه فی المقدمة باب ۱۹ وابن حبان ۸۰ ، ورواه الترمذي فی العلم باب ۱۹ ، مشکوة ص ۳۴ كتاب العلم .

(۳) شرح فقه اكبر ص ۱۷۳ .

(۴) عالمكيري ج ۲ ص ۲۷۰ ط مكتبه فريديه ، خلاصة الفتاوی ج ۴ ص ۳۸۸ كتاب الفاظ الكفر ، فتاوی حقانيه ج ۳ ص ۱۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم کس چې د يو عالم سره په غير د څه ظاهري سبب نه بُغض کوي نو دا يَره ده چې په دې سره دا سړې کُفر ته اووځي .

البته که د څه دنيوي وجوهاتو په بناء باندې يو کس د عالم سره بُغض وحسد کوي يا دهغه اِهانت کوي نو دا کس گناهگار فاسق او فاجر دی . (۱)

دويمه مسئله : ديني کتابونو ته بې اودسه د لاس وروړلو حکم

که چيرته په يو کتاب کې قرآني آيتونه زيات وي نو بيا به دا کتاب بې اودسه نه شي راخيستې (ځکه قرآن کريم ته بې اودسه لاس وروړل صحيح نه دي ، الله تعالى فرمايي :

﴿ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ﴾ (۲) لاس نه شي وروړلې دې قرآن ته مگر پاکان .

او نبي عليه السلام فرمايي : لَا يَمَسُّ الْقُرْآنَ إِلَّا طَاهِرٌ . (۳)

قرآن کريم ته به صرف پاک کس لاس وروړي) .

البته که په دې کتاب کې قرآني آيتونه کم وي او نور عبارتونه په کې زيات وي نو بيا يې بې اودسه کس هم راخيستې شي ، په شامي کې ذکر دي :

إِنْ كَانَ التَّفْسِيْرُ أَكْثَرَ لَا يُكْرَهُ ، وَإِنْ كَانَ الْقُرْآنُ أَكْثَرَ يُكْرَهُ . (۴)

که چيرته په دې کتاب کې د قرآن کريم په نسبت تفسير زيات و نو بيا يې بې اودسه راخيستل مکروهه نه دي ، او که د قرآن کريم آيتونه په کې زيات وو نو بيا يې بې اودسه راخستل مکروهه دي .

(۱) فتاوى حقانيه ج۳ ص ۱۱۹ .

(۲) الواقعه آيت ۷۹ .

(۳) اعلاء السنن ج۲ ص ۲٦۸ ، تفسير معارف القرآن ج۸ ص ۲۸۷ ، فتاوى رشيديه ص ۲۲۱ .

(۴) شامي ج۱ ص ۱۷۷ ، فتاوى عثماني لمولانا محمد تقي عثماني دامت بركاتهم العالية ج۱ ص ۲۱۲ كتاب العلم والتاريخ والطب .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

د اهلِ علمو دپاره د عبرت نه ډک نور معتمَد واقعات

نوټ : د علماو او طلباو د پاره مې د عبرت نه ډک نور معتمَد واقعات هم ذکر کړي دي چې د هغې په اوريدو سره په انسان کې په دين باندې استقامت، تواضع، عاجزي، اِستغناء او اَدب پيدا کيږي او د علم د حصول سره نور هم شوق پيدا کيږي او ورسره په خپل عِلم باندې دعمل کولو توفيق هم نصيبه کيږي.

دا واقعات مې د پنځو (۵) غټو عنواناتو په ضمن کې ذکر کړي دي، هغه عنوانات دا دي:

۱. د اهلِ علمو دپاره استقامت په کار دی. ۲. د اهلِ علمو د پاره احتياط په کار دی.
۳. د اهلِ علمو دپاره تواضع او عاجزي په کار ده. ۴. د علم سره ادب په کار دی.
۵. د علم سره استغناء په کار ده. اوس راځو د واقعاتو تفصيل ته.

د اهلِ علمو د پاره استقامت په کار دی

د اهلِ علمو دپاره په کار دي چې که په دوی باندې ددين په لاره کې څه تکليفونه يا امتحانات راشي، ياد باطل سره مقابله راشي نو دوی ته په کار دي چې د استقامت نه کار واخلي، خپل همت او نه بايلي. ځکه که مونږ د خپلو اسلافو تاريخ ته او ګورو نو دوی ددې دين د حفاظت دپاره ډير تکليفونه او سختۍ برداشت کړي، خو بيا هم د حق خبرې نه ده ي او وختي، او هميشه د پاره د باطل په مقابله کې د غره غوندې مضبوط پاتې شوي.

د نمونې دپاره درته د يو څو علماو د قربانيو تذکره کوم.

د شيخ الهند حضرت مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله قرباني

شيخ الهند حضرت مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله د دين دپاره ډيرې قربانۍ ورکړې دي، دده د ژوند په حالاتو کې علماؤ ليکلي چې کله دې وفات شو، او چاورته غُسل ورکولو، نو هغه دده په مَلا باندې د زخمونو غټې نښې اوليدې، دده د خپلوانو او کوروالو نه يې ددې په باره کې پوښتنه وکړه چې دا زخمونه دده په ملا باندې د څه شي په وجه پيدا شوي وو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو هیچاته دا معلومه نه وه ، ټول حیران وو چې څنګه ده تر آخر وخته پورې خپل کوروالوته هم حال نه دې ویلې .

حضرت مولانا حسین احمد مدني رحمه الله چې کله د ده د وفات نه خبر شو ، نو په جنازه کې د شرکت دپاره راغې ، خلقو دده نه پوښتنه وکړه چې دده په مَلا باندې د زخمونو دا غټې غټې نښې د څه شئ وې ؟ نو د حضرت مدني رحمه الله په سترګو کې اوښکې راغلې او وې ویل :

چې دا خو یو پټ راز ؤ ، او حضرت زه منعه کړې وم چې زما په ژوند کې به ته هیچا ته دا نه وایې ، نو څکه ما هم تر اوسه پورې هیچا ته نه دي ویلي اوس خو چونکه هغه وفات شوې دی لهذا زه به درته ددې زخمونو وجه بیان کړم :

کله چې زه او مولانا صاحب د مالټا په جیل (محبَس) کې وو ، نو فرنګیانو به مولانا صاحب ته دومره سختې سزاګانې ورکولې چې د هغې په وجه به یې په بدن باندې زخمونه جوړ شو ، تردې چې فرنګیانو به دې په اَنګار (سکروټو) باندې د پاسه څملول او صرف دا یوه مطالبه به یې ورنه کوله چې ته صرف دومره ووایه چې زه د فرنګیانو مخالف نه یم .

ده به ورته ویل چې زه هیڅ کله داسې نه شم ویلې . نو دوی به نوره سزا هم ده ته ورکړه .

کله به چې دې د شپې خپل ځای ته د خوب د پاره راغې ، نو د زخمونو د لاسه به نه شو اُوده کیدې ، مونږ به چې دده دا حالت اولیده نو ډیر به خفه شو . مونږ یو ورځ ورته په ژړا کې ویل چې حضرت ! امام محمد رحمه الله خو کِتَابُ الحِیَلْ لیکلې ، نو آیا تاسو سره داسې یوه حیله نشته چې تاسو پرې د سزا نه بچ شی ؟ حضرت او فرمایل چې : نه .

څو ورځې مسلسل به دا سختې سزاګانې ورکولې شوې ، آخر یوه ورځ یو فرنګي ورته وویل چې محمود ! دا په تا څه شوي ؟ ته صرف دومره ووایه چې زه د فرنګیانو مخالف نه یم ، نو مونږ به تا پریږدو . ده ورته وویل چې زه دا څکه نه وایم چې زه د الله جل جلاله د دفتر نه خپل نوم کټ کول ، او ستاسو په دفتر کې نوم لیکل نه غواړم .

حضرت مدني رحمه الله وایي چې یو ورځ مونږ اولیده چې ده ته ډیره سخته سزا ورکړې شوې وه ، نو مونږ یو څو دده شاګردانو (کوم چې دده سره په جیل کې وو) ده ته په شریکه دا وویل چې حضرت ! تاسو څه حیله وکړئ او ددې سزا نه ځان بچ کړئ .

نو د حضرت شیخ الهند رحمه الله په مخ باندې د غصې آثار ښکاره شو او وې ویل :

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې حسين احمد ! آيا تاته زه څنګه ښکارم ؟ زه خو د حضرت بلال رضي الله عنه روحاني ځوي يم ، د حضرت خبيب رضى الله عنه روحاني ځوي يم ، د حضرت سميه رضي الله عنها روحاني ځوي يم ،

زه خو د امام مالک رحمه الله روحاني ځوي يم ، دچا مخ چې تور کړې شو او په مدينه منوره کې اوګرځولې شو ،

زه دخو د امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله روحاني ځوي يم ، د چا جنازه چې دجيل نه را اووته ،

زه خو د امام احمد بن حنبل رحمه الله روحاني ځوي يم ، چاته چې دومره ډيرې کورې ورکړې شوې وې چې که چيرته دا کورې يو هاتي ته ورکړې شوې وې نو هغه به هم نه وې برداشت کړې ،

زه خو د مجدد الف ثاني رحمه الله روحاني ځوي يم ، څوک چې دوه کاله د ګواليار په قلعه کې بندي شوې ؤ ،

زه خو د شاه ولي الله رحمه الله روحاني ځوي يم ، د چا لاسونه چې د مړوند سره نزدې مات کړې شو او بيکاره شو .

اې حسين احمده ! آيا زه د دې فرنګيانو د وړاندې خپل شکست اومنم ؟ هرګز نه . زما د جسم نه به روح اووځي خو د زړه نه به مې ايمان هيڅکله اونه اوځي .

الله جل جلاله دې دغه شان استقامت هر عالم ته ورکړي چې په اخلاص باندې د دين خدمت وکړي ، او دهيچا د وړاندې حق خبره پټه نه کړي . (۱)

د حضرت مولانا غلام غوث هزاروي رحمه الله د دين دحفاظت دپاره قرباني

حضرت مولانا غلام غوث هزاروي رحمه الله د مسئله ختم نبوت د پاره بې شميره قربانۍ ورکړي ، او بې انتهاء تکليفونه يې برداشت کړي:

يو پيره دده يو ځوان ځوي سخت بيمار شو (هسپتال کې يې ورله علاج کولو) ، آخر دا چې يوه ورځ ورته ډاکټرانو ووېل : مولانا ستا د دې ځوي نور د مونږ سره هيڅ علاج نشته ، دې به صرف د مابنامه پورې ژوندې وي ، بيا به وفات کيږي نو دې کورته بوځه .

(۱) خطبات فقير ج۸ ص ۸۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو چې خپل ځوي کورته راوست ، نو د هغه خدمت ته ولاړ ؤ ، په دې کې بهر نه چا د کور دروازه رااوټکوله ، مولانا چې وراووت ، نو بهر يو بوډا سړی ولاړ ؤ ، د سلام نه روستو ده ورنه پوښتنه وکړه : بابا ! څنګه راغلې يې ؟ خير خو دی ؟

هغه ورته ووېل چې خير چيرته دی ، زمونږ علاقې ته يو قادياني راغلی ، خلقو ته تقريرونه کوي ، ټول خلق يې ګمراه کړل او ته دادې په کور کې بې غمه ناست يې . مولانا صاحب چې دا خبره واوريده نو په سترګو کې يې اوښکې راغلې (چې څنګه د رسول الله صلى الله عليه وسلم ځه اُمتيان د يو قادياني په خبرو ګمراه شو ؟) کورته راننوت او خپلې کوروالې ته يې ووېل :

بي بي ! زما بيګ چيرته دی ؟ هغې ورله بيګ راواخيست ، ده بيګ په لاس کې راواخيست او روان شو .

بي بي چې دا اوليده نو رامنډه يې کړه او دې يې د شاطرف لمن نه ونيوه او ورته وې وېل : مولانا ! ستا د ځوان بچي د مرګ آخيري وخت دی ، ته دا په دې حالت کې چاته پرېږدی او چيرته ځې ؟ مولانا آسمان طرفته اوکته ، په سترګو کې يې اوښکې راغلې او راروان شو .

دې بيمار ځوي ورته آواز وکړو : پلاره ! زه خو صرف د ماښامه پورې ستاسو ميلمه يم ، ته لږ انتظار وکړه چې زما روح اووځي ، ته ما په دې حالت کې چاته پريدې ؟ او چيرته ځې ؟

مولانا ورغې او خپل ځوي يې په تندي ځکل (چَپ) کړو ، وې ژړل او ورته وې وېل :

بچيه ! زه خو د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم د دين د حفاظت د پاره روان يم ، نور زما او ستا ملاقات به په قيامت کې په حوضِ کوثر باندې کيږي . دايې ووېل او نور روان شو .

دې ځوي يې تر آخره پورې د مولانا صاحب پسې شاته کتل .

کله چې مولانا صاحب آدې ته اورسيده او په کاډي کې کيناست ، نو څه خلقو رامنډې وهلې او وېل يې چې مولانا ! ستاسو ځوي وفات شو ، د هغه جنازې ته راشه .

مولانا صاحب په دغه وخت کې آسمان طرفته اوکته ، په ژړا شو او دې خلقو ته يې ووېل چې جنازه کول فرضِ کفايه ده او د رسول الله صلى الله عليه وسلم اُمت د ګمراهۍ نه بچ کول فرضِ عين دي . نو زه څنګه فرضِ عين پرېږدم او فرضِ کفايي ته لاړ شم ؟

بيا د دې ځای نه روان شو ، کله چې هلته علاقې ته وراورسيده ، نو مولانا صاحب ته الله ﷻ کاميابي ورکړه ، هغه قادياني اوتختيده او خلق د ګمراهۍ نه بچ شو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولانا صاحب چې کله درې (۳) ورځې پس خپل کورته راغې ، نو بي بي یې په ژړا کې ورته وویل چې کله ته روان وې نو ستا ځوي تر آخره پورې د تا پسې شاته کتل او ویل یې چې کله مې پلار راشي نو هغه ته زما سلام ووایه .

مولانا صاحب چې دا واوریده نو په سترګو کې یې اوښکې راغلې ، فورًا پاڅیده ، قبرته یې ورغې او دا دُعا یې وکړه :

یا الله ! د ختمِ نبوت په وسیله زما د دې ځوي قبر د جنت د باغیچو نه یوه باغیچه او ګرځوې .

د دې دُعا کولو نه پس کورته راغې ، د شپې په خُوب کې یې د خپل ځوي سره ملاقات اوشو ، پوښتنه یې ورنه وکړه (چې په څه حال کې یې ؟) هغه ورته وویل :

په الله قسم چې د ختمِ نبوت په وسیلې سره الله رب العزت زما قبر د جنت د باغیچو نه یوه باغیچه ګرځولې ده . (۱)

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله استقامت

یو کرَت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله دا سې یوې علاقې ته لاړو چې هلته بې دینه خلق زیات وو ، تهانوي صاحب د اِصلاح په غرض یوې جلسې ته تقریر کولو ، د تقریر په دوران کوم بې دینه کس د کاغذ یو چیټ (پَرچه) ورکړو ، چې په هغې کې درې (۳) خبرې لیکلې شوې وې : اوله دا چې ته کافر یې . دویمه دا چې ته ولدِ زنایې (یعنی د زِنا نه پیدا شوې یې) . دریم دا چې خبرې په سرې توب کوه .

تهانوي رحمه الله چې دا چیټ اوکتو ، نو د غونډې جلسې د وړاندې یې وویل چې دا چیټ چا رالیږلې او په دې کې یې درې (۳) خبرې لیکلې دي :

اوله دا چې ته کافر یې . نو تهانوي صاحب خلقو ته وویل چې زه خو مسلمان یم ، خو که دده په کې شک وي نو زه ستاسو د وړاندې بیا کلمه طیبه وایم ، نو بیا په زوره یې کلمه طیبه وویله او وې ویل چې اوس خو مسلمان شوم کنه ؟

دویمه خبره دې کس دا لیکلې چې ته د زِنا نه پیدا شوې یې . نو تهانوي صاحب وویل چې جناب ! زما د مور او پلار نکاح خو شوې وه او هغه ګواهان خو اوس هم موجود دي ، که چاته ضرورت وي نو زه به ورته اَدرس ورکړم ، هلته دې ورشي او د هغوی نه دې معلومات وکړي .

---

(۱) یاد ګار واقعات ص ۷۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دريمه خبره دې کس داليکلي چې ته خبرې په سرې توب کوه ، نو تهانوي صاحب وويل چې جناب ! زه خو څه چانده نه غواړم چې ګني په سړي توب خبرې وکړم ، بلکه زه خو دالله ﷻ د رضا دپاره د دين خبرې کوم او د شريعت مطابق خبرې کوم . نو په دې کې څه نقصان دی ؟

بيا تهانوي رحمه الله په غونډ وعظ کې د بې دينه خلقو د اصلاح خبرې وکړې.(۱)

لهذا د علماو د پاره داستقامت نه کار اخيستل په کار دي ، چې په دوی کې به د تحمّل او برداشت ماده وي، چې د خلقو اصلاح په ښه طريقې سره وکړې شي .

(۱) خطبات فقير ج۲۹ ص ۱۳۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اهلِ علمو د پاره احتياط په کار دی

د اهلِ علمو د پاره ډير د احتياط ژوند تيرول په کار دي ، ځکه دې خو د قوم دپاره مقتدا او راهنما وي نو که چيرته دده نه څه نازيبا حرکات اوشي نو په دې سره د اهلِ علمو په سپينه جامه باندې تور داغ لږي او د دين د نقصان سبب ګرځي .

حسن بصري رحمه الله ته د يوماشوم نصيحت

حضرت حسن بصري رحمه الله وايي چې يوه پيره ماته يو وړوکي ماشوم نصيحت کړې ؤ ، زه هغه تراوسه پورې نه شم هيرولې ، چا ورنه پوښتنه وکړه چې جناب ! څه نصيحت يې درته کړې ؤ ؟

ده ورته وويل : چې يوه ورځ زه جُمات ته د لمانځه دپاره روان ووم ، باران شوې ؤ ، په لاره کې ختې وې ، مخامخ يو ماشوم راروان ؤ ، ما ورته وويل چې بچيه ! احتياط کوه چې او نه خويږې هسې نه چې نقصان درته اورسي .

هغه راته وويل چې جناب ! خبره دې صحيح ده ، زه خو احتياط کوم ، خو ته هم احتياط کوه . ځکه که چيرته زه اوخويږم نو نقصان يې صرف ماته رسي ، او که ته اوخويږې نو نقصان يې غونډ امت ته رسي .(۱)

د امام بخاري رحمه الله احتياط

د امام بخاري رحمه الله مشهوره واقعه ده کومه چې علامه عجلوني رحمه الله رانقل کړې ، چې يو کرت ده په کشتۍ کې سفر کولو ، دده سره د روپو يوه تيلۍ وه چې په هغې کې شپږ زره (۶۰۰۰) ديناره وو ، (ده د جيب نه دا تيلۍ د څه مقصد دپاره راويستې وه) نو يو غَل دده سره دا تيلۍ اوليده او د تيلۍ رنګ يې هم معلوم کړو ، کشتۍ چې څه اندازه مخکې لاړه نو دې غل په کشتۍ کې سخت شور جوړ کړو ، چې د ماسره يوه تيلۍ وه ، دغه رنګ يې دی ، په هغې کې ډير شی ديناره وو ، هغه رانه چا پټه کړه .

د کشتۍ واله خلقو ورته وويل چې شور مه کوه ، د ټولو تالاشي واخله ، معلومه به شي چې هغه د چاسره ده .

---

(۱) خطبات فقير ج۸ ص ۱۱۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې غَل تالاشي شروع کړه ، د نورو ټولو تالاشي يې اول وکړه او په آخر کې يې د امام بخاري رحمه الله تالاشي هم وکړه ،خو تيلۍ يې د هيچا سره پيدا نه کړه .

کله چې کشتۍ غاړې ته اورسيده ، امام بخاري رحمه الله ورنه کوز شو او آخوا علاقې طرف ته روان شو ، نو دا غل هم شاته ورپسې روان شو ، په لاره کې يې اول خو ورنه معافي اوغوښته، بيا يې ورته وويل چې جناب ! د تاسره خو هغه تيلۍ وه نو تا هغه څه کړه ؟ ما خو د تاسره پيدا نه کړه .

امام بخاري رحمه الله ورته وويل چې کله تا اعلان وکړو چې د مانه چا تيلۍ پټه کړې او دا رنګ يې دی ، نو زه پوهه شوم چې ته خو زما هغه تيلۍ يادوې او هغې ته دې چَل جوړ کړې ، ما د ځان سره سوچ وکړو چې که چيرته دې د ماسره دا تيلۍ بيا موځې نو بيا به خلق په ما باندې د غَل ګمان کوي ، د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په احاديثو باندې به داغ اولږي او بيا به د مانه هيڅوک احاديث نه زده کوي .

زه چونکه د کشتۍ په غاړه ناست ووم ، نو ما هغه تيلۍ درياب ته اوغورځوله ، چې خير دی که دا شپږ زره (٦٠٠٠) ديناره ضايع شي هيڅ پرواه نه کوي خو چې په ما باندې د غل تهمت اونه لږي او د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په احاديثو باندې داغ اونه لږي .

غل چې دا خبرې واوريدې نو ډير حيران شو (او ځان سره يې سوچ وکړو چې دې کس د رسول الله ﷺ د احاديثو سره دومره مينه ده چې خپل دينار يې ضايع کړه خو خپل ځان يې د غلا د تهمت نه محفوظ کړو) . (۱)

---

(۱) امداد الباري ج۱ ص ۳٦۱ ، تحفة المدارس ج ۱ ص ۴۱۲، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۳ ص ۱۷۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اهلِ علمو دپاره تواضع او عاجزي په کار ده

د اهلِ علمو د پاره تواضع او عاجزي هم ډيره ضروري ده ځکه چې په چاکې تواضع او عاجزي پيدا شي نو الله رب العزت ده ته ډير لوي مقام ورکوي ، نبي کريم ﷺ فرمايي :

مَنْ تَوَاضَعَ لِلّٰهِ رَفَعَهُ اللّٰهُ .(۱)

چاچې د الله ﷻ د پاره تواضع وکړه الله تعالى به هغه اوچت کړي .

(تواضع ديته وايي چې انسان ته خپل ځان وړوکې (کمزورې) معلوميږي او بل ورته د ځان نه بهتر معلوميږي ، يعنې بل مسلمان ته سپک نه ګتل) .

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تواضع

حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله چه کوم کال د دارالعلوم ديوبند نه فارغيده ، نو د دارالعلوم ديوبند انتظاميې واله د دوره حديث طالبانو ته د دستاربندۍ دپاره د يوې جلسې جوړولو اراده وکړه .

تهانوي صاحب چې خبر شو ، نو دې او څه نور ملګري خپل استاذ شيخ الهند رحمه الله ته راغله ، هغه ورنه پوښتنه وکړه : اشرف علي ! څنګه راغلي يئ ؟ ده ورته وويل چې حضرت ! مونږ خبرشوي يو چې د مدرسې واله زمونږ د دستاربندۍ دپاره د جلسې پروګرام جوړولو اراده لري ، نو که چيرته زمونږ غوندې د نالائقه طالبانو دستاربندي اوشي نو هسې نه چې د دارالعلوم ديوبند بدنامي اوشي .

لهذا تاسو دوی منعه کړئ چې دا پروګرام اونه کړي . کله چې شيخ الهند رحمه الله دا خبره واوريده نو په جَلال کې راغې او وې ويل :

اشرف علي ! تاسو خو اوس د خپلو استاذانو د وړاندې يئ نو ځکه تاسو ته خپل ځان نه معلوميږي ، خو چې کله مونږ نه يو ، نو بيا به صرف همدا تاسو يئ .

واقعي چې بيا داسې يو وخت راغې چې الله رب العزت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله او دده ملګري د ځلانده ستورو په شان په دُنيا روښانه کړه ، او لوي مقام يې ورته ورکړو .(۲)

---

(۱) الترغيب والترهيب ج۳ ص۳۵۱ الترغيب في التواضع ، والترهيب من الكبر ....

(۲) اشرف السوانح ص ۳۱ ، خطبات فقير ج۱٦ ص ۱۵۲ . اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۴ ص ۲۰٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مولانا رشيد احمد ګنګوهي رحمه الله تواضع

يو کرت حضرت مولانا رشيد احمد ګنګوهي رحمه الله طالبانو ته د حديث درس ورکولو، په دې کې ناڅاپه باران شروع شو، طالبانو خپل خپل کتابونه راواخيستل، او کمرو ته يې منډې کړې، مولانا رشيد احمد ګنګوهي رحمه الله خپل دَسمال (رومال) خور کړو، او په هغې کې يې د طالبانو څپلۍ واچولې، دسمال يې راغونډ کړو او په خپل سَر باندې يې کيښود، او کمرو طرفته راغې (ددې دپاره چې د طالبانو څپلۍ په اُوبو لمدې نه شي).

طالبانو چې کله اوليده، چې حضرت ټولې څپلۍ په سَر راايښي، نو په جلتۍ سره راغلل او ورته وې ويل: حضرت! دا بې ادبي ده، مونږ به يې په خپله راوړو، ده ورته وويل:

بچو! تاسو خو ټوله ورځ په قَالَ اللهُ او قَالَ الرَّسُوْل کې لګيا يئ، نو زه رشيد احمد چې ستاسو څپلۍ رانه وړم نو نور به زه څه اوکړم؟ (۱)

د بايزيد بسطامي رحمه الله تواضع

حضرت بايزيد بسطامي رحمه الله ته چې الله ﷻ دومره لوي مقام ورکړې وُ، نو دا څکه چې دې خپله واقعه بيانوي چې يو پيره ددې ښار خلقو وويل: ډير وخت شوې چې باران نه دې شوې، داسې معلوميږي چې په دې ښار کې څوک ګناهګار کس دی د هغه د ګناهونو په وجه الله ﷻ درحمت باران بَند کړې دی (نو په کار ده چې دغه ګناهګار ددې ښار نه اووځي). دې وايي چې ما کله داخبره واوريده نو ما په زړه کې سوچ وکړو چې اې بايزيده! اوس تاته په دې ښار کې د اوسيدو حق نشته، څکه دغه ګناهګار خو همدا ته يې، چې ستا په وجه الله ﷻ په نورو خلقو باران نيولې.

نو ما خپل ځان د نورو په نسبت کمزورې او ګناهګار اوګڼل، او د ښار نه اووتم، ددې عاجزۍ په وجه الله ﷻ راله دا دومره لوي مقام راکړې.

(۱) اکابر ديوبند کيا تھے؟ ص ۸۹، طلباء کے لئے مثالي تحفه ص ۲۹۸ اهل دل کے تڑپا دينے والے واقعات ج۲ ص ۲۲۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(مَنْ تَوَاضَعَ لِلّٰهِ رَفَعَهُ اللّٰهُ .(۱)

چاچې د الله ﷻ د پاره تواضع وکړه نو الله ﷻ به هغه اوچت کړي) .

د حاجي امداد الله مهاجر مكي رحمه الله تواضع .

حضرت مولانا حاجي امدادالله مهاجر مكي رحمه الله ته يو كس راغې او ورته وې ويل چې فلانكي بزرگ چې چاته بيعت وركوي نو اول استخاره كوي ،بيايې خپل مريد جوړوي او تاسو هر كس ته وظائف وركوئ او هر كس خپل مريد جوړوئ ، دا ولې ؟

ده ورته وويل چې زه هر كس ته بيعت ددې د وجې وركوم چې كه چيرته صبا د قيامت په ورځ زما مريدان ما اوگوري ، چې زه جهنم طرفته روان يم ، نو كيدې شي په دې مريدانو كې داسې كس وي چې هغه الله ﷻ ته زما شفاعت اوكړي او د هغه د شفاعت په وجه جنت ته لاړ شم . (نو ځكه هر كس ته وظايف وركوم) .

دامام اعظم ابوحنيفه رحمه الله تواضع

د امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله په وخت كې دوه علماء وو ، ديو نوم زرعه قاص ؤ ، او دبل نوم عمربن زر ؤ ، دوى چونكه مشران علماء وو ، ددې وجې نه دامام اعظم ابوحنيفه رحمه الله بودۍ مور ته به چې څه مسئله پيښه شوه نو دې به چې ددې دوه مشرانو علماو نه پوښتنه وكړه نو بيا به يې زړه مطمئن شو .

دې به امام صاحب ته وويل چې ما فلانكي عالم ته بوځه چې زه ورنه د مسئلې پوښتنه وكړم ، نو امام صاحب به دا په اُوښ سوره كړه ، او په خپله به يې داُوښ مهار اونيوه . او پياده به ورسره روان ؤ ، خلقو به چې دا اوليده نو حيران به شو چې دا په اُوښ څوک دى چې امام صاحب پياده ورسره روان دې ؟ چونكه په دغه ورځو كې امام صاحب درس وركولو ، نو په زرهاو شاگردان يې وو ، هغوى به په لاره كې ورته ادبًا ولاړ وو او امام صاحب به په خاموشۍ سره تيريده .

كله به چې امام صاحب د هغه عالم كورته اورسيده ، دروازه به يې ورته اوټكوله ، هغه به رااووت ، ده به ورته وويل چې زما بودۍ مور راغلې ده او د تاسو نه ديوې مسئلې پوښتنه كوي،

(۱) الترغيب والترهيب ج۳ ص۳۵۱ الترغيب في التواضع ، والترهيب من الكبر ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډير کرت به داسې اوشو چې دې مور به يې ورنه د مسئلې پوښتنه وکړه ،هغوی ته به د دې مسئلې جواب نه و معلوم ، نو دوی به د امام صاحب نه پوښتنه وکړه ، امام صاحب به په قلاره ورته جواب وکړو (چې دده مور يې وانه وري) ، دې علماو به بيا په زوره باندې دده مورته جواب ورکړو ، کله به چې دې دا جواب د دوی د خُولې نه واوريده نو زړه به يې مطمئن شو .

په امام صاحب کې دومره تواضع او عاجزي وه چې ټول عُمر يې د مور سره د اتکليف برداشت کول ، خو هيڅ کله يې مورته دا نه دي ويلي چې : مورې ! ته چې کومو علماو ته د مسئلې معلومولو د پاره ورځې هغوی خو د مانه د دې پوښتنه کوي . دا هغه تواضع ، عاجزي او ادب ؤ چې د دې به وجه دده نه امام اعظم (لوي امام) جوړ شوې ؤ ، (1)

---

(۱) القصاص المذكرين ۱ / ۳۱۰ ، تحذير الخواص ۱ / ۲۳۱ ، تاريخ بغداد ۱۳ / ۳٦٦ ، الاسرار المرفوعة ۱ /۷۱ ، الطبقات السنية في تراجم الحنفية ۱ / ۳٦ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۲ ص ۲۰۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم سره اَدَب په کار دی

د اهلِ علمو دپاره ضروري ده چې په دوی کې به ادب وي ، ځکه چې په کوم سړي کې ادب نه وي هغه ته خو اول د سره علم نه نصيبه کيږي او که بيا څه زده کړي نو دهغې نه کَمَاحَقُّهٗ فائده نشي حاصلولې ، او نه دده په علم کې برکت وي ، بل دا چې اَلدِّيْنُ كُلُّهٗ اَدَبٌ دين خو ټول ادب ادب دی .

حضرت جابر رضي الله عنه فرمايي چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم د اُحد شهيدانو لره دوه دوه کسان په يويو قبر کې دفن کول ، نبي عليه السلام به د صحابه کرامو نه پوښتنه وکړه : اَيُّهُمَا اَكْثَرُ اَخْذًا لِلْقُرْآنِ ؟ په دې دواړو کې چا ته قرآن کريم ډير ياد دی ؟

نو چې چا طرفته به اشاره اوشوه (چې ده ته قرآن کريم ډير ياد دی) نو هغه به يې په لحد کې مخکې دفن کولو . (۱)

ددې حديث نه هم معلومه شوه چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم هم د اهلِ علمو د تعظيم لحاظ ساتلې دی .

دغه وجه ده چې په شريعت کې د ادب ډير لوي مقام دی ، زمونږ اسلافو ته چې الله ﷻ په علمي ميدان کې دومره غټ مهارت ورکړې ؤ د هغې غټه وجه ادب هم ؤ .

د علامه انورشاه کشميري رحمه الله ادب

حضرت مولانا مفتي کفايت الله رحمه الله يو پيره طالبانو ته درس ورکولو ، نو د طالبانو نه يې پوښتنه وکړه : چې دا راته ووايئ چې د مولانا انورشاه کشميري رحمه الله نه علامه کشميري څنګه جوړ شو ؟ (يعنی دومره لوي علّامه او عالم ورنه څنګه جوړ شو ؟)

د کومو طالبانو چې د تفسير سره شوق و هغوی ووېل : جناب ! هغه غټ مفسرؤ نو ددې د وجې ورته علامه وېلې شي ، د چا چې د احاديثو سره شوق ؤ هغوی ووېل چې هغه ډير غټ

(۱) عن جابر رضی الله عنه انّ النبي صلی الله عليه وسلم كان يَجمعُ بين الرّجلَين من قَتْلَى اُحُدٍ (يعنى في قبر واحد) ثُمَّ يقول : اَيُّهُمَا اَكْثَرُ اَخْذًا لِلْقُرْآنِ ؟ فَاِذَا اُشِيْرَ اِلى اَحِدِهِمَا قَدَّمَهُ فِي اللَّحَدِ. اخرجه البخاري في الجنائز باب ۷۳ ، ۷۶ ، ۷۹ ، والمغازي باب ۲۶ ، الترغيب والترهيب ج۱ كتاب العلم ، الترغيب في اكرام العلماء واجلالهم وتوقيرهم .....

(c) ketabton.com: The Digital Library

محدث ؤ ، د چاچې شاعرۍ سره شوق ؤ هغوی وویل چې هغه ښه شاعر ؤ ځکه په عربۍ کې یې هم اشعار شته .

په آخر کې مفتي کفایت الله رحمه الله وویل چې یو چا دا پوښتنه د انورشاه کشمیري رحمه الله نه په خپله وکړه چې جناب ! تاسو نه دا دومره لوي علّامه څنګه جوړ شو ؟ ده ورته وویل:

چې دا ټول هر څه دادب په وجه دي . ځکه ما به داستاذانو ډیر زیات ادب کولو ، او همدارنګې د کتاب مې هم ډیر ادب کولو ، چې په ځان پوهه شوي یم چیرته مې هم کتاب بې اودسه نه دي راخیستې ، د بخاري شریف مطالعه چې به مې کوله او حاشیه به مې کتل غوښتل نو کتاب به مې خان ته نه راتاوول ، بلکه زه به د حاشیې کتلو دپاره تاویدم ، چیرته مې دقرآن کریم د پاسه داحادیثو کتاب نه دي ایخې او د احادیثو دپاسه مې د فقهې کتاب نه دي ایخې او دفقهې دپاسه مې د تاریخ کتاب نه دي ایخې .

نو چې کله دومره ادب سړي کې وي نو خامخا زړه یې منوّر ګرځي او دالله ﷻ په نزد مقبول ګرځي .

د شیخ الاسلام مولانا حسین احمد مدني رحمه الله ادب

د شیخ الاسلام مولانا حسین احمد مدني رحمه الله په حالاتو کې ذکر دي چې کله دې دخپل استاذ شیخ الهند مولانا محمودالحسن رحمه الله سره د مالټا په جیل کې قید ؤ ، سخته یخني وه، شیخ الهند رحمه الله به چې کله شپې د تهجدو دپاره راپاڅیده نو اُوبه به سختې یخې وې .

نو مولانا حسین احمد مدني رحمه الله یو تدبیر وکړو چې د اُوده کیدو په وخت به یې په یو لوخي کې اُوبه راوړې او د سجدې په حالت کې به څملاست ، دا لوخې به یې د خپلې خیټې او دواړو څنګلو په مینځ کې کیښوده ، د تهجدو تر وخت پورې به اُوبه څه اندازه لږې ګرمې شوې وې (ځکه لوخې به دهر طرف نه بند ؤ ، دخیټې او لاسونو د ګرمائش په وجه به اُوبه لږې ترمې شوې وې) ، نو ده به دا اُوبه دتهجدو په وخت خپل استاذ ته وروړې ، هغه به پرې اودس وکړو .

یوه شپه حضرت مدني رحمه الله بیمار ؤ ، او ستړې ؤ ، اُوبه یې راوړې ، خو خُوب ورباندې غلبه وکړه ، اُوده شو ، اُوبه یې دخیټې او لاسونو مینځ کې نه وې ایښې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تهجدو په وخت چې شيخ الهند صاحب راپاڅيد او په دې اُوبو يې اودس وكړو نو سختې يخې وې، د حضرت مدني رحمه الله نه يې پوښتنه وكړه : دا اُوبه دې د هماغه ځاى نه راوړې وې د كوم ځاى نه به چې دې مخكې راوړې ؟

ده ورته ووېل جناب ! نن د ما نه څه اندازه غفلت شوې وُ ځكه اُوبه ګرمې نه دي .

نو شيخ الهند رحمه الله ته پته اولګيده چې د د تراوسه پورې دومره تكليف برداشت كړلو چې ټوله شپه به د سجدې په حالت كې پروت و چې دا اُوبه ګرمې شي او بيا به يې ماته راوړې .(نو ډير خوشحاله شو او دُعا يې ورته وكړه) . (۱)

د شيخ الهند مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله ادب

شيخ الهند مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله له چې الله ﷻ دومره لوي علم او كمال وركړې وُ نو دا هم د خپل استاذ د اَدب او عزت په وجه وُ .

د دارالعلوم ديوبند باني او مهتمم مولانا محمد قاسم نانوتوي رحمه الله يوه شپه د خپلو شاګردانو (مولانا محمود الحسن ديوبندي ، مولانا فخر الحسن ګنګوهي او مولانا احمد حسن امروهوي رحمهم الله) سره د ديوبند په مدرسه كې ناست وُ .

حضرت نانوتوي رحمه الله خبرې كولې ، د خبرو په دوران كې يې د خپل يو مريض ذكر وكړو چې پته نه لري هغه مريض به څنګه شوې وي ؟

دا مريض په نانوته كلي كې پروت وُ (نانوته كلې د ديوبند نه ډير لرې وُ ، او لاره هم ټوله په ځنګل كې تللې وه ، او سخته تياره هم وه) .

حضرت نانوتوي رحمه الله چې دا خبره وكړه ، مجلس ختم شو او ټول خواره شو ، نو د شيخ الهند مولانا محمود الحسن رحمه الله عُمر په دغه وخت كې كم وُ ، دې د ډيرې مالدارې كورنۍ وُ ، ډيرو نعمتونو كې پالل شوې وُ ، خو دده په زړه كې د خپل استاذ دومره قدر وُ چې د شپې پټ نانوته كلي ته پياده روان شو ، د يخنۍ موسم و ، سخته تياره وه ، لاره هم ټوله په ځنګل كې تللې وه ، د مارانو لړمانو او نورو ضررې شيانو خطره هم وه ، خو چونكه دده په زړه كې د خپل استاذ ډير قدر وُ ، نو دې په همدغه شپه كې نانوتې ته لاړ ، هلته يې د مريض حال معلوم كړو او بيا په همدې شپه كې واپس ديوبند ته راغې ، د سهر آذان سره ديوبند ته راورسيده .

---

(۱) اهل دل كے تڑپا دينے والے واقعات ج۳ ص ۱۹۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د سهر مانځه ته مولانا نانوتوي رحمه الله راغې نو ده ورته د هغه مریض حال وویل.
استاذ يې ډير خوشحاله شو او ډيرې دُعاګانې يې ورته وکړې.[(۱)]

د استاذ ادب داسې په کار دی

هارون رشيد بادشاه خپل ځوي د تربيت د پاره حضرت اصمعي رحمه الله ته اوليږل، څه وخت پس هارون رشيد بادشاه د ځوي ليدلو ته راغې، نو وې کته چې حضرت اصمعي رحمه الله اودس کوي، خپې وينځي او دا شهزاده ورته اُوبه اچوي.
هارون رشيد حضرت اصمعي رحمه الله ته وويل: جناب! ما خو دا خپل بچې د تربيت د پاره راليږلې ؤ نو که چيرته تاسو ده ته تربيت او ادب خودې نو څومره به ښه وه. هغه ورته وويل چې داخو دادې ماته اُوبه را اچوي، دا ادب کافي دی.
هارون رشيد ورته وويل چې جناب! که چيرته تاسو ده ته دا حکم کړې وې چې په يو لاس دې درته اُوبه اچوي او په بل لاس دې ستاسو خپه وينځي نو دا به ډيره ښه وه، (ځکه دا به پوره ادب ؤ).[(۲)]

د استاذ خپلې په سر اينودل

دکوم استاذ نه چې سړې علم حاصلوي نو په کار ده چې دې د هغه ډير قدر او عزت وکړي، د هغه نه دُعاګانې واخلي او د هغه وجود د خپل ځان د پاره يو لوي نعمت اوګڼي.
شيخ الهند حضرت مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله د "تحريک ريشمي رومال" په وخت حرمينو شريفينو ته دتللو اراده وکړه، دې ورځوکې دده په ځای باندې په دارالعلوم ديوبند کې بخاري شريف علامه انورشاه کشميري رحمه الله دَرس کوله.
يوه ورځ شيخ الهند صاحب ديوبند ته راغې، په کټ کې کيناست او په ګرمۍ کې يې د يو کتاب مطالعه کوله.
انورشاه کشميري رحمه الله په دَرس کې مشغول ؤ، هغه چې دې اوليده، نو طالبانو ته يې وويل: تاسو لږ انتظار وکړئ، زه راځم، نو دې راغې او د شيخ الهند رحمه الله دوړاندې کيناست او وې ويل:

(۱) دعوات حق لمولانا عبدالحق رحمه الله ج۱ ص ۶۰۵.
(۲) تعليم المتعلم ص ۲۴، آداب المتعلمين ۳۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جناب ! چې کله تاسو دلته وئ نو مونږ ته به چې څه ضرورت او مشکل رامخې ته شو نو تاسو ته به راغلو ، ستاسو د علم او دُعاؤ نه به مستفيد شو ، اوس چې تاسو د دې ځای نه د هجرت اراده لرئ ، نو زمونږ د سَر هغه سوري خو به ورک شي ، مونږ به بيا چاته رجوع کوو؟

انورشاه کشميري رحمه الله دا الفاظ وويل او په ژړا شو ، ډير زيات يې او ژړل . شيخ الهند رحمه الله ورته تسلّي ورکړه او ورته وې ويل :

انورشاه ! چې کله دلته زه ووم نو تاسو او نورو خلقو به ماته رجوع کوله ، اوس چې زه نه يم نو بيا به خلق د علم د حصول او دُعاگانو دپاره تاسو ته رجوع کوي ، شيخ الهند رحمه الله ورته نورې ډيرې د تسلي خبرې هم وکړې .

کله چې شاه صاحب لاړ ، نو شيخ الهند رحمه الله د ځان سره سوچ وکړو چې دوی سره خو د خپل استاذ د دُعاؤ ډير لوي قدر دی ، او زه نن د لوي کار دپاره ځم ، خو زما په سَربانديې په دې وخت کې د اُستاذ د دُعاؤ سورې نشته (ځکه په دې وخت کې د ده ټول استاذان وفات شوي وو)

دا سوچ يې کولو نو خپل استاذ حضرت مولانا نانوتوي رحمه الله ورته راياد شو (کوم چې مخکې وفات شوې و) په سترگو کې يې اُوښکې راغلې ، راپاڅيد او نيغ د نانوتوي رحمه الله کورته راغې ، دروازه يې اووهله او آوازيې وکړو : اَمّا جي ! زه محمود الحسن يم ، که چيرته په کور کې د حضرت نانوتوي رحمه الله څپلۍ وي نو مهرباني وکړئ او ماته يې راوليږئ .

نو د کور نه يې ورته د نانوتوي رحمه الله څپلۍ راوليږلې . شيخ الهند رحمه الله د استاذ څپلۍ په خپل سَر کيښودې او دا دُعا يې وکړه :

اې الله ! اوس په دې وخت کې خو زما سَربانديې د يو استاذ سورې هم نشته (ټول وفات شوي) خو اې الله ! ما د خپل استاذ څپلۍ په سَربانديې ايښې ، د دې نسبت په وجه زما حفاظت وکړې او ما په خپل مقصد کې کامياب کړې . دا دُعا يې وکړه او واپس رارووان شو .[1]

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله ادب

مفتي اعظم پاکستان حضرت مولانا مفتي محمد شفيع رحمه الله وايي چې مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله څو څو پيرې دا خبره کړې چې ما خو د علم د حصول په وخت نه څه ډير محنت کړې او نه مې د خارجي کتابونو مطالعه ډيره کړې ، خو بيا هم چې الله ﷻ راته د دې دين

(۱) خطبات فقير ج۸ ص ۱۰۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خدمت توفيق راکړي ، نو دا صرف د خپلو استاذانو د دُعاؤ او خدمت برکت دی چې تر آخره پورې مې يو استاذ هم د خپل ځان نه د لږ وخت دپاره هم نه دی خفه کړې .

او حضرت تهانوي رحمه الله به اکثر د يو شاعر دا شعر ويل :

نه کتابوں سے ،نه کالج سے ، نه زر سے پیدا

علم هوتا هے بزرگوں کي نظر سے پیدا . (۱)

هر استاذ ته د قدر په نظر کتل په کار دي

د مدرسه مظاهر العلوم صدر مدرِس شاه عبد الرحمن محدث پاني پتي رحمه الله په باره کې راځي چې کله دې د طالب علمۍ په زمانه کې د پاني پت نه سهارنپور ته تللو نو د ټولو استاذانو نه يې رخصت راواخيستو ، خو صرف د يو استاذ نه يې رخصت رانه واخيستو د کوم نه چې ده ابتدايي واړه کتابونه ويلي وو .

کله چې دې سهارنپور ته لاړ او کتابونه يې شروع کړه ، نو سبقونه يې نه يادېده ، څو ورځې مسلسل د غه شان تيرې شوې . آخر يې ذهن ته خبره راغله ، چې کله زه د پاني پت نه راتلم ، نو د هغه يو استاذ نه مې رخصت نهٔ اخيستې ، کيدې شي دا د سبق نه يادېدل د هغې اثر وي .

نو هغه استاذ ته يې يو خط اوليکه او په هغې کې يې معذرت اوغوښتو .

استاذ ته چې خط اورسيده ، نو هغه ورته په جواب کې رااوليکل چې کله ته د دې ځای نه تللې نو د نورو استاذانو نه دې رخصت واخيستو او د ما نه دې وانه خيستو (نو زما زړه ته خفګان راغې) اوس چې تاسو معذرت بيان کړو نو زه هم درته د زړه نه دُعا کوم .

کله چې ده ته دا خط اورسيده ، نو د رسيدو سره ذهني سکون ورته ملاؤ شو او سبق به يې هم بيا ښه يادېده . (۲)

معلومه شوه چې يو کس که د يو استاذ نه وړوکې کتاب هم ويلي وي خو بيا هم د هغه قدر او ادب کول په کار دي او هغه ته سپک کتل نه دي په کار .

---

(۱) اساتذهٔ کرام کے آداب وحقوق ص ۵۴ ، تحفة المدارس ج۱ ص ۲۳۷ .

(۲) آداب المتعلمين ص ۳۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله رب العزت فرمايي :

﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّى يَسْتَأْذِنُوهُ ﴾ . (۱)

ترجمه : بيشکه مومنان هغه خلق دي چې په الله ﷻ او دده په رسول يې ايمان راوړو ، او هر کله چې دوی د پيغمبر عليه السلام سره په يو اجتماعي کار راټول شوي وي ، نو د وی تر هغه وخته پورې نه ځي ترڅو يې چې د پيغمبر ﷺ نه اجازت نه وي اخيستې .

ددې آيت نه بعضې علماؤ دا خبره هم معلومه کړې چې د استاذ د خدمت نه به هم بغير د هغه د اجازت نه نه ځي ، البته که هغه اجازت وکړي نو بيا خير دي تللې شي (که دا اجازت صراحتًا وي او که دلالةً) (۲)

امام مالك رحمه الله او د احاديثو ادب

امام مالک رحمه الله يو ځل د احاديثو دَرس کولو ، نو د درس په دوران کې يې د مخ رنګ څو ځلې بدل (سُور) شو ، د درس نه روستو يو شاګرد ورنه پوښتنه وکړه چې جناب ! د دَرس په دوران کې به ستاسو په رنګ کې تغير راتلو ددې څه وجه وه ؟ هغه ورته ووېل چې د دَرس په دوران کې زه لړم يوولس (۱۱) ځلې اوچيچلم ، خو د احاديثو د اَدب په وجه پانه څيدم .

تاسو اوګورئ چې هغه لړم څه شو ؟ او مړيې کړئ ، هغوی چې تلاش وکړو نو غټ لړم يې پيدا کړو او مړيې کړو . (۳)

د احاديثو د ادب په وجه مقبوليت

امام بخاري رحمه الله فرمايي چې ما دا کتاب (صحيح البخاري) د شپږ لکه (۶۰۰۰۰۰) احاديثو نه منتخب کړې او په دې کې مې اووه زره دوه سوه او پنځه اويا (۷۲۷۵) احاديث

---

(۱) النور آيت ۶۲ .

(۲) اصلاح القلاب ص ۲۷۷ ، اساتذه کرام کے آداب وحقوق ص ۲۹ .

(۳) حضرت تهانوي رحمه الله کے پسنديده واقعات ص ۷۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

راجمع کړي . د هرحديث ليکلو په وخت مې تازه غسل کړې او دوه رکعته لمونځ مې کړې.(۱)
دا خو ددې احاديثو دادب برکت دی چې الله ﷻ ده ته او دده کتاب ته داسې مقبوليت ورکړو چې د قرآن کريم نه وروستو په دويمه مرتبه کې ددې کتاب مقام دی .

د بې ادبۍ په وجه انسان دعلمي فيض نه محرومه کيږي

حضرت مولانا قاري محمد طيب رحمه الله وايي چې ډير داسې فضلاء راته معلوم دي چې هغوی سبقونه په دارالعلوم ديوبند کې ويلي او ښه د استعداد خاوندان وو ، خو چونکه د خپلو استاذانو سره يې د بې ادبۍ معامله کوله ، نو کله چې د دارالعلوم ديوبند نه فارغ شو نو د علم د خدمت نه محروم شو ، محدِث يا مفسِّر ورنه جوړ نه شو بلکه څوک دُکانداري کوي ، او څوک ګاډي چلوي .

او ډير داسې کسان راته معلوم دي چې عِلمي استعداد به يې ډير کم ؤ ، خو چونکه د ادب او خدمت ماده په کې دومره ډيره وه چې شپه او ورځ به يې د اُستاذانو خدمت کولو ، اوس مونږ ګورو چې د همدغه خلقو نه الله ﷻ د دين ډير لوي خدمت اخلي . دا مقبوليت دوی ته د ادب او خدمت په وجه حاصل شوې . (۲)

د استاذ د بې ادبۍ په وجه د علم نه محرومه کيدل

مولاناعبدالواحد رحمه الله د دارالعلوم ديوبند فاضل دی ، دې وايي چې زما يو سبقي ملګرې ؤ ، ډير زيات تکړه او ذهين ؤ ، مونږ دواړو په دارالعلوم ديوبند کې په وړه دوره (درجه موقوف عليه) کې سبقونه ويل . يوه ورځ استاذ د هداية رابع درس ورکول ، نو دې طالب په يوه مسئله کې په استاذ باندې اعتراض وکړو ، استاذ ورته جواب ورکړو خو دده تسلي او نه شوه ، نو ده هدايه راواخيسته ، او استاذ طرفته يې ور اُوويشته ، او وې ويل : چې دداسې تدريس څه فائده ؟ دا شان هدايه خو زه هم درس کولې شم ، بلکه ددې نه يې ښه درس کولې شم

---

(۱) تحفة المدارس ج۱ ص ۳۳۰ .
(۲) خطبات حکيم الاسلام ج۳ ص ۲۷۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دټولو طالبانو د وړاندې يې دې استاذ ته نورې ډيرې خبرې هم وکړې ، استاذ بالکل چُپ ناست و ، هيڅ يې اونه ويل ، دا طالب لاړ او سبق يې مکمل پرېښود .

مولانا عبدالوحد رحمه الله وايي چې ډيره زمانه پس يوه ورځ زه په بنارېه کې په يوه کوڅه کې تيريدم ، نو ناڅاپه مې يو کس اوليد ه چې غاړې ته يې د لرګې وړوکې صندوقچه اچولې وه ، په هغې کې سګرټ ، نَسوار او پَان پراته وو ، دې په کوڅو کې ګرځيده او دا يې خرڅول .

ما چې ورته په ژوَر نظر اوکته ، نو ما اوپيژنده چې دا خوزما همَاغه درسي ملګرې دى ، چا چې د کتاب او دأستاذ بې عزتي کړې وه .

چونکه ګيره يې خريلې وه ، او شکل يې مکمل بَد رنګ شوې ؤ ، نو ځکه ما پوره او نه پيژنده ، د خبرو نه روستو ما ورته د هغه استاذ د بې ادبۍ واقعه رايادہ کړه ، نو هغه خپل سَر ښکته کړو او ډير په افسوس يې وويل :

مولانا صاحب ! ته چې نن ما په دې بَد حالت کې ګورې نو دا صرف او صرف د همغه بې ادبۍ نتيجه ده چې ما د کتاب او استاذ بې عزتي کړې وه . دا خبره يې وکړه ، او نور روان شو . (۱)

علماء د انبياؤ وارثان دي

علامه توکل شاه انبالوي رحمه الله ډير لوي بزرګ تير شوې ، ده ته الله ﷻ ډير مال ودولت هم ورکړې ؤ ، دې ډير زيات سخي ؤ ، عام اعلان يې کړې ؤ چې څوک غريب وي ، مسافر وي او يا ضرورت مند وي هغه دې راځي او زما په دسترخوان دې مُفت د الله ﷻ د رضا د پاره خوراک کوي . نو په سوونو غريبانان به په هره ورځ دده خانقاه ته راتلو او مفت خوراک به يې کولو .

يوه شپه ده په خُوب کې د نبي کريم صلى الله عليه وسلم سره ملاقات اوشو ، دې ډير خوشحاله شو ، پيغمبر عليه السلام ورته اوفرمايل توکل شاه ! ته خو په هره ورځ د الله ﷻ دعوت کوې خو زما دعوت دې هيچرې او نه کړو .

کله دې چې راويښ شو ، نو په سوچ کې پريوت چې ددې خُوب څه تعبير دى ؟ ډيره ژړا او زاري يې الله ﷻ ته اوکړې ، او د الله ﷻ نه يې دا سوال کولو چې ددې خُوب په مطلب پوهه شم .

(۱) طلباء کے لئے مثالي تحفه ص ۳۶۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

آخر دا چې الله رب العزت ده ته په زړه کې دا خبره ورواچوله، او د ځان سره یې سوچ وکړو چې زه کومو غریبانانو ته د الله ﷻ د رضا دپاره خوراک ورکوم نو ګویا دا خو د الله ﷻ د پاره شو.

او د نبي کریم صلی الله علیه وسلم وارثان خو علماء، طلباء او حفاظ دي، ما خو دوی ته هیڅ کله دعوت نه دی کړی، نو ځکه ماته نبي کریم صلی الله علیه وسلم او فرمایل چې تا خو زما (یعنی زما د وارثانو) دعوت نه دی کړی.

نو ده د غونډ ښار علماء، طلباء او حافظان راجمع کړه او هغوی له یې هم غټ دعوت وکړو، (ګویا دا د نبي علیه السلام دعوت شو). (۱)

(۱) خطبات فقیر ج ۵، طلباء کے لئے مثالی تحفه ص ۲۹۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم سره استغناء په کار ده

حکیم الاسلام حضرت مولانا قاري محمد طیب رحمه الله وایي :

اهلِ علمو ته په کار دي چې دوی د خپل عِلم عزت وکړي ، نو په دې سره به د دوی عزت هم پخپله پیداشي ، او چې دوی د خپل عِلم عزت په خپله نه کوي نو په دې سره خُود به خُود د دوی هم بې حُرمتي او عزتي راځي .

او س د علم عزت په استغناء او توکّل علی الله کې دی ، نو څومره چې اهلِ علم خپل ځان دُنیا دارو ته محتاجه ګنړي او د دوی نه طمعه ساتي ، هم دومره اندازه کې به دوی ذلیله کیږي .

او که په اهلِ علمو کې استغناء پیداشي نو بیا به دُنیادار خلق په خپله د دوی د وړاندې عاجزي کوي او د دوی خدمت به کوي . (۱)

حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فرمایي :

لَوْ أَنَّ أَهْلَ الْعِلْمِ صَانُوْا الْعِلْمَ وَوَضَعُوْهُ عِنْدَ أَهْلِهِ لَسَادُوْا بِهِ أَهْلَ زَمَانِهِمْ وَلٰكِنَّهُمْ بَذَلُوْهُ لِأَهْلِ الدُّنْيَا لِيَنَالُوْا بِهِ مِنْ دُنْيَاهُمْ فَهَانُوْا عَلَيْهِمْ . (۲)

که چیرته اهلِ علمو (علماؤ) د (خپل) علم حفاظت کولې او علم یې د هغې اهل (یعنی د علم قدرداني کوونکو خلقو) مخکې کیښودې ، نو بیشکه دوی به د دې علم په وجه د دُنیاوالو سرداران جوړشوي وې ، خولیکن علماؤ داسې اونه کړل بلکه هغوی علم په دُنیادارو (یا حاکمانو د وخت) باندې د دُنیا د حصول دپاره خرڅ کړو چې د دې په وجه سره دغه علماء د دې دُنیا دارو په نظر کې سپک (او ذلیله) شو .

حکیم الامت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله فرمایي : زه دا په یقین سره وایم چې که چیرته اهلِ علم په الله ﷻ باندې توکّل او اعتماد وکړي او خپل ځانونه د دُنیادارو نه مستغني اوګرځوي نو الله تعالی به د غیبو نه د دوی امداد کوي ، او هر کس به د دوی ته محتاج وي .

(۱) خطبات حکیم الاسلام ج۱ ، تحفة المدارس ج۲ ص۳۳٦ ، ۳۲۰ .

(۲) رواه ابن ماجه و رواه البیهقي في شعب الایمان عن ابن عمر . مشکوة کتاب العلم حدیث ٥۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه په دُنيا کې هر کس دين ته خامخا محتاج دی (او که څوک وايي چې زه دين ته محتاج نه يم نو دې خو بيا د سره مؤمن نه دی) او دين خو د اهلِ علمو نه زده کيږي.

معلومه شوه چې هر کس علماو ته خامخا په دين کې محتاج دی، لهذا علماو ته استغنی په کار ده. (۱)

بل دا چې د طمعې او لالچ سره د انسان د علم برکت هم ختميږي، حضرت عمر رضی الله عنه د حضرت کعب الاحبار ﷺ نه پوښتنه وکړه:

مَا أَخْرَجَ الْعِلْمَ مِنْ قُلُوْبِ الْعُلَمَاءِ؟

کوم شئ د علماو د زړونو نه علم اُوباسي؟

حضرت کعب ﷺ ورته جواب ورکړو: اَلطَّمَعُ. طمعه او لالچ. (۲)

يعني کله چې د علماو په زړونو کې طمعه، لالچ، او د جاه و جلال محبت پيدا شي، نو په دې سره به د دوی د زړونو نه د علم نُور، عظمت او برکت اوځي. او د دوی زړونه به بيا په حقيقي رڼا سره نه منوّر کيږي. (۳)

د حضرت سالم رحمه الله استغناء

که چيرته مونږ د خپلو اکابرينو ژوند ته نظر وکړو نو مونږ ته به معلومه شي چې په دوی کې څومره اندازه استغناء وه.

د حضرت عمر ﷺ نمسي حضرت سالم رحمه الله يوه کرَت مکې معظمې ته لاړ، او هلته يې د خانه کعبې نه طواف کولو، په مطاف کې ورسره د وخت بادشاه هشام بن عبد الملک يوځای شو هشام ورته ووېل: جناب! که تاسو ته څه ضرورت وي نو ماته ووايه، زه به درله هغه ضرورت پوره کړم. ده ورته ووېل:

هشامه! چې کله زه د بيت الله مخامخ ولاړ يم او په دې حال کې زه د غيرُالله نه مدد غواړم، نو دا زما دپاره ډيره د شرم خبره ده. په کار خو داده چې زه دلته صرف د الله ﷻ نه مدد اوغواړم.

---

(۱) دعواتِ عبديت، تحفة المدارس ج۱ ص ۳۳۶.

(۲) رواه الدارمي، مشكوة كتاب العلم.

(۳) مظاهرِ حق شرح مشكوة كتاب العلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هشام چې دا خبره واوريده نو لاجوابه شو، او روان شو.

کله چې حضرت سالم رحمه الله طواف پوره کړو، او د حرم شريف نه بهر اووت، نو هلته بهر ورته هشام ولاړ ؤ، بيا ورته رامخې ته شو، او ورته وې ويل : اې سالمه ! اوس خو ته بهر رااووتې، نو اوس خو رانه څه اوغواړه چې زه يې درکړم. ده ورته وويل :

د تانه څه شئ اوغواړم، دين، که دُنيا ؟

(هشام ته خو پتَه وه چې دې ډير لوي عالِم او بزرگ دی، علم خو ورسره شته) نو ده ورته وويل چې دُنيا رانه اوغواړه. حضرت سالم رحمه الله ورته وويل :

اې هشامه ! کوم ذات چې دا دُنيا پيدا کړې ده ما ترا وسه پورې د هغه نه دُنيا نه ده غوښتې، نو د تانه يې څنګه اوغواړم ؟

هشام چې دا خبره واوريده نو رنګ يې زيړ شو او په مخه روان شو.

ديته استغناء وايي چې د وخت بادشاه ته هم ځان محتاجه نه ګنړي. (۱)

د مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله استغناء

د دارالعلوم ديوبند باني حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوي رحمه الله يو پيره رياست رام پور ته لاړو، کله چې هلته نواب کلب علي خان د ده د راتګ نه خبر شو، نو ده ده پسې يې خپل يو خاص کس را اوليږل، او ورته وې ويل چې مولانا صاحب ته اووايه چې تاسو دلته راشئ.

مولانا صاحب ورته حيله جوړه کړه چې زه د باندې يو کس يم، په شاهي آدابو نه پوهيږم، کيدې شي څه بې ادبي رانه اوشي. (نو ځکه نه درځم).

نواب صاحب ورته دوباره کس رااوليږل، او ورته وې ويل چې خير دی تاسو د شاهي آدابو نه مستثنیٰ يئ، خو تاسو صرف راشئ، ځکه زما ستاسو د ليدلو ډير شوق دی.

مولانا صاحب ورته فورًا وويل : عجيبه ده، د ليدلو شوق ستاسو دی او ملاقات ته زه درشم ؟ ستاسو په خپو باندې خو څه نکريزې نه دي، تاسو راشئ کنه ؟ نو مولانا صاحب هلته ورنه رغې. (۲)

(۱) تحفة المدارس ج۲ ص ۳۴۲، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۲ ص ۱۰۷.

(۲) منقول از اشراف التنبيه، حکايات اولياء للتهانوي رحمه الله ص ۲۱۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د درودِ شریف فضیلت او اهمیت:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَحْدَهٗ ط، وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنْ لَّا نَبِيَّ بَعْدَهٗ ط، وَلَا رَسُوْلَ بَعْدَهٗ ط، وَهُوَ خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ ط، وَعَلٰى آلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ ط، وَعَلٰى مَنْ تَبِعَهٗ وَتَبِعَهُمْ بِاِحْسَانٍ اِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ ط.
اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ. قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ:

﴿اِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهٗ يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِيِّ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا صَلُّوْا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوْا تَسْلِيْمًا﴾ (١)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: مَنْ صَلّٰى عَلَيَّ صَلَاةً وَاحِدَةً صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ عَشْرًا. (رواه مسلم وابوداو والنسائي والترمذي وابن حبان في صحيحه). (٢)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: اَلْبَخِيْلُ مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهٗ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ. (رواه النسائي وابن حبان في صحيحه والحاكم وصححه الترمذي). (٣)

صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيْمُ.

زما خورو قدرمنو او عزت منو مسلمانانو ورونو! کوم آيتِ مبارکه چې ما په خطبه کې تلاوت کړو په دې کې الله تعالی مسلمانانو ته دا حکم کړې چې تاسو په نبي کريم صلی الله عليه وسلم باندې درود و سلام ليږئ، خو ددې نه يې تعبير په داسې انداز سره وکړو چې اول الله تعالی خپل او د فرښتو "صلاة" د نبي عليه السلام دپاره بيان کړو او بيا يې عامو مؤمنانو ته دا حکم وکړو چې تاسو هم په نبي عليه السلام باندې درود ليږئ.

---

(١) الأحزاب آيت ٥٦.

(٢) اخرجه ابوداود في الوتر باب ٦٢، والنسائي في الاذان باب ٣٧ والسهو باب ٥٥، ومسلم في الصلاة، الترغيب والترهيب ج٢ ص ٣٢٣ الترغيب في اكثار الصلوة على النبي ﷺ ط. مكتبة الحرمين الشرفين كوئته.

(٣) اخرجه الترمذي في الدعوات باب ١٠٠، والبيهقي في الشعب ج٢ ص٢١٣ رقم: ١٥٦٦، واحمد في المسند ج١ ص٢٣١ رقم: ١٧٣٨، والحاكم في المستدرک ج١ ص٧٣٤ رقم: ٢٠١٥، وقال عقبه هذاحديث صحيح الاسناد ولم يخرجاه و وافقه الذهبي، كنزالعمال، الترغيب والترهيب ج٢ ص ٣٣٢ الترغيب في اكثار الصلوة على النبي ﷺ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو کوم کار (په نبي ﷺ باندې درود) چې الله ﷻ او د هغه فرښتې کوي نو په کار داده چې عام مؤمنان خو يې په طريقِ اولیٰ سره وکړي، ځکه په دوی باندې خو د نبي کريم صلی الله عليه وسلم بې شميره احسانات دي.

بل دا چې په دې آيت کې د عامو مسلمانانو هم ډېر لوي فضيلت او غوره والې ثابت شو، ځکه چې الله تعالی دوی د ځان سره په هغه کار کې شريک کړل کوم چې دې پخپله او د هغه فرښتې کوي (چې هغه په نبي ﷺ باندې درود ليږل دي). (۱)

قدرمنو! په قرآن مجيد کې الله تعالی ډېر احکامات ذکر کړي لکه: لمونځ، روژه، زکوة، حج، جهاد وغيره. او د ډېرو پيغمبرانو تعريفونه يې هم بيان کړي، خو ليکن په هيڅ يو حکم او اعزاز کې يې دا ندي فرمايلي چې ګني دا کار زه هم کوم نو تاسو يې هم کوئ.

بلکه دا اعزاز صرف او صرف د سيّد الکونين، فخرِ دوجهان مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ الله صلی الله عليه وسلم د پاره ثابت دی چې الله تعالی اول د صلاة نسبت خپل ځان طرفته وکړو، بيا يې ملائکو طرفته وکړو او ددې نه روستو يې بيا عامو مؤمنانو ته دا حکم وکړو چې: اې مؤمنانو تاسو هم په نبي عليه السلام باندې درود وسلام وايئ. (۲)

د علامه اسماعيل حقي رحمه الله تحقيق:

صاحب د روح البيان (علامه اسماعيل حقي رحمه الله) دلته ليکلي دي چې دغه شرافت او اعزاز کوم چې الله تعالی زمونږ پيغمبر عليه السلام ته ورکړې، دا د هغه شرافت او اِعزاز نه زيات دی کوم چې الله ﷻ حضرت آدم ﷺ ته ورکړې وُ "چې فرښتو ته يې حکم کړې وُ چې تاسو حضرت آدم ﷺ ته سجده د تعظيم وکړئ".

ځکه په هغه سجده کولو کې الله تعالی په خپله شريک نه وُ، او په نبي عليه السلام باندې "صلاة" ليږلو کې الله تعالی او د هغه فرښتې هم شريکې دي.

(۱) معارف القرآن سورة احزاب آيت ٥٦.

(۲) قَالَ سَهْلُ بْنُ عَبدِالله التستري قدس سرّه: اَلصَّلَاةُ على محمّدٍ اَفضَلُ العِبَادَاتِ. لِاَنَّ اللهَ تعالى تولاها هو وملائكته ثُمَّ اَمَرَ بِهَا المؤمنينَ. وسائرُ العباداتِ ليس كذالك. يعنى ان الله تعالى اَمَرَ بسائرِ العِبَاداتِ ولم يَفعَلهُ بِنَفسِه. (روح البيان ج٥ ص ٢٦٦ الاحزاب آيت ٥٦).

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهذا دا شرافت او عزت زيات شو . (۱)

د علامه آلوسي رحمه الله تحقيق :

صاحب د رُوْحُ المعاني علامه آلوسي رحمه الله ليکلي چې په دې آيت کې د نبي کريم صلى الله عليه وسلم داسې تعظيم او شرافت بيان شوې دی چې د دې هيڅ نظير نشته .

او بيا د دې نه تعبير په داسې انداز سره شوې چې که د آيت سَر (إِنَّ اللهَ وَمَلَائِكَتَهُ) ته اوګورو نو دا جمله اسميه ده ، دلالت کوي په " دَوَامُ او اِسْتِمْرَارْ " باندې .

او که روستو (يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِيِّ) ته اوګورو نو دا جمله فعليه ده چې دلالت کوي په " حُدُوْث او تَجَدُّدْ " باندې .

نو اوس يې مطلب دا شو چې : الله ﷻ او د هغه فرښتې هميشه د پاره وَقْتًا فَوَقْتًا په نبي کريم صلى الله عليه وسلم باندې درود ليږي نو اې مؤمنانو ! تاسو هم پرې هر وخت درود ليږئ . (۲)

---

(۱) وَهذا التَّشْرِيفُ الَّذِيْ شَرَّفَ اللهُ به نَبِيَّنَا عليه السلام اَتَمُّ مِن تَشْرِيْفِ آدمَ عليه السلام بِأمرِ الملائكةِ بِالسَّجُوْدِ له. لِاَنَّهُ لَايَجُوْزُ أَنْ يَكونَ اللهُ تعالى مع الملائكةِ في هذا التَّشْرِيفِ ، وقَدْ أَخْبَرَ تعالى عن نَفْسِهِ بِالصَّلَاةِ عَلى النَّبِيِّ ثُمَّ عَنِ الملائكةِ . (تفسير روح البيان ج۵ ص ۲٦۵ الاحزاب آيت ۵٦).

(۲) وَالتَّعْبِيْرُ بِالْجُمْلَةِ الْاِسْمِيَّةِ لِلدَّلَالَةِ عَلَى الدَّوَامِ وَالْاِسْتِمْرَارِ . وَذكرَ اَنَّ الجُملةَ تُفِيْدُ الدَّوَامَ نَظَرًا الى صَدْرِهَا مِن حيثُ اَنَّهَا جُملةٌ اِسميّةٌ ، وَتُفِيْدُ التَّجَدُّدَ نَظَرًا اِلى عَجُزِهَا مِنْ حيثُ اَنَّهَا جُملةٌ فِعْلِيَّةٌ ، فَيَكونُ مَفَادُهَا اِسْتِمْرَار الصَّلاةِ وَتَجَدّدهَا وَقْتًا فَوَقْتًا . وَتَاكِيْدهَا بِاِنَّ لِلْاِعْتِنَاءِ بِشَانِ الْخَبَرِ . (روح المعاني ج ص ۲۴۲ الاحزاب آيت ٦۵).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درود شريف فضائل

محترمو ! لکه څرنګ چې د قرآن کريم تلاوت کول عبادت دی او انسان ته پرې د دواړو جهانو سعادت حاصليږي، نو دغه شان په نبي کريم صلی الله عليه وسلم باندې درود شريف ويل هم عظيم عبادت دی، په دې سره هم انسان ته د دواړو جهانونو سعادت او نيک بختيا حاصليږي دغه وجه ده چې په احاديثو مبارکه ؤ کې د درود شريف ډير زيات فضايل، فوائد، خصوصيات او برکات ذکر شوي دي، او علماء کرامو په دې باندې مستقل کتابونه هم ليکلي دي (۱)، خو زه به درته صرف يو څو عمده فضايل بيان کړم.

۱. د الله ﷻ د رحمت ذريعه ده :

د درود شريف يو فضيلت دا دې چې په يو ځل درود ويلو سره الله ﷻ په انسان باندې لس (۱۰) رحمتونه راوروي.

۱. نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلَاةً وَاحِدَةً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ عَشْرًا. (رواه مسلم وابوداو والنسائي والترمذي وابن حبان في صحيحه). (۲)

څوک چې په ما باندې يو ځل درود ووايي نو الله تعالی په هغه باندې لس (۱۰) رحمتونه نازلوي.

ځکه الله تعالی فرمايي: ﴿ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا ﴾. (۳)

څوک چې (د الله ﷻ دربارته) يوه نيکي راوړي نو د هغه د پاره لس چنده بدله ده.

---

(۱) نوټ: د درود شريف په موضوع باندې زما والد صاحب (حضرت مولانا اول شاه صاحب) يوه جامع رساله ليکلې چې نوم يې دې " قُرَّةُ الْعَيْنَيْنِ بِفَضِيلَةِ الصَّلَاةِ عَلَى سَيِّدِ الْكَوْنَيْنِ " . دې رسالې ته ما يا نبه ترتيب ورکړو او د رود شريف متعلق فضايل، مسايل او احکامات ټول په کې جمع دي، (په مکتبو کې پيدا کيږي).

(۲) اخرجه ابوداود في الوتر باب ۶۲، والنسائي في الاذان باب ۳۷ والسهو باب ۵۵، ومسلم في الصلاة، الترغيب والترهيب ج۲ ص۳۲۳ الترغيب في اكثار الصلوة على النبي ﷺ ط. مكتبة الحرمين الشرفين كوئټه.

(۳) الأنعام آيت ۱۶۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو كوم كس چې په نبي كريم صلى الله عليه وسلم باندې يوه پيره درود ووايي نو الله تعالى ددې په عوض كې په ده باندې لس رحمتونه راوروي . (١)

٢ . په يو بل حديث كې په يو ځل درود ويونكي باندې د اويا (٧٠) رحمتونو ذكر شوې ، حضرت عبد الله بن عمرو بن العاص ﷺ فرمايي :

مَنْ صَلَّى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاحِدَةً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَمَلٰئِكَتُهُ سَبْعِيْنَ صَلَاةً . (٢)

كوم كس په نبي كريم ﷺ باندې يو ځل درود ووايي نو الله تعالى او د هغه فرښتې په هغه باندې اويا (٧٠) ځله درود (رحمت او دعا) ليږي .

٣ . حضرت عبد الله بن طلحه د خپل پلار نه دا روايت نقل كوي چې يوه ورځ نبي كريم صلى الله عليه وسلم تشريف راوړو نو د دوى په مخ مبارك باندې خوشحالي ښكاريده ، صحابه كرامو عرض وكړو :

يَا رَسُوْلَ اللهِ ! إِنَّا نَرَىٰ فِيْ وَجْهِكَ بِشْرًا لَمْ نَكُنْ نَرَاهُ .

اې د الله رسوله ! مونږ ستاسو په مخ مبارك كې داسې خوشحالي ګورو چې د دېنه مخكې مو چيرته نه وه ليدلې ، نو حضور اكرم ﷺ وفرمايل :

أَجَلْ أَنَّهُ أَتَانِيْ مَلَكٌ فَقَالَ : يَا مُحَمَّدُ ! إِنَّ رَبَّكَ يَقُوْلُ : أَمَا يُرْضِيْكَ أَلَّا يُصَلِّيَ عَلَيْكَ أَحَدٌ مِنْ أُمَّتِكَ إِلَّا صَلَّيْتُ عَلَيْهِ عَشْرًا . وَلَا يُسَلِّمُ عَلَيْكَ إِلَّا سَلَّمْتُ عَلَيْهِ عَشْرًا . (٣)

---

(١) مظاهر حق شرح مشكوة باب فضل الصلاة على النبي ﷺ وفضلها .

(٢) رواه احمد باسناد حسن ، المسند ٤ / ١٠٨ ، ورواه الهيثمي في المجمع ١٠ / ١٦٠ ، مشكوة ص ٧٨ ، الترغيب والترهيب ج٣ ص ٣٢٥ الترغيب في اكثار الصلوة على النبي ﷺ القول البديع ص ١٠٣ .

نوټ : دا حديث موقوف دې (يعنى د حضرت عبد الله بن عمر ﷺ قول دې) خو حكمًا مرفوع دې ، ځكه يو صحابي هم د اعمالو ثواب د ځان نه نشي بيانولې ترڅو چې يې دا مضمون د نبي عليه السلام نه نوي اوريدلې . مظاهر حق شرح مشكوة باب فضل الصلاة على النبي وفضلها .

(٣) رواه الدارمي في سننه ج٢ ص٧٧٢ رقم : ٢٦٧١ ، والإمام احمد في المسند ج٤ ص ٦١١ رقم : ١٥٩٢٦ ، والنسائي في السنن الكبير ج١ ص٣٨٠ رقم : ١٢٠٥ ، والحاكم في المستدرك ج٢ ص ٤٢٠ رقم : ٣٥٧٥ ، وقال صحيح الاسناد ولم يخرجاه و والقه الذهبي ، هكذا في المشكوة باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها .

(c) ketabton.com: The Digital Library

آو ، ماته اوس حضرت جبريل عليه السلام راغلې ؤ او راته وې ويل : چې اې محمده (ﷺ) ! ستا رب فرمايي : چې آيا ته خوشحاله نه يې ؟ (يعنې خوشحاله اوسه) په دې خبره چې ستا يو امتي په تاسو باندې يو ځل درود ووايي نو زه په هغه باندې لس(۱۰) رحمتونه نازلوم ، او چې ستا يو امتي په تاسو باندې يو ځل سلام ووايي نو زه په هغه باندې لس (۱۰) ځله سلام وايم .

حضرت موسى عليه السلام ته وحي

الله جل جلاله حضرت موسى عليه السلام ته وحې وکړه ، او ورته وې فرمايل چې : اې زما خوږه کليمه ! که چيرته په دُنيا کې زما څوک حمد ويونکې نه وې نو ما به د باران يو څاڅکې هم د آسمان نه نه وې نازل کړې او نه به مې د ځمکې نه يوه دانه پيدا کړې وې او نور يې هم ډير شيان ذکر کړه ، تردې چې الله تعالى او فرمايل :

يَا مُوسىٰ أَتُرِيْدُ أَنْ أَكُوْنَ أَقْرَبَ إِلَيْكَ مِنْ كَلَامِكَ إِلىٰ لِسَانِكَ ، وَمِنْ وَسَاوِسِ قَلْبِكَ إِلىٰ قَلْبِكَ ، وَمِنْ رُوْحِكَ إِلىٰ بَدَنِكَ ، وَمِنْ نُوْرِ بَصَرِكَ إِلىٰ عَيْنِكَ ؟

اې موسىٰ ! آيا ته دا غواړې چې زه تاته ډير درنزدې شم ؟ څنګه چې ستا خبرې ستا د ژبې سره ، ستا د زړه وسوسې ستا د زړه سره ، ستا روح ستا د بدن سره او ستا د سترګو رڼا ستا د سترګو سره نزدې ده ، نو آيا زه تاته ددې نه هم ډير درنزدې شم ؟

حضرت موسى عليه السلام ورته عرض وکړو چې آو . يا الله زما دا خوښه ده چې تاسو ماته ډير رانزدې شئ . نو الله تعالى ورته او فرمايل :

فَأَكْثِرِ الصَّلَاةَ عَلىٰ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

نو په رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې ډير درود وايه (ددې په عوض کې به تاته زما قُرب او نزديکت نصيبه شي) . (۱)

۲ . د نبي عليه السلام د شفاعت ذريعه ده :

د درود شريف دويم فضيلت دادې چې درود ويونکي ته به د قيامت په ورځ د نبي کريم صلى الله عليه وسلم شفاعت نصيب کيږي .

(۱) ذکره ابو نعيم الحافظ في الحلية عن كعب القول البديع ص۱۳۲ ، سعادة الدارين ص۸۷ ، معارج النبوة ص۳۰۸ ، مقاصد السالكين ص۵۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي :

مَنْ صَلَّى عَلَيَّ حِيْنَ يُصْبِحُ عَشْرًا وَ حِيْنَ يُمْسِيْ عَشْرًا أَدْرَكَتْهُ شَفَاعَتِيْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ . (۱)

څوک چې په ما باندې صبا او بېگاه لس (۱۰)، لس (۱۰) کرته درود شريف لولي، نو هغه ته به د قيامت په ورځ زما شفاعت نصيبه کيږي.

د فقيه ابوا لليث ثمرقندي رحمه الله وينا

فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله وايي چې که چيرته په درود شريف کې د نبي کريم صلى الله عليه وسلم د شفاعت نه علاوه څه بله فائده نه وې نو بيا هم په عقل مند باندې دا واجب وه چې دې د دې درود شريف نه غافل نه شي، ځکه د نبي کريم صلى الله عليه وسلم شفاعت خو يو عظيم سعادت دى. حالانکه په درود شريف کې خو نورې ډيرې فائدې هم شته چې د الله ﷻ د رحمت او د انسان د گناهونو د بخشش ذريعه گرځي (نو په انسان باندې درود شريف ويل لازمي دي). (۲)

۳. د نيکيو د زياتوالي، د گناهونو د مغفرت او د مرتبې د اوچتوالي ذريعه ده :

د درودِ شريف دريم فضيلت دا دې چې ددې په وجه د انسان په عَملنامه کې نيکۍ ليکلې کيږي، گناهونه يې ختميږي او مرتبې يې اوچتيږي. نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

مَنْ صَلَّى عَلَيَّ مَرَّةً وَاحِدَةً كَتَبَ اللهُ لَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ. (۳)

څوک چې په ما باندې يو ځل درود ووايي نو الله تعالى به د دې په عوض کې دده په عَملنامه کې لس (۱۰) نيکۍ وليکي.

(۱) رواه الطبراني، الجامع الصغير رقم الحديث ۶۲۳۳، القول البديع .

(۲) تنبيه الغافلين ص۱۶۱.

(۳) رواه الإمام الأحمد في المسند ج۲ ص۵۱۵ رقم : ۷۵۰۸، والبيهقي في مجمع الزوائد ج۱۰ ص۸۶۰، وكنز العمال ج۱ ص ۲۴۹، القول البديع ص ۱۱۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګې نبي عليه السلام فرمايي :

مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلَاةً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ عَشْرَ صَلَوَاتٍ ، وَيَحُطُّ عَنْهُ بِهَا عَشْرَ سَيِّئَاتٍ ، وَرَفَعَهُ بِهَا عَشْرَ دَرَجَاتٍ . (۱)

څوک چې په ما باندې يو ځل درود ووايي نو الله تعالى به د دې په عوض کې په ده باندې لس (۱۰) رحمتونه نازل کړي ، د ده لس (۱۰) ګناهونه به معاف کړي ، او لس (۱۰) درجې به يې اوچتې کړي .

د درود شريف په وجه د امام شافعي رحمه الله مغفرت

په روضة الأحباب کې د امام اسماعيل ابراهيم مزني رحمه الله نه نقل دي (کوم چې د امام شافعي رحمه الله په لوي شاګردانو کې ؤ) چې ما امام شافعي رحمه الله د وفات نه روستو په خوب کې وليده ، نو پوښتنه مې ترې وکړه : چې الله تعالى درسره څه معامله وکړه ؟

هغوی وفرمايل : چې الله تعالى زما مغفرت وکړو ، او فرښتو ته يې حکم وکړو چې ما په تعظيم او احترام سره جنت ته بوځي ، او دا ټول برکت د يو درود شريف دی کوم چې به ما لوستلو .

(اسماعيل ابراهيم مزني رحمه الله وايي چې) ما ترې پوښتنه وکړه چې هغه کوم درود دی ؟

نو وي ويل هغه دادې :

((اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ كُلَّمَا ذَكَرَهُ الذَّاكِرُوْنَ وَكُلَّمَا غَفَلَ عَنْ ذِكْرِهِ الْغَافِلُوْنَ)) (۲)

د درود شريف په وجه د يو کاتب مغفرت

د عبيدالله بن عمر قواريري رحمه الله نه نقل دي چې يو کاتِب زما ګاونډي ؤ ، هغه مړ شو ، ما هغه په خوب کې وليد ، او پوښتنه مې ترې وکړه چې الله تعالى درسره څه معامله وکړه ؟

هغه راته وويل : زه يې اُوبخلم . ما ترې پوښتنه وکړه چې په څه وجه يې اوبخلې ؟

نو راته وی ويل زما دا عادت ؤ چه کله به مې د رسول الله ﷺ نوم مبارک په کتاب کې ليکلو نو صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به مې هم ورسره ليکل ، نو الله تعالى ما ته د دې په عوض کې دا سې

(۱) اخرجه النسائي في الاذان باب ۷۳ والسهو باب ۵۵ ، واحمد في المسند ۲ / ۱۶۸ ، ۳۷۲ ، ۳۷۵ ، ۴۸۵ ، الترغيب والترهيب ج۴ ص۳۲۳ .

(۲) حاشيه حصن ازفتح القدير بحواله زادالسعيد لمولانا اشرف علي التهانوي رحمه الله ، وسعادة الدارين ص۱۱۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نعمتونه راکړه چې نه خو د چا سترګو ليدلي دي، نه د چا غوږونو اوريدلي دي او نه د چا په زړه کې تير شوي دي. (۱)

د درود شريف په وجه د يو ګناهګار مغفرت

علامه سخاوي رحمه الله په خپل کتاب (القول البديع) کې يوه واقعه رانقل کړې چې په بني اسرائيلو کې يو کس ؤ، ډير سخت ګناهګار او مجرم ؤ، ټول عُمر يې په فِسق وفجور کې تير کړې ؤ، د مرګ نه روستو خلکو دې (په ډيران) او غورځول.

نو الله ﷻ حضرت موسی عليه السلام ته وحي وکړه چې: ای زما خوږه کليمه! زما يو بنده مړ دی، او بني اسرائيلو غورځولې دی. نو ته خپل قوم ته ووايه چې هغه د هاغه ځاي نه راپورته کړي، جنازه وربانديې وکړي، او دفن يې کړي. ځکه ما د ده مغفرت کړې دی.

کله چې حضرت موسی عليه السلام هلته ورغې نو هغه سړې يې وپيژندو. د حکم د تعميل نه پس يې عرض وکړو: چې ای ربه! داسړې خو مشهور مجرم ؤ، نو د سزا په ځاې د دې دومره لوي عزت حقدار څنګه شو؟ الله تعالی ورته او فرمايل:

إِنَّهُ فَتَحَ التَّوْرَاةَ يَوْمًا فَوَجَدَ فِيهَا إِسْمَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى عَلَيْهِ وَقَدْ غَفَرْتُ لَهُ بِذَٰلِكَ.

بيشکه (دې د ډيرې سزا مستحق ؤ خو) ده يوه ورځ تورات خلاص کړې ؤ، او په هغې کې يې د مُحَمَّدٌ رَسولُ الله صلی الله عليه وسلم نوم وليده نو ده په هغه باندې درود وويل. نو د همدې په وجه ما د ده ټول ګناهونه معاف کړه او مغفرت مې ورته وکړو. (۲)

۴. د نبي کريم ﷺ سره د نزديکت ذريعه ده

د درود شريف څلورم فضيلت دا دې چې درود ويونکي به د قيامت په ورځ د نبي کريم صلی الله عليه وسلم سره نزدې وي.

۱. نبي عليه السلام فرمايي:

(۱) زاد السعيد لمولانا اشرف علي التهانوي رحمه الله.

(۲) القول البديع ص ۱۱۸، مقاصد السالکين ص ۵۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْثَرُهُمْ عَلَيَّ صَلاَةً . (۱)

بيشکه د قيامت په ورځ به ماته په ټولو خلکو کې هغه کسان ډير نزدې وي چاچې په ما باندې ډير درود ويلې وي .

۲ . إِنَّ أَقْرَبَكُمْ مِنِّي يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي كُلِّ مَوْطِنٍ أَكْثَرُكُمْ عَلَيَّ صَلاَةً فِي الدُّنْيَا . (۲)

بيشکه د قيامت په ورځ به په هرمقام او هرځاې کې په تاسو ټولو کې ماته هغه څوک ډير زيات نزدې وي چاچې په دُنيا کې په ما باندې ډير درود شريف ويلي وي .

۵ . د مصيبتونو او غمونو د ازالې ذريعه ده

د درود شريف پنځم فضيلت او فائده داده چې ددې په وجه الله جل جلاله انسان ته د مصيبتونو نه نجات ورکوي او ګناهونه يې معاف کوي .

حضرت ابي بن کعب ﷺ فرمايي: چې زه يوه ورځ دربارِ نبوت ته حاضر شوم او عرض مې وکړ: يَارَسُوْلَ اللهِ ! إِنِّي أُكْثِرُ الصَّلاَةَ عَلَيْكَ فَكَمْ أَجْعَلُ لَكَ مِنْ صَلاَتِي ؟ (۳) فَقَالَ : مَاشِئْتَ ، قُلْتُ اَلرُّبُعَ . قَالَ مَاشِئْتَ ، فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ . قُلْتُ : فَالنِّصْفُ . قَالَ : مَاشِئْتَ فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ . قُلْتُ : فَالثُّلُثَيْنِ . قَالَ : مَاشِئْتَ فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ . قُلْتُ : أَجْعَلُ صَلاَتِي كُلَّهَا . قَالَ : إِذًا يُكْفَىٰ هَمُّكَ ، وَيُغْفَرُلَكَ ذَنْبُكَ . رواه احمد والترمذي فى القيامة باب ۲۳ والحاكم وصححه ، قال الترمذي حديث حسن صحيح . (۴)

---

(۱) رواه الترمذي وابن حبان في صحيحه كلاهما من رواية موسى بن يعقوب ، كذا في الترغيب ج۲ ص۷۳۲ ، وبسط السخاوي في القول البديع الكلام على تخريجه .

(۲) كنزالعمال ج۱ ص۲۵۵ ، سعادة الدارين ص۶۰ .

(۳) قوله " أُكْثِرُ الصَّلاَةَ عَلَيْكَ فَكَمْ أَجْعَلُ لَكَ مِنْ صَلاَتِي ؟ " معناه : أكثر الدّعاء فكم أجعل لک من دُعائي صلاةً عليک . الترغيب والترهيب ج۴ ص۳۲۷ الترغيب في اكثار الصلوة على النبي ﷺ .

(۴) رواه الترمذي ، مشكوة شريف ۸۶ ، الزواهر ص۱۱۷ وبسط السخاوي في تخريجه .

په يو روايت کې داسې الفاظ دي : إِذًا يَكْفِيْكَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مَا أَهَمَّكَ مِنْ دُنْيَاكَ وَآخِرَتِكَ . مشكوة ص۸۶ ، و رواه الطبراني باسناد حسن ، مسند احمد ۵ / ۱۳۶ الترغيب والترهيب ج۲ ص۳۲۶ ، وبسط السخاوي في تخريجه .

که چيرې ته داسې وکړې نو الله تعالى به ستا د دنيا او آخرت د ټولو معاملو د پاره کافي شي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې دالله رسوله ! زه غواړم چې په تاسو باندې زيات درود ووايم ، نوآيا څومره يې ووايم ؟ نبي كريم ﷺ عرض وكړ : څومره چې ستا خوښه وي (همغومره مقدار كې وايه) . مابيا عرض وكړو چې څلورمه حصه ولولم ؟ نونبي كريم ﷺ وفرمايل : څومره چې ته غواړې . كه چيرې ددې نه يې هم زيات كړې نو دا ستا دپاره ډيره بهتره ده . مابيا عرض وكړو چې اې زما آقا زه به (د نفلي اذكارو او د خپلې دُعا په وخت كې) نيم وخت درودشريف وايم ؟ نبي كريم ﷺ وفرمايل: چې ستا خوښه ده ، كه ددينه يې هم زيات كړې نوستادپاره ډيره غوره ده . ماعرض وكړو چې په درې حصو كې دوه حصې وخت كې به درودشريف وايم ؟ نبي كريم ﷺ وفرمايل: چې ستامرضى ده، كه ددينه يې هم زيات كړې نوداستادپاره ډيره غوره ده .

ما عرض وكړ چې اې زما آقا زه به (د نفلي اذكارواو دُعاؤ) په ټول وخت كې درود شريف وايم ، نو رسول الله ﷺ او فرمايل :

چې كه چيرته ته داسې وكړې نو دا به ستا دپاره د ټولو غمونو د پاره كافي وي او ستا ټول ګناهونه به تاته اُوبخلې شي .

فايده : ددې نه معلومه شوه چې د درود شريف دا بركت او فضيلت دى چې كوم سړې دا وايي او د خپل ژوند يو ضروري جزءيې اوګرځوي ، نو دده د دُنيا او آخرت ټول مقاصد پرې پوره كيږي ځكه مَنْ كَانَ لِلّٰهِ كَانَ اللّٰهُ لَهُ . څوک چې د الله شو، نو الله د هغه شو . (۱)

د درود شريف په بركت د مصيبت نه د نجات واقعه :

علامه اسماعيل حقي رحمه الله په خپل تفسير (روح البيان) او امام غزالي رحمه الله په خپل كتاب (احياء العلوم) كې يوه واقعه رانقل كړې : چې سفيان ثوري رحمه الله وايي چې زه يو كرت حج ته لاړم ، نو هلته مې يو سړې وليده چې په هرځاې كې يې قدم په قدم په كثرت سره درود شريف ويل (په حرم شريف كې، طواف كې، منىٰ كې، عرفات كې يعنى هرځاى كې چې قدم اوچتوي او ږدي ، نو درود شريف وايي) ، آخرماپوښتنه ورنه وكړه :

اى دالله ﷻ بنده ! دلته خو دهرمقام ځانله ځانله دعاګانې دي، نوافل دي ، مګرته په هرځاې كې درود شريف وايې ، نودا ولې ؟ هغه راته خپله واقعه بيان كړه چې زه دپلا رسره دخراسان نه

(۱) مشكوة باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حج ته راروان ووم ، کله چې کوفې ته راورسيدلو نو زما پلار بيمار شو ، او بيماري يې ورځ په ورځ زياتيده ، تردې چې وفات شو ، خو د وفات کيدو نه روستو د هغه مخ تک تور شو ، خيټه يې اوپړسيده او په ډير بَد حالت شو ، ما چې دا اوليده نو سخت خفه شوم ، په ژړا شوم او إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ مې وويل ، او د خپل پلار په مخ مې کپړه واچوله .

زه د پلار د لاش سره غمجن او پريشانه سَر په زنګون ناست وم ، د ډير خفګان د لاسه مې سترګې پټې شوې ، نو ما وليده چې داسې يو حسين و جميل ، پاکيزه صورت والا کس تشريف راوړو چې ددې نه مخکې ما چيرته دومره ښکلي مخ واله کس نه ؤ ليدلې ، دې نزدې راغې او زما د پلار د مخ نه يې کپړه لرې کړه ، او په مخ يې ورله لاس راښکود ، چې ددې په وجه د هغه مخ د شُودو (پيو) غوندې تک سپين شو ، بيا يې ورله په خيټه لاس راښکود ، نو خيټه يې هم ښه شوه .

کله چې دې کس د تللو اراده وکړه ، نو زه ورپاڅيدم ، پوښتنه مې ورنه وکړه چې اې زما سرداره ! ماته دا ووايه چې تاسو څوک يئ ؟ چې ستاسو تشريف آوري زما د پاره درحمت اوبرکت باعث شوه ، او تاسو د ماسره ډير احسان وکړو ؟ داچې يې واوريدل نو وې فرمايل :

أَمَا تَعْرِفُنِيْ ؟ أَنَا مُحَمَّدٌ رَسُوْلُ اللهِ كَانَ أَبُوْكَ هٰذَا كَثِيْرَ الْمَعَاصِيْ غَيْرَ أَنَّهُ كَانَ يُكْثِرُ الصَّلَاةَ عَلَيَّ .

آيا ته ما نه پيژنې ؟ زه خو محمد رسول الله (ﷺ) يم ، ستا دا پلار ډير ګناهګار ؤ ، خو ليکن ده به په ما باندې ډير درود شريف ويل .

کله چې زه د خوب نه راپاڅيدم نو ما اوکته چې زما د پلار مَخ (د څوارلسمې شپې سپوږمۍ غوندې) تک سپين شوې ؤ ، او د خيټې پړسوب يې هم ختم شوې ؤ .

سفيان ثوري رحمه الله وايي چې دې کس ماته وويل چې د هغې وخت نه راپه ديخوا زه هم مسلسل په نبي کريم صلی الله عليه وسلم باندې درود شريف وايم . (۱)

دا واقعه چې قاضي شيخ يوسف رحمه الله په خپل کتاب " سعادة الدارين في الصلاة على سيد الكونين " کې ذکر کړې نو په هغې کې دا هم ذکر دي چې دې کس وويل چې زما د پلار د

(۱) تفسير روح البيان ج۷ ص ۲٦۷ سورة احزاب آيت ٥٦ ، سعادة الدارين ص۱۲٥ ، احياء العلوم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات نه روستود هغه سَر د خره اوګرځيده ، او رنګ يې تک تور شو ، کله چې زما سترګې د خفګان نه پټې شوې او د نبي کريم صلى الله عليه وسلم سره مې په خوب کې ملاقات اوشو ، هغوى دده په مخ لاس رابنکود ، نو مخ يې د ځوارلسمې شپې د سپوږمۍ غوندې شو ، نو ما د نبي کريم صلى الله عليه وسلم نه پوښتنه وکړه چې د ده مخ ولې د خره په شان ګرځيدلې ؤ ؟ نوراته وى فرمايل :

إِنَّ وَالِدَكَ أَكَلَ الرِّبَا وَإِنَّ مِنْ حُكْمِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنَّ مَنْ أَكَلَ الرِّبَا أَنْ يُحَوِّلَ اللهُ صُوْرَتَهُ عِنْدَ الْمَوْتِ كَصُوْرَةِ حِمَارٍ إِمَّا فِي الدُّنْيَا وَإِمَّا فِي الْآخِرَةِ . وَلٰكِنْ كَانَ مِنْ عَادَةِ وَالِدِكَ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَيَّ فِيْ كُلِّ لَيْلَةٍ قَبْلَ أَنْ يَضْطَجِعَ عَلَى فِرَاشِهِ مِائَةَ مَرَّةٍ . فَلَمَّا عَرَضَتْ لَهُ هٰذِهِ الْمِحْنَةُ مِنْ أَكْلِ الرِّبَا جَاءَنِي الْمَلَكُ الَّذِيْ يُعْرِضُ عَلَيَّ أَعْمَالَ أُمَّتِيْ فَأَخْبَرَنِيْ بِحَالَةِ وَالِدِكَ فَسَأَلْتُ اللهَ فَشَفَّعَنِيْ فِيْهِ .(۱)

بيشکه ستا پلار سُود خوروً ، اودا د الله تعالى قانون دى چې د سُود خورسرې شکل په دُنيا يا آخرت کې ضرور د خره په شان مَسخه کوي (اوستاد پلار مخ په دُنيا کې بَدل شو) . خو ليکن ستاد پلار دا عادت ؤ چې هغه به دشپې د څملاستو نه مخکې سل (۱۰۰) پيرې په ما باندې درود شريف ويل ، بياچې کله په ده باندې د سُود خورۍ په وجه دا مصيبت راغې نو کومې فرښتې چې ماته د امت اعمال پيش کول ، هغې ماته د دې کس په باره کې خبر راکړو ، نو ما د الله ﷻ نه د ده د پاره د مغفرت سوال وکړو ، الله ﷻ دده په حق کې زما شفاعت قبول کړو .

فايده : معلومه شوه چې د درود شريف په وجه انسان ته د هر مصيبت او آفت نه نجات حاصليږي .

٦ . د دُعا قبليدو ذريعه ده :

د درود شريف شپږم فضيلت دادې چې ددې په وجه سره د انسان دُعا قبليږي ، يعنى د کومې دُعا نه مخکې چې درود شريف وويل شي نو الله تعالى دا دُعا قبلوي .

۱ . حضرت فضالة بن عبيد رضي الله عنه وايي : چې يوه ورځ رسول الله ﷺ تشريف فرما ؤ ، يو سړې راغې اولمونځ يې وکړو ، کله چې دلمانځه نه فارغ شونو دُعايې شروع کړه چې :

(۱) سعادة الدارين في الصلاة على سيدالكونين ص ۱۴۱ ط دار الكتب العلمية بيروت ، تنبيه الغافلين ص ۱٦۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِيْ وَارْحَمْنِيْ. يا الله ! ما اوبخې ، او په ما رحم وکړې.

نبي كريم صلى الله عليه وسلم ورته اوفرمايل : عَجِلْتَ اَيُّهَا الْمُصَلِّيْ ، إِذَا صَلَّيْتَ فَقَعَدْتَ فَاحْمِدِ اللهَ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ، وَصَلِّ عَلَيَّ ، ثُمَّ ادْعُهُ.

اې لمونځ گزاره ! تا ډيره جلدبازي وکړه ، کله چې ته لمونځ وکړې نو کينه ، او د الله تعالى حمد وثنا بيان کړه ، بيا په ما بابندې درود ووايه ، بيا دُعا وغواړه.

راوي وايي چې بيا يو بل کس راغې ، لمونځ يې وکړو ، او د الله تعالى حمد وثنا يې بيان کړه ، بيا يې په نبي کريم ﷺ درود ولوستو ، نو نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

أَيُّهَا الْمُصَلِّيْ ! أُدْعُ تُجَبْ . (۱)

اې لمونځ گزاره ! ته دعا کوه ، ستا دعا به قبليږي.

۲. حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه فرمايي چې (يوه ورځ) ما لمونځ کولو ، نبي کريم صلى الله عليه وسلم هم تشريف فرما وُ ، حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه هم ورسره وو.

د لمانځه نه پس چې زه کيناستم نو د الله ﷻ ثناء مې شروع کړه او بيا مې په نبي عليه السلام درود وويل ، د هغې نه پس مې خپل (ديني او دُنيوي مقاصد و دپاره) خپل ځان له دُعا اوغوښته (دې ليدلو سره) رسول الله ﷺ راته اوفرمايل :

سَلْ تُعْطَهْ ، سَلْ تُعْطَهْ . (۲)

سوال کوه ، تاته به درکولې شي ، سوال کوه ، تاته به درکولې شي (يعنى دُعا غواړه ضرور به قبلولې شي).

---

(۱) رواه الترمذي وابوداود ونسائي ، مشکوة شريف ص۸۴ .

(۲) عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ قَالَ كُنْتُ أُصَلِّيْ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَاضِرٌ وَاَبُوْبَكْرٍ وَعُمَرُ مَعَهُ . فَلَمَّا جَلَسْتُ بَدَأْتُ بِالثَّنَاءِ عَلَى اللهِ تَعَالٰى ثُمَّ الصَّلَاةَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ دَعَوْتُ لِنَفْسِيْ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : سَلْ تُعْطَهْ . سَلْ تُعْطَهْ . رواه الترمذي ، مشکوة شريف ص۸۷ حديث نمبر ۱۳ باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهمه نُکته : په حصن حصين کې د شيخ ابو سليمان داراني رحمه الله نه نقل دي چې کله تاسو د الله ﷻ نه دُعا غواړئ نو په اول او آخر کې ورنه درود شريف وايئ ، او په مينځ کې خپل حاجت غواړئ . ځکه الله ﷻ خو دواړه درُدونه قبلوي نو د هغه د فضل وکرم او احسان نه دا لرې ده چې هغه مخکې او روستو درود شريف خو قبول کړي ، او دا مينځ کې دُعا قبوله نه کړي (بلکه دا دُعا په هم په خپل فضل وکرم سره قبلوي) . (۱)

۳ . دغه وجه ده چې نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِتَمْجِيدِ اللهِ وَالثَّنَاءِ عَلَيْهِ . ثُمَّ يُصَلِّي عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ يَدْعُوا بِمَا شَاءَ . (۲)

کله چې په تاسو کې يوتن لمونځ وکړي نو پکار ده چه په الله تعالى باندې په حمدوثناء ويلو سره شروع وکړي، بيا په نبي کريم صلى الله عليه وسلم باندې درود شريف ولولي ، بيا دې دُعا او غواړي څه يې چې خوښه وي .

د درود شريف نه بغير دُعا نه قبليږي :

لهذا انسان ته په کار دي چې د دُعا نه مخکې درود شريف او لولي ، ځکه که چيرته د دُعا نه مخکې درود شريف او نه ويل شي نو دا دُعا نه قبليږي .

حضرت عمر رضى الله عنه فرمايي :

إِنَّ الدُّعَاءَ مَوْقُوفٌ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا يَصْعَدُ مِنْهُ شَيْءٌ حَتَّى تُصَلِّيَ عَلَى نَبِيِّكَ . (۳)

---

(۱) مظاهر حق شرح مشكوة باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها .

(۲) رواه ابوداود في السنن ج۲ ص۱۶۲ رقم :۱۴۸۱، والترمذي في جامعه ج۵ ص۴۸۲ رقم :۳۴۷۷، وقال عقبه هذا حديث حسن صحيح ، وابن خزيمة في صحيحه ج۱ ص۳۵۱ رقم :۷۱۰، وابن حبان في صحيحه الإحسان ج۵ ص۲۹۰ رقم :۱۹۶۰.

(۳) رواه الترمذي ، مشكوة باب فضل الصلاة على النبي ﷺ وفضلها ، رواه الطبراني ج۱ ص ۲۲۰ رقم ۷۲۱، كنزالعمال ۳۹۸۴.

نوټ : علامه طيبي رحمه الله ددې حديث په باره کې فرمايي چې دا حديث موقوف دې خو محققين علماء ليکي چې دا سې قسمه خبرې هيڅ راوي د ځان نه نشي کولې بلکه ده به خامخا دا مضمون د نبي عليه السلام نه اوريدلې وي . لهذا دا د حديث مرفوع په حکم کې دې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيشکه دُعا د آسمان او ځمکې په مينځ کې موقوفه (مُعَلّق او بنده) وي او پورته د قبليدو دپاره نه خيجي ترڅو پورې چې تاسو په نبي کريم صلى الله عليه وسلم باندې درود او نه وايئ.(۱)

۷. د درود شريف په وجه اعزاز

د درود شريف او وم فضيلت دا دى چې د دې په وجه انسان په دُنيا او آخرت دواړو کې د عزت او اکرام مستحق ګرځي.

نبي کريم ﷺ د درود ويونکې خُله ښکل کړې

علامه سخاوي رحمه الله په خپل کتاب "القول البديع في الصّلاة على الحبيب الشّفيع" کې، علامه ابن حجر رحمه الله او نورو معتمدو علماؤ د محمد بن سعيد بن مطرق رحمه الله يوه واقعه رانقل کړې، کوم چې ډير نيک او بزرګ سړې تير شوې.

محمد بن سعيد بن مطرق وايي: چې ما په خپل ځان باندې د اُوده کيدو په وخت يو مخصوص انداز کې درود ويل لازم کړي وو، چې کله به مې هغه مقدار درود وويل نو بيا به اُوده کيدم. يوه شپه زه په خپله بالا خانه کې ناست وم، درود شريف مې وويل او بيا کيناستم، د دې دوران کې زما سترګې ورغلې اُوده شوم، په خُوب کې مې د نبي کريم صلى الله عليه وسلم سره ملاقات اوشو، پيغمبر عليه السلام د بالا خانې په دروازه د ننه تشريف راوړو، د نبي کريم ﷺ د نُور مبارک نه ټوله بالا خانه روښانه شوه، بيا رسول کريم ﷺ زما خوا ته تشريف راوړو او وې فرمايل:

هَاتِ هٰذَا الْفَمَ الَّذِيْ تُكْثِرُ بِهِ الصَّلَاةَ عَلَيَّ اُقَبِّلْهُ.

په کومه خُله باندې چې ته په ما باندې ډير درود وايې هغه راديخوا کړه چې زه يې ښکل کړم.

محمد بن سعيد بن مطرق وايي چې ما ته حَيا راغله (چې څنګه نبي عليه السلام زما خُله ښکل کوي؟ دا خو بې ادبي ده) نو ما خپل مخ ديخوا راواړول، نو نبي کريم ﷺ زه په رخسار

(۱) په يو بل حديث کې دا سې الفاظ دي: حضرت علي ﷺ فرمايي: كُلُّ دُعَاءٍ مَحْجُوْبٌ حَتّٰى يُصَلِّيَ عَلٰى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رواه القاضي عياض في الشفاء ۲/ ۱۵۲، والهيثمي في المجمع ۱۰/ ۱۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

باندې ښکل کړم ، دغه وخت په دې کور کې داسې خوشبويي خوره شوه چې د هغې په مخکې د دنيا ټولې خوشبويانې هيڅ نه وې ، د دې خوشبويي په وجه زما بې هم راويخه شوه.

محمد بن سعيد بن مطرق وايي چې د راويښيدو نه روستو هم په دې کور کې څو ورځې خوشبويي موجوده وه او زما د رخسارنه اته (۸) ورځې مسلسل خوشبويي تلله. (۱)

د يو درود شريف د ثواب په وجه د غونډې مقبرې واله نه عذاب پورته کيدل :

حسن بصري رحمه الله ته يوه ښځه راغله او ورته وې ويل چې زما لور وفات شوې ده ، او زما دا آرزو ده چې زه هغه په خوب کې ووينم ، نو حضرت حسن بصري رحمه الله ورته ووېل : د ماسخوتن د لمانځه نه پس څلور رکعاته نفل لمونځ وکړه ، او په هر رکعت کې د " اَلْحَمْدُ " نه پس سورة تکاثر ﴿ اَلْهٰكُمُ التَّكَاثُرُ ﴾ ولوله ، او د هغې نه پس اوده شه ، خو د اوده کيدو پورې په نبي کريم صلی الله عليه وسلم باندې درود وايه .

هغې ښځې د غسې وکړه ، دې هغه خپله لور په خوب کې وليده چې په ډير سخت عذاب کې مبتلاء وه ، د تارکولو لباس ورا غوستې شوې ؤ ، دواړه لاسونه يې تړلي شوي وو او د اور په زنځيرونو کې بندې وه .

دا ښځه چې سحر راپاسيده ، نو د حسن بصري رحمه الله په خدمت کې حاضره شوه ، او ټوله واقعه يې ورته بيان کړه.

حسن بصري رحمه الله ورته ووېل چې صدقه ورکړه او ثواب يې د هغې پسې اوبخه ، شايد چې الله تعالی د دې په وجه ستا لور معاف کړي ، هغه ښځه لاړه .

په هم دغه شپه حسن بصري رحمه الله خوب وليده چې د جنت يو باغ دی ، په هغې کې يو ډير اوچت تخت دی او هغې باندې يوه ډيره خوبصورته حسينه جميله جينۍ ناسته ده ، او د هغې په سر باندې د نور يو تاج دی . دې جينۍ د حسن بصري رحمه الله نه پوښتنه وکړه :

يَا حَسَنُ ! اَتَعْرِفُنِيْ ؟ اې حسن بصري ! ته ما پيژنې ؟

---

(۱) القول البديع ص ۱۳۵ ، سعادة الدارين ص ۱۲۳ ، جذب القلوب ص ۲۶۵ ، فضائل درود وسلام ، زادالسعيد ص ۱۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده ورته وویل چې نه. ته څوک يې ؟ هغې ورته وويل: زه خو د هغې ښځې لور يم کومې ته چې تا د درود شريف ويلو حکم کړې وُ (چې د ماسخوتن نه پس اُوده کيدو پورې درود وايه).

حسن بصري رحمه الله ورته وويل: ستامورخو ستا حال ددې برعکس ښودلې وُ (چې په ډير عذاب کې گرفتاره ده). هغې جينۍ ورته وويل: څما حالت هم هغه وُ کوم چې زما مور درته بيان کړې وُ.

نو ده ورته پوښتنه وکړه چې بيا دا دومره غټه مرتبه درته څنگه حاصله شوه ؟ هغې ورته وويل:

كُنَّا سَبْعِيْنَ اَلْفَ نَفْسٍ فِي الْعُقُوْبَةِ وَالْعَذَابِ كَمَا وَصَفَتْ لَكَ وَالِدَتِيْ ، فَعَبَرَ رَجُلٌ مِنَ الصَّالِحِيْنَ عَلَى قُبُوْرِنَا وَصَلَّى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّةً وَجَعَلَ ثَوَابَهَا لَنَا . فَقَبَّلَهَا اللهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْهُ وَاَعْتَقَنَا كُلَّنَا مِنْ تِلْكَ الْعُقُوْبَةِ .

مونږ اويا زره (۷۰۰۰۰) کسان دې عذاب کې مبتلاء وو کوم چې څما مور تا ته بيان کړې وُ، خو د صلحا او نيکانو نه يو بزرگ څمونږ په مقبره باندې تيرشو، هغه يو ځل په نبي عليه السلام درود شريف ولوست، او د هغې ثواب يې مونږ ټولو مقبرې واله ته را اُوبخل، نو الله تعالى هغه درود داسې قبول کړو چې د هغې په برکت يې مونږ ټول د هغې عذاب نه آزاد کړو.

او ماته د هغې يو درود د ثواب په نتيجه کې دا اعزاز او اکرام راکړې شو. او ټول صرف د يو درود شريف د برکت په وجه وو. (۱)

(۱) القول البديع ص۱۳٦ ط دارالكتاب العربي بيروت ، سعادة الدارين ص۱۲۸ ، شرح الصدور .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درود شريف نه ويلو نقصانات :

کله چې يو انسان د نبي کريم صلی الله عليه وسلم نوم مبارک واوري نو په کار ده چې دې په هغه باندې درود شريف ووايي، ځکه که دې بغير د څه شرعي عذر نه درود ونه وايي نو دداسې کس باره کې ډير وعيدونه راغلي دي. زه به درته يو څو غټ وعيدونه ذکر کړم.

۱. د نبي کريم ﷺ د خيرو سبب دې

دنبي کريم ﷺ د نوم مبارک اوريدو نه روستو بلاعذره درود نه ويونکي ته پيغمبر عليه السلام خيرې کړې دي.

د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه نه روايت دې چې نبي کريم ﷺ فرمايلي دي :

رَغِمَ أَنْفُ رَجُلٍ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ. الحديث (۱)

دهغه سړي پوزه دې په خاورو ککړه شي (يعنی ذليل دې شي) د چا د وړاندې چې زما ذکر وشي او دې په ما باندې درود اونه وايې.

۲. د حضرت جبرائيل عليه السلام د بد دُعايې ذريعه ده

کله چې يو کس په يو مجلس کې په اول ځل د پيغمبر عليه السلام نوم مبارک واوري او دې بغير د څه عذر نه درود شريف ونه وايي نو داسې کس ته حضرت جبريل عليه السلام خيرې کړي او نبي عليه السلام ورباندې آمين ويلې دی. چې داد انسان د پاره د هلاکت او بدبختۍ ذريعه ده.

(۱) رواه الإمام احمد في المسند ج ۲ ص۵۰۱ رقم: ۷۴۰۲، والترمذي في جامعه ج ۵ ص۵۱۲ رقم: ۳۹۴۵ وقال هذا حديث حسن غريب من هذا الوجه، وابن حبان في صحيحه الإحسان ج۳ ص۱۸۹ رقم: ۹۰۸، مشكوة باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت کعب بن عجرة ﷺ نه روايت دی چې يو ځل نبي کريم ﷺ وفرمايل :

أُحْضُرُوا الْمِنْبَرَ . تاسو ممبر ته رانزدې شئ .

نو مونږ ممبر ته رانزدې شو ، کله چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم د ممبر په ړومبۍ پوړۍ باندې قدم مبارک کيښود ، نو وې فرمايل '' آمِيْن '' بيا يې په دويمه پوړۍ قدم مبارک کيښود نو وې فرمايل '' آمِيْن '' بيا يې په دريمه پوړۍ قدم مبارک کيښود نو وې فرمايل : '' آمِيْن ''

کله چې نبي کريم ﷺ د خطبې نه فارغ شو ، او ښکته راکوز شو ، نو مونږ ورته عرض وکړو :

يَارَسُوْلَ اللهِ ! لَقَدْ سَمِعْنَا مِنْكَ الْيَوْمَ شَيْئًا مَا كُنَّا نَسْمَعُهُ ؟

اې د الله تعالی رسوله ! تاسو نه مونن (ممبر ته د ختلو په وخت) داسې خبره واوريده چې مخکې مو چيرته نه وه اوريدلې ؟

نو حضور ﷺ اوفرمايل چې (کوم وخت ما د ممبر په ړومبۍ پوړۍ باندې قدم کيښود نو دغه وخت) حضرت جبرائيل ﷺ زما مخې ته راغې ، او وې فرمايل :

بَعُدَ مَنْ أَدْرَكَ رَمَضَانَ فَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ .

هلا ک دې شي هغه سړې چې په چا باندې د رمضان مياشت راشي ، او بيا هم د هغه مغفرت ونشي .

نو ما وويل : '' آمِيْن '' . بيا چې کله دويمې پوړۍ ته وختم نو هغه وويل :

بَعُدَ مَنْ ذُكِرْتَ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْكَ .

هلا ک دې شي هغه سړې چه د هغه مخکې ستا سو ذکر وشي او هغه په تاسو درود اونه وايې .

نوما وويل : '' آمِيْن '' . بيا چې کله دريمې پوړۍ ته وختم نو هغه وويل :

بَعُدَ مَنْ أَدْرَكَ أَبَوَيْهِ الْكِبَرَ أَوْ أَحَدُهُمَا فَلَمْ يُدْخِلَاهُ الْجَنَّةَ .

هلا ک دې شي هغه سړې چې چا خپل مور او پلا ر دواړه يا يو د بوډا والي په حالت کې وموندل او هغوي دې جنت ته داخل نکړي (يعنې د هغوي خدمت اونکړي چې جنت ته پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

داخل شي) نوماوويل: " آمِيْن " . (۱)

فايده: ځاته چې حضرت جبريل عليه السلام خيري کړې او پيغمبر عليه السلام وربانديې آمين ويلې نو يقيني چې دا کس به ډير بختهوي . لهذا که په يو مجلس کې د رسول الله صلى الله عليه وسلم نوم مبارک په اول ځل ذکر شي نو خامخا درود شريف ويل په کار دي .

۳. د رسول الله ﷺ نوم مبارک اوريدو نه روستو درود نه ويل بُخل دي

۱. حضرت علي رضى الله عنه فرمايي:

اَلْبَخِيْلُ الَّذِيْ مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ . (۲)

بخيل هغه کس دی چې د چا ګوراندې زما ذکر وشي او دې په ما باندې دورد ونه وايي .

---

(۱) عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ: " اُحْضُرُوا الْمِنْبَرَ " فَحَضَرْنَا . فَلَمَّا ارْتَقَىٰ دَرَجَةً قَالَ: " آمِيْن " فَلَمَّا ارْتَقَىٰ الدَّرَجَةَ الثَّانِيَةَ قَالَ: " آمِيْن " فَلَمَّا ارْتَقَىٰ الدَّرَجَةَ الثَّالِثَةَ قَالَ: " آمِيْن " فَلَمَّا نَزَلَ عَنِ الْمِنْبَرِ قُلْنَا: يَارَسُوْلَ اللهِ! لَقَدْ سَمِعْنَا مِنْكَ الْيَوْمَ شَيْئًا مَا كُنَّا نَسْمَعُهُ؟ قَالَ: إِنَّ جِبْرِيْلَ عَرَضَ لِيْ فَقَالَ: بَعُدَ مَنْ أَدْرَكَ رَمَضَانَ فَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ . فَقُلْتُ: " آمِيْن " فَلَمَّا رَقِيْتُ الثَّانِيَةَ قَالَ: بَعُدَ مَنْ ذُكِرْتَ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْكَ . فَقُلْتُ " آمِيْن " فَلَمَّا رَقِيْتُ الثَّالِثَةَ قَالَ: بَعُدَ مَنْ أَدْرَكَ أَبَوَيْهِ الْكِبَرَ عِنْدَهُ أَوْ أَحَدُهُمَا فَلَمْ يُدْخِلَاهُ الْجَنَّةَ فَقُلْتُ: " آمِيْن " .

الترغيب والترهيب ج۲ ص ۳۳۰ الترغيب في اكثار الصلاة على النبيّ ﷺ، حديث نمبر ۳۴ ، و رواه الحاكم في المستدرک ج ۴ ص ۱۷۰ رقم: ۷۲۵۶، وقال هذا حديث صحيح الأسناد ولم يخرجاه ووافقه الذهبي والبخاري في برالوالدين، وابن حبان في صحيحه ، ورواه الهيثمي في مجمع الزوائد ج۱۰ ص ۱٦٦ وعزاه للطبراني .

(۲) مشكوة باب الصلاة على النبي ﷺ وفضلها حديث نمبر ۱۵ ، و رواه الترمذي في جامعه ج۵ ص ۵۱۵ رقم: ۳۵۴٦ وقال عقبه هذا حديث حسن صحيح غريب ، وابن حبان في صحيحه الإحسان ج۳ ص ۱۸۹ رقم: ۹۰۹، والنسائي في السنن الكبرى ج٦ ص ۲۰ رقم: ۹۸۸۵، والأصبهاني في الترغيب والترهيب ج۲ ص۳۳۱ .

وفي رواية: إِنَّ الْبَخِيْلَ: مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ . رواه الأصبهاني في الترغيب والترهيب ج۱ ص ۲۴۰ رقم: ۵۱۸، ج۲ ص ٦۹۱ رقم: ۱٦٦٦، وابن ابي عاصم في كتاب الصلاة على النبي ﷺ ص۳۱ حديث رقم: ۳۰، ورواه البيهقي في الشعب ج۲ ص۲۱۴ رقم: ۱۵٦۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ . حضرت ابوذر رضي الله عنه فرمايي چه زه يوه ورځ را اووتم اونبي كريم صلى الله عليه وسلم ته راغلم نو هغوي صلى الله عليه وسلم اوفرمايل :

أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَبْخَلِ النَّاسِ ؟ آيا زه تاسو ته د ټولو خلكو نه ډير بخيل ونه ښايم ؟

صحابه كرامو عرض وكړو : اې دالله رسوله ! راته وې ښايې، نو رسول الله صلى الله عليه وسلم اوفرمايل :

مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ فَذٰلِكَ أَبْخَلُ النَّاسِ . (۱)

د چا دوړاندې چې زما ذكر وشي اودې په ماباندې درود اونه وايي نو داكس دټولو نه ډير بخيل دى .

يعنى يو هغه بخيل دى چې چاته مال نه وركوي خو د ټولو نه ډير لوي بخيل هغه كس دى چې د خپل غفلت او سستۍ په وجه د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په نوم اوريدو سره دده د ژبې او زړه نه درود اونه ووځي .

حالانكه د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په خپل امت باندې بې شماره احسانات دي ، نو كه امتيان د رسول الله صلى الله عليه وسلم په نوم باندې خپل ځانونه قربان كړي نو دا هم كمه ده . اوس چې يو سړې دومره سست او غافله وي چې د پيغمبر عليه السلام دنوم اوريدو په وجه دده د ژبې او زړه نه د درود څه كلمات نه اوځي نو دا يقيني غټ بخيل دى . (۲)

د نبي صلى الله عليه وسلم نوم مبارك سره درود نه ليكونكي ته وعيد

ابوالحسن بن علي عطار رحمه الله وايي چې ماته ابوطاهر رحمه الله څه كاغذونه راكړه چې ده په هغې كې د پيغمبر عليه السلام څه احاديث ليكلي وو ، ماهغې كې اوليده چې په هر ځاى كې يې د پيغمبر عليه السلام د نوم نه روستو " صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيْمًا كَثِيْرًا " ليكلي ؤ ، ماترې پوښتنه وكړه چې داسې دې ولې كړي ؟ نو هغه راته وويل :

چې ددې نه مخكې به ما احاديث ليكل خو دنبي كريم صلى الله عليه وسلم نوم سره به مې درود نه ليكل ، ما يو ځل په خوب كې د پيغمبر عليه السلام زيارت وكړ ، نو زه دنبي كريم صلى الله عليه وسلم خدمت كې حاضر

(۱) الترغيب والترهيب ج۲ ص۳۳۲ الترغيب في اكثار الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم حديث نمبر ۴۳ .

(۲) مظاهر حق شرح مشكوة لمولانا قطب الدين دهلوي رحمه الله باب الصلوة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوم او سلام مې عرض کړو ، نبي عليه السلام راته مخ مبارک واړول ، زه د بل طرف نه حاضرشوم ، سلام مې وکړو خو پيغمبر عليه السلام د هغې اړخ نه هم مخ مبارک واړول ، زه په دريم ځل دوی ته رامخې ته شوم نو ما عرض وکړو : يارسول الله ﷺ ! تاسو د مانه مخ مبارک ولې اړوئ ؟ پيغمبر عليه السلام راته اوفرمايل :

ځکه چې کله ته خپل کتاب کې زما نوم ليکې نود هغې سره درود نه ليکې .

ابو طاهر رحمه الله وويل چې د هغې نه پس دا زما عادت شو چې کله هم زه د نبي کريم ﷺ نوم مبارک ليکم نو ورسره "صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيْمًا كَثِيْرًا كَثِيْرًا" هم ليکم . (۱)

٤ . د جنت نه د محروميتيا سبب دی

۱ . پيغمبر عليه السلام فرمايي :

مَنْ نَسِيَ الصَّلَاةَ عَلَيَّ خَطِئَ طَرِيْقَ الْجَنَّةِ . (۲)

څوک چې په مابانديې درود ويل هير کړي نو هغه د جنت لاره خطاء کړه .

۲ . په يو بل حديث کې دا شان الفاظ دي :

مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ خَطِئَ طَرِيْقَ الْجَنَّةِ . (۳)

دچا د وړاندې چې زما ذکر وشي او هغه په مابانديې درود ونه وايې نو ده د جنت لاره خطاء کړه .

٥ . په قيامت کې د پښيمانتيا سبب دی

۱ . د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه نه روايت دی چې نبي کريم ﷺ فرمايلي دي :

---

(۱) القول البديع ص ۲۵۳ ، سعدة الدراين ص ۱۳۰.

(۲) رواه ابن ابي شية في المصنف ج٦ ص۳۳۰ رقم :۳۱۷۸۴، طبراني ج۱۲ ص ۱۳۹ رقم :۱۲۸۱۹، وابن ماجه في السنن ج۱ ص۲۹۴ رقم :۹۰۸، الأصبهاني. الترغيب والترهيب ج۲ ص۶۸۹ رقم : ۱۶۵۸، والبيهقي في الشعب ج۲ ص ۲۱۵ رقم : ۱۵۷۳.

(۳) الطبراني في الكبير ج۳ ص ۱۲۸ رقم : ۲۸۸۷ متصلا ، ورواه الفيروزآبادي في الصلاة والبشر ص٦٥ حديث: ۸۷

مَا قَعَدَ قَوْمٌ مَقْعَدًا لَمْ يَذْكُرُوا فِيهِ عَزَّوَجَلَّ وَيُصَلُّوا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَإِنْ دَخَلُوا الْجَنَّةَ لِلثَّوَابِ . (۱)

په کوم مجلس کې چې خلک د الله تعالى ذکر ونکړي او په نبي کريم ﷺ باندې درود ونه وايي نو همدغه مجلس به د قيامت په ورځ د دغه خلکو د پاره د پښيمانتيا او حَسرت سبب وي اګرچې دوې د نيکو اعمالو په وجه جنت ته هم داخل شي .

(ځکه چې دوی هلته د درود شريف ثواب او ګوري نو بيا به په همدغه مجلس باندې پښيمانه وي په کوم کې چې يې درود نه وي ويلې) .

۲ . حضرت ابو سعيد خدري رضي الله عنه فرمايلي دي :

مَامِنْ قَوْمٍ يَقْعُدُونَ ثُمَّ يَقُومُونَ وَلَا يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَسْرَةً وَإِنْ دَخَلُوا الْجَنَّةَ لِمَا يَرَوْنَ مِنَ الثَّوَابِ . (۲)

کوم خلک چه په يو مجلس کې کيني ، بيا د مجلس نه پاځي او په نبي کريم صلى الله عليه وسلم باندې درود اونه وايي نو دغه مجلس به د دوي دپاره د قيامت په ورځ د پښيمانتيا او افسوس سبب وي اګرچې دوی جنت ته هم داخل شي ، د دې دوجې نه چې دوی به د درود شريف ثواب او ګوري (نو دوی به په هغه مجلس پښيمانه وي په کوم کې چې يې په نبي کريم ﷺ درود نه وي ويلې) .

لهذا انسان ته په کار دي چې دې کله هم د نبي عليه السلام نوم مبارک واوري نو دې په هغه باندې درود شريف ووايي ، ځکه د پيغمبر عليه السلام په خپل امت باندې ډير زيات احسانات دي ، نو انسان له هم ضروري ده چې دې لکه څرنګ چې نورو نفلي اَذکارو له وخت ورکوي دغه شان درود شريف ته هم وخت ورکړي او په هغې کې په نبي کريم صلى الله عليه وسلم باندې درود شريف ووايي . الله جل جلاله دې مونږ ټولو ته د درود شريف ويلو توفيق رانصيبه کړي .

آمين يارب العالمين

---

(۱) رواه احمد وابن حبان والحاكم والخطيب، سلسلة الأحاديث الصحيحة للألباني الجزء الأول رقم الحديث: ۷٦ .

(۲) رواه النسائي في السنن الكبرى ج٦ص ۱۰۸ رقم: ۱۰۲۴۲\۱۰۲۴۳، والأصبهاني في الترغيب والترهيب ج۲ ص ٦۹۱ رقم: ۱٦٦٦، وروي عن طريق ابي هريرة ، وابن حبان في صحيحه الإحسان ج۲ ص۳۵۲ رقم: ۵۹۱، والبيهقي في الشعب ج۱ ص۴۰۳ رقم: ۵۴۲، والسخاوي في القول البديع ص۲۲۱ وقال هوحديث حسن صحيح.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درود شريف متعلق فقهي مسائل :

مسئله ۱ : په ټول عمر کې يو ځل درود شريف ويل فرض دي ځکه الله تعالى په قرآن مجيد کې حکم کړې دی : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ .

او أمر د تکرار تقاضا نکوي، نو په ټول عمر کې يو ځل د کلمه توحيد په شان ويل فرض دي (۱)

(۱) سعاية ص۳۸ ، القول البديع . علامه ابن کثير رحمه الله فرمايي : والاية تدلّ على وجوب الصلوة والسلام في الجملة ولو في العمرة مرّةً وبه قال ابوحنيفة ومالک رحمهما الله واختاره الطحاوي . قال ابن همام موجب الامر القاطع الافتراض في العمر مرّة لانه لايقتضي التّکرار وقلنا به .(تفسير ابن کثير ج۷ الاحزاب آيت ۳۳).

درود شريف د حکم باره کې د علماو اختلاف دی : بعضې علماء وايي چې کله هم انسان د نبي کريم ﷺ نوم مبارک ذکر کړي او يا يې واوري نو په ده باندې درود ويل مطلقا فرض دي بغير د څه شمار او عدد نه .

او بعضې وايي چې چاته په درود ويلو قدرت وي نو په هغه باندې په عُمر کې صرف يو ځل درود شريف ويل فرض دي

د حافظ ابن عبدالبر رحمه الله دا قول دی چې درود شريف د کلمه توحيد په شان په ټول عمر کې صرف يو ځل ويل فرض دي که دا په لمانځه کې وي يا بهر د لمانځه نه وي . او همدا مذهب د امام ابوحنيفه رحمه الله هم دی. لکه چې ددې تصريح ابوبکر رازي رحمه الله کړيده .

او همد غه شان مسلک د امام مالک ، امام ثوري ، امام اوزاعي رحمهم الله او د جمهور امت هم دی . ځکه چې په قرآن کريم کې د درود شريف په باره کې چې کوم أمر راغلې دی :﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ . نو دا امر تقاضا د تکرار نه کوي او نفسِ ماهيت او په أمر باندې عمل کول صرف په يو ځل درود ويلو سره پوره کيږي نو بار بار ويل فرض نه دي (لکه ددې خبرې پوره وضاحت امام سخاوي رحمه الله په "القول البديع" کې کړې)

امام قرطبي او ابن عطيه رحمه الله فرمايي چې په نبي کريم ﷺ باندې درود ويل داسې واجب او لازم دي لکه څرنګې چې سنت مؤکده لازم او ثابت دي ، او بې عذره پريښودونکې به غافله او بې خبره وي .

د امام طحاوي رحمه الله او د احنافو او شوافعو نه د يو ټولي دا قول دی چه کله هم انسان د نبي کريم ﷺ نوم مبارک واوري يا يې پخپله ولولي نو په ده باندې په هر ځل درود ويل واجب دي .

امام طبري رحمه الله فرمايي : چې درود شريف مطلقاً مستحب دي او په دې خبره د علماؤ د اجماع دعوى هم نقل کړې ده .

ليکن د ټولو نه بهترين او متوسط قول دا دی : چې که په يو مجلس کې د نبي کريم ﷺ نوم مبارک په اول ځل ذکر شي نو درود شريف ويل واجب دي ، او که بار بار ذکر کولې شي نو بيا درود شريف ويل مستحب دي .

دا خبره د هدايې بعضې شارحينو هم ذکر کړې او ملا علي قاري رحمه الله په دې تصريح هم کړې ده .(ددې مسئلې څه تفصيل په تفسير روح المعاني پاره ۲۲ الاحزاب آيت ۵۶ کې هم ذکر دی) .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسئله ۲ :که چيرته په يو مجلس کې څو ځلې د نبي کريم ﷺ نوم مبارک ذکرشي نو د امام طحاوي رحمه الله مسلک دادی چې په هرځل په ويونکي او اوريدونکي باندې درود ويل واجب دي . او دې خبرې ته صاحب د " بحرالرائق " علامه ابن نجيم مصري رحمه الله هم ميلان کړي دی .

خو فتوىٰ پدې ده چې په اول ځل په ويونکي او اوريدونکې باندې درود شريف واجب دی او بيا مستحب دي . (۱)

ليکن بهتره او احوط دا ده چه په هره پيره درود شريف ولوستلې شي . (۲)

مسئله ۳: کله چې د جمعې د خطبې يا د اخترونو خطبو يا په نورو خطبو کې د نبي کريم ﷺ نوم مبارک راشي او خطيب دا آيت ولولي : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ نو اوريدونکي به په ژبه درود نه وايي بلکه خطبه به اوري ، البته په خپل زړه کې بغير د ژبې د حرکت نه " صلى الله عليه وسلم " ويل پکار دي. (۳)

مسئله ٤ : د انبياء کرامو نه علاوه په بل چا باندې مستقلا درود ويل د جمهورو علماؤ په نزد جائز نه دي ، چنانچه امام بيهقي رحمه الله په خپل " سنن " کې د حضرت ابن عباس رضى الله عنه دا فتوىٰ نقل کړې :

لَا يُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ إِلَّا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلٰكِنْ يُدْعَىٰ لِلْمُسْلِمِيْنَ وَالْمُسْلِمَاتِ بِالْإِسْتِغْفَارِ .(۱)

البته تبعًا په نورو ويل څه پرواه نکوي . (مثلاً رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې په صلوة وسلام ليږلو کې ورسره آل ، صحابه کرام يا ټول مؤمنان شريک کړي .

لهذا " اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَىٰ آلِ مُحَمَّدٍ " ويل صحيح نه دي بلکه " اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَىٰ مُحَمَّدٍ وَعَلَىٰ

---

(۱) بحر الرائق ج۱ ص۳۴٦ ، سعاية ، ومعارف القرآن الاعراف آيت ٥٦ .

(۲) بحرالرائق ج۱ ص۳۴۷.

(۳) شامي ج۱ ص۵۱۹.

(۴) معارف القرآن الاعراف آيت ٥٦ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

آلِ مُحَمَّدٍ" ویل پکار دي . (۱)

(۱) درمختار ج۱ ص ۵۱۹ ، و معارف القرآن الاعراف آیت ۵۶ .

دانبیاء کرامو نه علاوه په بل چا باندې درود ویل په دوه (۲) قسمه دي :

۱: اول داچې مستقل اوبالذّات ورباندې درو وویل شي لکه :

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلیٰ آلِ مُحَمَّدٍ . یا : قَالَ اَبُوْبَکْرٍ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ . یا : قَالَ عَلِیٌّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ .

۲: دویم داچې مستقل درود ورباندې ونه ویل شي بلکه تبعًا ورباندې وویل شي لکه :

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلیٰ مُحَمَّدٍ وَّعَلیٰ آلِ مُحَمَّدٍ .

دویم قسم خوبالاتفاق جائز دي ، اوپه اول قسم کې اختلاف دې : بعضې علماء یې جائز ګنړي ، خو جمهور علماء یې ناجائز ګنړي ځکه چې دادرود خاصه اوشعار د انبیاء کرامو دې نو په دې کې ورسره بل څوک نشي شریک کیدې نو حضرت ابوبکرصدیق صلی الله علیه وسلم ویل جائز نه دي اګرچې معنی یې صحیح ده ، لکه څرنګې چې "عزوجل" داخاصه اوشعار د الله تعالی دی اوپه دې کې ورسره بل څوک نه شي شریک کیدې ، نو مُحَمَّدٌ عزوجل ویل جائز نه دي اګرچې ددې معنی هم صحیح ده ، نودغه شان درود شریف هم خاصه اوشعاردانبیاءکرامو دې نو مستقلا په بل چاباندې ویل یې جایز نه دي . دجمهورو علماودپاره لاندیني دلائل دي :

حضرت ابن عباس ﷺ فرمایي : لا تصل صلاة علی أحد إلا علی النبي ﷺ ولکن یدعی للمسلمین والمسلمات بالاستغفار . (رواه الطبراني في الکبیر ۲۴۲: ۱۱. (۱۱۸۱۳). والهیثمي في مجمع الزوائد ۱۶۷: ۱۰، والبیهقي في الشعب ۲۱۸: ۲(۱۸۸۵) والسیوطي في الدرر المنثور ۴۱۲: ۵ .

چې دنبي نه علاوه په بل چاباندې درودنه شي لیږلې ، لیکن دمسلمانانو سړوا و مسلمانانو ښځو دپاره به د استغفار دعاء کولې شي .

عن جعفر بن یرقان رحمه الله قال کتب عمر بن عبدالعزیز رحمه الله : أمابعد ! فإن اناسا من الناس قدالتمسوا الدنیا بعمل الاخرة وان الناس من القصاص قد احدثوا في الصلاة علی خلفائهم وامرائهم عدلُ صلاتهم علی النبي صلی الله علیه وسلم فإذا جاءك کتابي هذا فمرهم أن تکون صلاتهم علی النبیّن ودعاؤهم للمسلمین عامة ویدعوا ماسوی ذلك . (رواه ابن ابي شیبة في المصنف ۷: ۱۸۸۳(۳۵۰۸۳) وابن کثیر في تفسیره ۳: ۶۷۷ ، والحافظ في الفتح ۸: ۳۹۵).

اوبعضې علماء وایي چه د انبیاءکرامونه علاوه په بل چاباندې مستقلا اوبالذات درود شریف ویل ځکه جائز نه دي چې دا د اهل الهواء اوبدعتیانو طریقه ده چې په چاباندې یې لړه غوندې عقیده برابره وي نو په هغه باندې مستقلا اوبالذات درود وایي . نو په دې سره دهغوې تابعداري راځي . اودجوازقایلینو ته یې داجواب ورکړې چې په کوموآیتونو او احادیثو کې دنورو د پاره درود راغلې نوهغه په معنی د دُعا سره دې .

بیاجمهورعلماء په خپل مینځ کې مختلف دي چې آیا داپه بل چاباندې مستقلا درودشریف ویل حرام دي که مکروه تنزیهي دي اوکه خلاف اولی دي . نوامام نووي رحمه الله فرمایي : چې صحیح داده چې دامکروه تنزیهي دي اودا داکثرو علماؤ قول هم دي ، ځکه چې په بل چاباندې مستقلا درود ویل داهل بدعو (بدعتیانو) شعار دې اوموږ ددینه منع شوي یو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا خبره قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله هم په خپل تفسير (تفسير مظهري) کې کړې:

وَالصَّحِيْحُ اَنَّ الصَّلَاةَ وَالسَّلَامَ عَلَى غَيْرِ الْاَنْبِيَاءِ يَجُوْزُ تَبْعًا وَيَكْرَهُ اِسْتِقْلَالًا كَمَا يَكْرَهُ اَنْ يُقَالَ مُحَمَّدٌ عَزَّ وَجَلَّ مَعَ كَوْنِهِ عَزِيْزًا جَلِيْلًا لِاخْتِصَاصِهِ بِالْاَنْبِيَاءِ عُرْفًا كَاخْتِصَاصِ ذٰلِكَ بِاللّٰهِ تَعَالٰى. (۱)

صحيح خبره داده چې د انبياء کرامو نه علاوه په بل چا باندې تبعًا خو درود ويل جائز دي خو مستقلًا ويل مکروهه دي. لکه څرنګې چې مُحَمَّدٌ عَزَّ وَجَلَّ ويل مکروهه دي اګر چې معنى يې صحيح ده ځکه چې دا ''عزوجل'' د الله ﷻ سره خاص دی. نو دغه رنګې درود وسلام هم عرفًا د انبياء کرامو سره خاص دی نو استقلالًا يې په بل چا نه شي ويلې.

مسئله ۵ : که يو کس د قرآن کريم تلاوت کولو او په دې کې داسې آيت راغې چې په هغې کې د نبي کريم ﷺ نوم مبارک وُ نو د تلاوت په منيځ کې به درود نه لولي. (۲)

مسئله ٦ : که يو کس د قرآن کريم تلاوت کولو او ده د بل چا نه د قرآن کريم داسې آيت واوريده چې په هغې کې د رسول الله ﷺ نوم مبارک وُ نو په ده باندې په دې دوران کې درود شريف ويل واجب نه دي، البته د تلاوت نه د فارغيدو نه وروستو درود شريف ويل بهتر دي. (۳)

مسئله ۷ : کله چې د نبي کريم ﷺ نوم مبارک ليکلې شي نو د نوم نه وروستو د درود شريف پوره صيغې ليکل په کار دي، بعضې خلک د صلى الله عليه وسلم په ځاې صرف (ص) يا: (صلعم) ليکي نو دا صحيح نه دي، ځکه په دې سره نه خو د درود حکم اداء کيږي، نه ثواب حاصليږي او نه واجب ساقطيږي. (۴)

---

(۱) تفسير مظهري ج۷ الاعراف آيت ۲۳.

(۲) شامي ج۱ ص۵۱۹.

(۳) شامي ج۱ ص۵۱۹.

(۴) زاد السعيد لمولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله ص ۲۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درود شريف متعلق نور بهترين واقعات:

د درود شريف متعلق مې نور داسې بهترين او زړه راښکونکي واقعات ذکر کړي دي چې د هغې په اوريدو سره د انسان په زړه کې د نبي کريم صلی الله عليه وسلم سره محبت پيدا کيږي، او په هغه باندې د زيات درود ويلو توفيق ورته نصيبه کيږي.

د درود ويونکي د قبر او کور نه د مُشکو خوشبوي تلل:

۱. حکيم الامت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله په خپل کتاب " زاد السعيد في الصّلاة على النّبيّ الوحيد ﷺ " کې ليکلي دي چې د دلايل الخيرات مصنِّف (محمد بن سليمان جزولي رحمه الله) په باره کې شيخ زروق رحمه الله ليکلي دي چې د دوي د قبر نه به د مشکو او عنبرو په شان خوشبويې تلله. دا ټول برکت د درود شريف وُ (۱)

۲. مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله دا هم ليکلې دي چې د مولانا فيض الحسن سهارنپوري رحمه الله ځوم ماته دا خبره وکړه چې کوم کورکې د مولانا صاحب انتقال وشو، د هغې کور نه د يوې مياشتې پورې د عطرو خوشبويې تلله. حضرت مولانا محمد قاسم رحمه الله ته مې دا خبره وکړه نو راته وې ويل چې دا برکت د درود شريف دی. ځکه د مولانا صاحب دا معمول وُ چې د هرې جُمعې په شپه به بيدار او سيدو او درود شريف به يې ويل. (۲)

حضرت موسی عليه السلام ته وحي

الله جل جلاله حضرت موسی عليه السلام ته وحي وکړه:

يَا مُوسَىٰ! أَتُحِبُّ أَنْ لَا يَنَالَكَ مِنْ عَطَشِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟

ای موسی! آيا ستا دا خوښه ده چې ته د قيامت په ورځ تږی نه شې؟

حضرت موسی عليه السلام ورته او فرمايل: نَعَمْ. آو (زما دا خوښه ده)

نو الله تعالی ورته او فرمايل:

---

(۱) زاد السعيد في الصلاة على النبي الوحيد ﷺ لاشرف علي تهانوي رحمه الله ص۱۸، و مطالع المسرات ص۴.

(۲) زاد السعيد في الصلاة على النبي الوحيد ﷺ ص۱۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَأَكْثِرْ مِنَ الصَّلَاةِ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . (۱)

نو په محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې ډیر درود وایه. (نو ددې په عوض کې به د قیامت په ورځ د تندې نه محفوظ شې).

د درود شریف په وجه حاجتونه پوره کیږي :

د '' دلایل الخیرات '' مصنِّف '' محمد بن سلیمان جزولي رحمه الله '' یو ځای ته لاړ، د لمانځه وخت شو، ده د اَودس اراده وکړه خو اُوبه یې پیدا نه کړې. ده په یو ځای کې کوهي ولیده چې اُوبه پکې شته، خو داُوبو راویستلو انتظام یې نشته (یعنی نه پړې شته، او نه بُوقه).

دې وایي چې زه لا په دې سوچ او فکر کې وم چې یوې ماشومې دکور په دیوال سَر رابنکاره کړ، اووې ویل: څه دی؟ ماورته وویل چې اَودس له مې اُوبه په کار دي خو دکوهي نه د راویستلو څه ذریعه نشته.

هغې ماشومې پوښتنه وکړه: ستا نوم څه دی؟ ماورته وویل چې ماته خو خلک '' محمد بن سلیمان جزولي '' وایي. هغې ماشومې وویل: ښه نو هغه تاسویې؟ د چاد مَدحې اوثناء چې دومره دَندورې غږیږي؟ حالا نکې دکوهي نه اُوبه قدرې هم نه شې راویستې؟

ماشومې دومره وویل، او د ژبې دسَرنه یې په کوهي کې یو ځاځکې اُوغورځاوه، د غورځیدو سره اُوبه دکوهي سَر ته را ورسیدې، بلکه په زمکه خورې شوې.

ده پرې اودس وکړو، اولمونځ یې وکړ، بیا یې ماشومې له قسَم ورکړو چې دا راته ووایه چې تا داکمال څنګه پیدا کړې دی؟

ماشومې وویل: داهرڅه چې تاولیدل داپه رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې د درود شریف ویلو په برکت شوي دي.

نو علامه جزولي رحمه الله هم هلته قسَم وکړ چې د درود شریف په باره کې به خامخا کتاب لیکم. او بیا یې یو کتاب ولیکه چې نوم یې '' دلائل الخیرات '' دی. (۲)

(۱) رواه ابوالقاسم التیمي في ترغیبه القول البدیع ص ۱۳۰ ط دارالکتاب العربي بیروت، سعادة الدارین ص ۸۷.

(۲) سعادة الدارین ص ۱۴۲، و زاد السعید في الصلاة علی النبي الوحید ﷺ ص ۱۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت حواء رضی الله عنها په مهر کې درود شريف مقررول

شيخ عبدالحق محدث دهلوي رحمه الله په " مدارج النّبوّة " کې ليکلي دي : چې کله حضرت حواء رضی الله عنها پيدا شوه نو حضرت آدم عليه السلام هغې ته لاس وروړاندې کول اوغوښته ، ملايکو ورته وويل :

ته تر هغې وخته پورې صبر وکړه چې ستا نکاح ورسره وشي او مهر اداء کړې .

حضرت آدم عليه السلام ورنه پوښتنه وکړه : مهريې څه شې دی ؟ فرشتو وويل : چې په رسول الله صلی الله عليه وسلم باندې درې (۳) ځله درود ويل (ددې مهر دی) .

او په يوروايت کې شل (۲۰) ځله درود ويل راغلي دي . (۱)

د درود شريف په برکت د يوې فرښتې معاف کيدل

شيخ عبدالحق محدث دهلوي رحمه الله د " زهرة الرياض " په حواله يوه واقعه ذکر کړې چې يوه ورځ حضرت جبريل عليه السلام د رسول الله صلی الله عليه وسلم دربار ته حاضر شو او عرض يې وکړو : يارسول الله (ﷺ) ! مانن يوه عجيبه واقعه وليده .

نبي کريم ﷺ ورنه پوښتنه وکړه چې څه واقعه دې وليده ؟ نو حضرت جبرائيل عليه السلام ورته اوفرمايل : يارسول الله (ﷺ) ! زه " کوهِ قاف " غر ته لاړم ، نو هلته مې څه آه وفرياد واوريده ، زه هم په دغه آواز پسې وراوګرځيدم (چې معلومات وکړم ، دا فرياد د څه شي دی ؟) ، نو هلته مې يوه فرښته وليده چې دا ما مخکې په آسمان کې هم ليدلې وه ، خو هغه وخت يې ډير عزت ؤ : ځکه دا هغه وخت په يونوراني تخت ناسته وه ، او اويازره (۷۰۰۰۰) نورې فرښتې يې په خدمت کې چاپيره وې .

ليکن نن مې هغه فرشته د " کوهِ قاف " په غرونو کې ډيره د تکليف او پريشانۍ په حالت کې وليده چې ډيرې زارۍ يې کولې .

ماترې د حال پوښتنه وکړه ، نو راته يې وويل : دمعراج په شپه چې کله زه په خپل نوراني تخت ناسته وم نو زما په خوا کې د حبيبِ کبريا محمّدٌ رسول الله صلی الله عليه وسلم سورلی تيره شوه ، خو ما د هغوی د تعظيم او آدابو خيال ونه ساتلو .

(۱) مدارج النبوّة ، زادالسعيد للتهانوي ص ۲۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو الله تعالى ته زما دا لويي خوښه نه شوه او د ذلالت سره يې په دې قيد کې واچولم.

بيا راته دې فرښتې دا هم وويل چې د الله تعالى په دربار کې ته زما سفارش وکړه چې زما دا غلطي معاف کړي او ما بيا په خپل مقام باندې بحال کړي.

اې د الله رسوله! ما د پروردګار عالم په دربار کې ډير په عاجزى سره د دې فرښتې سفارش وکړو، نو ما ته د الله ﷻ د طرفه دا اوفرمايلې شو چې اى جبريل! ته دې فرښتې ته ووايه چې که معافي غواړې نو زما په حبيب (محمد رسول الله ﷺ) باندې درود شريف ووايه.

يارسول الله (ﷺ)! کله چې مې دې فرښتې ته د الله ﷻ دا حکم واورول، نو هغه په هم هغه وخت د درود په ويلو کې مشغوله شوه، نو ما کتل چې وېښته او وَزَر (يعني بڼکې) راختل پرې شروع شو، او بيا د هغه ذلت او پستۍ نه په بَره والوتله. (۱)

(۱) معارج النبوة ج۱ ص۳۱۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشخبري

په آخر کې زه دا خبره واضح کول غواړم چې د دې کتاب د تالیف په وخت مې حتّی الوسع پوره خواري او محنت کړی ، او کوشش مې دا کړی چې هره موضوع په هر اعتبار سره جامع ، عِلمي او مُدَلّله وي ، دغه وجه ده چې د هر تقریر په لیکلو کې څو څو میاشتې تیرې شوي .

ځکه که یو طرفته دَرسي مصروفیات وو نو بل طرفته ما په خپل ځان باندې دا لازمه کړې وه چې داسې جامعه ذخیره تیاره کړم چې په هر تقریر کې عِلمي رنګ وي ، په معتمدو حوالو مُزَیّنه وي او د خلقو د اِصلاح سبب او ګرځي .

اګرچې بعضې تقریرونه څه اندازه اوږده شوې دي ، خو لیکن بیا هم هر تقریر ته په داسې انداز کې ترتیب ورکړې شوې چې که مقرِر او غواړي نو هره موضوع ځانته په دوه یا درې حصو کې په آسانه تقسیمولې شي .

لهذا فی الحال مې دا یو څو موضوع ګانې ولیکلې او د کتاب اول جلد مې تیار کړو ، اِن شاء الله په همدغه انداز باندې به نورې موضوع ګانې هم لیکم چې په نزدې وخت کې به هغه هم ترتیب وار چاپ شي .

الله تعالی دې واقعي دا کتاب د معاشرې د اصلاح او د خلقو د کامیابۍ ذریعه وګرځوي . آمین یارب العالمین .

نورالهدیٰ عفی عنه

نوټ : که د کتاب متعلق یا بله څه مفیده مشوره وي نو په دې لاندې نمبر رابطه کولې شئ .

موبائل نمبر : ۰۳۰٦ ۵۴۴۷۱۷۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکتبه اعزازیه
جاده میوند پخته فروشی کابل: 0764857797

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library